

LA REVISTA

QUADERNS DE MIL NOU CENTS TRENTA

ANY XVI. — GENER - JUNY

ELS BOMBERS DE CONSTANTINOBLE

Tophadji Han bull d'emoció. Anuncia un incendi la torre del Seraskié, i comença a davallar cap allà on puja la fumera, l'honorable Companyia dels Bombers d'Istanbul.

Les fustes del basar traspuen els gasos de dins; quan cauen, és un forn, i Agopian s'estira la barba grisa d'armeni.

Arriben els *hamals* duent a espatlles la bomba, solemne, d'aram, honor dels calderers de Bagdad, damasquinada amb sures coràniques.

El *bachi* dels bombers dóna un cop d'ull: *evalua* l'incendi, i fa preu.—Són deu mil piastres, Effendi!—Agopian s'arrenca mitja barba, regateja. No els en pot oferir més que set mil cinc-centes.

No pot el sindicat benemèrit admetre preu tan magre per un foc de tant compromís. Els *hamals* no vinclaran a ritme i redreçaran l'esquena per menys de les deu mil. S'assenten, comes creuades en terra, i la immòbil bomba emmiralla en els seus coures brunyits el nou arabesc de les flames.

S'ensorra un sostre, i la ruïna del basar sembla propera. Agopian fa un gest suprem, i arribarà fins a vuit mil nou-centes. El *bachi* dels bombers apuja, aleshores. El sinistre esdevé més difícil, i a treballar no es pot posar si no li afluïxen dotze mil piastres d'or.

Més tard, s'entenen de preu, i seixanta mans d'arnaut es precipiten als llibants de la bomba, quan ja brolla el raig d'espurnes, vint cases carrer amunt.

D'aquests bombers d'Orient, que mercadegen el preu abans d'apagar l'incendi, se'n contenen de facècies! encara se n'expliquen més dels bombers de l'Orient de l'Orient.

Moltíssim més lluny de la Síria i la Pèrsia, bombers hi havia que refinaven millor encara l'especulació. Ells eren amatents a l'incendi; això sí, i amb material elèctric. Però en paga demanaven, i es prenien, tota la resta dels béns del sinistrat.

R. RUCABADO

D. H. LAWRENCE

El nom d'aquest gran artista de la llengua anglesa no és nou per als lectors de LA REVISTA. La seva lírica i els seus assaigs trobaren, en hora adequada, llur ressò en les nostres lletres, per mitjà nostre. Ara la mort ha estès per tot el món la popularitat que gaudia entre les seleccions literàries internacionals. Vivia i morí lluny de la seva pàtria. El seu exili, determinat per l'actitut del censor oficial britànic, sobretot llavors de l'aparició de la seva novel·la The Rainbow, el portà a conviure amb altres països. La seva sensibilitat va sentir-se ferida davant de l'obstacle que oficialment se li posava per a relacionar-se amb el públic del seu país. «I am the black sheep» —deia ell, ja poc, referint-se a la seva situació entre els literats anglesos.

Itàlia va ésser el país on preferentment visqué. Els seus poemes exalten, sovint, amb la tendra actitut admirativa de la gent del nord, però amb una sensualitat que té molt de meridional, la naturalesa pròdiga del seu país d'elecció. A continuació donem un poema escrit a Taormina, en la terra volcànica de Sicília.

PAU

La pau és escrita al graó del cancell,
de lava.

Pau, negra pau congelada.
Quina pau coneixerà el meu cor?
Cap: fins que la muntanyola
cremi arborada.

Brillant, intollerable lava, refulgent
com vidre roent,
avançant com un serpent reial
muntanya avall vers la mar.

Bosc i ponts i ciutats
sota el rastre lluent de la lava,
soterrats.

Què vivia a milers de peus sota les rels de les oliveres?
Ara l'olivera viu a cent peus sota el foc de la lava.

Pau congelada en la lava negra del graó del cancell.
A dins, lava blanca, que desconeix la pau
fins que cremarà a punt d'encegar, purificant la terra,
per a tornar-se pedra,
pedra grisa i negra.

Se'n pot dir, d'això, la pau?

MISTRAL I EL MON MODERN

Mistral —escrivíem un dia sota la impressió de la seva mort— havia arribat a una vellesa heroica. Per això, la nova de la seva mort produí una mena d'estupor, com si ens haguessin dit que havia traspassat un semidéu immortalitzat pel cisell de Fídias. Mistral en la seva heroica vellesa semblava haver-se petrificat en la forma eterna d'una bella estàtua, i la seva figura, radiant de majestat, vivia entre els homes amb la vida serena i impassible d'un mite en el qual s'hagués condensat l'essència d'humanitat de cent generacions. Per als privilegiats que atenyen aquesta vellura mitològica, la mort no representa cap moment solemniat ni memorable. La consagració que per altres homes famosos representa la mort, és ja una realitat abans de morir en aquests cantors inspirats en els quals la senectud gloriosa no doblega el cos a la terra, ans ve a ésser una segona vida, una segona juvenesa més excelsa encara i perdurable; una segona existència que sembla haver traspassat la llinda dolorosa de la mort i flotar en l'aire subtil i lluminós del sojorn dels immortals. Havia arribat Mistral a la vellura gloriosa d'aquells arbres de la serra, que havia cantat en el seu *Calendau*, que suaus, rígids, serens, malgrat els quatre vents, enlairen llurs testes i damunt els quals els anys pesen menys encara que el vol de l'ocell de pas, i als quals, contra el que sol passar, una generosa vellura torna més forts i més bells.

Lis aubre di serre

Eli que siau, rege, sincere,
Mau-grat li quatre vent, enauron si capeu;
Eli sus quau peson lis age
Mens que l'auceu qu'es de passage;
Eli que, contro voste usage
Lou vieiounge abundous renol plus fort e plus beu”.

Jo la veig encara en els seus darrers retrats, aquella testa noble i vigorosa damunt les fermes, amples espatlles; la veig encara tota aquella fi-

gura d'ancià gallard i ben plantat, que d'haver viscut a l'antiga Atenes haguera estat elegit pels magistrats per anar amb l'estol dels ancians triats per llur beutat en la solemniat processó de les Panatenees, portant el simbòlic ram d'olivera en la mà. Als vuitanta-quatre anys, la seva beutat hauria impressionat encara a Lamartine amb la mateixa impressió que el colpí quant li fou presentat als divuit. Hauria repetit aquell mateix elogi a la seva beutat: “Vaig veure un bell i modest minyó, vestit amb senzillesa, però no sense elegància, com l'amant de Laura quan s'arrebosava la seva capa negra i s'allisava el pentinat cabell pels carrers d'Avinyó... En la seva beutat baronívola, hom endevinava que era fill d'una d'aquelles belles arlesianes, estàtues vives de la divina Grècia que bateguen en el nostre Migjorn”.

Aquesta presentació de Mistral a Lamartine assenyala un moment important en la història de la poesia, el moment de cloure's tot un cicle de la literatura universal.

Aquest cicle començà amb l'aparició de Virgili a l'Alighieri en el gran poema, en el qual podem veure simbòlicament representat l'acte de passar el ceptre de la poesia de mans del classicisme antic a mans de l'idealisme cristià, representat en sa darrera etapa pel romanticisme.

A te convien tener altro viaggio, diu Virgili a Dant, perdut en la selva. I Dant, amb la seva *Divina Comedia*, començà, efectivament un nou i arriscat viatge per noves i inexplorades regions de l'ideal. Doncs bé; quan el romanticisme ja havia arribat al cim de la seva glòria i ja veia la devallada imminent, quan aquell idealisme líric inaugurat per Dant havia acomplit la darrera fase de la seva secular evolució, un dels patriarques de l'escola romàntica, el sentimental Lamartine, sent davant la jovenívola figura de Mistral que ha sonat l'hora de la mort per als seus cants i veu llustrejar una nova alba de classicisme; i davant aquell nou Virgili de la Provença (així anomenà Adolf Dumas a Mistral) abat el

seu front i torna a dir: *A te convien tener altro viaggio*, i se li ofereix també, com el vell Virgili a Dant, per guiar-lo i conduir-lo a la glòria.

Penso e discerno
che tu mi segui; ed io sarò tua guida,
E trarrotti di qui per luogo eterno.

I efectivament, el vell romàntic consagrà la glòria definitiva d'aquell que ell anomenà "Homer de la Provença" i traient-lo de l'ombra del seu poble nadiu, llença el seu nom obscur en mig de la llum de París i lliura el ceptre de la poesia a mans d'aquell minyó que feia reviure la veu de l'antiga Grècia en mig dels sospirs i planys del sentimentalisme líric arribat al llindar de la seva definitiva decadència.

* * *

Miracle del segle XIX; així hem de qualificar l'aparició de Mistral en mig de l'agitació i de la malenconia dels temps moderns. Miracle és, efectivament, aquest sorprenent ressorgiment de la serenitat antiga en un recó d'Europa en el moment que aquesta vella seu de la civilització apareix trasbalsada per la frenètica topada d'ideals contradictoris, ressonant del trontoll esborronador amb què els temples s'ensorren a l'empenta de corrents de destrucció i fatigada i convulsa del fermentar incessant d'ideals efímers i eixorcs que moren tan ràpidament com germinen. Miracle, sí, el de la poesia de Mistral, que tots els sistemes positivistes i deterministes no arribarien a explicar satisfactòriament. Ni el moment ni l'ambient espiritual i social semblaven afavorir, ni menys encara presagiar l'aparició d'un poema com *Mireio*. El moment era en el món de la poesia el de la plenitud del romanticisme sentimental. Romàntics foren tots els predecessors del moviment felibre des d'Azais a Jasmin, el genial poeta gascó. Romàntic romangué, en el fons, el Felibrige, malgrat del vernís clàssic d'alguns dels seus poetes, i ho segueix essent encara. ¿Com s'explica, doncs, en aquell moment l'aparició de l'homèrica *Mireio*? L'explicació, com veurem més endavant, si alguna podem trobar-ne, serà perifèrica; això és, aquest classicisme de Mistral no és cap resultat del moment, ni que ens emparés-

sim del recurs d'explicar-lo com una reacció; és efecte d'altres circumstàncies.

I quant a l'ambient... Ja sabem el procediment de Taine. Si Taine hagués fet un estudi sobre Mistral, hauria començat per desplegar davant dels nostres ulls amb tots els seus detalls i peculiaritats el paisatge de la Provença, els camps familiars on lliscà l'infantesa feliç del poeta; ens hauria descrit els seus oliverars i els seus vinyals, les seves platges i les seves maresmes, els Alpihos i el Roine, els costums patriarcal dels pobladors, la diafanitat del seu cel, l'ardència mirífica d'aquell *grand souleu de la Provença*; i com la flor badada al cim de la tija, ens hauria presentat *Mireio*, enllaçada orgànicament amb tota la natura que havia voltat i determinat la seva producció. Hauria estat una plana magistral més d'aquella ploma tan suggestiva i d'aquell art inimitable i personal del gran escriptor. Com s'esdevé, però, en tots els seus assaigs, encara els més reeixits del seu sistema, a la fi del seu estudi ens hauria demostrat solament una *possibilitat* convertida en realitat, però no una realitat produïda per una *necessitat*; i l'esperit de Mistral, transformat en un cec instrument de la natura que el voltava, hauria seguit davant els nostres ulls amb el seu secret ocult, hauria seguit essent un enigma inexplicat. Ens hauria demostrat, això sí, que la poesia de Mistral és fruit de la Provença; no ens hauria, però, explicat perquè la Provença, tal com el poeta l'ha concebuda i l'ha cantada, és fruit de la poesia de Mistral.

Mistral, Provença: aquests dos noms no signifiquen una equació, ni tampoc un resultat del primer respecte al segon. Car la Provença cantada per Mistral, no és una còpia més o menys idealitzada; ans és una *creació*, una super-Provença, una categoria ideal que és fruit exclusiu de l'esperit i de la visió del gran poeta. El producte *natural* que un positivista veuria exclusivament en la poesia de Mistral, com filla de la Provença, no té cap valor per a l'home que pensa, enfront del producte *espiritual*, que tenim en aquesta Provença ideal, fruit meravellós del poder creador del poeta. Tota manifestació de cultura, no s'explica per la natura; s'explica sols per l'esperit.

Cap contrada no trobaríem entre les que banya el nostre Mediterrani, on tan antiga i venerable sia la tradició clàssica greco-romana, com la

Provença. Ja en temps molt remots anaren els colonitzadors grecs a poblar les costes de la Provença i les sonoritats rotundes de llur excelsa llengua s'escamparen per molt de temps per les ribes del Roine i per les platges lluminoses de la seva costa, com diu Mistral en el seu *Calendau* (cant IV) :

Li dieu courous de la Jounio
Dins la nouvello coulounio
Venon jougne la graci a l'antico vigour :
Eu Agte, Nice emai Antibo
Diano blanquejo sus la ribo ;
Luminous Apouloun arribo,
A l'Uba tout-d'un-temps la niue negro s'encour.

El segell definitiu de l'antiguitat clàssica l'ha via de marcar, però, en l'ànima d'aquell poble la colonització romana. Tots els autors estan d'acord en l'afirmació que fou la *Gallia Narbonensis* la província del gran Imperi més ràpidament i més intensament romanitzada. Tan perfecta fou la seva romanització que féu dir a Plini el Vell que aquesta regió de la Provença calia considerar-la no com una província, sinó com una prolongació de la mateixa Itàlia.

Es prou eloqüent la confrontació d'aquests dos fets: la Provença i en general les terres de llengua d'Oc foren les províncies més intensament romanitzades; la literatura provençal fou la primera que produí la flor d'una poesia culta i cortesana. Henric Morf, l'eminent romanista, remarcà amb tota precisió l'estreta relació entre aquests dos fets: "Estic convençut que les circumstàncies culturals que elevaren la llengua popular de la *Provincia Narbonensis* a la dignitat de llengua literària, cal anar a cercar-les, no sols en els segles X i XI, ans en temps encara més remots, en la mateixa època romana".

Els trobadors provençals són considerats generalment com fundadors de la lírica moderna, com els primers poetes que encarnen un esperit contraposat al de la tradició greco-romana. No negarem el fonament d'aquesta opinió; creiem, però, que en la poesia trobadoresca hi ha en el fons un fenomen de transició, un pont estès entre l'ànima antiga i l'ànima moderna. Aquesta poesia representaria la darrera etapa de la tradició pagana dintre la literatura medieval, el darrer eco de l'antiga ànima mediterrània dintre l'ambient

dels nous ideals estètics del cristianisme. Els trobadors assenyalarien així la darrera guspira de la lírica pagana, una vera posta dels déus, i a l'ensem el llustrejar d'un dia nou, que no arribà a descloure's totalment fins que Dant, incorporant genialment en la seva poesia tota la filosofia de l'època i el concepte de l'amor i de la dona aportat pels poetes del *dolce stil nuovo*, féu sorgir radiant el sol de la poesia plenament cristiana. Absència de tot misticisme, sentiment realista de la natura, vida intensa i exuberant dels sentits, individualisme desenfrenat, conreu fervent de la forma bella, manca absoluta del sentit de l'infinit, concepte de la dona més sensual que espiritual, com objecte d'un culte més aviat formal que no arriba fins a la divinització, absència d'idealisme líric; aquests són alguns dels principals caràcters de la poesia trobadoresca que la fan aparèixer com una extensió sense solució de continuïtat de la gran tradició de la lírica pagana greco-llatina. ¿Qui sap si els trobadors no van recollir aquesta tradició de les mateixes fonts populars que l'havien conservada fidelment en mig de les convulsions que trossejaren l'Imperi romà a l'alba de l'Edat Mitjana?

Mistral, empès potser per un d'aquells sorprenents moviments i oscil·lacions de l'evolució espiritual de la humanitat i en virtut d'un obscur impuls atàvic, recull inconscientment l'herència dels antics trobadors, oblidada en l'obscura llunyania dels segles. Aquell *epos* que no havia pogut florir als temps gloriosos de l'antiga cultura provençal (malgrat haver posseït aquest poble tanta matèria èpica que pogué fornir cicles èpics sencers a la poesia francesa del Nord), aquell *epos* que no havia pres cos literari als començaments de la literatura provençal de l'Edat Mitjana, brolla a la fi tot d'un cop després d'un silenci de nou segles dels llavis roents de Mistral. El sentit íntimament pagà de la lírica trobadoresca el cospa i l'incorpora íntegrament el nostre poeta en el seu primer poema èpic, i torna a cantar amb la faç il·luminada per un inextingible somris la mateixa tonada que havia cantat en altra forma el primer trobador, Guillem IX de Poitiers; torna a cantar en mig de la punyent tristor contemporània *la dolçor del temps novel*, la natura amable, la natura en flor, la *doussa* sabor de l'amor que conserva l'home en perpètua joventut, l'amor que beuen els amants.

Per le cor dedins refrescar
E per la carn renovellar
Que no puesca envellezir.

Es aquella mateixa joia de viure que en mig de llurs frívols amaneraments batejava sota els cants dels trobadors provençals, ço que encén la dolça flama amorosa de la poesia mistralenca; és el sentit realista de la poesia que no admet altre goig que el que ens ofereix la natura en l'espontaneïtat i virginitat dels seus instints, ço que fa vibrar d'acord la lira voluptuosa dels antics trobadors i la sonora *lengo d'amour* del gran poeta de la Provença. Mireio és la mateixa noia rústica de l'antic poble provençal que es va transformar en la bella i graciosa dama cantada pels antics trobadors. La segona metamòrfosi d'aquesta noia primitiva, model directa de Mireio, és l'heroïna de *Calendau*, la princesa de Baux, a qui Mistral fa descendent d'aquelles nobles dames a les quals els trobadors retien homenatge. Mireio representa la primera matèria popular de la Provença, en la qual s'han encarnat en forma primitiva i elemental totes les interpretacions de l'etern femení que foren objecte del culte fervent de totes les aristocràcies literàries d'aquell país. La sement popular de l'amor cortesà trobadoresc que el temps inexorable havia sepultat en l'oblit i que s'havia perdut sense deixar rastre en la història dels temps anteriors a la poesia culta provençal, aquesta sement l'ha descoberta, finalment, el geni de Mistral i ens l'ha oferta palpitant de vida en la seductora figura de Mireio. Aquesta és l'arquetipus primitiu popular de la dona que adoraven en llurs dames gracioses i *cortesas* tots els trobadors; el moll, rajant saba, de totes llurs metafísiques amoroses; la divinitat familiar de la Provença a la qual han retut culte tots els cors dels seus poetes antics i moderns.

* * *

Una qüestió interessant suscita la figura de Mistral: ¿Fins a quin punt mereix el nom de clàssic?

Sabuda és la bona fortuna que tingué el qualificatiu d'"Homer provençal" que Lamartine donà al poeta, encara sota la impressió que li produí la lectura de *Mireio* i la figura del seu autor en

el moment d'ésser-li presentat per Adolf Dumas. Es innegable l'oportunitat d'aquest qualificatiu en el moment històric del descobriment i de la revelació del geni del nostre poeta. El viu contrast entre aquella poesia verge arrencada tota bategant de la natura i el paroxisme sentimental i fantàstic del romanticisme, provocà sense vacil·lació en els llavis d'un dels corifeus d'aquesta escola el qualificatiu únic que podia expressar tota la transcendència d'aquella paradoxa d'un geni primitiu sorgint inesperadament d'un ambient literari infestat dels planys d'un pessimisme morbós. Homer de la Provença era, efectivament, en aquell moment històric, el jove Mistral que s'aixecava amb la majestat d'un semidéu somrient serenament i amb el front il·luminat per damunt de l'abjecta malenconia d'aquella època. Emperò, si l'oportunitat d'aquell qualificatiu és indiscutible, no ho és pas la seva propietat. Tingui's en compte que Lamartine no es distingia per les seves facultats crítiques. Cenyint-nos al cas que ens ocupa, remarcarem que el mateix Lamartine havia ja definit anteriorment com un Homer modern un altre poeta contemporani: el poeta-perruquer de la Gascunya, Jasmin. En una carta que li adreçà després de la lectura d'un dels seus poemes, escriví textualment: "*Vous êtes le seul épique de notre temps, l'Homère sensible et pathétique des prolétaires*". No havien de passar gaires anys que Lamartine havia de tornar a reclamar l'atenció del món culte sobre la "*apparition d'un poème épique en Provence*", i sobre el sorgiment d'un segon Homer modern.

L'oportunitat del qualificatiu de Lamartine, tancà a molts crítics els ulls sobre la propietat de la seva aplicació. Sense discussió, gairebé unànimement, hom ha parlat de Mistral com del *clàssic*, potser l'únic clàssic dels nostres dies, Creiem, però, que no serà debades, puix que ens hem proposat parlar amb alguna extensió d'aquest poeta, examinar aquesta qüestió del seu classicisme, tan íntimament lligada amb la del seu temperament. Conjuntament amb el seu classicisme estudiarem també la qüestió, en aquell involucrada, del seu epicisme. "Homer" l'han anomenat els qui han donat d'ell la definició que ha perdurat fins ara; i dir Homer, és dir en una sola paraula clàssic i èpic.

L'examen d'aquesta qüestió topa primerament

amb una dificultat. ¿Quina valor cal donar a la paraula *clàssic*? Fixar la significació d'aquest adjectiu equivaldria a idear i desenvolupar tota una teoria estètica. Poc podien preveure Goethe i Schiller, de les converses dels quals sembla que sorgí, per difondre's per tot el món culte, la distinció i l'oposició entre els dos conceptes de clàssic i romàntic, l'enorme confusió que aquesta nomenclatura havia d'originar amb el temps i la infinita diversitat de matisos ideològics que en l'esdevenidor s'incorporarien a aquests termes. En el nostre cas, però, la dificultat resulta atenuada, puix la paraula *clàssic* la fem equivalent d'*antic*, *pagà*, *greco-romà*, i la paraula romàntic, per contra, té la significació concreta de *modern*, *cristià*, *sentimental*.

Assentada aquesta significació del concepte *clàssic*, fàcilment descobrirem on jau el seu sentit essencial. En el concepte *clàssic* hi ha involucrat el concepte *èpic*; en el concepte *romàntic* hi ha involucrat el concepte *líric*. El caràcter essencial del sentit èpico-clàssic, és la limitació, l'absència de l'infinit i de l'indefinit. El sentit èpico-clàssic necessita per viure i expandir-se elements mesurats i concrets. Com més clàssica una obra d'art, més concret, més limitat és el camp de la seva inspiració. Per aquesta raó no serà mai clàssic el poeta que s'inspiri en temes universals, en ideals que tenen per objecte tota la humanitat. Els romàntics han estat els qui han posat l'acció de llurs poemes i de llurs drames en lloc i en temps indeterminats, els qui han creat personatges-símbols de significació exclusivament universal, els qui han trencat les lleis més o menys formulades de les unitats del drama clàssic que tan severament fixaven el marc circumstancial del conflicte, els qui han allunyat la lírica del món objectiu, concret i limitat i han emprès la volada per les ombres i penombres dels horitzons indefinits del món subjectiu, els qui han pretès apartar l'*epos* dels temes concrets per tal de abocar-hi tota la ideologia i la metafísica del món modern. La *Iliada* canta la còlera d'Aquiles, i l'*Odissea*, el retorn d'Ulisses, temes ambdós que es perden dintre el gran cicle èpic de la guerra de Troia; concrets, però, limitats, referits a una sola i ben definida acció humana. Tot *epos* veritable, essent destinat per la seva natura mateixa a cantar *una sola acció d'un home*, és per això essencialment clàssic. I clàssica és la *Cançó* de

Rolland, i és clàssic el *Cantar de mio Cid*. D'ençà del període de fermentació èpica que produí en els orígens de l'Edat Mitjana aquests i altres poemes, no havia tornat a sorgir a Europa cap veritable poema èpic, cap epopeia clàssica, car ni la *Divina Comedia*, ni la *Jerusalem alliberada*, ni el *Paradís perdut* no són *epos* en el recte sentit, perquè llurs temes són massa amples i indeterminats i abracen un conjunt d'accions massa extens, i tampoc no tenen un límit ni una mesura prou rigorosos, ultra que algun d'ells porta el llast d'ideologies filosòfiques i teològiques que l'allunya a més distància encara del mesurat esperit èpico-clàssic.

Tenia d'arribar el Romanticisme amb el rompiment violent de la tradició lírica i dramàtica, amb la creació de les epopeies audacioses dels *Fausts* i dels *Manfreds*, perquè poguéssim presenciar, al cap de nou segles, el ressorgiment meravellós d'un *epos* genuïnament clàssic basat en un tema concret i estrictament limitat. Aquest *epos* es proposa de cantar les amors d'una senzilla noia camperola en un indret ignorat, de poques llegües d'extensió:

Cante uno chato de Prouvènço.
Dins lis amour de sa jouvènço,
A través de la Crau, vers la mar, dins li bla,
Ufbre escoulan dóu grand Oumèro,
Ièu la vole segui. Coume èro
Ren qu'uno chato de la terro,
En foro de la Crau se n'es gaire parla.

Mireio. Cant I.

"Com que ella no era més que una noia del terrer, de la Crau enfora no se n'ha parlat gaire". I amb aquestes paraules que subratllen encara la modèstia del tema, resta aquest circumscrit en un cercle encara més estret. La Crau, el terrer on visqué la seva heroïna, això és el que interessa al poeta. La resta del món, com si no existís.

Heus ací d'on pervenen tota la intensitat èpica, tot el prestigi clàssic de Mistral; pervenen de la seva Provença que ell ha triat per tema invariable dels seus cants. Per a Mistral, quan canta, tot el món està inclòs dintre aquell horitzó que albira des dels seus camps familiars, limitat per la remor de la mar llatina, i per la dels sons corrents del Roine i de la Durance i tancat per les muralles dels Alpihos i el Ventour que ell

veu torrejar amb llurs altívols cimels coronant el verd i amplíssim paisatge. Tota la vida poètica de Mistral està concentrada en aquesta ininterrompuda contemplació de la seva província, en la fruïció constant que ell sent en veure en tota sa magnífica amplada

Moun gai reiaume de Prouvenço
Coume un claus d'arangier davans ieu s'expandi:
E sa mar bluio estalouirado
Souto si colo e si terrado,
E li grand barco abandairado.
Poujanto à plen de velo i pèd dóu Castèu d'I.

Mireio. Cant III.

I amb quina amorosa minuciositat descriu ell la seva amada Provença, els seus homes i les seves coses, les seves muntanyes i les seves planúries, el treball dels seus pagesos i dels seus mariners, els seus animals i les seves plantes, la mar i el Roine, la Crau i el Ventour, la seva història i les seves llegendes. ¿Qui no recorda les magnífiques descripcions, esculpides en el marbre immortal dels seus versos límpids i fulgents, de la collita de la seda, de la sega, de la caverna i de la Crau en *Mireio*, dels jocs populars i de la pesca en *Calendau* i del Roine en el seu poema? ¿Amb quina frisança d'enamorat, amb quina fina observació de miniaturista pinta Mistral el paisatge luxuriat de la seva terra, cobert de vinyes i olivars, d'alzines i castanyers, de magraners i de pins!

Lis óulivié, dins sis óuriero
Entre-mescla de maiouliero,
Acoton li bancau d'argentàli fourèst;
Lou siéure, l'aubre di castagno,
Souloumbron l'enclin di mountagno;
E li vièi pin qu'an la cantagno,
Enfousquisson amount li cimo e li revès.

Calendau. Cant III.

Sí; el secret del classicisme de Mistral jau en el caràcter essencialment "provincial" de la seva poesia. "Provincial", diem i no "nacional", car el concepte "nacional" és modernament extraordinàriament complex, un concepte molt diferent del que significava en l'antiga tradició. Nació era abans equivalent perfecte de *comunitat* o *família de pobles, raça*; la seva base essencial era la comunitat de sang i d'origen. Avui *nació* sig-

nifica comunitat complexa de cultura, i l'element *raça* és un de tants factors entre els que integren aquest concepte. Provincial és tot moviment felibre dintre de França, basat en l'exaltació de les valors peculiars de les comunitats humanes que poblen aquelles terres. Mistral no tenia una aspiració pròpiament nacional en el modern sentit de la paraula quan emprengué la tasca de fer ressorgir la llengua i l'antiga cultura de la seva Provença; no es proposava crear un focus de cultura distint de la francesa, la unitat de la qual ell sentia intensament. Volia, com ell mateix remarca en les seves *Memòries*, "primerament, enaltir i fer reviure en la Provença el sentiment de raça que veia desaparèixer per obra de l'educació falsa i antinatural de les escoles; segonament, provocar aquest ressorgiment mitjançant la restauració de la llengua natural i històrica del país; i terçament, donar expansió al provençal per mitjà de la divina influència de la poesia". El seu propòsit, doncs, no passava més enllà del d'exaltar en el seu poble el sentiment de raça, la consciència de la comunitat de sang. Això avui constitueix una aspiració, no nacional, sinó regional o provincial. Aspiració nacional és solament la que tendeix a la creació i difusió d'una cultura independent.

El que féu Mistral en cantar exclusivament la seva "província" i fer-ne tot un món complet i clos, fora del qual no volia saber res la seva musa, fou exactament el que havia fet Homer quan vessà tota la seva inspiració en el reduït clos de la seva petita pàtria no parant compte en tot el que s'esdevenia o s'havia esdevingut entre els homes "bàrbars" més enllà de l'horitzó familiar, blau i lluminós cortinatge que cobria i amagava les altres terres en un misteri impenetrable. En aquells temps homèrics els conceptes de raça i nació es confonien un amb altre; i això no passa al present. Aquesta és l'única diferència. En ambdós casos, però, és aquest exclusivisme "nacional" llavors, "provincial" ara, ço que ha fet d'Homer i de Mistral uns poetes *clàssics*. La Grècia antiga i la Provença moderna han trobat en la limitació de la seva poesia dintre el clos sagrat de la terra i de la raça, l'arrel viva, la font perenne del seu classicisme. L'èpico-clàssic és la visió transcendental del concret. Així, doncs, cap nodriment més intens pot hom donar-li que la cosa més concreta que pot conce-

bre's en la vida humana, això és, la perllongació del propi jo en la comunitat de sang, en la família, el poble, la raça; i la perllongació del propi cos, això és, el terror, la pàtria física.

Res de més eloqüent i emocionant no podia oferir-nos Mistral que l'evocació del moment en què aquesta perfecta limitació clàssica del seu tema inspirador actuà en la seva ànima de poeta i plasmà màgicament la visió definitiva i la solemne creació de la seva *Mireio*. Ell mateix ens el descriu en les seves *Memòries* amb una ingenuïtat que fa encara més impressionant la seva sublimitat. Escoltem-lo: "I ple d'aquesta onada i d'aquesta fervor de saba provençal que em tenia embriagat, lliure de tota inclinació i preferència per tota autoritat o influència literària, fort amb la independència que em donava ales, segur que res no em vindria a destorbar, un capvespre, al temps de les sembres, bo i atalaiant els mossos que conduïen cantant l'arada pel solc, vaig començar ¡glòria a Déu! el primer cant de *Mireio*".

En el primer número de l'*Armana prouvençau*, òrgan del Felibrige, fou publicada una composició del poeta amb el títol de *Cant di felibre*, que és tot un programa dels temes de la poesia "provincial", d'aquesta poesia que sols tendeix a exaltar la comunitat de raça i els llaços de la sang. N'hi haurà prou amb reproduir-ne aquí dues estrofes, la primera i la tercera:

Sian tout d'ami, sian tout de fraire,
Sian lou cantaire dóu país!
Tout enfantoun amo sa maire,
Tout auceloun amo soun nis;
Noste cèu blu, noste terraire,
Soun pèr nus-autre un paradis.

Li bouscarleto, de son paire
Jamai óublidon lou piéuta;
Lou roussignóu l'óublido gaire
Ço que soun paire i 'a canta;
E lou parla de nòsti maire,
Poudrian nautre l'oublida?

Quan aquest sentiment ínters del concret i limitat, personificat en la raça i el paisatge pairal, troba sojorn en una ànima d'artista tan gran com la de Mistral, dona necessàriament per resultat un art essencialment clàssic. Quan aquell sentiment no té aquesta sort i és cantat per veus rudes

i barbotejants, la limitació de l'ideal "provincial" apareix llavors com pura revelació d'impotència i veiem formar-se les baixes literatures patueses i dialectals sense valor cultural. Així s'hauria esdevingut amb la literatura provençal sense la divina flama del cantor de *Mireio*; així s'hauria esdevingut amb la literatura provençal sense l'aparició providencial del geni de Verdaguer. Aquest precisament deixà d'ésser clàssic quan cantà un tema de tan vastes proporcions, tan universal, com la llegenda de l'Atlàntida en el seu primer poema.

Mistral era la mateixa Provença, reflectida, però, en la transparent i profunda idealitat del seu esperit. Era com aquell lleó gegantí que la fantasia popular s'imagina tallat i esculpit per la natura mateixa al cim del Mont Gaussier i que ell va cantar a la poesia *Lou lioun d'Arle*; un penyal animat i profètic, aixecat per les muntanyes de la seva pàtria fins a la regió del tro dalt d'aquell cim solitari, el més alt de la Provença. De Mistral pot hom dir el que ell digué del seu heroi en el *Calendau*:

Dins ta peitrino ardènto e largo
Lou sang de la nacioun provençalo, galoi ven de flouri.
Calendau. Cant X.

Un dels factors més importants del classicisme de Mistral fou indubtablement la llengua que li serví d'expressió. Mistral no es limità a recollir simplement la llengua parlada pel poble provençal; aquesta li serví sols de fonament i damunt d'ell creà d'un sol tret la llengua literària de la Provença moderna. "Nosaltres, diu ell en una poesia, trobarem la llengua dels provençals arreconada en un estable, vestida amb els parracs del mendicant". Mistral transfigurà aquesta captaire en graciosa i noble reina i podem dir que fou ell sol el qui va acomplir el miracle. Al costat de la seva obra de poeta, cal fer esment de la seva obra de lingüista, de la qual és magnífica mostra *Lou tréstor dou Felibrige*, imponent obra lexicogràfica en la qual es troba aplegat tot el tresor de la llengua popular parlada avui en les regions del Migdia de França. Aquesta obra monumental li valgué el títol de Doctor *honoris causa* de la Universitat alemanya de Bonn. La llengua literària creada per Mistral i emprada pels felibres té per base el dialecte de St. Remy,

això és, la llengua de la Vall inferior del Roine. Les principals modificacions que la llengua literària dels felibres ha fet en la popular, són neologismes i derivats de moderna invenció; en general, els felibres han estat molt sobris en l'ús dels arcaïsmes; bé és veritat que s'hi oposa l'extraordinària evolució que ha sofert la llengua provençal. La llengua de Mistral, per intensa que hagi estat l'obra per ell realitzada de depuració i ennobliment, està plena de gallicismes fonètics, lèxics i morfològics i quant a la sintaxi, la construcció artística de la frase mistraliana és fonamentalment francesa. L'afrancesament del provençal literari és molt més exagerat que la castellanització del català literari. Mistral fou innovador en la versificació. L'estrofa dita mistraliana, emprada per ell en els seus poemes principals, consta de set versos, tots de nou síl·labes menys el tercer i el setè que són de catorze, entrelligats per un ric i enginyós joc de rimes, i és d'un gran efecte musical.

* * *

Hem vist com el classicisme de Mistral derivava d'un factor independent del temps i del lloc i encara de la pròpia qualitat del sentiment individual del poeta: la limitació de la seva perspectiva i del camp de la seva emoció. Aquest factor deriva evidentment d'una determinada posició que el poeta adopta davant de la natura i depèn directament d'un cert angle de visualitat des del qual contempla el món exterior. Mistral resulta clàssic no pel fet d'haver-se assimilat amb major o menor esforç i gràcies a una inclinació ingènita, l'esperit de l'antiguitat, com fou el cas de Goethe en la concepció del seu *Hermann i Dorotea* i de la seva *Ifigènia* i ni tampoc no resultà clàssic per la pura qualitat del seu sentiment. Fou clàssic simplement perquè es trobà sense adonar-se'n en una actitud del seu esperit enfront del món extern, en una relació del seu sentiment amb la realitat humana, exactament iguals a l'actitud i a la relació en què s'havien trobat els antics grecs respecte al món i a la vida de llur època. En aquesta actitud i relació fetes de limitació i mesura, l'element ideal subjectiu i l'element real objectiu estan equilibrats segons una llei determinada que podria formular-se així: l'element ideal de l'esperit no ultrapassa mai els límits que li marca la mesura de l'element real

contingut en la part de la natura que està en íntim contacte amb aquell. Això és, en aquesta actitud l'obra espiritual d'idealització s'enclou exclusivament en el cercle de la natura que forma el seu propi horitzó. L'actitud oposada del romanticisme resulta, per contra, d'una idealització radical, d'una subjectivació a ultrança de tota la realitat objectiva; no sols d'aquella directament i orgànicament enllaçada amb el poeta, ans encara de totes les formes de les seves possibilitats. L'ideal en el clàssic és un ideal real, en el romàntic és un ideal absolut. Per això observava Lamartine, en parlar de la poesia de Mistral, que davant d'aquest poeta primitiu en contacte immediat amb la natura, ell i els altres romàntics eren uns metafísics.

La prova d'aquest origen formal del classicisme de Mistral és que a desgrat de la independència del seu geni, no pogué evitar de pagar tribut al moment i a l'ambient en els quals la seva poesia va néixer i va formar-se. Tant en la seva lírica com en la seva èpica, el romanticisme del seu temps deixà petjades decisives i indelebles de la seva influència. En el mateix poema de *Mireio*, que li valgué el títol d'"Homer de la Provença", no és difícil assenyalar aquestes petjades. Deixem de banda les escenes de bruixeria medieval de la Cova de les Fades que omplen el Cant VI del poema (on és clara la imitació del tema de la davallada als inferns, constant en l'epopeia antiga), perquè un poeta modern pot fer tan clàssiques i tractar tan clàssicament les fades i les bruixes, com un poeta grec les nimfes i les sirenes. Mites de l'Antiguitat o mites de l'Edat Mitjana, tant és: el poeta pot infondre-hi el mateix esperit creador.

No; el romanticisme de *Mireio* no l'hem d'anar a cercar en els seus temes; el cercarem i el trobarem viu i bategant en l'element formal, en la forma interna d'algunes parts del poema. Si llegim atentament el deliciós Cant II, el del col·loqui d'amor de Vicens i Mireio, amagats sota el brancatge de la morera, sorprendrem en flagrant actuació l'esperit mateix de la tècnica romàntica, entrelligat amb aquell inestroncable efluvi de gràcia clàssica que vessen les muses a mans besades en les paraules i els gestos d'aquella immortal parella d'enamorats.

Cantàs, cantàs, magnanarello,
En desfuiant vòsti verguello.

I aquest *ritornello* es repeteix i torna a sorgir amb la seva insinuant cantarella tallant el ritme voluptuós i ondulant de la suavíssima cançó d'amor en els moments culminants en què el poeta no troba paraules per a expressar la plenitud de l'arrapament amorós dels dos adolescents. Recurs eminentment romàntic, fundat en la llei estètica de la suggestió; escapatòria enginyosa vers el món musical, del qui renunciant a fixar i a limitar amb paraules precises l'emoció que l'inunda, deixa un espai obert al misteri per tal que la vagorositat musical de la tornada suggereixi a l'oient o al lector tot allò que deixa de dir. Aquest recurs, eminentment musical i pròpiament antipoètic, del *ritornello* és una de les característiques formals de la lírica moderna en oposició a l'antiga que el desconeixia en absolut.

L'amor en la poesia de Mistral no s'ha mantingut sempre dintre la ingenuïtat de l'esperit pagano-clàssic, tal com apareix en el seu primer poema. Prescindint d'altres obres, observarem solament que les amors de *Calendau* són d'essència eminentment romàntico-cristiana. La fogositat exaltada i l'idealisme ardent d'aquestes amors de *Calendau* amb la princesa de Baux, les fan dignes d'una balada de Schiller:

Mai aquéu lume incoumparable,
Lou subre-bèu e l'adourable
Que souvènt a vint ans nous apensamentis,
Aqueu pantai que se figuro
Dins lis uiau de l'amo oscuro,
Aquelo visto qu'asseguro
Dins l'eisservo d'ounour lou plus simple aprendis,
Carnalamen venié de naisse
A mi regard...

Calendau. Cant IV.

Es el concepte de l'amor cristià, conscient i ideal, oposat a l'ingenu, instintiu i purament natural de *Mireio*, el que Mistral canta en aquests versos de *Calendau*:

O meraviho e gau de l'amo
Sias bèn lou paradis! O flamo,
Ounte se purifico e s'abrando l'amour!
O penetranto mescladisso
De dous en un! O cantadisso
Tendro, acourdado, couladisso,
Que dis tout! O bonur e delicious combour.

Calendau. Cant X.

Són dos mons antagònics els que ens presenten els dos millors poemes de Mistral: *Mireio* i *Calendau*. L'amor de la noia camperola de la Crau i Vicens és tot passió. L'amor de *Calendau* i la princesa de Baux és tot acció. I l'ambient en què es desenvolupa cada poema correspon també a la qualitat de l'amor dels seus protagonistes. En *Mireio* veiem exaltada la Provença rural i arcàdica dels temps presents i en *Calendau* el poeta ens evoca amb fermes pinzellades la Provença antiga, altiva i aristocràtica. La figura de la donzella de la Crau és la personificació de la Provença actual, contenta amb la seva sort mentre li deixin la seva llengua i els seus costums, malalta, però, del seu mateix sol i caminant esmaperduda pels seus sorrals implorant un miracle que la guareixi. La princesa de Baux és l'encarnació d'una Provença ideal que es dreça altivament, colpida pel record de la grandesa passada i que solament vol donar l'amor a un heroi que torni a cenyir-li el front amb la corona perduda i li torni la glòria i la independència d'altres temps.

Un dels punts més interessants que ofereix a l'examen del crític l'obra d'un poeta, és la seva manera de sentir i veure la natura. En aquest punt concret tornem a trobar-nos amb l'oposició entre l'antic i el modern, entre el pagà i el cristià, entre el clàssic i el romàntic. El romanticisme ha interpretat sempre la natura com un perllongament de l'ànima del poeta, com un ésser vivent que batega amb els seus mateixos sentiments. La natura per al poeta romàntic no és més que la projecció plàstica de sa pròpia vida espiritual; ell no humanitza la natura en el sentit de l'antiguitat clàssica, la qual veia la terra i el cel poblats d'una humanitat superior idealitzada fins a la divinitat, però al capdavant independent de l'home i amb vida pròpia. El romanticisme ha tingut sempre una tendència, de vegades sols latent, al panteisme i així la consciència del poeta ha representat per als romàntics el focus central de la divinitat difusa i immanent en tot l'univers. Cada moviment de l'ànima ha de repercutir fidelment per tota la natura i en perfecte acord amb ella. Tota la natura esdevé una pura expansió del subjecte i es troba lligada amb la vida d'aquest per una misteriosa llei de simpatia universal.

El classicisme de Mistral no arriba a l'extrem

de menysconèixer ni destruir aquesta llei de simpatia universal que mou el poeta a projectar el seu jo en el món objectiu; no arriba fins al grau de col·locar invariablement els herois i els altres personatges de les seves creacions en mig d'una natura impassible davant de llurs conflictes i lluites, davant de llur fruit i llur penar; no retira sistemàticament, com faria un clàssic antic, la natura al fons de les seves visions, una natura mancada de tangència directa amb els homes i insensible a les accions d'aquests. També en l'ànima de Mistral s'aixequen de temps en temps violentes ratxes d'emoció que fan estremir la faç incommovible de la natura i la junyeixen a la llei de la simpatia. Ja en el cant I de *Mireio*, després del parlament de Vicens a la seva amada, el poeta exclama:

Li grihet cantant dins li mouto
 Mai d'un coup faguèron escouto;
 Souvent li roussignòu, souvent l'aucèu de niue
 Dins lou bos faguèron calamo.

Mireio. Cant I.

En el clàssic cant II del mateix poema, en el moment que la parella d'enamorats, en trencar-se la branca, cauen a terra abraçats (*tombou, embesouna, sus lou souple margai*), el poeta, impotent per reprimir l'onada d'emoció lírica, li dóna lliure eixida perquè inundi cel i terra, i fa participar tot el que el volta de la inefable frisança d'aquell moment culminant de l'idilli:

Fres ventoulet, Larg e Gregàli,
 Que di bos boulegas lou pàli,
 Sus lou jouine parèu que voste gai murmur
 Un moumentet mole e se taise!
 Fòlis aureto, alenas d'aise!
 Dounas lou tèms que lo'n pantaise,
 Lou tèms, qu'à tout lou mens pantaison lou bonur

I quan la gentil *Mireio* fa la seva declaració d'amor a Vicens, afegeix el poeta:

Au bord dou rajeiròu,
 Emai l'èr linde, emai la tepo,
 Emai la vièi sause de cepo
 Fuguèron claramen espana de plesi!...

On ell no admet aquesta fusió de la natura amb el sentiment del poeta, on el seu esperit, vident de realitats, no fa claudicació del seu classicisme, és en les escenes d'odi i de lluita entre

els homes. Recordem dues escenes de lluita: La de Vicens i Ourrias en el cant V de *Mireio* i la dels *Companys* de Marsella en el cant VIII de *Calendau*. En aquestes dues escenes de furor i de violència, Mistral veu la natura impassible, indiferent al combat, respirant en pau la seva vida immortal i serena. En l'escena de *Mireio* el poeta comenta el triomf del vencedor amb aquests dos versos que repeteix dues vegades:

La Crau èro tranquilo e mudo,
 Aperialin soun estendudo
 Se perdié dins la mar, e la mar dins l'èr blu

En el combat grandios de *Calendau*, a la crueltat impiadosa i a la cridòria salvatge dels combatents, el poeta oposa la impassible majestat de la natura en aquests versos:

E lou bos verge, aut e pasible
 Murmurejavo, a peno ausible, etc.

I si no feia mai participar la natura dels odis humans, era perquè ell la veia en la seva vida serena, les pulsacions de la qual bateguen més harmonioses, més pausades, més solemnes que les de la sang bullent i agitada dels humans. Es en els moments de dolça emoció i de goig radiant en la vida dels seus personatges, que ell fa entrar la natura en la comunió dels afectes humans. En aquests moments el seu esperit, fet d'amor i d'harmonia, deixa que l'onada del sentiment, saltant per damunt dels límits de la visió estrictament humana, imposats pel seu sentit clàssic, s'escampi per fora i filtrant-se en la més arcaica intimitat de la natura li infongui una nova i sorprenent vitalitat. En aquest cas ço que impellia Mistral a fondre en una sola palpitació la vida de l'esperit i de la natura era l'analogia profunda entre l'un i l'altra, car la vida de la natura era per a ell una vida d'olímpica serenitat, feta precisament d'amor ardent i de joia radiant, de plenitud i de serenitat.

Encara podríem assenyalar d'altres importants concessions que en mig del seu classicisme fonamental féu el gran poeta a l'esperit romàntic del seu temps. Ens acontentarem, per no allargar massa aquest assaig, amb una d'aquestes concessions, la més gran, la qual per la seva significació i transcendència, no sols interessa l'obra mistraliana, ans encara tot el moviment felibre.

Un dels defectes, d'essència romàntica, que

Henric Morf ha assenyalat en l'obra cabdal del poeta, el poema *Mireio*, és el final: l'agonia i la mort de l'heroïna no sols ocupa una extensió exagerada (gairebé tres Cants del poema), ans encara aquest episodi porta interpolada una llarga digressió hagiogràfica que interromp lamentablement la narració èpica i ocupa tot el cant XI, en el qual les tres Maries miraculosament aparegudes, expliquen a la donzella amb gran luxe d'erudició i en to inspirat diverses etapes de la història eclesiàstica de la Provença. No és això, però, el defecte cabdal d'aquesta darrera part del poema. Es un defecte que interessa no la forma, sinó el fons mateix de la concepció del poema. Ens referim a l'esperit essencialment ascètic que anima tota l'escena de l'aparició de les tres Maries a *Mireio* agonitzant. Tota la filosofia ascètica cristiana està posada en llavis de les tres Maries; i aquestes concentren tots els pensaments amb què tracten de consolar la pobra donzella, en aquests dos versos:

E lou grand mot que l'ome oubliado
Veleici: La mort es la vido.

Aquesta mort ascètica de *Mireio*, voltada de cants eclesiàstics en els quals s'afirma la terra com una vall de llàgrimes, com una *planuro d'amarezzo*, evidentment està en absoluta dissonància amb el to de la resta del poema, on vibra càlid i puixant un càntic a la vida. Aquella *Mireio*, aquella minyona que porta el sol de la Provença en els seus ulls i en la seva sang i que amb tan foll abrivament s'havia llançat en braços de l'amor; ella que el poeta havia transfigurat en l'encarnació viva de l'opulent beutat del paisatge provençal, té de morir, per una estranya resolució del poeta, com una enclaustrada amb els ulls girats a l'altre món i sentint en el més pregon de l'ànima una total desillusió dels goigs de la vida. Aquella beutat en flor, encesa en l'ardència dels anhels d'un amor tota humana, ¿qui podia pensar que el poeta havia de fer-la morir en mig d'una escena il·luminada pel llampegueig de clarors sobrenaturals?

L'explicació d'aquesta dissonància ens portarà a l'examen de qüestions que transcendeixen més enllà del mateix poema. Hem parlat del "provincialisme" de Mistral, d'aquest provincialisme en el qual ell concentrà tot el sentit de limitació que nodria el seu classicisme. Ell era el cantor

de la Provença i de no res més que la Provença.

Però en els temps moderns aquest provincialisme integral té per al poeta molt greus esculls. La "província", sia quina sia, enclou moltes contradiccions; la raça i el poble als quals estem units pels vincles de la sang, contenen avui elements espirituals inconciliables; al costat d'aquests vincles de la sang trobem en cada "província" elements de cultura francament divergents, inconciliables. Mistral deixant-se emportar pel seu entusiasme provençalista que no comprenia la seva Provença sinó com una unitat perfecta i no desintegrable, no s'adonà que, malgrat d'ésser igualment provençals les amors de *Mireio* i la llegenda de la seva mort, no era possible encabir totes dues coses en un mateix marc, dintre una mateixa concepció poètica, sota pena de rompre violentament la unitat ideal del poema. Heus ací, doncs, com l'esperit clàssic de limitació, encarnat en un "provincialisme" poètic, és altament perillós en l'home modern. La unitat espiritual que antigament es donava en la raça i que modernament es dona en la nació, no pot trobar-la l'home modern en la "província". Aquesta unitat espiritual sols pot trobar-la en la cultura, i en la nació sempre que s'entengui per nació una creació de cultura, superior al vincle purament material de la raça. La "província" ens ofereix solament una massa de fets històrics de valors culturals que cadascú interpreta segons la seva particular visió de la vida i per tant amb resultats divergents i contradictoris. La cultura en el temps moderns és o individual o nacional o cosmopolita, però no és mai "provincial", i el poeta que sacrifici tot el seu talent a la seva "província" expiarà el seu classicisme, conquerit amb tal limitació, amb el més tràgic rompiment de la unitat i de l'harmonia de la seva obra.

Aquest és el secret de certes característiques de l'obra de Mistral i en general de tota la literatura felibre. El present i el passat de la Provença ofereix una sèrie de moviments contradictoris que no poden ésser resolts en unitat per obra del pur amor a la "província". Venus i la Verge Maria han estat adorades a través dels segles als mateixos indrets de la Provença. El culte de la deessa pagana i el de la Mare de Déu han deixat en l'ànima provençal el sediment d'una tradició que el bon felibre voldria no tenir de descompartir en dues manifestacions religioses

inconciliables. El bon felibre voldria encarnar el seu ideal en una estàtua impossible feta de l'acoblament de l'ideal clàssic pagà i del romàntico-cristià. Ací teniu el poeta Aubanel que canta paganament la Venus d'Arles en una poesia memorable. Però després d'anomenar-la "Mare de la Provença", "donadora de la bellesa de les nostres filles i del coratge dels nostres fills", es recorda amb un sobtat remordiment que ell és cristià i, al final, es penedeix de les lloances que li ha adreçat i que sols li ha arrencat pels dons que ha fet a la seva raça. "Per això, diu el poeta, t'estima la meva ànima i obligat per les teves gràcies, jo, cristià, et canto, o gran pagana".

Ieu, cristian, te cante, o grand pagano.

Aquesta, exactament, és la dissonància que trobem al final de *Mireio*, dissonància provocada per l'afany de voler abastar, per tal de fer-ne una unitat impossible, totes les manifestacions contradictòries de l'ànima provincial. Mistral no podia ésser, com home modern, impecablement fidel al lema de sabor pagana: *Lou soulèu me fai cantar*, escrit sota una cigala que té per fons un sol radiant.

* * *

Mistral és el cas sorprenent d'una ànima de poeta primitiu vingut al món en uns temps d'intellectualisme a ultrança. L'ànima de Mistral, rica d'intuïció, en possessió d'una facultat genial de sorprendre i expressar la bellesa nadiua i verge de les coses incontaminades de la natura, es trobà en franca pugna amb el món modern, en el qual el formidable desenvolupament de l'intel·lecte tendeix a destruir d'arrel aquest instint

primitiu de l'home que el posa en contacte immediat amb les fonts vitals de tota bellesa. Aquesta ànima primitiva de Mistral, en sentir aquesta topada amb el món modern, no volgué sortir del refugi de la seva Provença i amb la seva fantasia de poeta veié la seva terra com una Arcàdia oblidada en mig del món modern, on ell podria deixar sentir als seus atrafegats contemporanis els refilets del seu flabiol de pastor i espargir damunt la melangia tardoral de la present civilització un perfum de serenitat i un embat de juvenesa. El cas de Mistral ha estat un assaig d'interrupció en l'evolució de l'ànima moderna, un parèntesi de serenitat obert sobtadament en la tristesa de la psalmòdia romàntica. Ha estat el *vates* inspirat de tota la gent llatina, que s'ha aixecat en el moment en què la gran família, hereva de l'esperit de Grècia i Roma, ja començava a perdre consciència de la noblesa del seu origen i de la comunitat de la seva cultura.

Arbouro te, raço latino,
Souto la capo dóu soulèu

va cantar Mistral aixecant la copa santa de la fraternitat dels pobles llatins. Mistral, però, és un cas excepcional. Mistral ha estat i seguirà essent un gran isolat, un gran inactual. En aquest isolament, en aquesta inactualitat està precisament la seva força i la seva exemplaritat. És com si un bell adolescent de l'antiga Grècia hagués vingut a sorprendre'ns amb els sons puríssims de la lira homèrica i s'hagués esvaït de damunt la terra com una visió lluminosa, deixant en l'aire gràvid de neguits i d'angoixa del món modern la vibració d'una ampla harmonia i una estela d'immortal serenitat.

M. DE MONTOLIU.

CIMBELÍ

TRAGÈDIA EN CINQ ACTES

TRADUCCIÓ DE CARME MONTORIOL PUIG

A l'admirat poeta Carles Riba.

PRÒLEG

CIMBELÍ fou imprès, per primera vegada, en l'edició infolio de 1623. No hi ha cap document que precisi, amb certesa, la data en què fou escrit.

Malone diu que és del 1609, i és aquesta, també, l'opinió de Gervinus, el qual afegeix que, probablement, seguí a la creació del «Rei Lear».

Chalmes i Drake suposen aquesta obra del 1605. L'alemany Ulrici, amb la generalitat dels crítics alemanys, i la majoria, també, dels crítics anglesos, la diuen dels últims temps de l'autor, basant-se en les moltes afinitats d'estil que té amb el «Conte d'hivern» i «La tempesta».

En canvi, Tieck i Coleridge la tenen per una de les primeres comèdies de Shakespeare, que aquest, però, refongué, o retocà, en la seva última època, amb el criteri meravellós i el gust exquisit amb què acabava i corregia els esbossos de la seva joventut.

Així com també pel «Conte d'hivern», «La tempesta», el «Hamlet», o el «Macbeth», Shakespeare trià, pel CIMBELÍ, una època llunyana i llegendària, potser per donar un fons de misteriosa aurèola a aquelles creacions dramàtiques, quasi fantàstiques, i perquè s'admetés, més fàcilment, d'aquesta manera, allò de sobrenatural que intervé en el desenrotllament d'aquells arguments.

Els elements històrics del CIMBELÍ foren extrets, sens dubte, de les «Cròniques d'Anglaterra, Escòcia i Irlanda» de l'historiador Hollinshed.

«Mort Cassibelà — diu Hollinshed —, Theomautio o Leonautio, fill petit de Lud, fou nomenat rei de Britània, en l'any 3921 de la creació del món, el 706 de la fundació de Roma, i el 45 abans de Crist.

Cimbelí, fill de Theomautio, succeí aquest.

Havia estat educat a Roma, on Juli Cèsar l'armà cavaller, i sota les ordres del qual, serví en diferents guerres, i diuen que l'emperador l'estimava tant, que deixà a son lliure arbitri el pagament o no pagament del tribut a l'imperi». (Aquest tribut datava, ja, del temps de Cassibelà. Altres historiadors, en canvi, no accepten, com a veritat, aquesta proposició de Juli Cèsar). «Uns quants anys després de la mort d'aquest, els britans es negaren a continuar pagant el tribut, i August Cèsar allistà tropes, en dues ocasions diferents, per envair la Britània; es veié, però, forçat a renunciar a sa empresa, a causa de les constants rebel·lions dels panons i dels dàlmates, del càntabres i dels asturs.

»Sembla que Cimbelí, amb tot, era oposat a la negació del tribut, perquè era amic dels romans, i preveia, encara, que, perduda l'amistat amb Roma, la joventut britànica es veuria privada dels aventatges que representaven, per a ella, l'ésser educada a la ciutat imperial».

Quant a l'exili de Belari, i la venjança d'aquest, duent-se'n els dos fills de Cimbelí, així com el seu isolament a les muntanyes de Gal·les, i la seva reconciliació, més tard, amb el rei, sembla que són fets, deguts, purament, a la imaginació del poeta, vist que cap dels comentadors de Shakespeare no ha pogut trobar, enlloc, ni que sia en llegenda, cosa que s'assembla a aquelles situacions.

Amb tot, Hollinshed conta, en les seves cròniques, el cas d'haver salvat, tres homes sols, tot un exèrcit. Fou en una guerra entra danesos i escocesos, l'any 976 de la nostra era, i segurament que Shakespeare s'inspirà en aquesta relació, quan féu que Belari i els seus dos fills salvessin Cimbelí, i l'exèrcit, que fugia, a la desbandada, per l'estretor d'un congost.

Això en quant a les fonts històriques de l'obra. La principal acció del drama, però, que es basa en l'aposta de Jaquim i de Pòstum, s'inspira en un conte de Bocaccio. (Novel·la novena de la segona jornada del Decameró).

La majoria dels crítics no admeten, per al CÍMBELÍ, altra font que aquesta del Bocaccio, qui, a son torn, sembla haver pres l'argument de la seva novel·la, del «Roman de la Violette» del trobador Gilbert de Montreuil, aparegut vers el 1225. Durant el segle XIII s'havien publicat, a França, amb argument semblant, encara dues altres obres, «Roman du comte de Poitiers», anònima, i «Roman du roi Flore et de la belle Jehanna», també anònima, i en prosa, aquesta, encara que potser la més poètica de totes elles. En totes tres obres la proposició de l'aposta no ve del marit, sinó del seductor.

Diu Montégut en el seu admirable pròleg al CÍMBELÍ: «La més gran part dels comentadors del tràgic anglès, parlen solament de la novel·la de Bocaccio com a font del drama shakesperiana, i fins Mr. Stauton, en sa curta nota precedint CÍMBELÍ, no fa altra cosa que mencionar un conte d'un vell recull d'històries facecioses titulat «Westward for Smelts, or the Waterman's Fare of mad Merry Western Wenches, whose Tongues albeit, like Bell-clappers, they never leave ringing, yet their Tales are sweet, and will much content you (Written by Kinde Kitt of Kingstone—published at London in 1603 and again in 1620)», i cita aquest conte, solament com a curiositat, sense donar-li gran importància. Hem tingut la sort, però, de trobar-lo, en el recull d'observacions suplementàries de Malone, i ens ha semblat, per contra, d'una importància extrema.

»No hi ha més que un sol exemplar d'aquesta obra, i l'edició a la qual pertany, és del 1620, o sigui posterior de quatre anys a la mort de Shakespeare. Malone, però, suposa que es tracta d'una segona edició, i que la primera datava del 1603. Si això és cert, ¿no podria ésser que Shakespeare conegués aquesta història? Tot ens fa creure que l'havia llegida, puix que es serví de molts incidents d'aquest conte per a modificar la novel·la de Bocaccio».

Sigui'ns permès, ara, de donar un extret del conte del Decameró, i fer notar, a mesura, les observacions que fa Montégut, relatives a la comparació d'aquesta novel·la i el vell conte anglès, amb moltes de les situacions i incidents del CÍMBELÍ.

Es tracta de la farsa criminal d'un marxant de l'Edat mitjana, espècie de don Joan de taula rodona, molt afalagat per les mosses d'hostal.

Uns mercaders italians que han anat a París per afers, es troben reunits, i parlen, de sobretaula. La conversa recau, per fi, sobre les dones. Llur manera de pensar sobre la virtut femenina no és pas gaire cavalleresca. Tots convenen que potser llurs mullers els enganyen. «No sé el què fa la meva dona—diu l'un—. El que sí sé, és que quan a mi em ve als braços una noieta que em plau, arreo l'amor que duc a la muller i cuito a gaudir, amb aquesta, de tot el pler que puc». «Igualment faig jo—diu un segon—. I per això suposo que, si la meva dona troba una ocasió semblant, l'aprofitarà, també, per part seva». Un d'entre ells, amb tot, Bernabó Lomellino, ric marxant de Gènova, protesta. La confiança que té en la seva esposa, és sense límits, així com també l'admiració per sos talents, que detalla amb satisfacció pedant.

Un jove marxant de Plascència, Ambrogiuolo, es refusa a creure que Bernabó tingui el privilegi d'ésser una excepció en l'ordre dels marits, i li pregunta si el dit privilegi li ha estat concedit per l'emperador. Bernabó, sempre més i més provocatiu, respon que l'hi ha donat algú molt més poderós que no l'emperador, o sigui Déu mateix. Ambrogiuolo s'embranca en una dissertació escèptico-materialista, a la italiana, un poc grossera, però que no manca de lògica i bon sentit.

«Déu creà l'home més fort que no la dona; més constant; més coratjós; i veiem, amb tot, com l'home no pot resistir, no ja la dona que el provoca, sinó tampoc el desig que el duu vers aquella que li plau.

»Què dir, doncs, de la dona més feble, més tímida, i més canviant? La dona de Lomellino serà de carn i ossos, com les altres, i si veiem que totes hi cauen, ella també hi caurà, forçosament».

Bernabó respon que, efectivament, passa així amb les dones que no són sensibles a la vergonya, però que aquelles que són castes, el culte que tenen de llur honor, les fa més fortes que no cap home. Aquesta vegada el marit idealista ha tocat el punt sensible de la qüestió, i s'acosta més, al ver, que no l'imprudent escèptic.

Durant tota l'escena, però, Bernabó se'ns fa cada vegada més insuportable per la manera imprudent com desplega, als ulls de tothom, les virtuts més recatades de sa esposa. És talment el mercader que fa valer la seva mercaderia, i acabem per trobar que mereix la seva sort.

Té en menys els mèrits de la seva dona, que no la voluptat de veure's distingit dels altres, els quals consenten, amb bona gràcia, a ésser enganyats.

I així com Pòstum se'ns farà simpàtic fins en

mig del seu frenesí homicida, així ens esdevé antipàtic el marxant Bernabó en la seva mateixa confiança i religió conjugal.

La disputa escalfa els caps, i Ambrogiuolo proposa a Lomellino, una posta, dient-li que obtindrà, de sa esposa, allò que havia obtingut de mil altres dones.—Em jugo el cap contra mil florins, que no!—exclama el marit. Però l'altre, més pràctic, replica:—No, no pas el cap; però sí mil florins or, menys valuosos que no la testa, contra mil florins dels meus, amb la promesa de no advertir la vostra dona, i de no escriure-li tant com jo romanguí a Gènova.—

La posta s'accepta i es redacta sota convenció legal, firmant-la ambdues parts, malgrat l'oposició dels amics presents.

Ací es troba la primera modificació de Shakespeare a la novel·la de Bocaccio.

En CIMBELÍ, Jaquim es fa introduir prop d'Imogen per una lletra de Pòstum, mentre que en el Decameró, Ambrogiuolo es llança a l'aventura pels seus sols esforços, i aquest detall és ja suficient a fer inversemblant tota la història.

Ambrogiuolo no s'ha procurat cap mitjà que faci sa empresa assequible. Un cop introduït, hauria pogut mirar de corrompre la seva víctima, amb hàbils maniobres, però, voler fer acceptar a una dona virtuosa, un desconegut, és cosa impossible. Per això no temptarà ni tan solament l'aventura. Compra, amb grans dificultats i a pes d'or, una pobra dona, entrant de la casa, molt considerada per Madonna Ginevra (així s'anomena l'esposa de Lomellino), la qual introdueix Ambrogiuolo al dormitori d'aquesta, emprant el famós mitjà del cofre de Jaquim. Ambrogiuolo surt del cofre, durant la nit, passa revista a la cambra i grava en sa ment tots els seus detalls. Després s'apropa al llit, on la dama dormia amb la seva fillona, i alça la roba, per veure si descobreix en el cos de Ginevra algun signe característic, quan el sobta, sota la mamella esquerra, una petita piga de *pèls rossos com l'or*. Bocaccio ens diu, encara, que, en contemplar-la tan formosa, Ambrogiuolo tingué temptacions d'ajeure's prop d'ella, però que el retingué la por d'una resistència perillosa. Se'n torna, doncs, al cofre, després de ficar-hi tota mena d'objectes; una bossa, un cinyell, un anell, un vestit.

Shakespeare no fa altra cosa que fer agafar, a Jaquim, el braçalel d'Imogen.

Ambrogiuolo torna a París, i va a anunciar a Bernabó que ha guanyat la posta. Aquest es nega a creure les proves que li dona aquell, i usa dels mateixos arguments de Pòstum en contra de les afirmacions de Jaquim, però, igualment com farà

Pòstum, Bernabó creu i cedeix quan se li revela l'existència de la piga dels pèls d'or.

Llavors escriu a un seu servidor i li ordena de portar sa mestressa fora de Gènova, i d'occir-la en un lloc que li detalla.

Ací difereix novament Shakespeare de Bocaccio; sinó precisament pels fets, pels sentiments que presta el poeta anglès, a sa heroïna. Imogen, efectivament, presenta son coll a la ganiveta, mentre que Madonna Ginevra sent com la vida impera fortament en ella, i demana gràcia a son servent. Aquest, que obrava a contracor, la deixa, i li dóna vestits d'home, perquè es disfressi, i conta, més tard, a son amo, com complia amb son comès, i com havia vist els llops encarregant-se de donar sepultura a sa muller.

Fins ací, Bocaccio i Shakespeare van encara plegats, però cada cop se separaran més. Els papers de Belari i dels dos germans, tan importants en CIMBELÍ, són en la novel·la de Bocaccio, dos tipus episòdics, sense cap caràcter—una vella, a casa de la qual arranja Ginevra els seus vestits d'home, i un català, de nom Encarach, capità de navili, qui, agradat de la gentil figura de la dona, que creu un noieta, el pren per patge, i se l'enduu a Alexandria. Arribada a aquella vila, Ginevra, que s'anomena, ara, «Sicurano da Finale»—nom que Shakespeare traduï per Fidel—, plau, particularment, al soldà, i Encarach la cedeix al príncep.

Hi havia anualment, a Sant Joan d'Acre, una fira on acudien mercaders de tots els països. Sicurano rebé, del soldà, l'ordre d'anar-hi, en qualitat de comandant del cos de tropes encarregat de vetllar per l'ordre. Un dia que Ginevra inspeccionava les botigues dels marxants italians, que es plaïa, particularment, a freqüentar, arribà a la d'Ambrogiuolo, de Plascència, i reconeix, entre els objectes posats a la venda, la bossa i el cinyell que li havien pertangut. En demana el preu a Ambrogiuolo, el qual, sempre cínic, li fa de resposta que aquelles coses no són precisament, per vendre, però, que si li plauen, li serà un gust d'oferir-les al capità. Llavors li conta, faceciós, que aquells objectes li venien de sa amada, i li diu com el marit d'aquesta, després d'haver perdut una posta de 5000 florins—posta basada en la incorruptibilitat de la muller—, furiós, la féu assassinar.

Ginevra riu amb ell, es mostra son amic, i el convenç que l'acompanyi a Alexandria, on podrà vendre, amb més gran profit, la seva mercaderia. Al mateix temps aconsegueix, també, que son marit vagi, igualment, a aquella ciutat. Un cop allà, presenta Ambrogiuolo al soldà, i li fa contar

sa història, que el soldà troba molt divertida. I quan sap l'arribada del seu espòs, demana, novament, a son senyor, de fer repetir a Ambrogiuolo sa aventura davant de tots. El príncep, ja sospitant, que devia tractar-se d'alguna infàmia, commina Ambrogiuolo a dir la veritat, sota pena dels més horribles turments. Llavors aquest revela de quina manera passaren, realment, les coses. Ginevra declara son sexe, i implora, al soldà, la gràcia de son marit, el qual ella perdona.

Quant a Ambrogiuolo, és condemnat a ésser untat de mel i menjat per les mosques, càstig que ens semblaria massa sever, malgrat les conseqüències fatals de la seva neugeresa, si hagués demostrat el més petit penediment. Però, com que es pren el seu crim amb l'alegria més gran, i el major cinisme, tenim la seva fi horrible, per ben merescuda.

Què pensar del caràcter que Bocaccio dóna a Ambrogiuolo? Es troba en la naturalesa humana un tal enduriment cínic? És possible de cometre un crim, tot rient, però ens sembla impossible que el record d'un crim exciti la hilaritat del culpable.

En tot cas, Shakespeare resol la qüestió de la millor manera per a la nostra espècie; i ens pinta Jaquim, combatut per tota mena d'horribles remordiments.

El vell conte anglès, abans citat, té, també, un fons semblant al Bocaccio, però molts dels seus incidents semblen haver servit a Shakespeare, per a corregir les inversemblances de la novel·la italiana.

Diu Montégut: «En el conte anglès, com en CÍMBELÍ, el seductor es presenta davant sa futura víctima, de la part expressa del marit, i la saluda de bones a primeres, amb un bes, familiaritat permesa als amics de la família, pels costums d'aquells temps.

És rebut com un de la casa, i, un cop ben instal·lat, es prepara per obtenir el que cerca. La dona, però, s'adonarà de seguida dels seus propòsits, i, per evitar la declaració que tem, no es presentarà més que en els àpats, que fan en col·lectivitat, i evitarà de trobar-se mai sola amb ell.

Aquest capteniment d'una esposa digna, està molt ben observat. Shakespeare no en pogué fer ús, però, perquè en un drama s'ha d'arribar, necessàriament, a l'escena d'esclat, la que determina tota una situació.

Llavors el seductor recorre a una estratagema semblant a la de Jaquim, només que, en lloc d'amagar-se dins un cofre, s'amaga senzillament sota el llit, d'on surt durant la nit per inspeccio-

nar la cambra. L'autor anglès és massa pudorós, però, per a conservar el detall dels pèls rossos, que tanta impressió havia de fer en l'ànima del marit, i s'accontenta que el seductor s'apoderi d'una creueta d'or que l'esposa virtuosa duu sempre penjada al coll. La vista d'aquesta joia, emblema de religió i de vida moral, bastarà, en aquest cas, a convèncer l'espòs de la infidelitat de sa muller, el qual, després d'ordenar a un seu servent, anomenat Jordi, d'occir sa mestressa, marxa a incorporar-se a l'exèrcit d'Enric VI que defensa els drets dels Lancaster contra dels York.

I ací és on Shakespeare camina més d'acord amb el vell contista. L'escena entre Jordi i sa mestressa és la mateixa escena d'Imogen i Pisani. Aquesta tampoc no pledeja per la seva vida i ofereix son coll a la ganiveta.

«Serà, doncs, possible que la meva tendresa i la meva obediència m'hagin procurat aquest premi?—exclama—. No. Estic segura que les teves paraules foren sols per a provar-me, i veure com suportaria una ordre tan injusta. Et juro, però, que, fins llavors, no hauria cessat de pregar als cels per ell, puix que la mort ha d'ésser dolça a l'innocent. —Prepareu-vos-hi, doncs, perquè parlo en veritat! — En aquest cas, per res no desitjo la vida, puix que perdia—i sense cometre ofensa—la favor del que feia ma felicitat, d'aquell que fou sempre ma sola joia. Digues-li que no murmuro pas contra la mort que em dóna, avui, puix que seva era ma vida, i a ell sol la devia des del jorn benaurat que l'anomení mon marit. Assegura-li, però, que no sóc culpable. ¡Així em castigui el cel si l'he ofès una sola vegada, en que no fos sinó de pensament!».

El lector trobarà, en aquestes paraules, el to i els sentiments mateixos d'Imogen. Jordi, com Pisani, segur de la innocència de la dona, l'aconsejllarà d'amagar-se i disfressar-se fins i tant que la veritat no triomfi. Aquesta, després d'haver venut totes ses joies, no trobant feina ni sabent què fer, a causa de les sublevacions civils, resol deixar-se morir de fam abans d'abaixar-se a mendicar. Cerca un recó solitari, prop de York, on viu d'herbes i de rels durant dos dies. Llavors passa Eduard IV, que retorna de França per reprendre la guerra, veu la dona mig morta de fam, i la pren per patge. Com a tal, aquesta presència la batalla de Barnet.

Assabentada que son espòs servia sota Enric VI, un cop finida la batalla, recorre el campament, per veure si, per atzar, no fóra el seu marit entre els morts. No l'hi troba, perquè, com sap, més tard, aquest havia estat fet presoner. A qui troba, però, és a son fals seductor, només ferit i abando-

nat entre els morts. ¡I quina no serà la seva sorpresa quan veurà, al seu coll, la creueta d'or que havia perdut d'una manera inexplicable! Li pren la joia, i fa transportar el ferit a un hostal proper, on aquest torna per fi a reprendre consciència. Llavors li mostra la creueta, i li diu que l'hi tornarà. Ell, però, la refusa, mig donant-li a comprendre que aquella joia va lligada a un record de vergonya per a ell.

La dama acut a Eduard IV i li demana de venjar-la d'una calúmnia que ha destruït la seva felicitat, i ha amenaçat de ben a prop, la seva vida.

Llavors confronten el calumniador i el marit presoner, i la muller confon l'un i perdona l'altre.

El lector podrà, per l'anterior extret, fer-se càrrec de com, Shakespeare, corregí i purificà la novel·la de Boccaccio, amb el relat del contista anglès.

Com altres drames de Shakespeare, CÍMBELÍ ha estat molt diferentment jutjat per la crítica, durament censurat pels uns i elogiat exageradament pels altres.

Així, Johnson diu que la fàbula és ingènua, la intriga, absurda, i totes les escenes de la comèdia impossibles.

Schlegel s'acontenta afirmant que es tracta d'una combinació extraordinària.

Ulrici l'elogia, però diu que l'obra no pot anomenar-se tragèdia, no perquè l'argument acabí bé, sinó perquè l'aposta de Pòstum manca de caràcter tràgic, de «pathos», i no es desenrotlla, per consegüent, tràgicament.

Gervinus, per contra, l'igualava a les produccions més excelses de Shakespeare. Segons ell, no s'hauria fet prou justícia al drama, perquè molt pocs han comprès el seu fi ètic, o sigui el seu «centrum», com diuen els alemanys. I diu que el «centrum» del drama és la lluita de la sinceritat i de la bondat contra la perversitat i l'engany. Efectivament, el bé, en apariència dèbil i indefens, venç en tota ocasió en aquesta obra, els setges del mal, i solament amb son vigor ingènit.

Imogen, la dona perfecta, calumniada, perseguida, feble i isolada, destrueix, amb la força de la seva puresa i de la seva sinceritat, l'engany de Jaquim, la gelosia de Pòstum, i tots els perills que l'envolten.

Belari, confessant francament la seva culpa, triomfa de la injustícia de Címbelí; Pisani, obeint la seva natural rectitud, desobeeix les ordres de son amo; el metge, guiat per la seva bondat previsor, impedeix els projectes criminals de la reina; i el noble i incult Guideri, venç l'insolent i brutal Cloten.

Tant si Shakespeare es proposà aquesta cosa, com si l'aconseguí involuntàriament, i gràcies a la seva ànima d'artista que l'induí a produir uns tals prodigis, el que és cert és que, encara que menys famosa que no altres obres del mateix autor, aquest drama posseeix, per a molts, un encant tot especial. El que més captiva d'aquesta comèdia és el caràcter d'Imogen, del qual s'ha dit que dóna «llum, calor i perfum» a tota l'obra.

Imogen és el conjunt acabat i perfecte de qualitats femenines, un admirable tipus de dona, i un caràcter tan ben definit que, segons la majoria dels crítics seria, després del de Hamlet, el més ben descrit pel poeta.

Opina, White, que Imogen és l'ídol i l'ideal del gran dramaturg, i reuneix, segons Mrs. Jameson, —l'entusiasme d'una Julieta, la constància d'una Helena, la puresa d'una Isabel, la tendresa d'una Viola, i la intel·ligència d'una Pòrcia. I totes aquestes qualitats tan ben combinades, entre si, que cap d'elles no eclipsa les restants.— Per això, encara que amb quelcom de cada una d'aquestes heroïnes, Imogen no s'assembla a cap d'elles, i és superior a totes.

Les escenes d'Imogen i els seus germans, a la muntanya, són d'una tendra i profunda melangia, i també és pintat mestriolament, encara que a grans pinzellades, el caràcter brutal de Cloten, el qual queda fonament imprès al nostre esperit.

És així mateix d'un mestratge inigualat la manera com Shakespeare porta el desenllaç de l'obra, i com desfà, en una sola escena, el nus, tan enredat de l'argument.

Diu Émile Montégut, en el seu ben documentat pròleg de CÍMBELÍ:

«CÍMBELÍ degué ésser escrit pels volts del 1609. És, doncs, una de les darreres, sinó la darrera producció de Shakespeare. Encara que la data d'aquesta obra ens fos desconeguda, la trobaríem, fàcilment, a la simple lectura, per la color del seu estil i la fisonomia de la seva composició. ¡CÍMBELÍ s'assembla tant, en efecte, a aquelles altres fruites de la suprema tardor de Shakespeare, «La tempesta», i el «Conte d'hivern», les obres més rares del gran poeta!

»I en dir *rare*s, no volem pas dir que siguin precisament, superiors a aquelles dels períodes que les precediren; però sí, diem, ardidament, que signifiquen un més gran esforç del geni. Shakespeare tingué, potser, inspiracions més grandioses en obres anteriors, però no es mostrà, en cap, un artista tan perfet i refinat.

»En aquestes tres peces s'endevina un nou sistema dramàtic que el poeta no tingué temps de desenrotllar, sortosament, potser, per a la seva

glòria. Passà, a Shakespeare, el mateix que havia passat a d'altres grans artistes: a Miquel Angel, a Goethe, a Beethoven. A mesura que envellia, i que el seu geni es desembarassava de la tirania de les passions que la joventut li havia imposat, els espectacles usuals de la naturalesa i els sentiments generosos del cor, no li bastaven. Es plaïa a somniar un nou univers, o millor, encara, es plaïa a pintar l'univers real amb la color dels seus somnis. Es sentia induït a penetrar, sempre més profundament, en el cor humà per descobrir-hi els mòbils d'acció més secrets, i per sorprendre-hi les passions a llur mateixa font. D'ací aquelles combinacions tan curioses, tan tendres, tan rares, de realitat i d'ideal, de fantasia, i de lògica, de veritat i de mentida que s'anomenen «El conte»,

CIMBELÍ i «La tempesta». És tot el que es pot concebre de més subtil i de més fi, sense que la concepció poètica perdi massa de la seva substància i s'evapori en l'abstracte. En aquestes tres obres tenim l'equilibri més perfecte, però també el més fràgil que mai un poeta hagi obtingut en les combinacions de realitat i fantasia. Un pas més en aquesta via, i Shakespeare s'hauria trobat fora de la natura. La mort, arribada prematurament, privà el gran poeta de caure en aquelles abstraccions, plenes de color, amb tot, que s'imputen a la vellesa de Goethe, o en les obscuritats enigmàtiques que es pretenen trobar en els darrers quartets del gran Beethoven».

CARME MONTORIOL PUIG.

PERSONATGES

- CIMBELÍ . . . . . Rei de Britània.
 CLOTEN . . . . . Fill de la reina amb un primer marit.
 PÒSTUM LLEONAT. Gentil home i marit d'Imogen.
 BELARI . . . . . Senyor exiliat, i conegut sota el nom de Morgan.
 GUIDERI . . . . . { Fills de Cimbeli, coneguts sota els noms de Polidor i Cadwal i tinguts per fills de Belari.
 ARVIRAGUI . . . . . }
 FILARI . . . . . Amic de Pòstum. } Italians.
 JAQUIM . . . . . Amic de Filari. }
 Un francès. . . . . Amic de Filari.
 CAI LUCI. . . . . General de les forces romanes.
 Un capità romà.
 Dos capitans britans.
 PISANI, servent de Pòstum.
 CORNELI, metge.
 Dos lords de la cort de Cimbeli.
 Dos gentilshomes, també de la cort de Cimbeli.
 Dos escarcellers.
 La reina, esposa de Cimbeli.
 IMOGEN, filla de Cimbeli amb una primera muller.
 ELENA, dama de companyia d'Imogen.
 Senyors, senyores, senadors romans, tribuns, un endevinaire, un holandès, un espanyol, músics, oficials, capitans, soldats, missatgers, i gent que forma part del seguici.
 Aparicions.
 L'escena és a Britània i a Itàlia.

ACTE I

ESCENA I

*Britània. El jardí del palau de Cimbeli.
Entren dos gentilshomes.*

P. GENT.

No trobareu ningú que no camini capbaix i cellajunt, que, la natura nostra no obeïm tant, com obeïxen els cortesans el rei.

S. GENT.

I, quina causa?...

P. GENT.

La seva filla, hereva que és del regne, que ell destinava al fill de son esposa, —vídua amb qui s'ha unit fa poc,—amava un gentilhome, pobre, però digne, i amb ell es maridava. Mes, a exili ell s'ha vist condemnat, i ella ha estat presa. Tot és angoixa i dol. El rei, creieu-me, és colpit en son cor.

S. GENT.

I cap més altre, fora del rei?

P. GENT.

També qui l'ha perduda, i així mateix la reina, que volia, per al seu fill, Imogen. Quant als altres, els cortesans, encara que llurs rostres adaptin al del rei, no trobaríeu un sol, d'entre ells, que en son intern no exulti allò que en son extern tant sembla doldre.

S. GENT.

I per què, doncs?

P. GENT.

Aquell que la princesa va refusar, és massa vil i indigne perquè en parlem; i aquell qui l'obtenia, —qui l'esposà, vull dir, ah! l'home noble! exiliat per'xò — és tal, que debades en cercaríeu d'altre per la terra! Que sempre mancaria alguna cosa, a qui es posés, prop d'ell, per comparança.

S. GENT.

Molt alt el poseu, vós!

P. GENT.

El poso sota

del que és i del que val. I em dol, sos mèrits de rebaixar, amb ma paraula inepta.

S. GENT.

Son nom i sa naixença, us prego?

P. GENT.

Encara que desconec els seus llunyans orígens, bé puc parlar-vos del que fou son pare: Sicili, que, amb Cassibelà, en contra dels romans es baté. Ses recompenses i graus, però, degué sols a Tenanci, a qui serví, tostemp, amb creixent èxit. I, el sobrenom de *Lleonat*, guanyava's per son coratge gran. Aquest Sicili dos fills tenia ja, que guerrejaven al seu costat, dos bells minyons, que espasa al puny, arravatà la Parca. El pare, que en els seus descendents es complaïa, colpit al cor pel fat cruel, finava. I sa gentil esposa que, aleshores, estava prenys —prenys d'aquest gentilhome de qui parlàvem, justament, suara—, morí donant-lo a llum. El rei, a cura seva prenia l'infantó, imposant-li els noms de Pòstum Lleonat. Son patge el féu, més tard. I volgué dar-li, encara, tot el saber del segle. Com nosaltres la menja assimilem, així, de pressa, assimilava's ell les coneixences totes. I fou la seva primavera rica de fruits. Així, en la cort vivia, —i, cosa estranya!— en mig de la lloança i de l'amor de tots. Per als més joves exemple; espill de qualitats de l'home fet; assenyat, prudent, perfecte guia de la vellesa. Quant a son amada, —causa d'aquest exili—, son estima, ben alt, proclama, el premi que li feia d'ella mateixa. I, és, la seva tria, el reconeixement de sos alts mèrits.

S. GENT.

L'honoro molt, després del que me'n dèieu. Però, si us plau, encara: és, doncs, Imogen l'únic plançó del rei?

P. GENT.

Única filla. Abans dos fills tingué. (Si us interessa, oïu aquest relat). Tres anys tenia el gran; duia el menut bolquers, encara, quan van ésser robats. I aquesta és l'hora, que, en va, es parla del lloc on potser siguin.

S. GENT.

I quan temps fa, d'això?

P. GENT.

Fa una vintena d'anys, més o menys.

S. GENT.

Apar cosa impossible
que, uns fills de rei, així, puguin robar-se!
I mal guardats en tanta de manera!
Cercats tan malament de ni trobar-ne
rastre!

P. GENT.

I, amb tot, malgrat que estrany us sembli,
i la ridícula de la cosa,
aquest és el fet ver, senyor.

S. GENT.

No en dubto.

P. GENT.

Anem. S'acosta nostre gentilhome,
la reina i la princesa.
(*Entren la reina, Pòstum i Imogen.*)

REINA

Ben cert que, en mi, no has de trobar mai, filla,
aquella malvolença atribuïda
a les madrastrès. Si ets ma presonera,
ves ton escarceller prest a donar-te
les claus de ta presó.--Quant a vós, Pòstum,
així que guanyi el rei ofès, tingueu-me
per defensora vostra. Mes, la flama
de son furor és ara massa viva,
i millor fóra, avui, que us inclinéssiu
a son voler, deixant que us aconselli
el vostre seny provat.

PÒSTUM

Si us sembla, altesa,
partiré avui mateix.

REINA

No se us amaga
el gran perill!...—I, en tant que ara jo dono
una volta al jardí, deixeu que, lliure,
s'esplai, uns breus moments, la nostra angoixa.
—Per bé que ordenà el rei que no us parléssiu—.
(*Se'n va.*)

IMOGEN

Oh falsedat! Com plau, a la tirana,
el fingiment de l'amorosa cura
d'una ferida, que amb ses mans obria!
Dilecte espòs: és cert que tem la ira
del pare, avui.—Sens fer, però, mancança
als deures meus de filla—, bé us diria
que no temo per mi. Partiu de pressa;
partiu. Jo, ací, suportaré a tota hora,
l'esguard sever d'un pare ofès. La sola
cosa que em sostindrà, fent-me valenta,
és l'esperança de reveure, un dia,
aquesta gemma, que és la vida meva.

PÒSTUM

Oh, mon amada! Oh, reina! Oh, ma senyora!

No ploreu més, si no voleu que es digui
que feble sóc, molt més que no cap home!
Jo seré; sempre, el més lleial dels éssers
que mai fidelitat hagin jurada.
A Roma, acudiré a un tal Filari,
amic que fou del pare, que, per lletra
conec, tan sols. Allà, escriviu-me, amada;
i amb els meus ulls beuré vostres paraules,
malgrat que sigui, amb fel, la tinta feta.

(*La reina torna a entrar.*)

REINA

Sigueu breus, per favor. Si el rei venia,
en son enuig, tot fóra, avui, de témer.
(*A part.*) I bé procuraré d'ací emmenar-lo...
Que no li faig mai dany que no me'l pagui
per benifet; i les ofenses meves
li costen cares.

(*Se'n va.*)

PÒSTUM

Sí, muller, inútil
és que allarguem el comiat. Encara
que durés tant, com vida, a ambdós, ens resta,
no minvaria en res, aquesta treva,
el dol amarg de la imminent partença.
Adéu!

IMOGEN

No pas encara!
Si era per breu passeig, que calvalcàveu,
ja per mesquí, el present adéu tindria!
Mireu, amor! Aquest diamant fúlgid
fou de la meva mare. Vós gardeu-lo,
cor meu, fins que prengueu una altra esposa,
quan haurà mort Imogen!

PÒSTUM

Com, una altra!
Una altra esposa? Oh!, déus, no en vull cap altra,
i que la Mort em prengui, abans no besi
una segona esposa. Espera, amada!

(*Posant-se l'anell.*)

Queda't! Roman ací fins aquell dia
que pugui, novament, tenir-te als braços!
I ara, ma bella, així com em donava
a vós, de vós a canvi, i a infinita
pèrdua vostra; així, fins en les coses
nostres fútils, els guanys he de doblar-vos.
Porteu, per amor meva, això: una esclava
que us fa la meva bella presonera.

(*Posant-li l'esclava.*)

IMOGEN

I quan ens reveurem, déus pietosos?

PÒSTUM

Què veig! El rei!

(*Entren el rei i senyors.*)

CIMBELÍ

Lluny, lluny, vil criatura!

Lluny de la meva vista! I si gosaves,
després d'aquesta meva ordre severa,
tornà, a la cort, de nou, pensa que ha d'ésser,
això, la teva mort. Ben lluny! Fes via!
Ets com verí a ma sang!

PÒSTUM

Que us protegeixin
els déus, i beneixin la cort vostra.
Me'n vaig. (Se'n va).

IMOGEN

Dolor aguda com aquesta
no hi pot havê en la mort!

CIMBELÍ

Oh, criatura
deslleial! Tu, que nova jovenesa
m'hauries de donar, i que apilones
un munt d'anys sobre meu!

IMOGEN

Us prec, calmeu-vos;
la ira refreneu, que us danyaria.
Só, a vostre enuig, avui, senyò, insensible.
Una més forta passió em domina,
i venç tota temor.

CIMBELÍ

I tot respecte?
I tota obediència?

IMOGEN

Esperança
no hi ha, ja, per a mi. Per què voldria,
doncs, el perdó? De grat hi renuncio...

CIMBELÍ

Havent pogut esdevenir l'esposa
del sol fill de ma reina!

IMOGEN

Oh! beneïda,
quan, entre el gat i l'àguila alterosa,
gens no dubtava!

CIMBELÍ

Un mendicant prengueres; tost hauries
fet setial de totes les baixeses,
aquest meu tron.

IMOGEN

No, pare, que la fama
n'hauria feta créixer.

CIMBELÍ

Filla indigna!

IMOGEN

Senyor, la culpa és vostra, si he amat Pòstum.
Me'l daveu per company de jocs; i és home,
de qualsevulla dona, més que digne.
M'ha pagat, amb escreix, el que valia
jo.

CIMBELÍ

Somnies, o és que ets, doncs, folla?

IMOGEN

Quasi,
senyor: que el cel em torni el seny!—Voldria
ésser la filla d'un pastò, i que Pòstum
fos un fill del bover de prop de casa!—

CIMBELÍ

Oh renegada! (Torna a entrar la reina).
(A la reina). Amb Pòstum l'he trobada.
Com és que no heu atès les meves ordres?
Tanqueu-la amb pany i clau: de pressa, fora!

REINA

No us enutgeu, senyor. —I vós, ma filla,
calma! tingueu calma!—Deixeu-nos, ara,
dolç sobirà; deixeu-nos, i procuri
trobar conhort vostra ànima afligida.

CIMBELÍ

Tanqueu-la; que llangueixi, doncs; que perdi
una gota de sang, dia per dia;
i que, per fi, quan sigui vella, mori
d'aquesta sa follia immensa.

(Se'n van Cimbéli i senyors).

REINA

Filla,
havía de callar! Mireu, ara entra
vostre servent.—(Entra Pisani).
Com va? Ens porteu, ja, noves?

PISANI

Vostre fill, mon senyò, atacà mon amo.

REINA

Sense fer-li cap mal, però?

PISANI

Possible
que mal hi hagués hagut. Mes, es prenia
mon amo, a joc, aquell combat, i ajuda
no cercava en son odi. Els separaren,
per fi, dos gentilshomes presents.

REINA

Plau-me.

IMOGEN

És, vostre fill, el gran amic del pare, i abraça son partit. Treure l'espasa contra un proscrit! Oh, digne gentilhome! En Africa voldria que es trobessin l'un davant l'altre; i jo, al costat, armada de llarga agulla, per a enfilars, presta, aquell que reculés.—Per què deixàveu vostre senyor?

PISANI

Per ordre seva expressa. No volgué que el seguís al port; i em dava aquestes notes, on constar ell feia mon deure estricta, mentre us complaguéssiu en mon servei.

REINA

Fou sempre, el bon Pisani vostre fidel servent; i juraria per mon honor, que res no el pot corrompre.

PISANI

Molt humilment us regracio, Altesa.

REINA

Seguiu-me ara, si us plau, senyora.

IMOGEN

Us prego de venir-me a parlar, d'aquí a mitja hora. És necessari, al menys, que aneu a veure mon senyor com s'embarca. Ara, deixeu-me.
(*Se'n va Pisani*).

ESCENA II

Britània. Una plaça pública. Entra Cloten amb dos Lords.

P. LORD

Senyor, us aconsellaria de canviar-vos la camisa; la impetuositat de la lluita us ha fet fumar com un sacrifici, i per on l'aire surt, entra, també, l'aire. No hi ha, però, en tot el món, aire tan saludable com aquell que exhaleu vós.

CLOTEN

Si la meua camisa fos tacada de sang, llavors, estaria bé de canviar-me-la.—L'heu ferit?

S. LORD

(*A part*). No, en bona fe. A menys que no feríssiu la seva paciència.

P. LORD

Ferir-lo! El seu cos és una carcassa transparent,

si no l'heu ferit; un pas franc per a l'acer, si és que no l'heu ferit.

S. LORD

(*A part*). Son acer, davant d'un creditor, s'ha batut en retirada.

CLOTEN

El molt vil no m'ha volgut tenir cara.

S. LORD

(*A part*). No; però fugí de cara a vós.

P. LORD

Tenir-vos cara! Teniu, ja, prou terra que us pertany; mes volgué afegir a vostre haver, i us en donà una mica més, encara.

S. LORD

(*A part*). Tantes polzades com oceans teniu. Covards!

CLOTEN

Voldria que no ens haguéssiu descompartit.

S. LORD

(*A part*) També jo; fins i tant que no haguéssiu amidat, a terra, la llargada que té un imbècil.

CLOTEN

I pensar que ella ama un home així, tot refusant-me!

S. LORD

(*A part*). Si és pecat de fer una bona tria, està damnada.

P. LORD

Senyor, com us he dit mantes vegades, sa beutat i son cervell no van pas de parella. És bonica; però no he vist mai, encara, els reflexos del seu talent.

S. LORD

(*A part*). No brilla sobre els ximpls, de por que llurs reflexos no la danyin.

CLOTEN

Veniu, vull retirar-me a ma cambra. Si, almenys, hi hagués hagut sang!

S. LORD

(*A part*). No era pas mon desig. A no haver estat, la sang, la sang d'un ase... en el qual cas la sang no compta.

CLOTEN

Veniu amb nosaltres?

S. LORD

Acompanyaré la vostra Senyoria.

CLOTEN

Doncs, anem plegats.

S. LORD

Molt bé, senyor.

(*Se'n van*).

ESCENA III

Una cambra en el palau de Cimbéli.

Entren Imogen i Pisani.

IMOGEN

Voldria que del port mai no et moguessis per preguntâ els vaixells, a mida que entren. Si ell m'escrivia, i no rebés la lletra, fóra com si es perdés una esperada ordre de gràcia. Dignes, Pisani, ses últimes paraules, quines foren?

PISANI

Foren «La seva reina! Dolça reina!».

IMOGEN

I el mocadô onejava, a la vegada?

PISANI

I el besava, senyora.

IMOGEN

Oh, tu, insensible drap! més feliç que no pas jo, aleshores! I això fou tot?

PISANI

Oh! no, senyora; mentre veié que el distingia, la coberta no va deixar; i els guants ara onejava, ara el capell, o el mocadô. Es llegia en son rostre agitat, la gran recança amb què son cor salpava, a diferència de la nau, tan veloç.

IMOGEN

I no esperares fins i tant de no veure'l petitíssim, petit com ara un corb?

PISANI

Oh! sí, senyora.

IMOGEN

De tant esforçâ els ulls, per distingir-lo, tindria, com trencades les parpelles.

L'hauria anat seguint fins que en la immensa plana del mar, per sempre, a punt de perdre'l, no l'hagués vist, petit com cap d'agulla, com volva que es fonia. I, aleshores, girant el cap, amargament, hauria plorat.—Dignes, Pisani; quan et sembla que tindrem noves d'ell?

PISANI

A la primera ocasió, sigueu-ne certa.

IMOGEN

Tantes coses gentils a dir-li, com tenia, en dar-li comiat! I, abans de fer-ho; abans que no pogués assegurar-lo de mon amor constant; abans de dir-li com pensaria en ell, a certes hores, i quins, els pensaments aquells, serien; abans d'haver-li fet jurar que, dona d'Itàlia, la meya pau augusta ni son honor, jamai, no li farien traïr; abans que no li encomenava, a les sis del matí, o al bell migdia o a mitja nit, d'anar a monencontre, amb la pregària,—ja que, aleshores, és quan, per ell, fervent, el cel imploro;— abans del bes aquell de la partença, que, entre dos mots d'amor, pensava fer-li; abans de tot!, veiérem entrâ el pare, qui, com horrible vent del nord, arrenca nostres gemats capolls, abans d'obrir-se.

(*Entra una senyora*).

SENYORA

És la reina, senyora, qui m'envia, i desitja parlar amb vostra Altesa.

IMOGEN

Penseu a ben complir allò que us deia. Vaig amb la reina.

PISANI

Hi pensaré senyora.

(*Se'n va*).

ESCENA IV

Roma. Una cambra de la casa de Filari.

Entren Filari, Jaquim, un francès, un holandès i un espanyol.

JAQUIM

Creieu-ho, senyor. El vaig veure a Britània: estava, llavors, en son esclat creixent, tot esperant l'ocasió de poder demostrar, més tard, aquells mèrits que li han estat reconeguts per tothom. Llavors, però, hom podia mirar-lo sense

massa admiració, malgrat que el catàleg de les seves qualitats hagués constatat en un cartell, vora seu, i que un hagués hagut de comprovar-lo article per article.

FILARI

Parleu de quan ell no posseïa, encara, tot allò que el fa admirable i únic, tan exteriorment com interiorment.

FRANCÉS

Jo el vaig veure a França. I tenim, allà, molts gentilshomes que poden contemplar el sol amb ulls tan fermes com siguin els seus.

JAQUIM

L'haver esposat la filla del rei, —la qual cosa fa que se l'apreciï, potser, més aviat pel valer de l'esposa que no pel seu propi—, deu ésser, per molt, en l'admiració que suggereix.

FRANCÉS

Sense comptar el seu exili.

JAQUIM

Ni que l'entusiasme de tots aquells que lamenten aquest trist divorci, partidaris acèrrims de la princesa, haurà contribuït, també, a la gran exageració. Així justifiquen la seva tria, que, del contrari, podria ésser, i amb raó, fàcilment blasmada; vist que ha esposat un mendicant, sense la més petita distinció. Però, com és que ve a estar-se amb vós? Com és que féreu amistat amb ell?

FILARI

El seu pare i jo guerrejàrem plegats, i, més d'una vegada li vaig ésser deutor de la vida. —Heu-vos ací el brità. Acolliu-lo entre vosaltres com convé que gentilshomes de la vostra classe, rebín un estranger dels seus mereixements.

(*Entra Pòstum*).

—Us prego, doncs, a tots, que feu bona coneixença amb aquest gentilhome que us recomano com un amic meu, molt noble. Deixaré que cadascú de vosaltres descobreixi, per ell mateix, més tard, com és ell de digne. No vull fer la seva apologia en sa presència.

FRANCÉS

Ens coneguérem, ja, a Orleans, senyor.

PÒSTUM

I, des de llavors, us sóc deutor de molts actes de cortesia envers mi, pels quals us he estat, us estic, i us estaré sempre molt agraït.

FRANCÉS

Senyor, exagereu la meva amabilitat. Em pla-

gué moltíssim d'ajudar a la reconciliació d'aquell meu compatriota, amb vós. Hauria estat llàstima que haguéssiu dut a terme aquellencontre, animats com estàveu, ambdós, dels mateixos propòsits mortals, i, tot, per una cosa de naturalesa tan lleugera i trivial.

PÒSTUM

Dispenseu, senyor. Era jo, llavors, un jove viatger, més prompte a discutir o a refutar el que sentia, que no a deixar-me guiar per l'experiència d'altri. Amb tot, permeteu que us digui, segons el meu judici d'ara, més assenyat—i no em prengueu a mal això d'«assenyat»—, que la nostra disputa no era de naturalesa tan lleugera com suposeu.

FRANCÉS

Ho era massa, en bona fe, per ésser duta a l'arbitratge de les espases; i, sobretot, tractant-se de dos adversaris que, segurament, l'un hauria anihilat l'altre, si no queien morts, ambdós, a la vegada.

JAQUIM

I, discretament, ¿es pot saber la causa d'una semblant disputa?

FRANCÉS

Sens dubte; ja que es tracta d'una discussió tinguda en públic. Era un argument molt semblant a aquell que ens enardí la nit darrera, quan cadascú de nosaltres, lloava, amb preferència, les amades de la seva terra. Aquest gentilhome sostenia, llavors—sota garantia de la pròpia sang—que la seva amada era més bella, virtuosa, assenyada, casta, constant, i menys propensa a ésser temptada, que cap de les més rares d'entre les virtuoses dames de França.

JAQUIM

Aquesta senyora no deu ésser, ja, viva, o l'opinió d'aquest gentilhome deu haver canviat.

PÒSTUM

Ella serva la seva virtut i jo el meu convenciment en ella, com abans.

JAQUIM

Suposo que no la posareu per sobre de les nostres belles d'Itàlia!

PÒSTUM

Si em veig provocat com m'hi vaig veure a França, no em retractaré d'un sol dels meus mots de llavors. I, consti, que parlo d'ella com d'un ésser que respecto, no com de beutat que posseeixo.

JAQUIM

Si tan bella i tan bona era—ho dic com a

terme de comparació—, no faria sinó rebaixar totes les altres dones de Britània. Ara, si ella excel·lia totes les dames que he conegut, com aquest vostre diamant ultrapassa tots els que havia vist fins avui, hauria de confessar que era superior a moltes. Però, ni jo he vist, encara, el diamant més bell que existeix, ni vós, la dama.

PÒSTUM

L'he apreciada sols en son just valer; igualment com faig quant a la gemma.

JAQUIM

I quin preu li poseu?

PÒSTUM

Més alt que el de totes les joies del món.

JAQUIM

O la vostra incomparable amada és morta, o es veu estimada en menys que una futesa.

PÒSTUM

Us equivoqueu: la una pot ésser venuda o donada—si hi havia, al món, prou riquesa per a la compra, o mèrit prou gran per al do—. L'altra no és cosa per a vendre's, i sols, el més rar present dels déus.

JAQUIM

Que els déus us han fet?

PÒSTUM

I que, amb llur ajuda, penso guardar curosament.

JAQUIM

Sou el seu espòs, és veritat. Recordeu, però, que, sovint, ànecs de llunyanes terres es banyen als estanys veïns. Quant a l'anell, us pot ésser fàcilment robat. Així, de les vostres dues joies de valor imponderable, l'una és fràgil, si l'altra és casual. Un lladre expert o un galant perfecte, podrien acabar per fer-se amos d'ambdues coses.

PÒSTUM

No teniu, en tota la vostra Itàlia, un galant prou subtil i acabat per a sortir vencedor de l'honor de la meva dama; si al·ludíeu son honor, quan dèieu «fràgil». No és que dubti que no tingueu un estol de lladres perfectes: amb tot no temo pel meu anell.

FILARI

Deixeu-ho córrer, senyors.

PÒSTUM

De molt bon grat. Aquest digne cavaller no

em tracta pas com a un estrany; i li'n dono les gràcies. Ens hem fet amics des del primer moment.

JAQUIM

Amb cinc converses, només, llargues com la que hem tingut, suara, em comprometia a prendre-us la vostra amant. Estic segur que m'havia de cedir fins al capdavant, mentre tingués, però, ocasió propícia d'ésser admès, sense cap recel, prop d'ella.

PÒSTUM

Oh! no, no.

JAQUIM

No em faria res de fer una posta de la meitat de la meva fortuna contra el vostre anell,—proposició ben aventajosa per a vós, al meu entendre.—I faig aquesta juguesca més aviat per confondre l'excés pueril de la vostra confiança que per atacar l'honor de la bella. I a fi que no us cregueu ofès, ni en això, sóc prompte a temptar una semblant escomesa prop de qualsevulla altra gran dama del nostre món.

PÒSTUM

Em sembleu massa segur del vostre triomf, i no seria estrany que la vostra audàcia tingués la paga que es mereix.

JAQUIM

Què seria?...

PÒSTUM

Una bona repulsa: encara que la vostra temptativa com vós l'anomeneu, mereixeria altra cosa: un càstig.

FILARI

Senyors, prou d'això. És una qüestió que s'ha introduït accidentalment a la conversa; deixeu-la, doncs, que mori, de la mateixa manera que és nascuda, i, us prego que hi hagi bona amistat entre vosaltres.

JAQUIM

Si ara fos, hauria empenyorat, no tan sols els meus béns, sinó també els del veí, en garantia del què he dit!

PÒSTUM

I quina és la dama que us proposaríeu assetjar?

JAQUIM

La vostra; que creieu tan fermament fidel a la fe jurada. Us proposo deu mil ducats contra el vostre anell, que, si vaig a la cort on és la vostra amada, amb una carta de recomanació vostra, sense altre aventatge que l'oportunitat d'una segona entrevista amb ella, us portaré, de tornada,

la prova convincent d'haver rendit aquella honor que us imagineu tan ben custodiada.

PÒSTUM

Apostaré altre or contra l'or vostre. Quant a mon anell, el tinc en la mateixa estima del meu dit, del qual forma part integral.

JAQUIM

Teniu por, doncs. És d'home de seny. Encara que compreu la carn de les dames a un milió per dracma, no podreu pas, per això, preservar-la de la corrupció. Veig, però, que temeu, vist que teniu escrúpols.

PÒSTUM

No crec que parreu amb serietat. És impossible que penseu d'una manera tan frívola.

JAQUIM

Sóc amo de les meves paraules i dels meus pensaments, i sostindré, sempre, el que he dit. Ho juro.

PÒSTUM

Ja que ho voleu així...—No em passarà altra cosa que haver de deixar el meu anell, per penyorar, fins al vostre retorn.—Farem un contracte en tota regla. La meva amada ultrapassa en virtut l'enormitat de les vostres indignes suposicions. Us desafio a fer-me'n la demostració contrària. Heus-ací el meu anell.

FILARI

No vull que això que us proposeu es dugui a terme!

JAQUIM

Pels déus immortals! que tot és, ja, inútil.—Si no us duia una prova palesa i fefaent d'haver-me gaudit de la part més íntima i estimada del cos de la vostra esposa, llavors, els meu deu mil ducats passen a la vostra propietat, ensems que el vostre anell. Si tornava, i ella havia conservat intacta aquella honor en la qual tan fermament confieu, ella—la vostra joia més preada—, aquesta gemma i el meu or, tot és vostre; —sempre que m'hàgiu dat els mitjans que em permetin d'introduir-me, sense dificultat, vora d'ella i de poder-li parlar lliurement—.

PÒSTUM

Accepto aquestes condicions que detallarem, nosaltres mateixos, per articles.—Vull, però, que em respongueu, encara, d'una altra cosa. Si torneu, i em doneu a comprendre que heu vençut, no us tingueu més per enemic meu; ella no valia la pena de la nostra disputa. Si, al contrari, no s'ha deixat seduir—sempre comptant amb l'honorabilitat de les vostres paraules—, llavors, m'heu de jurar que em respondreu amb l'espasa

de la mala opinió que heu tingut d'ella, i de l'insult que heu fet a la seva castedat.

JAQUIM

La vostra mà,—és pacte fet. Farem registrar les condicions de la nostra juguesca per un consell legal, i, penso, de seguida, marxar cap a Britània de por que el contracte no es refredi i mori d'inanició. Vaig pel meu or, i després, al registre.

PÒSTUM

D'acord. *(Se'n van Pòstum i Jaquim).*

FRANCÉS

Creieu que es mantindran fermes en llurs propòsits?

FILARI

El senyor Jaquim no es farà pas enrera. Seguim-los, si us plau. *(Se'n van).*

ESCENA V

*Britània. Una cambra en el palau de Cimbeli.
Entren la Reina, Dames i Corneli.*

REINA

Mentre encara humiteja el rou, la terra, colliu-me aquelles flors. Apa! feu via. Qui en té la llista?

P. DAMA

La tinc jo, senyora.

REINA

Aneu. *(Se'n van les Dames).*
I doncs, senyor doctor, m'heu dut les drogues?

CORNELI

Plagui a vostra Altesa, les he dutes; heu-les ací, senyora. *(Donant-li una capseta).*
Mes, volia,
i no s'ho prengui a mal l'Altesa vostra, —la meva consciència m'hi obliga—, fer-vos una pregunta; aquesta mescla per què m'heu comanat, tan verinosa, provocadora de la mort més lenta, però, per bé que lenta, mort segura?

REINA

En veritat, doctor, que tal pregunta em meravella. Diques, ¿ta deixeble no he estat durant molt temps? No m'ensenyares a fer perfums? a preparar conserves? a destil·lar licors? de tal manera que el nostre rei mateix, sovint, lloava ma traça en tot això? Si és com et deia, ¿què té d'estrany que mon sabê amplifiqui,

i tempti nous experiments? Les forces veuré, d'aquest verí, en tals criatures indignes de la força — no en cap ésser humà—. Llavors, de son vigor, ben certa, a son treball fatal, actius antidots oposaré. I em donaré a l'estudi de llurs virtuts i efectes.

CORNELI

Vostra Altesa en pràctiques d'aquestes, no faria sinó endurir son cor. I sols la vista d'aquells efectes, repugnant us fóra ensems que perillosa.

REINA

Oh! gens no temis.

(*Entra Pisani*).

(*A part*). Vet aquí un murri massa fidel. L'home més a propòsit per a aquella prova. És de son amo, i enemic acèrrim del meu fill estimat.

Hola, Pisani!

—Doctor, vostres serveis ja més no em calen; podeu, doncs, retirar-vos.

CORNELI

(*A part*). Les sospites que tinc de vós, són moltes, bella dama. Mes no fareu cap mal.

REINA

(*A Pisani*).

Un mot, escolta!

CORNELI

(*A part*). La reina no m'agrada. Ella, ara, es pensa tení en ses mans, de mort estranya i lenta la possibilitat. Mes, una droga de maleïda mena, com aquesta, no hauria mai fiat a una natura que, bé conec, per falsa i per perversa. Això que li he donat no fa altra cosa que els sentits entorpí una bella estona. Per començar, potsé en farà la prova amb gats i gossos. Ben tost visaria, però, més lluny; més alt. Res no hi ha a témer en el semblant de mort que fa la droga; que un cop l'opressió passada, tornen, més frescs que mai, els esperits a vida. I ella caurà en l'engany de la sobtada mort. Mes, tinc el mentir per cosa honesta en un tal cas.

REINA

Doctor, no us necessito, i no torneu fins que fará cridar-vos.

CORNELI

Déu guardi vostra Altesa.

(*Se'n va*).

REINA

Encara plora,

dius, igualment? No creus que el temps mitigui aquesta pena, i que, més tard, governi el seny allà on follia, avui, sols regna? Fes el que et dic; i, quan fermaça em duguis que Imogen, a la fi, vol el meu Cloten, d'aquell mateix moment ja pots, gran, creure't, com és ton amo; no, més gran, encara; més gran, de molt; ja que la seva fama agonitza amb son nom; que sa tornada és impossible; i que no pot romandre, més temps, on és. Un canvi, sols li fóra deixar vella misèria per nova, que, no neix jorn, que a sa major ruïna no neixi. En què confies, doncs? Què esperes del que ha caigut i que no pot refer-se, privat, com és, d'amics?

(*La reina deixa caure la capseta i Pisani la cull*)

—No saps què sigui

allò que has recollit, i que jo et dono per ton treball. És cosa, per mi feta, que el rei salvà, de mort, ben bé cinc voltes. Remei més eficaç no crec que hi hagi. Pren-ho, si et plau. I sigui la penyora d'aquell favor, més gran, que espero fer-te. Com van les seves coses, fes comprendre a ta senyora; fes-ho, però, en guisa que es pensi que és de tu, que tot sortia. Recorda la fortuna que t'espera; no deixis ta mestressa, i sigues útil a Cloten, que veuràs com bé t'ho paga. Faré que el rei et doni bons ascensos, aquells que tu desitgis. Jo mateixa, jò, particularment, que et convencia a treballar pel bé de tots nosàltres, diré la lletania dels teus mèrits.

Crida mes dames: pensa en la conversa que acabem de tenir.

(*Se'n va Pisani*).

Com una anguila

s'esmuny, el gran coquí! Fidel a Pòstum romandrà sempre; i sempre vora Imogen, fent-li present l'espòs, a totes hores.

—Li he dat, però, quelcom, que si tastava, l'afranquirà d'aquest indesitjable pledejador de son amant, de pressa. Quelcom que és ben segur que també tasti ella, si a son present humor s'aferra.

(*Torna a entrar Pisani amb les Dames*).

Molt bé! molt bé! Violes, margarides, primaveres... Porteu-les a ma cambra. Adéu, Pisani. I pensa en el que et deia.

(*Se'n van la Reina i les Dames*).

PISANI

Hi pensaré. I, en el meu zel, abans que sigui, a mon senyò, infidel, em donaré la mort, la més cruel.

(*Se'n va*).

ESCENA VI

Britània. Una altra cambra del mateix palau.
Entra Imogen.

IMOGEN

Una madrastra hipòcrita, i un pare

cruel! Un home indigne i vil, que assetja una dama d'honor, la qual, a exili té el seu espòs! Oh, aquest espòs! Suprema corona de mon dol! I, com renova, sens treva, el seu record, ma pena amarga! Oh, felix jo, si hagués estat robada ensems que mos germans! Que pobra i míser qui sols anhela glòria! Felixos només, aquells—per molt humils que siguin—qui, de llur bé, i de llur amor, gaudeixen en santa pau!—Qui ve? qui és aquest que entra?
(*Entren Pisani i Jaquim*).

PISANI

Senyora, un gentilhome de molt noble ascendència. Ve de Roma, i porta lletres de mon senyor.

JAQUIM

Oh, cara dama! la colò heu perduda! Us asseguro que Lleonat, el vostre espòs molt digne, fora de tot perill està, i l'Altesa vostra saluda coralment.

(*Li dona una lletra*).

IMOGEN

Oh, moltes gràcies! Cavaller, deixeu que us doni la benvinguda més cordial.

JAQUIM

(*A part*). Tot el que d'ella es veu, és admirable! Si, semblantment, son ànima era electa, fóra l'ocell meravellós d'Aràbia; i, jo, la posta hauria ben perduda. Sigui l'audàcia ma consellera! De cap a peus, la gosadia m'armi, o, com els parts, sols feriré en la fuga! —si no és que fugi, ja, abans que no hagi ni tan sols tret les armes—.

IMOGEN

(*Llegint*).

«És un dels primers gentilshomes d'aquesta terra, a la noblesa i bondat del qual, sóc altament deutor. Espero, doncs, que el tractareu segons la valor que us mereix el vostre

LLEONAT».

No em cal res més; que, en el bell mig del cor, tost, m'encenia, d'ardent agraïment, una foguera, la lletra aquesta.—Gràcies us dono; sigueu el benvingut, senyor. Paraules no tinc, per a expressar-vos el que sento; faré, per vós, creieu, tot el que pugui.

JAQUIM

Molt agraït, gentil senyora.—Els homes, però, són boigs? Els dava, la natura, uns ulls, amb què admirar l'arcada volta,

i les riqueses de la mar immensa i de la terra; uns ulls que distingeixen entre els astres ardents i els humils còdols de platges i de rius; perquè, incapaços fossin, després, amb aquells ulls mateixos de destrià el que és bell, de la lletgesa?

IMOGEN

De què us meravelleu, senyor?

JAQUIM

La culpa no pot ésser dels ulls; que, fins els simis davant de dues fembres, l'una bella i l'altra lletja, aquesta mirarien amb menyspreu, mestre aquella festejaven amb ganyotes i crits. Tampoc no és culpa d'un flac juí, puix, fins els idiotes, davant un cas així, no dubtarien, i, amb seny, veurien com llur tria feien. Ni culpa de la gana, tampoc; cosa fastigosa en tal grau, si era oposada a una semblant perfecció, daria vòmits, fins a un estómac buit, sense ésser ni solament tastada.

IMOGEN

Voleu dir-me de què parleu?

JAQUIM

De la fam saciada, desig que ni sadoll no es satisfieia, (bóta que, al mateix temps que s'omple, es vessa) i que devora, abans, l'anyell, i menja, després, en els pilots d'infectes restes.

IMOGEN

No us trobeu bé, senyor? Què és que us exalta així?

JAQUIM

No és res, senyora. (*A Pisani*). Demanar-vos voldria, que baixéssiu a la porta on deixí mon servent. Sempre em fa témer, busca-raons i estrany com és.

PISANI

Hi corro senyor; que li he de dar la benvinguda.
(*Se'n va*).

IMOGEN

I, Pòstum, com està? com continua?

JAQUIM

Molt bé, senyora.

IMOGEN

Està content? Ho espero així.

JAQUIM

Si està content? Ja ho crec! Cap altre estranger no és, com ell, de viu i alegre i enjogassat. El poble l'anomena «el tronera del bon brità».

IMOGEN

Quan era ací, per contra, es dava a la tristesa molt fàcilment, sovint sense cap causa.

JAQUIM

Doncs jo, pensatiu i trist jamai no el veia. Té, per company, un noble gentilhome francès que, segons sembla, una donzella a Gàl·lia, deixà, que molt amava. Va sospirant, per ella, a totes hores, mentre el festiu brità — perdó, al·ludia vostre senyor —, a cor obert esbrava son bon humor, sentint-lo, i d'ell es burla amb mots semblants: — ¡No sé com no em parteixo de tant de riure, en veure que hi ha homes, que — sabent prou, (o per exemple d'altri, o pel que n'han sentit contar, o, encara pel que ells, amb llur mateixos ulls bé veien) allò que dona sigui, i, que per força, no pot deixar mai d'ésser — llur temps passen, sospirant i llanguint per llur segura esclavitud!

IMOGEN

De veres? Són paraules de mon senyor?

JAQUIM

Així parlava, i reia amb tant de gust que els ulls se li negaven. Ben cert que és divertit, prop d'ell, trobar-se i veure com d'aquell francès, es burla. El cel bé sap, però, que hi ha molts homes dignes de blasme.

IMOGEN

No pas ell, suposo?

JAQUIM

No ell, tot justament. I bé deuria, amb tot, més agraït al cel mostrar-se, qui, liberal, sos dons li prodigava. Quan a vós, bella i digna ultra mesura, així com sóc mogut a meravella, així, a compassió mogut em sento, senyora.

IMOGEN

Compadir?... No us entenia. Qui compadiu, senyor?

JAQUIM

De cor, dos éssers.

IMOGEN

I un d'ells só jo? Em mireu en tal manera... Què veieu, doncs, en mi, que us suggereixi la pietat?

JAQUIM

Que trist! Per què privar-me d'aquest sol radiant, si ell es delecta vora el llumet més vil, i en negre càrcer?

IMOGEN

Us prego... bon senyor. Vulgueu respondre a mes preguntes, més clarament. Què era, allò que a compadir-me, així, us movia?

JAQUIM

Saber que d'altres — he estat a punt de dir-vos-ho — es gaudeixen de vostre... No, bé està que els déus se'n prenguin bona venjança. Jo no dec parlar-ne, però.

IMOGEN

Veig que sabeu alguna cosa de mi, quelcom que em concerneix. Us prego — car la temor d'allò insegur, a voltes, més que no la incertesa, és dolorosa; i, un mal, o ja no té remei, o, amb cura, si és conegut a temps, es fa evitable —, descobriu-me, senyor, el que us excita a parlar i a callar, a la vegada.

JAQUIM

¡Per a banyar mos llavis, si tenia galta semblant! I, aquesta mà, el contacte sol de la qual, un cor ja deu constrènyer a vot de lleialtat! I, els ulls claríssims, que, presonera feren l'ardidesa de mon mirar, deixant-me cec per sempre!... Senyor d'aquests tresors, si els baratava per llavis, més gastats que no les grades del Capitoli; per mans, endurides en l'engany de cada hora — com no ho foren per cap treball, mai, d'altres —; per mirada opaca i vil, com la fumosa flama que un sèu pudent, nodreix; mereixeria que, de l'infern totes les plagues juntes, caiguessin sobre meu, anihilant-me!

IMOGEN

Mon senyor, doncs, s'oblida de sa terra?

JAQUIM

I d'ell mateix. I jo, que us inicio en el secret de son perjuri, ho feia a contra cor. Són vostres dons, senyora, que, mon volgut silenci, així, forçaven, dictant-me, d'una a una, les paraules.

IMOGEN

No vull saber res més!

JAQUIM

Anima noble!
Vostra causa, de pietat omplia
mon cor, fins a ésser-ne malalt! Tan bella
com sou; portant encara la promesa
d'un regne; vós, que, d'un gran rei esposa,
hauríeu fet, del vostre doble imperi,
la primera potència dels nostres
temps; i veure-us, senyora, associada
a prostitutes vils, que, amb l'or de vostres
arques seran pagades; a mesquines
criatures malaltes, que no dubten,
per un preu ínfim, ni davant les xacres
més infamants, amb què puneix, natura;
a meretrius, capaces de corrompre
fins el mateix verí! Vengeu-vos! No era
cap reina aquella que us parí, senyora,
i mentiríeu a vostre august llinatge
si no us venjàveu!

IMOGEN

Oh, immortals! Venjar-me?
I com em venjaria? Amb la certesa
d'allò que m'heu contat—i que es refusa
mon cor, a creure; cor que tem d'errar-se
dant fe lleugerament, a les orelles—,
amb la certesa, dic, del que em contàveu,
què fer per ben venjar-me?

JAQUIM

¿Acceptaria
que em condemnés a viure en un llit gèlid,
com les sacerdotesses de Diana,
aquell mateix qui es lliura sens vergonya,
a tota mena d'actes reprovables,
faltant a mon respecte, i, carregant-me'n
encara, les despeses? Oh, senyora,
vengeu-vos! Jo, humilment, em poso a vostres
plantes, i a vostre dolç plaer m'ofreno.
Més que no el renegat aquell, só digne
de vostre llit; i decidit, a dar-vos
l'amor meva fidel.

IMOGEN

Ací, Pisani!

JAQUIM

Deixeu que, ara, el meu pacte sobre els vostres
llavis segelli.

IMOGEN

Via fora, indigne!
— Mes orelles condemno per haver-te
escollat tant de temps.— Que si home fossis
d'honor, a sola fi de bé, m'hauries
parlat; no per anà a parar, a cosa
tan estranya i tan vil. I, ara, só certa
que un gentilhome ultratges, que s'assembla
tant al retrat que feres d'ell, suara,
com t'assembles, tu, a home honrat. I a dama
parlares, ten-ho en compte, que et menysprea

com mensprea el diable—Ací, Pisani!
Detalls del que ha passat, tindrà mon pare
I si, convenient, troba, aleshores,
que un estrangé insolent, davant sa filla
i en plena cort, el seu desig exposi
bestialment, així com ho faria
en un bordell romà, és que ben poca
cura té, de sa cort, i tot respecte
patern ha ben perdut.—Ací, Pisani!—

JAQUIM

Oh, feliç Lleonat! deixeu que ho digui:
—mereix la fe que en tu té ton esposa,
aquella teva confiança cega,
com ta bondat excelsa, és, també, digna
de son amor inatacable— . ¡Dolça
la vida us sigui, oh vós, perfecte esposa
del més noble dels homes que mai terra
hagi tingut per fill! única digna
d'un tal senyor! Doneu-me el perdó vostre.
Volguí convèncer-me, amb una mentida,
de com tenia vostra amor profundes
rels. Permeteu-me doncs, que, a la fi, us faci,
el ver retrat de Pòstum: dels esposos,
el més fidel; amic de ben provada
noblesa; company únic, i d'un tracte
tan exquisit, que nostra gent guanyava
de seguida. Per 'xó, tothom li lliura
son cor, sense pensar-s'hi.

IMOGEN

Les paraules
d'abans, molt bé excuseu.

JAQUIM

Sembla, entre els homes
un déu baixat del cel; té una noblesa,
un aire ple de dignitat, que el posa
per damunt dels mortals. Oh, gran princesa!
us prego; no em prengueu a mal que us hagi
volgut provar. La prova em demostrava
aquella gran virtut i seny, que us feia
triar, un dia, espòs com no n'hi ha d'altre,
incapaç de fallir. I si em temptava
passar-vos pel sedàs, creieu, senyora,
que és l'amor que li duc que m'hi impel·lia,
la sola amor de Pòstum. Mes, possible
no em fou de trobà en vós, rastre de palla.
Féu-me, princesa, gràcia del vostre
perdó.

IMOGEN

No en parlem més, senyor. Des d'ara,
compteu amb mon poder, en el que us valgui.

JAQUIM

Humilment agrait. Quasi oblidava
d'interessar la vostra Altesa, en cosa
que no us serà, jo crec, inoportuna,
puix concerneix el vostre espòs, i d'altres
nobles amics, ensems que a mi.

IMOGEN

I es tracta?...

JAQUIM

Una dotzena de romans, i el vostre senyor,—la millor ploma de nostra ala,— ens ajuntarem, i així reunirem cabals, per fé un present al nostre noble emperador, present que, per encàrrec de mos companys, aní a comprar a França. Vaig triá una vaixela d'argent, joia d'un cisell rar, i d'exquisida forma. Son valor és molt gran, i això em fa témer, estranger com sóc a la cort. Voldria saber-ho en lloc segur. I no podrieu guardar-m'ho vós, senyora?

IMOGEN

I amb molt bona voluntat. Mon honor poso en penyora de sa seguretat; i, puix que és cosa que mon senyó interessa, vull guarda-la en ma mateixa cambra.

JAQUIM

En una caixa ho tinc, tancada amb pany i clau, que vetllen ma gent. Us la faré portar, Altesa, tantost. I sols per una nit. M'embarco demà.

IMOGEN

Oh no; no encara!

JAQUIM

Sí, sens falta. Allargant mon retorn, escurçaria ma paraula. De Gàl·lia passava la mar, amb la promesa i el propòsit de veure vostra Gràcia.

IMOGEN

Agraïda, senyor, a la molèstia que us dàveu per mi. Mes, no partiu demà!

JAQUIM

Impossible de diferir senyora, ma partença. Si al vostre espòs voleu escriure, feu-ho, doncs, us ho prego, aquesta nit mateixa. El temps que havíem convingut, a terme, no puc perdre un moment si no volia arribar tard a Roma, on tots m'esperen pel present.

IMOGEN

Escriuré. La caixa feu-me portá. Us serà, en lloc ben segur, guardada, i fidelment restituïda. Encara

una volta, deixeu, senyor, que us doni la més afectuosa benvinguda.

(*Se'n van*).

ACTE II

ESCENA I

*Britània. Pati davant del palau de Cimbelí.
Entra Cloten i dos Lords.*

CLOTEN

Hi ha hagut mai home amb la meva mala sort? Quan estava a punt de tocar el balí, sortir-me aquell imbècil i fer-me malbé la jugada—una jugada sobre la qual apostava cent lliures esterlines—, i tot per voler-me impedir de renegar, com si hagués demanat a préstecs els renecs i no pogués desprendre'ls al meu gust!

P. LORD

Però, què hi ha guanyat també? Li heu obert el cervell amb la vostra botxa.

S. LORD

(*A part*). ¡I, si n'arriba a tenir tan poc com el seu agressor, el perdia per complet, d'aquesta fetal!

CLOTEN

Quan plau a un gentilhome de renegar no són qui, els que estan devora seu, per privar-li'n, no és veritat?

S. LORD

Teniu raó. (*A part*). No en teníeu, però, quan li tallàveu les orelles.

CLOTEN

El petulant infecte!—Jo, dar-li satisfaccions? Si hagués estat del meu rang!...

S. LORD

(*A part*). I hagués fet, així mateix, tuf de ximple...

CLOTEN

No hi ha res, en el món, que em contrariï tant!—Que la pesta se'ls endugui a tots! Voldria no ésser tan noble com sóc. Ningú no s'atreveix a batre's amb mi, a causa de la meva mare, la reina. El més roí pot tenir el ventre ple de sentiments bèl·lics, i apaivagar les seves ànsies, i jo, per contra he de passejar-me, amunt i avall, com un gall que cap altre no gosa reptar a combat!

S. LORD

(*A part*). Sou 'gall i capó, a la vegada; si bé canteu, com el gall, amb la cresta dreta,

CLOTEN

Què dius?

S. LORD

Que no està bé que vostra Senyoria s'abaixi a respondre a un qualsevol que haurà ofès.

CLOTEN

No, ja ho sé. Això no vol dir, però, que no m'estigui bé d'ofendre els meus inferiors.

S. LORD

Li està bé a vostra Senyoria, solament.

CLOTEN

És el que jo dic.

P. LORD

Heu sentit parlar d'un estranger que arribà a la cort, ahir vespre?

CLOTEN

Un estranger! És estrany que jo no en sàpiga res.

S. LORD

(A part). Bé és més estrany, que essent tu mateix tan estrany, no t'ho coneguis.

P. LORD

És un italià, i, segons es diu, bon amic de Lleonat.

CLOTEN

Lleonat! un exiliat infame! I aquest és un altre perdut, sigui qui sigui. Qui us ha parlat d'aquest estranger?

P. LORD

Un dels patges de vostra Senyoria

CLOTEN

M'està bé que vagi a fer-li una visita? No serà pas rebaijar-me?

S. LORD

No us podeu rebaijar, vós, senyor.

CLOTEN

No és fàcil; prou que ho sé.

S. LORD

(A part). Sou un idiota provat; els vostres actes, doncs, encara que mancats de tot seny, no us poden rebaijar.

CLOTEN

Veniu; vull anar a veure aquest italià. Penso guanyar-li, aquesta nit, allò que he perdut, aquesta tarda, a les botxes. Seguiu-me, apa!

S. LORD

Acompanyaré vostra Senyoria.

(Se'n van Cloten i el primer Lord).

I que un diable astut com és sa mare, a un ase com aquest donés naixença! Una dona capaç de tota cosa capgirà amb son cervell, i que no pugui son fill, de vint restar-ne dos, deixant-ne divuit! Pobra princesa! Oh tu, divina Imogen, que sofreixes entre un pare, tot ell de ta madrastra, i una mala mare, que, vils complots, a totes hores t'ordeix! Tu, que un galant innoble assetja, tornant-te, encara, més cruel, l'exili de ton amat espòs! Oh, l'acte horrible d'aquest divorci! Ferms, els cels sostinguin els murs de ton honor; incommovible el temple de ta bella ment; i, pugui, més tard, amb ton amant exiliat, gaudir-te, ensems, aquest ton gran estat!

(Se'n va).

ESCENA II

Britània. La cambra de dormir d'Imogen, en el palau de Cimbèli: una gran caixa en un recó. Imogen és al llit, llegint. Una dama li fa companyia.

IMOGEN

Qui hi ha?... Elena, ets tu? la meva dama?

DAMA

Jo só, senyora.

IMOGEN

Quina hora és?

DAMA

mitja nit, aviat. Senyora,

IMOGEN

Fa, doncs, tres hores que lleigeixo, i els ulls em sento dèbils. Fes un doblec al full on arribava i vés-te'n a dormir. No vull que toquis el llum; deixa'l que cremi. I si podies despertar-te a les quatre, i em cridaves, t'ho agrairé. La son de mi s'empara.

(Se'n va la dama).

A vosaltres, oh déus, jo m'encomano!
Guardeu-me dels follets i dels dimonis
de la nit; us en prego!

(S'adorm. Jaquim surt de la caixa).

JAQUIM

Canten els grills, i, en el repòs, restaura
l'home, els sentits, que massa fatigava.
Així el nostre Tarquí, amb passa lleugera
premia els joncs, abans que la bellesa
casta, no desvetllés, que, tost, feria.
Oh, Citerea!, i com t'escau el tàlem!
Lliri frescal! més blanc que no les albes
robes del llit! Que pugui sols tocar-te!
besar-te! un bes, només!—Incomparables
robins, que dolços sou!—I com perfuma
el seu alè suau, la cambra tota!
Vers ella el flam del llum s'inclina: sotja,
per veure sota les parpelles, l'astre
fúlgid, ocult darrera les ventalles
aquestes, blanques, que, blavoses venes,
lleugerament, color de cel tenyeixen.
—Es mon intent, però, anotar la cambra;
ben detallada:—tals i tals pintures;—
el parament de llit;—i la finestra
més enllà;—ara, el posat de les figures
dels tapissos, i allò que representen—
Ah! però... Més, molt més que deu mil altres
apunts, enriquirà el meu inventari,
i darà fe a mos mots, la més petita
cosa, o senyal, que a ella es refereixi
directament.—Oh, son! tu que ets parella
de la mort, atueix-la! Que insensibles
romanguin sos sentits, com mortuori
monument en capella.

(Mentre li pren el braçalet...)

Vina, vina...

Escorredís, com aspre i fort, un dia
fou el nus Gordià!—Ja és meu. I sigui
aquesta prova externa, la que encengui
la interna gelosia, i enfolleixi
son confiat amant.—Al pit esquerre,
li veig com un desig, senyal, que formen
cinc taques petitones, talment gotes
purpúries, al fons del calze d'una
prímula. Testimoni irrecusable,
aquest secret; més fort que no cap altre,
per a constrènyer Pòstum, a ben creure
que em cedí el pany de son tresor, havent-me
gaudit, a plenes mans, de ses riqueses.
Res més. Per què? I a quina fi escriure, ara,
allò que a ma memòria s'aferra,
s'incrusta, d'una tal manera?—El conte
vell de Tereu, llegia ans de dormir-se.
La fulla és doblegada on Filomela
s'abandona.—Ja en tinc prou. A la caixa
novament, i que es tanqui bé la molla—
Feu via, oh dracs de les tenebres! via
fora! Que l'alba, els ulls dels corbs, acluqui.
M'agita tot, un greu temor intern;
ella és un àngel, mes això és l'infern.

(Toca el rellotge).

Una, dos, tres... De pressa! oh, ben de pressa!
(Es fica a la caixa. Baixa el teló).

ESCENA III

El mateix palau. Una antecambra que dona a les
habitacions d'Imogen. Entra Cloten i Lords.

P. LORD

Vostra Senyoria és l'home que té més paciència
quan perd, l'home més fred que mai no haurà
girat un as.

CLOTEN

A tot home torna fred, la pèrdua.

P. LORD

Però tothom no la suporta pas amb la vostra
noblesa. Sou, en canvi, molt ardent i apassionat
en el guany.

CLOTEN

La victòria dona forces als homes. Si podia
arribar a obtenir aquesta tossuda d'Imogen, no
em faltaria mai or! S'acosta l'alba, eh?

P. LORD

No l'alba, el dia, senyor.

CLOTEN

Voldria que els músics ja fossin ací. M'han
aconsellat que li donés serenates a punta de dia;
diuen que és cosa de gran eficàcia.

(Entren els músics).

Veniu; afineu. Si aconsegiu de commoure-la
amb el vostre preludi, tot anirà bé; després, hi
afegirem, encara, el cant. Si tot és inútil, la
deixarem estar.—No renunciaré mai, però, a ella.
—Per començar, cerqueu-me una melodia ben
inspirada; de seguida un aire de gran dolçor,
amb paraules riques i melangioses, admirable-
ment adaptades; i, després, la deixem que refle-
xioni.

(Cançó)

Escolta, escolta, Amor! Canta l'alosa
a les portes del cel,
i. Febus, a la font murmuriosa
de les aigües de mel,
abeura sos corsers. Les margarides
obren llur botó d'or;
totes les coses semblen enternides...
oh, lleva't, mon amor!
lleva't, mon cor!

CLOTEN

Està bé. Ja podeu anar-vos-en. Si la vostra
música fa l'efecte desitjat, compteu amb una
doble paga; si no serveix per a res, ho haurem
d'atribuir a defecte de la seva oïda, defecte, que,
ni crins de cavall ni intestins de vedella ni veu
d'eunuc, no bastaran, mai, a corregir.

(Se'n van els músics).

S. LORD

Heus ací el rei.

CLOTEN

Em plau d'encara estar llevat, tan tard; puix que aquesta és la raó que sigui ja llevat, tan d'hora. No pot ésser d'altre sinó que el rei m'agraeixi, paternalment, aquesta atenció tinguda a sa filla. *(Entren Cimbéli i la reina).*

Bon dia a vostra Majestat i a la meva estimada mare.

CIMBELÍ

Esteu ací, vetllant davant la porta d'aquesta filla, tan desagradada? No vol sortir?

CLOTEN

Li he dat una serenata, però, no s'ha dignat deixar-se veure.

CIMBELÍ

L'exili de son Pòstum, és encara massa recent: no l'ha oblidat. Que passi, però, un quant temps. Veureu com no es recorda més d'ell, i serà vostra.

REINA

Penseu, sempre, com us obliga el rei, que mai no es deixa perdre l'ocasió de fer gran lloa de vostres mèrits, si és present sa filla. Vós, doncs, sigueu sol·lícit envers ella; d'un pretext qualsevol aprofitau-vos per a afermar la vostra amor; augmentin sos refusos vostres serveis; que us vegi esclau rendit i dòcil, a ses plantes. En fi, obeïu-la en tot; seguiu ses ordres; llevat que aquestes fossin de deixar-la. Només, llavors, mostreu-vos insensible.

CLOTEN

Oh, no! Insensible no! no!

(Entra un missatger).

MISSATGER

Amb vostra bona vènia, Majestat. De Roma acaben d'arribà ambaixadors. Entre ells, Cai Luci.

CIMBELÍ

Un digne gentilhome, encara que vingui, avui, amb pensaments hostils. La culpa, però, no és d'ell. A Nòs, toca de rebre'l segons la honor deguda a qui l'envia; i a ell, personalment, li dec fineses que vull fer-li sentir que no he oblidades. —Us esperem, mon fill, quan el bon dia hàgiu donat a vostra amada. Els vostres

serveis precisarem. Haureu d'atendre aquest romà, nostre hoste. Anem, ma reina.

(Se'n van tots menys Cloten).

CLOTEN

Si està llevada, vull parlar amb ella; si no ho està, la deixaré que dormi i que somni. Obriu, si us plau! *(Truca).*

Les seves

dames seran prop d'ella. I si tractava d'untar la mà d'alguna? Que les portes s'obren amb or, bé prou sovint; oh, quasi totes!; i, amb or, es compren fins els guardes de Diana, que, els cervatells, atien al caçador furtiu; i és l'or, encara, que mata l'innocent i salva el lladre; si no fa penjà ambdós, a la vegada, el pecador i el just. Què és que no pugui fè i desfer, l'or? Doncs, d'una de ses dames faré mon advocat; no guanyaria el plet per mi mateix. Obriu, la dama!

(Truca).

Sortiu, si us plau! *(Entra una dama).*

DAMA

Qui truca?

CLOTEN

Un gentilhome.

DAMA

I res més?

CLOTEN

Sí, el fill d'una dama il·lustre.

DAMA

Això ja val quelcom; puix que molts d'altres, amb sastre, almenys, tan car com sigui el vostre, no poden dî el mateix. Què desitjàveu?

CLOTEN

Veure vostra senyora, si està presta.

DAMA

Sí, ben presta a no moure's de la cambra.

CLOTEN

Tot aquest or, per vós, si em voleu vendre la vostra fama.

DAMA

Com, la meva fama! La meva? o bé la vostra?... Es mon elogi que compreu, si us he entès? La meva lloa, veritat? La princesa! *(Entra Imogen).*

CLOTEN

Bon dia, oh, vós, bellíssima! Germana, la vostra dolça mà. *(Se'n va la dama).*

IMOGEN

Senyor, bon dia.
Us doneu massa penes, sols per pena
comprà; i les meves gràcies són dir-vos
que de gràcies só pobra. L'estalvi
se me'n fa, doncs, precís.

CLOTEN

Juro que us amo!

IMOGEN

Bé prou n'hi havia massa amb què ho diguéssiu!
Puix que ho jureu, però, ma recompensa,
serà fer-vos saber, com, freda, em deixen
els vostres mots.

CLOTEN

Això no és cap resposta.

IMOGEN

Si no temia que, del meu silenci,
consentiment en féssiu, cap paraula
més, no us diria. Us prec, deixeu-me sola.
Els més fervents dels vostres homenatges,
seran, sempre, rebuts d'igual manera.
I, ben segur d'això, que us aconselli
el vostre seny, senyor.

CLOTEN

Poc seny tindria,
si, amb la vostra follia, ara, us deixava.

IMOGEN

Un boig no és pas un ximple.

CLOTEN

Em dieu ximple?

IMOGEN

Com vós em dieu boja.
Quan cessarà, però, vostra ximpleta,
tantost, em veureu lliure de follia;
i ambdós haurem guarit. Sento moltíssim,
senyor, que m'obligueu a una conversa
tan llarga, que no escau a la reserva
d'una dama; i us dic, per ara i sempre,
que jo, que el cor molt bé em conec, amar-vos
no podré mai de mai; i fins m'acuso
d'odiar-vos,—per ésser ben sincera,
si bé mancant a caritat—. I sento
que no ho hàgiu comprès sens mes paraules,
paraules de les quals gens no em glorio.

CLOTEN

Pequeu, quan la revolta empreu amb vostre
pare, així. Que el contracte que us lligava
a un mendicant servil—que sols vivia
de les deixalles, rosegons i engrunes
de la cort—, res no val, ni és cap contracte.

Només ha estat permès a la gent baixa
—mes qui, com ell, de baix!—d'unir llurs vides
seguint llur foll impuls—impuls que engendra
xicalla miserable i afamada,
res més!—. A vós, princesa, us prohibia
un acte tal, naixença. Sou l'hereva
d'un tron que sollaria aquell indigne
lakai, aquell innoble esclau vilíssim!

IMOGEN

Oh, renegat! Si fossis fill de Jove,
en tot, però, semblant a com ets ara,
series massa poc per serf de Pòstum.
Si, comparant els mèrits d'ambdós, eres
nomenat sots-botxí de son reialme,
t'honoraria, aquest títol, fora mida.
I l'excessiva honor, faria néixer
contra de tu, un bell odi!

CLOTEN

Que l'empestin
les boires d'allà el sud!

IMOGEN

No pot passar-li
res de pitjor, com ésser, per tos llavis,
tan sols, anomenat. Qualsevol peça
de son vestit, que, sols una vegada,
hagi cenyit son cos, és més sagrada,
per mi, que no els cabells, tots, de ta testa,
ni que cada un esdevingués un home
semblant a tu. Pisani! Ací Pisani!

(Entra Pisani).

CLOTEN

«Qualsevol peça!» Que el diable...

IMOGEN

Vés, de pressa, i pregunta a Dorotea...

CLOTEN

«Qualsevol peça!»

IMOGEN

Un boig m'obsessiona
i espanta, ensems que, fora de mi, em posa.
—Vés, bon Pisani, digues a mes dames
que cerquin una esclava, que bé massa
casualment, perdia. Fou ton amo
qui, ans de partir, me'n féu present. ¡Que em
de mentí, els cels, en dir que no voldria [guardin
perdre-la per la renda del reialme
més ric d'Europa! Em sembla haver-la vista,
encara, aquest matí. I estic segura
que ahir a la nit la duia al braç. D'haver-la
besada, bé em recordo. Déu no faci
que vagi, ara, a contà, a mon amat Pòstum,
que beso jo, quelcom que d'ell no em vingui!

PISANI

No es pot haver perdut!

IMOGEN

Així ho espero.

Vés, i cerqueu-la.

(*Se'n va Pisani*).

CLOTEN

Us heu burlat, senyora,
de mi! «Qualsevol peça!»...

IMOGEN

Sí, això us deia,
senyor. I, si voleu, em prendrem acte.
Feu venî els testimonis.

CLOTEN

Vostre pare
ho sabrà.

IMOGEN

Oh!, i també la vostra mare!
És ma madrastra; i bé podrà pensar-se'n
allò pitjor, de mi! Senyor, us deixo,
tot a la vostra pena.

(*Se'n va Imogen*).

CLOTEN

He de venjar-me!
—«Qualsevol peça de son vestit!»—deia.
Molt bé, molt bé.

(*Se'n va Cloten*).

ESCENA IV

*Roma. Una cambra de la casa de Filari.
Entren Pòstum i Filari.*

PÒSTUM

No temeu gens, senyor. Si segû estava
de calmâ el rei, com só segur d'Imogen!

FILARI

Què penseu fer, per veure d'ablanir-lo?

PÒSTUM

No res; sols esperar que els temps canviïn;
tremolâ en el present hivern, més dolços
dies tot invocant. En l'esperança
incerta d'un futur millor, confio,
per poder-vos pagar, en part, la vostra
amor; mes, moriré, si ella em fallava,
vostre obligat deutor.

FILARI

La gentilesa
vostra, i el pler de vostra companyia,
em paguen, amb escreix, tot el que feia.
Segurament que el vostre rei, a hores
d'ara, del gran August, tindrà, ja, noves.

Cai Luci, son comès ha complert, sempre;
i, Cimbelí, no es pot negar a la paga
dels endarreriments, ni a la fermança
de satisfê el tribut, com prometia,
si no vol veure, Roma, com s'aixeca
—el record de la qual, molt fresc, deu viure
en el poble endolat—.

PÒSTUM

Doncs, a mi em sembla
—encara que no só cap estadista,
ni voldria encertar-ho—que, una guerra
portarà, aquest requeriment. I compto,
d'abans saber com són desembarcades
les legions de Gàl·lia en mon illa,
que no el refús de Cimbelí a la crida
de Roma. Els homes de ma terra saben
de disciplina, avui. No és com en dies
de Juli Cèsar, quan aquest somreia
a llur manca de tàctica; de càstig
però, trobant molt digne llur coratge.
Dant-se les mans, coratge i disciplina,
potser que els meus germans, a llurs contraris
facin ben veure, avui, com són un poble
que compta, ja, en el món.

FILARI

Mireu qui arriba!
(*Entra Jaquim*).

PÒSTUM

Heu viatjat en posta d'àgils cérvols,
i, vents de totes parts les vostres veles
han, doncs, besat, per fer volar el vostre
vaixell?

FILARI

Molt benvingut, senyor.

PÒSTUM

Espero
que la rapidesat de la tornada,
a una resposta massa breu deu ésser
deguda.

JAQUIM

És, vostra esposa, la més bella
dama que fins avui he vist.

PÒSTUM

I pura,
també, com cap més altra. Sa bellesa,
si no era sa bondat, a la finestra
bé podria sortir, i atreure's falsos
cors, que a llur torn, enganyaria, falsa.

JAQUIM

Teniu aquestes lletres.

PÒSTUM

Bones noves?

Segurament. JAQUIM

FILARI
I què, de l'arribada
de Cai Luci a la cort?

JAQUIM
Hom l'esperava,
sense, però, saber-ne res, encara.

PÒSTUM
Molt bé. I el diamant, tan clar com sempre,
o us sembla fosc, perquè ara se us allunya?

JAQUIM
Cas d'haver-lo perdut, en or, perdia
el seu valor. Dos voltes un viatge
més llarg que no el que he fet, però, faria,
sols per gaudir d'una altra nit, tan dolça,
com ma nit de Britània. Us guanyava
l'anell, senyor.

PÒSTUM
La pedra és massa dura
per cedir.

JAQUIM
Puix que blana fou l'esposa...

PÒSTUM
Un joc us feu de vostra pèrdua, ara.
Recordareu, senyor, així ho espero,
que no podem romandre amics.

JAQUIM
Per contra,
senyor, devem restar-ho, si pensàveu
complí el que prometíeu. Si no us duia
proves de com he conegut la vostra
esposa, íntimament, us sobraria
raó, de volè anà a les armes. Ara,
però, em proclamo vencedor d'Imogen,
i guanyador del vostre anell. I sense
tort, per part meva, puix que l'un i l'altra
éreu d'acord amb mi.

PÒSTUM
Quant cert estigui,
que l'heu gustada al llit, vostra la meva
mà serà; vostra, ma joia. Si no fossin,
però, tal com heu dit, les vostres proves,
la taca amb que sollàveu sa puresa,
esborrarem amb sang, fins que l'espasa
no caigui de la mà de l'un, o l'altre,
o de les mans d'ambdós, i, a terra, jegin
sens amo, i a profit d'aquell que passi.

JAQUIM
Les proves que us daré, són de tal força,

que us han, tost, d'induir a la creença
d'allò que us deia; proves, que só prompte
a confirmar sots jurament.—No dubto,
però, que me'n dispensareu, inútil
judicant-lo, després de mes paraules—.

PÒSTUM
Digueu.

JAQUIM
Us descriuré, primer, sa cambra
—on no vaig pas dormir, us ho confesso,
i que la vetlla prou que s'ho valia!—,
tota ella amb bells tapissos de la seda
més rica, i de l'argent més fi; tapissos,
que detallen l'encontre de l'altiva
Cleopatra amb Antoni. S'hi veu, sota
la pressió de son orgull, o aquella
de tanta i tanta nau, desbordà el Cidni.
Es tracta, doncs, d'una obra on rivalitzen
perfecció i riquesa. Beutat tanta
em mogué a meravella; no capia
com fos possible dar als personatges
un aire tal de vida...

PÒSTUM
Raó us sobra;
és una obra cabdal. Amb tot, que n'hàgiu
sentit parlar, només, és molt probable.
—A mi mateix, potser; potser a d'altres...—

JAQUIM
Tinc prou detalls, us dic, que justifiquen
la meva coneixença de la dama.

PÒSTUM
Són necessaris, i us els exigeixo.

JAQUIM
La xemeneia de sa cambra, mira
a sud; i la decora la figura
de Diana en el bany. Talment, diríeu,
palpitant. L'escultor li dava, alhora,
gràcia i moviment, bellesa i vida;
la feia, però, muda. I excel·lia,
en això, la natura.

PÒSTUM
Una altra cosa
de la qual, jo mateix, potsé us parlava,
puix que és una escultura de gran fama.

JAQUIM
Al sostre de sa cambra, joguinegen,
querubins tots daurats; i, m'oblidava
dels Cupidons d'argent, maliciosos
que, a cada part de llar, ben fermes, es tenen
sobre un sol peu, armats de grosses torxes.

PÒSTUM
I és això son honor?—Us concedeixo

que hàgiu vist tot això; també, que lloa mereix vostra memòria.—L'exacta descripció de tot el de sa cambra, però, no és prou perquè guanyeu l'aposta.

JAQUIM

Si podeu, doncs, empal·lidiu!
(Mostrant-li el braçalet).

Que oregi un moment, permeteu, aquesta joia; mireu! la veieu bé? Ara la deso; del vostre diamant serà companya; ambdós ben meus.

PÒSTUM

Per Jove! Que la vegi; mostreu-me-la, de prop, una vegada! És ben bé el braçalet que jo li dava?

JAQUIM

Senyor, del braç se'l treia ella mateixa, i, amb gest molt graciós—que li agraeixo, i que el present, de molt, per mi, enriqueix,—me'l dava, tot dient-me que el preava, abans, en gran manera.

PÒSTUM

I si sols fóra que ho hagués fet perquè me'l remetéssiu?

JAQUIM

Us ho diu en sa lletra? És que us ho avisa?

PÒSTUM

Oh, no, no, no! Teniu raó, i és vostre l'anell.
(Li dona l'anell).

Preneu-lo; un basilisc em sembla; sa vista, sola, em mata.—No és possible que hi hagi honor on hi ha bellesa; ni veritat on hi ha semblant d'haver-n'hi; ni amor, on hi ha un altre home? Les esposes, per llur honor, fidelitat ens juren —l'honor, però, mai no la coneixien—; i així, ni són perjures ni són falses. Oh, la sublim mentida!

FILARI

Conteniu-vos, senyor; li heu dat l'anell massa de pressa; no se l'ha pas guanyat encara. Fóra, tan impossible, doncs, que vostra esposa l'hagués perdut? O que una de ses dames hagués estat comprada per robar-l'hi?

PÒSTUM

És veritat! Ben cert que fou d'aquesta guisa com l'obtingué.—L'anell torneu-me. Algun detall concret, qualsevol signe, o senyal de son cos que em faci veure com la joia no fou robada...

JAQUIM

Juro per Júpiter tonant, que ella me'l dava!

PÒSTUM

Ho ha jurat! i per Júpiter! Ho jura, sentiu? És cert! no em resta lloc a dubte. Teniu l'anell: és vostre.—Mai no hauria perdut son braçalet, ni, mai, ses dames, que són fidels i honestes, i que l'amen, no l'hi haurien robat! I per donar-lo a un estranger!—Segur que l'ha gaudida, no em cal de sa lascívia cap altra prova. Aquesta penyora, el nom de puta li compra; i a bon preu. Que se t'emportin tots els dimonis de l'infern!

FILARI

Calmeu-vos, senyor; un jurament no és de prou força quan un està segur...

PÒSTUM

Que no se'n parli mai més! Ella fou d'ell.

JAQUIM

Si desitjàveu quelcom més convincent... Sota la sina, orgullós de son lloc—raó li'n sobra!—, té un bell desig. El vaig besà, us ho juro, i bé que saciat, em despertava aquell dolç bes, a nova fam. La taca recordareu?

PÒSTUM

Oh, sí, i ella em confirma aquella altra més gran; tan gran, que, sola, no cabria a l'infern!

JAQUIM

Voleu més proves?

PÒSTUM

No, no! i res d'aritmètica! Les voltes no vull saber. Puix que pogué ésser una, els milions, indiferent, em deixen.

JAQUIM

Voleu que juri?

PÒSTUM

No; si fos per dir-me que no és cert que ha estat vostra, mentiríeu. I si, ara, que cornut m'has fet, em negues, prepara't a morir!

JAQUIM

No he de negar-ho!

PÒSTUM

Si ella era ací, perquè la fes a trossos!
Iré a la cort, però, i, davant son pare
la mataré! Faré quelcom...

(*Se'n va*).

FILARI

Ben fora
de si, ha partit!—Heu, doncs, guanyat la posta.
Anem ara; seguim-lo. Molt possible
que regirés en contra seu son ira.

JAQUIM

De molt bon cor senyor, us acompanyo.

(*Se'n van*).

ESCENA V

Roma. Una altra cambra de la casa de Filari.

PÒSTUM

No hi ha altre mitjà d'ésser, doncs, pels homes
que aquell en què les dones part hi tenen?
Tots som bastards; i l'home venerable
que anomenava pare, no sé on era
quan jo fui engendrat; algun falsari
em contraféu amb son segell.—Semblava,
però, la meva mare, la Diana
d'aquell seu temps: així, en els nostres dies,
sens parió, brillava mon esposa.
—Oh, venjança! venjança!—Em refrenava,
sovint, en mon plaer legal, i em deia
de contenir-me, amb veu tan pudorosa
i dolça, amb gest tan càndid, que bastaven
a enardí el vell Saturn. Jo la tenia
per més pura i més casta, que no ho fóra
la neu, que el sol no hagués, encar, besada,
quan, aquest vil romà, color d'oliva
—així tots els diables se l'emportin!—,
sols en una hora,—què?... en menys, encara!
i en llur primer encontre... Potser sense
ni un mot, com un senglar de l'Alemanya,
d'aquells replens de glans, la cavalcava
al sol crit d'«Oh!», sens que trobés obstacle,
llevat el natural en tota fembra!—
—Si la part de la dona em fos possible
d'anul·là en mi! Car tot allò que l'home
incliní al vici, afirmo que ve d'ella.
Nofeu que és de la dona la mentida
com l'adulació; que són sols d'ella
els pensaments libidinosos; d'ella
l'ambició, el menyspreu i la venjança;
d'ella la falsedat, els vils desitjos,
l'orgull i la calúmnia; els capricis,
la crueltat... Tots els pecats que compten
i que l'infern castiga, tots, són d'ella;
tots, tots, en part o totalment; mes, quasi
sempre, totalment seus;
puix que no poden ésser ni en el vici
constants; i les veieu com un en deixen
no pas més vell d'una hora, per un altre

que sols en tindrà mitja. Vull escriure
perquè hom les maleeixi i les detesti.
Amb tot, pregar que obtinguin llur gaubança,
d'un odi gran, és la millor venjança.
No poden ni els dimonis desitjar-los
un mal pitjor.

(*Se'n va*).

ACTE III

ESCENA I

*Britània. Una sala de recepció en el palau de
Cimbelí.*

*Entren, d'un costat, Cimbelí, la Reina, Cloten i
Lords; de l'altre, Cai Luci i gent de son seguici.*

CIMBELÍ

Digueu-me; què desitja, de mi, Cèsar
August?

LUCI

Quan Juli Cèsar—viu encara,
en el record de tots nosaltres, tema
de meravella, en el futur, per tota
llengua i oïda humana—, en aquesta illa
vingué, i lluità fins que la conqueria,
Cassibelà, ton oncle—en els elogis
de Cèsar, el primer (se'n feia digne
per sos alts fets)—, fixà un tribut, a Roma,
de tres mil lliures l'any, tribut que havien
de pagar, després d'ell, els que el seguissin
en el tron de Britània. I t'oblides
ara, tu, del tractat.

REINA

No us meravelli,
senyó, aquesta oblidança, ni que es faci,
tampoc, eterna.

CLOTEN

Hi ha d'haver molts Cèsars
abans no vingui un altre Juli. Nostra
illa, és un món, avui, per ella sola,
i, sens pagar cap dret, a l'aire patri
bé tenim dret, em sembla.

REINA

Si us valguéreu
d'una oportunitat per enjovar-nos,
avui que és la nostra hora, l'oportuna,
no heu d'estranyar, senyor, que les cadenes
trenquem.—Oh, rei! Penseu en els que foren
vostres antecessors; en el coratge
innat de vostres súbdits; en l'aspra
d'aquesta illa, que assota la mar brava
—parc de Neptú, que tot d'abruptes roques
defensen—; en les costes erigades
que mai no acolliran naus enemigues,
ans han de veure, amb joia, com s'esfondren
les belles puntes de llurs arbres mestres.

Que aquesta la victòria de Cèsar fou; i, ací, no escaigué pas l'orgullosa frase de «Veni, vidi, vinci». Dues vòltes, es veié empès lluny de la costa, derrotat i vençut, ple de vergonya —la primera que mai hagués soferta!—, mentre que sos vaixells, pobres joguines d'aquestes mars terribles! s'agitaven, míseres cloves d'ou, sobre les ones, inútilment, o anaven a esberlar-se contra els penya-segats. Llavors, el nostre gran Cassibelà, a punt de vèncer Cèsar —oh, canviant Fortuna!—, féu encendre en la ciutat de Lud—signe de joia— fogueres crepitants, que a nou coratge els britans abrandaren.

CLOTEN

En fi, que no volem pagar el tribut El nostre reialme, és, avui, molt més fort que mai; i, d'altra part, ja no existeixen Cèsars semblants a aquell. Potser que d'altres tinguin, també, son nas aquilí; la força del seu braç, però, ja no hi ha qui la tingui.

CIMBELÍ

Permeteu, fill, que acabi, abans, la reina.

CLOTEN

I ací, són molts, encara, els que tenen el puny tan ferm com Cassibelà. (I no és que em compti, jo, entre aquests. Tinc una mà, amb tot...) —Per què un tribut? Per quina raó hem de pagar un tribut? Si Cèsar podia privar-nos del sol, amb una manta, o ficar-se'ns la lluna a la butxaca, llavors, fóra enraonat que li paguéssim tribut per llum. Però com que aquest no és pas el cas present, senyor, per això us deia, «prou, de tribut».

CIMBELÍ

Heu de saber que, fins que no vingué el Romà a imposar-nos aquest tribut, ben lliures érem. Cèsar, amb son ambició desmesurada —que els més llunyans confins de tota terra no bastaven a limità—, ens junyia, contra llei, a son jou; i, si nosaltres un poble de guerrers esdevinguérem, fou amb un noble anhel de deslliurança.

CLOTEN

I és veritat.

CIMBELÍ

Digueu al vostre Cèsar, que el nostre antecessor Mulmuci, ens dava les nostres lleis, un dia;—lleis, befades massa sovint, per son augusta espasa, les quals nostre poder vol fer reviure en totes ses franquícies i usatges, malgrat l'enuig de Roma.—Fou Mulmuci qui ens dictà lleis; fou ell qui per primera

vegada, ací, a Britània, es cenyia una corona.

LUCI

Cimbelí, moltíssim em desplaui, que hagi, avui, de proclamar-te l'enemic del gran Cèsar—d'August Cèsar que té, sota son jou, més reis, que a casa teva, no tinguis, tu, servents—. M'hi obligues, però. I, en nom de Cèsar, doncs, la guerra t'anuncio. Una guerra, com cap altra, cruel i furiat. I, ara, permet-me, després de la proclama en nom del Cèsar, que, en propi nom, les gràcies et doni per tes bondats.

CIMBELÍ

Has de saber, Cai Luci, que, un dia, em feia cavaller ton Cèsar —puix que transcorregué ma juvenesa, en bona part, a son costat—; i em dava honor—, la qual honor sembla que vulgui tornar-me a prendre, avui; honor sagrada, que sabré defensar, a tota costa—. Sé que els panons i els dàlmates, en armes s'han alçat; sé que volen ésser lliures. Per a enardí els britans, un bon exemple, aquest; foren de glaç si no el seguien.

LUCI

Els esdeveniments deixem que parlin.

CLOTEN

Senyor, en nom de sa Majestat us dono la més cordial benvinguda. Resteu un dia, o dos, o tres, tots els que us plagui. Quan ens cercareu, però, més tard, i en altres circumstàncies, ens heu de trobar, fermes, en la nostra cintura d'aigua amarga. Si podeu treure'ns-en, vostra serà; si us falla l'aventura, fareu el regal exquisit dels nostres corbs. I això és tot.

LUCI

Molt bé, senyor.

CIMBELÍ

Sé els designis de Cèsar; que conegui, ell, també, els meus. Cai Luci, em resta dir-vos, només, «Sigueu el benvingut!».

(Se'n van).

ESCENA II

*Una altra cambra en el mateix palau de Cimbelí
Entra Pisani amb una lletra.*

PISANI

Com. D'adulteri? I no em dieu quin monstre, d'això l'acusa? — Oh, Lleonat, mon amo! a quina infecció la teva oïda obries, doncs? I quin romà vilíssim

—amb llengua verinosa com no ho fóra mai una mà—, talment, en tu, influïa, per fer-te, així, negar la teva esposa?
—Ella, infidel! Oh, no!, sols per devota es veu punida; i, més com a deessa que com a dona, resisteix els setges lliurats a son honor.—Com és que quèieu tan baix, mon amo, fins a fer-vos digne de la baixesa que sofriu?—Que mati la vostra esposa, jo?... I en nom d'aquella amor i aquella fe que us he jurada?
—Que vessi, jo, la seva sang?—la d'ella?... Si a això, fidelitat, s'anomenava, que no se'm tingui per fidel. ¿Què semblo, quin és el meu aspecte, que se'm cregui faltat d'humanitat, fins a cometre un acte tan cruel? (*Llegint*). «Fes-ho: la lletra que et remeto, per a ella, ha de donar-te'n ocasió propícia, i per ordre expressa seva». Oh, lletra maleïda! més negra que la tinta amb què ets escrita! Papè insensible! Amb virginal aspecte, pots ésser, doncs, el còmplice d'un acte tan repugnant?—Callem, que ella s'acosta. He d'ignorar allò que se'm manava,

(*Entra Imogen*).

IMOGEN

Hola, Pisani!

PISANI

Senyora, heus ací lletra de mon amo.

IMOGEN

De qui? de ton senyor? del meu? de Pòstum?
Oh, sapient bé fóra aquell astrònom que desxifrés el cel, com jo desxifro son escriptura! Res no li seria ocult, en el futur.—Déus poderosos! vulgueu que aquesta lletra sols em parli d'amor, i de salut, i d'alegria!...
—Oh no! res d'alegria! Es necessari, puix que som separats, que ell en sofreixi. Hi ha mals que es porten els remeis; i, compta aquest, entre ells, ja que l'amor reforça. De son contentament en tot, que em parli; en tot, menys en això!—Permet, oh cera!
—beneïtes les abelles que panys creen pels secrets!— No ets, pels amadors i els lladres, però, igualment, oh cera, festejada!; mentre que els uns, a negre càrrec, llances, als altres duus de Cupidó les taules.
—Feu, oh déus, que les noves siguin bones.

(*Llegeix*).

«Ni la justícia, ni la ira del vostre pare, si mai arribava a fer-me presoner en sos dominis, no podrien ésser-me tan cruels, oh, la més amada de les criatures! com ho fóreu vós, si us refusàveu a veure'm. Sapigueu, doncs, que sóc a Cambria, a Milford-Haven; i, en les circumstàncies presents, feu el que us aconselli l'amor. Us desitja tota mena de felicitats el que roman fidel a son jurament, i us ama, cada dia més

LLEONAT PÒSTUM»

Si tenia un cavall alat!—Pisani, no sents? És a Milford; lleigeix, i digues; és lluny d'ací? Si algú per afers fútils, hi va en una setmana, no podria, jo, anar-hi en un sol dia?—Bon Pisani, tu, que, com jo llangueixes per ton amo—llangueixes, sí; mes exagero massa quan dic com jo—, menys que no jo;—llangueixes, amb tot—però com jo .. no! no!—que límit no té aquest meu llanguir!—, digues, de pressa, buida els consells d'amor en mon orella, ni que, de plena, sorda n'esdevingui: és gaire lluny, la beneïda riba de la dolça Milford? Més tard, en ruta, comentarem com fou de feliç, Gal·les, d'heretá un port semblant. Però, abans, digues, com partirem? i quan? i quina excusa darem que justifiqui o dissimuli el buit de nostra absència? Mes, ara, i abans que tot, parlem de la partença. Per què cercà una excusa? Temps ens resta per a resoldre això. Digues, i quantes milles farem, per hora? una vintena?

PISANI

De sol a sol, una vintena escassa,
—Ja és prou i massa, per a vós, senyora—.

IMOGEN

Oh, Pisani!, no fóra pas possible, més lentament, de cavalcà al patíbul!
I jo bé sé de postes, en què, ràpids, més que no les arenes del rellotge, semblen volà els corcers!—Oh, prou follia!...—
Corre, i ordena a alguna de mes dames que es fingeixi malalta, i que demani de partí a casa seva. En tant, procura'm un vestit de viatge, que s'adigui a l'esposa d'un ric pagès.

PISANI

Senyora,
reflexioneu, abans.

IMOGEN

Miro, Pisani
molt lluny d'ací! molt lluny d'ací! Que veure no poden pas, mos ulls, res del que passa, talment, sembla voltar-los una boira impenetrable. Et prego, fes de pressa allò que t'he ordenat. Que mon conhort no veig, sinó en la ruta de Milford.

(*Se'n van*).

ESCENA III

Gal·les. Un país muntanyós amb una gruta. Surt de la gruta, Belari, i després Guideri i Arviragui.

BELARI

Un dia bo per, no romandre a casa,
quan la casa té un sostre com la nostra,

així de baix! Cap cot, minyons. Aquesta porta, en bon hora, us mostra la manera d'adorâ el cel, quan, al sagrat ofici d'un bell matí, us flecteix. Mes, les arcades dels grans palaus, per contra, són tan altes, que, amb llur impiadós turbant, en testa, permeten, als gegants, el pas. I, sense saludâ el sol, ensuperbits, fan via.
—Salut, oh cel! Nosaltres que en les roques vivim, et venerem més que no els homes que et deuen tants d'honors i de riqueses!

GUIDERI

Salut, oh cel!

ARVIRAGUI

Salut, oh cel!

BELARI

A nostra caça, fills meus. Vosaltres, a la cima d'aquella muntanyola—teniu àgils les cames—;jo, a la plana. I recordeu-vos, quan em veureu de dalt estant, com ara un corb, de tant petit, que el lloc fa l'home. Penseu, llavors, en tot el que us contava de corts, de prínceps, i de fets de guerra, on un servei no compta pel que sigui, sinó pel que precisa. L'observança d'això, us serà de gran profit en tota ocasió.—Sovint, també heu de veure, a consol vostre, com l'humil insecte, de vol pesant, viu més segur, en l'aire, que no l'àguila altiva, d'amples ales. Fills meus, la vostra vida és pla més noble que no la que és sotmesa al voler d'altri per una paga vil; és molt més digna que no aquella que compra, amb una trampa, els seus honors; és molt i molt més rica que no la que rumbeja amb cruixidera de sedes no pagades. Hi ha tants d'homes que es fan ben abillar pels millors sastres, els quals, després, devotament s'inclinen al pas de llur deutors, tot i llurs comptes jamai saldats! Ben lluny d'una tal vida, la vida nostra!

GUIDERI

Ens heu parlat, oh pare, de comparances, quan nosaltres, pobres ocells sens plomes, no hem deixat, encara, de vista el nostre niu, ni respiràvem altre aire que el de casa! Si és que sigui la millor vida, aquella més quieta, ben cert que la millor serà la nostra. Es natural que a vostres anys s'adigui aquesta calma, com que trobeu dolça la pau, vós que sabéreu de tempestes, senyor! En canvi, aquesta vida obscura, de la nostra ignorància és la cel·la; llit de repòs de qui mai no es cansava; negre llindar del càrrec, que no gosa travessâ el presoner.

ARVIRAGUI

I, jo us pregunto, de què parlarem, doncs, en la vellesa? Quan la pluja i el vent, el fosc desembre batran, com passarem les llargues hores en aquesta caverna tan gelada? No hem vist mai res; som bèsties salvatges, subtils, així com guilles, per la presa; valents, com llops en cerca de llur menja; i tot nostre valor, tan sols, s'esmerça, a encalçâ l'enemic en sa fugida. I ens plau de convertir el nostre càrrec en gàbia, on, ocells captius, un aire cantem, de llibertat.

BELARI

Quina manera de parlâ, avui, fills meus! Si coneixíeu la ciutat, amb ses lluites aspres, sordes, i n'haguéssiu sofert, com jo! Si us deia de l'art difícil de la cort, que costa d'aprendre i d'oblidâ, igualment—la cima del qual, si no és mortal, és relliscosa fins a un tal punt, que la temença a caure, més que no la caiguda, se'ns fa horrible!— O si us parlava dels fatigs de guerra, on l'home va, sovint, de fama, en cerca, i troba, sols, la mort, i un epitafi calumniós, per tota recompensa a un acte bell! Bé massa cops, el càstig, de l'acció més noble, fou el premi! I el que és pitjor, haver de flectí, encara, davant de la censura!—Bon exemple d'això, teniu en mi, fills meus. Espases romanes, el meu cos, un jorn, marcaven, i, ensems, honors i fama, em conferien mes greus ferides! Cimbéli em tenia molta d'amor, i sempre que fos tema de guerrers, sa conversa, comteu que era, molt prop, mon nom. Llavors, jo era aquell arbre que es vincla al pes de l'amorosa ufana. Mes una sola nit—furt o tempesta, com millô us semblarà d'anomenar-ho—, em deixava sens fruit i sense fulla, ben nu, i a l'intempèrie.

GUIDERI

Oh, incerta,
terrible sort!

BELARI

I jo no era culpable de res—com us he dit sovint—.Vaig veure, però, com sobre mon honor perfecte, uns juraments infames, prevalien, i Cimbéli, acusant-me d'aliança amb els romans, dictava mon exili. De fa vint anys que aquests voltants i aquesta roca, són el meu món; i ací, vivia, honestament i lliure; piadosos deutes pagant al cel, més que no havia fet mai, abans.—Però... i la nostra caça? A la muntanya, fills! aquest llenguatge

no és pas de caçadors.—Í, senyor sigui de nostra festa, aquell qui, primê, aixequi alguna peça. Sos servents, els altres dos, seran, i, verí, no haurà de témer, que és plat, sols, de palaus. A vostre encontre vindré, a les valls.

(*Se'n van Guideri i Arviragui*).

Oh déus, com és difícil de sufocâ els instints de la natura! No saben pas, aquests minyons, que siguin els fills del rei, ni Cimbeli somnia veure'ls mai més. A mi em tenen per pare, i, amb tot i ésser crescuts sota una roca que els obliga a flectir, s'alça llur pensa per sobre dels palaus, i, en tota cosa, fins en la més humil i més grollera, els imposa, natura, reialesa. Així mon Polidor—hereu del regne, fill gran de Cimbeli, que, un jorn, son pare anomenà Guideri—, quan escolta els meus relats de guerra, tot ell vibra, i si jo dic, «el meu contrari queia així, i així, a son coll, mon peu posava», tota la seva sang li ve a les galtes, i sua, i tots sos nervis es tendeixen mentre ajusta son gest a mes paraules. I son germà petit, Cadwall—que es deia Arviragui a la cort—, i que és, encara, més ardent que no ell, m'ha d'interrompre, sovint, a mig discurs, de contenir-se ben incapaç.—La caça ja comença; oïu!—Oh, Cimbeli!, els déus prou saben, com sap ma consciència, que, a exili, bé massa injustament em condemnares. Per'xò et robava els fills, quan sols tenien tres i dos anys: seguia ton exemple.—Tu em prenies el nom i el patrimoni; la teva descendència jo em feia meva.—I a tu, que, un jorn, els fores dida, Eurífila, per mare veneraren, i, com a tal, encara avui, honoren la teva tomba. A mi, que fui Belari, i que responc al nom de Morgan, ara, per pare llur m'estimen i respecten.—La caça ha començat... Doncs, a la caça!...

(*Se'n va.*)

ESCENA IV

Britània. Prop de Milford-Haven. Entren Pisani i Imogen.

IMOGEN

En baixar de cavall, m'has dit, Pisani, que el lloc era molt prop.—La meva mare, mai no es delí per ma imminent naixença, com jo pel dolç moment de l'arribada!—Digues, Pisani, on és mon Pòstum? Quina estranya visió sembla esverar-te? Per què els sospirs t'ofeguen? Mai la imatge de l'ànsia no fou, més ben descrita! Calma't, Pisani, abans que no em penetri,

també, aquest teu terror ¿O vols que em mati, potser, l'angoixa? Tost, digues què passa!... ¿Per què m'allargues, ara, aquesta lletra, amb un esguard esquerp? Quan són les noves, noves d'istiu, llur nunci és un somriure: si aquestes són d'hivern, ¡oh, com s'adiuen a ton aspecte!—És lletra d'ell, de Pòstum! Oh, terra del verí!, oh tu, damnada Itàlia! oh espòs!... què t'amenaça? en quin perill estàs?—Parla, Pisani; i atenuïn tos mots una cruesa que em fóra, ja, mortal.

PISANI

Llegiu, senyora; compassió us faré, després, ¡pobre home, maltractat, com ningú, per la fortuna!

IMOGEN

(*Llegeix*). «La teva senyora, Pisani, s'ha plagut a prostituir el meu llit. Les proves que en tinc, encara sagnen en mi. No parlo pas per senzilles conjectures, sinó per una certesa tan profunda, almenys, com mon dolor, i mon anhel de venjança. I ets tu, Pisani, qui ha de venjar-me, si la teva fidelitat no s'ha fet perjura, ensems que la d'ella.

Mata-la amb tes pròpies mans.—No et faltaran ocasions, camí de Milford-Haven, on ella et pregarà que l'acompanyis, després de llegir la meva lletra.—Si et negues a obeir-me, i no em dones pas la seguretat de la seva mort, et tindrè per còmplice de la seva deshonra i per renegat a la meva fe».

PISANI

¿Quina necessitat tinc de l'espasa, si li tallava el coll la lletra aquesta? La calúmnia ha estat; oh sí! de fulla molt més aguda que no pas cap sabre! de llengua molt i molt més verinosa que no els serpents del Nil! d'alè més càlid i més impur que els vents mortals que infecten tots els recons del món!... ¡Que reis, i reines, gentilshomes, matrones i donzelles, tot i tothom, fins el secret de tombes, atacà la calúmnia!—Oh, senyora!

IMOGEN

Falsa a son llit! I què és, doncs, ésser falsa? Vetllar de nit, i, en ell, tenir la pensa? ¿Plorà, una hora i una altra, i, quan, rendida, la son venç la natura, lluità amb somnis esgarrifosos, on el veig combatre, i despertar-me als crits de mon angoixa? Falsa a son llit!... Es, doncs, això, ésser falsa?

PISANI

Oh, missenyora!

IMOGEN

Que jo só falsa! Jutja'm, doncs, Pisani.

—Jaquim, quan mon espòs, perjur, em feies, per traïdò et prenguí, tot refusant-me a donar-te cap crèdit.—I ara, em sembles un home prou honest.—¡Qualque perduda d'Itàlia —la filla de son propi artifici—, se'l feia seu; i em deixa i m'arrecona, a mi, com una vesta passada, ja, de moda, mes prou rica, encara, perquè al mur la pengin!—Fes-ne parracs de mi, Pisani, doncs! A trossos! —Oh, els juraments dels homes! ¡Ta revolta, espòs, tornarà engany tota semblança de virtut i bondat—esquer vilíssim,— mirall de caçà aloses!

PISANI

Oh, senyora,
deixeu que us digui...

IMOGEN

Si en el temps d'Eneas homes verídics foren jutjats falsos per la traïció d'aquell!, si, un dia, bastà el plor de Sinon, a allunyar manta sagrada llàgrima d'una ben vera misèria!, oh, mon Pòstum!, ¿ta fallida no purgaran, avui, també, molts justos? I quants d'homes honrats el teu perjuri no ha de sollar?—Sigues fidel, Pisani, i fes el que ton amo et comanava. Quan el veuràs, amic, fes-li palesa la meva obediència. L'espasa, mira!, trec jo mateixa de la beina. ¡Pren-la, i esberla el clos de l'amor meva, mon cor fervent! No tinguis por, que cosa no hi trobaràs sinó dolor. Ton amo n'ha desertat, que en fou sola riquesa! Obeeix doncs, Pisani. Mata'm!—Fores, potsé, en causa millor, valent; em sembles un covard, ara.

PISANI

Lluny, oh tu, vilíssim instrument! Lluny! No damnaràs la meva mà!

IMOGEN

Com! He de morir; i, si no em mates, no ets cap servent de Pòstum. Jo mateixa no puc pas atemptà a la meva vida!... Ho prohibeix el cel, i torna feble, això, la meva mà!—Fereix, Pisani! de dret al cor!—Què hi tinc damunt?—Espera, espera! Obstacle no hi ha d'haver. Prompta vull ésser a l'espasa, com la beina. —I què és això?... Les lletres de mon Pòstum, que, de fidels, herètiques tornaren? Fora! fora! vosaltres, corruptores que heu estat de ma fe! Ja la cuirassa de mon cor no sereu pas, mai més!—Home, et dic, però, que tot i que molts pobres insensats o innocents, sovint, es deixen convèncer per apòstols vils i falsos, que els trossegan el cor, amb fellonia,

el cas del traïdor, és el més digne sempre, de llàstima!
¡I tu, mon Pòstum, tu, que provocares ma rebel·lió en contra el rei, mon pare; tu, que els rendits tributs de tants de prínceps em feres menysprear; veuràs, un dia, com mon amor no era corrent ni fàcil, i en comprendràs el preu i la raresa!
¡Em dolc ja avui, oh espòs, d'aquella angoixa que t'ha d'estrènyê el pit, demà, quan pensis en mi, sortint de l'abraçada impura!
De pressa, per favor! L'anyell implora el carnisser: on és ta ganiveta?
Ets massa lent a obeir ton amo quan jo mateixa só qui així te'n prega.

PISANI

Oh, missenyora! des que em comanaren aquest tan negre fet que no aclucava els ulls!

IMOGEN

Obeeix, doncs! i, de seguida, cap a dormir.

PISANI

Abans, que cec em vegi de tant vetllar!

IMOGEN

Llavors, per què acceptaves? Per què, amb un fals pretext, doncs, cavalcàvem i fèiem tantes milles? I aquesta hora i aquest lloc desert?... I la fatiga, encara, dels castigats corsers?... I la nit negra que t'invita?... I la cort, ja trasbalsada per ma partença, on retornar no penso?... ¿Per què, després d'anar tan lluny, vacil·les, i, amb l'arc tivant i la sageta prompta, sembles dubtar davant la cervatella de ton elecció?

PISANI

Per tal, senyora, de guanyar temps, només, i alliberar-me d'un infamant comès. Per'xò és que ordia l'engany següent. Oïu-me, us ho demano, pacientment.

IMOGEN

Parla fins que ta llengua no es cansi; parla. Puix que de perduda em sentia tractar, és impossible que ja mai més fereixi mon orella cap altra cosa. Tot m'hi serà bàlsam... Parla.

PISANI

Segur, doncs, que no tornariéu a la cort,

IMOGEN

—puix que ací havies d'occir-me...—

PISANI

Oh, no! que no era aquest el meu propòsit! Si allò que tinc d'honest, d'astut, tenia, ja l'èxit de mon pla us assegurava ara mateix, senyora. Que mon amo fou enganyat vilment—oh, i per un mestre en l'art de la mentida!—és cosa certa.

IMOGEN

Alguna dona indigna...

PISANI

No ho puc creure. Penso escriure a mon amo que us matava, i trametre-li, ensems, algunà prova sagnant del fet; puix que ell, així, ho volia. Se us trobarà a mancar a la cort, i crèdit donarà, això, a mos mots.

IMOGEN

Oh, bon Pisani! I mentrestant, què fer? on amagar-me? i viure, com? Si em dius que he d'ésser morta per a l'espòs, per què vull, doncs, la vida?

PISANI

Voleu tornà a la cort amb vostre pare?

IMOGEN

No em parlis de la cort, ni de mon pare, ni d'aquell vil, malvat, pervers, de Cloten, d'aquell noble-ningú que em posà un setge revoltant i odiós!

PISANI

Se us fa impossible, si no voleu tornà a la cort, senyora, de romandre a Britània.

IMOGEN

És que fora d'ací no escalfa el sol, Pisani? Dia i nit, són exclusius d'aquestes terres, doncs? Si nostra Britània, al món, comptà, no és ella tot el món, però, bon home. —En un estany immens un niu de cignes,— això és Britània. I es viu en altres terres, també, Pisani.

PISANI

Em plau moltíssim que hàgiu pensat en altres llocs possibles. L'ambaixador de Roma, el bon Cai Luci, serà demà a Milford. Si vostre aspecte sabeu acomodar a vostre infortuni, i disfressar el que un perill us fóra, potser que trobareu un camí fàcil que us meni vora Pòstum. I podríeu, llavors, saber què fa i què diu, encara que no us fos dat de veure'l.

IMOGEN

Parlà, parla. Llevat de mon honor, no temo perdre res més; la mort no em fa cap por. Valenta seré, davant la via que se m'obre.

PISANI

Mireu, doncs, de què es tracta: que sou dona hauríeu d'oblidar; saber, en comptes de comandà, obeir; deixar dolcesa, prudència i temor—les companyones gentils de tota dona; jo diria llur gràcia mateixa—, per altívol posat de mascle. Veure de mostrar-vos prompta a la burla; una àcida resposta, tostemp, a punt; busca-raons, esquerpa, i insolent com la fura. Del raríssim tresor de vostra faç, cap cas no fer-ne, i no dubtà a exposar-vos—puix no us queda, oh crueltat!, cap més remei—, als àvids besos del vell, golut, Tità. Hauríeu, per fi, de menysprear totes les coses que, un jorn, us feren envejar de Juno.

IMOGEN

Comprendc el que em vols dir, i un home, quasi, ja só.

PISANI

Doncs, ara, a prendre'n tot l'aspecte. Això previst, senyora, em procurava—ho tinc en mon bagatge—una gorgera, mitges, bonet, gipó, tot el que un home fretura, avui. Llavors, amb aire noble, i tot l'extern d'un jovencell del dia, us presenteu a Luci, tot pregant-li que us prengui a son servei. En què sou apta, vós, li dieu. I só ben cert de veure'l—si son orella és fina a la musica— com us acull, ben tost, amb franca joia, perquè és senzill, i ple de bonhomia, tot i l'aspra virtut de son coratge. Quant a vostres mitjans, en terra estranya, compteu amb mi; res no us farà mai falta, us ho asseguro.

IMOGEN

¡Oh tu, Pisani, l'únic consol que m'han deixat els déus! Diguem-nos breument adéu, avui. ¡Hi ha moltes coses a pensà, encara, tot deixant que sigui, el temps, qui ens vagi aconsellant! Só prompta a la gran prova, i, amb valor de príncep em llançaré a la brega Adéu, Pisani.

PISANI

Sí, senyora; hem de dir-nos adéu. Si era notada mon absència, suspecte em faria, i per còmplice em tindrien, de la vostra fugida. Missenyora, preneu aquesta capsà; fou la reina

qui, un jorn, me la donà. Conté un a droga preciosa; si mai esteu malalta, o sofriu de mareig, o de l'estómac, un pols d'això, penseu que ha de guarir-vos. — I ara, cerqueu algun redós, senyora, d'on sortireu un home. — Els déus us guiïn, i us menin a bon port.

IMOGEN

Amén, Pisani.
(*Se'n van*).

ESCENA V

*Britània. Una cambra en el palau de Cimbeli.
Entren Cimbeli, Reina, Cloten, Luci i Lords.*

CIMBELÍ

I ara devem deixar-nos, noble Luci.

LUCI

Adéu-siau, senyor. Segons les ordres de mon Cèsar, me'n vaig amb la recança de declarar l'emperador, mon amo, vostre enemic.

CIMBELÍ

No vol mon poble, oh, Luci!, suportar més son jou. Quant a nosaltres, ¿què fóra de la nostra reialesa si no ens mostràvem, tant com ell, gelosos, de nostres llibertats?

LUCI

Sols concediu-me, senyò, una escorta fins a Milford-Haven. — Reina, que el cel us beneeixi sempre, així vós, com els vostres.

CIMBELÍ

Gentilshomes, acompanyeu-lo, doncs, vosaltres, sense ometre cap honor. És nostre deure. Adéu-siau, Cai Luci.

LUCI

(*A Cloten*). Permeteu-me, senyor, la vostra mà.

CLOTEN

Teniu-la. Amiga us és, encara, avui. L'haureu de tèmmer, però, d'aquí endavant.

LUCI

El temps amaga el nom del vencedor. I ara, a reveure.

CIMBELÍ

Senyors, acompanyeu el noble Luci fins que el Severn haurà passat. — I bona sort! (*Se'n van Luci i Lords*).

REINA

Cellajunt i ofès partia. Ens honra, però, aquell fet que en fou la causa.

CLOTEN

El nostre poble veurà complerts els seus desitjos.

CIMBELÍ

A son emperador, Luci, escrivia, amb tota mena de detalls precisos de les coses d'ací. Que els nostres carros, i els nostres cavallers estiguin prestos, doncs. Aviat les legions romanes de la Gàl·lia, en ordre, aquesta guerra començarà.

REINA

L'empresa no comporta dilació. S'ha de d'ú a cap, de pressa i fermament.

CIMBELÍ

Puix que amb això comptàvem, ben preparats ens ha trobat la cosa. Però, ma gentil reina, on és la nostra filla? Ni es presentava davant Luci ni ha vingut a donar-nos el bon dia. Son foll orgull li fa oblidar son deure, prou que ho havem notat. Aneu, crideu-la. Bé massa pacients fórem fins ara.

(*Se'n va un del seguici*).

REINA

Oh, Majestat! Des que partí son Pòstum que duu una vida obscura i retirada; més tard, senyor, el temps farà que oblidi. Us prego, oh rei!, no empreu paraules dures amb ella; és una dama tan sentida, que els mots li són, ja, cops, i els cops li foren una segura mort. (*Torna el del seguici*).

CIMBELÍ

On és? què us deia? com ha excusat el seu menyspreu?

EL DEL SEGUICI

Tancades totes les cambres són, senyò; i resposta no he obtingut de ningú, tot i el fortíssim soroll que feia.

REINA

Oh rei! Ara em recordo que el darrer cop que aní a la seva cambra, em pregà que us digués que l'excuséssiu.

si no venia a dar-vos el bon dia,
perquè estava malalta, i li mancaven
forces per a deixar sa cambra. Nostre
magne consell d'avui, però, la causa
ha estat de mon oblit involuntari.

CIMBELÍ

Closes totes ses portes? I ella sense
sortir malgrat els crits? Oh déus, que sigui
falsa ma gran temença! (Se'n va).

REINA

Fill, seguiu-lo;
seguiu el rei.

CLOTEN

Ja fa, també, dos dies
que no he vist son servent, el vell Pisani.

REINA

Ves de cercar-lo, doncs. (Se'n va Cloten).

—Oh tu, Pisani,
massa fidel al partit de ton amo!
Una droga et doní; si l'has tastada
—puix que per medicina preciosa
la vas guardar—, m'explico ton absència.
Quant a ella, no sé pas... Serà, doncs, certa
sa fugida? Potser que l'ha vençuda
son desesper, o que, ales li hagi dades
son amor per volar devés son Pòstum.
O al deshonor, o bé a la mort, partia;
treuré un mateix profit, d'ambdues coses,
i, fàcilment, sense ella, amb els meus plans,
la corona reial em vindrà a mans.

(Torna a entrar Cloten).

Què hi ha, fill meu?

CLOTEN

És certa sa fugida.
Aneu a calmâ el rei: ningú no gosa
dir-li un sol mot; la ràbia l'arbora.

REINA

(A part). I jo que me n'alegro: ¡quina sort,
si li avançava, aquest disgust, la mort! (Se'n va).

CLOTEN

L'amo i l'odio perquè és bella i digna,
com cap altra, del tron. Perquè és perfecta,
i té els dots més excelsos d'una dama;
de tota dama, puix que m'apar dona
única i rara, qui, en si, de cada una
posseeix el millô, i les ultrapassa
totes. Per això l'amo. Menyspreant-me,
però, per Pòstum vil, desacredita,
ahora, seny i mèrits. I l'odio,
llavors. Oh, sí, l'odio i vull venjar-me,
puix que si els folls...

(Entra Pisani)

Qui hi ha? Sou vós, oh mísser?
Veniu-me, doncs, ací. Bergant, vilíssim,

què has fet de ta mestressa? Digues, apa
de pressa, si no vols que t'expedeixi,
de dret, cap a l'infern.

PISANI

Oh, digne Cloten,
senyor!

CLOTEN

On és Imogen? Dues vegades
no t'ho he de preguntar, per Jove. Parla.
Del cor t'he d'arrencâ el secret, o obrir-te'l
fins a trobar-lo allà! Potsé és amb Pòstum,
el lladre, aquell que, en sa baixesa immensa,
no té de dignitat ni una sola unça?

PISANI

Amb ell? Oh, no, senyor! Com és possible?
Des de quan falta? I Pòstum és a Roma.

CLOTEN

Vina'm ací, bergant, esclau. Et parlo
d'ella, sents? on és?

PISANI

Oh, digne senyor!

CLOTEN

Digne vilà! Digues,
sens més embuts, on és, doncs, ta mestressa.
Prou de «senyô» i de «digne»; i si no parles,
condemna i mort t'ha d'ésser el silenci.

PISANI

Llavors, senyor, teniu aquesta lletra;
és tot el que jo sé de sa fugida.

(Li dóna una lletra).

CLOTEN

Dóna'm. Quant a ella, al tron del mateix Cèsar,
la iré a cercar.

PISANI

(A part) Això, o la mort. Imogen
deu ésser, ja, molt lluny. I aquesta lletra
no vol pas dir un perill, sinó un viatge.

CLOTEN

Ah!

PISANI

(A part). Escriuré a mon senyor que ja l'he morta.
Oh, Imogen! oh tu, errant i fugitiva!
que els déus vetllin per tu, i un jorn ens tornis
sana i estorta!

CLOTEN

Amic, i bé, la lletra no és pas falsa?

PISANI

Nol a hi tinc pas, senyor.

CLOTEN

Que és de la mà de Pòstum, ben cert; la conec prou.—I ara escolta'm; si no vols ésser, sempre, un infeliç i un pobre, i et decideixes a servir-me fidelment, sense dubtar davant de res del que jo et mani, o sigui, complint amb zel i cegament, qualsevulla ordre que et doni, encara que fos una baixesa, llavors et tindré per molt honrat, i trobaràs ma bossa oberta a tes necessitats, i la meva veu i la meva influència a punt, per a servir ta promoció.

PISANI

Senyor, moltes gràcies.

CLOTEN

Què m'hi dius, doncs? Puix que fores fidel a la magra fortuna d'aquest indigent de Pòstum, amb molta més raó has de seguir la meva sort brillant i esdevenir mon servidor diligent. Ta resposta?

PISANI

Que sí, senyor. Us serviré.

CLOTEN

Vinga la teva mà, i pren la meva bossa. Tens, per ventura, algun vestit de ton antic amo?

PISANI

Sí, senyor. Tinc, en ma cambra, precisament, el mateix vestit que duia ell en acomiadar-se de ma mestressa i senyora.

CLOTEN

El primer servei que em faràs; porta'm son vestit. Vull que sigui aquest ton primer servei; vés.

PISANI

Amb vostra vènia, senyor. (Se'n va).

CLOTEN

«Trobar-te a Milford-Haven!»—M'he oblidat de preguntar-li una cosa; miraré de recordar-me'n quan torni.—Allà mateix, Pòstum, allà t'he de matar.—Voldria que ja fos ací amb els vestits.—Un dia ella em digué—i ara vull treure'm del cor aquesta amargor de fel—que tenia en més estima les robes que abrigaven son Pòstum, que no ma persona, juntament amb totes les qualitats que l'embelleixen. Amb aquells vestits que tant aprecia, doncs, l'he de violar. Primerament el mataré, i davant els propis ulls d'ella; així veurà mon valor, que serà el turment de son menyspreu. Quan Pòstum jegui a terra—i després d'insultar son cadàver, i haver saciat en Imogen ma luxúria,

—(vestit, com he dit, abans, per a vexar-la, amb aquelles robes que té tant a cor), la faré tornar a la cort, a cops i a guitxes. Puix que ella em menyspreava alegrement, vull que la meva revenja sigui, també, joiosa. (Torna Pisani amb els vestits).

Són aquests els vestits?

PISANI

Sí, noble senyor.

CLOTEN

I fa gaire que va partir a Milford-Haven?

PISANI

No crec que hi sigui, encara.

CLOTEN

Porta això a la meva cambra; la segona cosa que t'ordeno. La tercera és que no descobreixis a ningú els meus designis. Sigues-me fidel, i veuràs com la fortuna et somriu.—Ma revenja és ara a Milford: si tenia ales per a seguir-la!—Vina i sigues-me fidel. (Se'n va).

PISANI

M'ordenes la vergonya; que si t'era fidel, fóra mancant a ma primera, jurada fe. No esperis semblant cosa de mi.—Vés a Milford.—I així la rosa que cerques se t'amagui sempre.—I ploguin, sobre ella, les favors del cel!—¡I moguin, els immortals, les forces de la terra, en contra teu, i, com una desferra, t'escombrin vents de dol, i vents de guerra! (Se'n va).

ESCENA VI

*El país de Gal·les. Davant la casa de Belari.
Entra Imogen vestida d'home.*

IMOGEN

La vida d'home veig que és molt penosa; estic cansada; dues nits seguides la terra ha estat mon llit, i só ben certa que, sense el ferm propòsit que m'anima, no ho contaria pas.—Quan de la coma d'aquell turó, Pisani te'm mostrava, oh Milford!, em semblaves ben propera. I avui, pobra de mi!, veig com em fugen quan jo m'apropo, els llocs on dat em fóra de trobâ asil. Dos mendicants em deien de no deixâ el camí, que era el més recte. ¡Haurien, doncs, mentit, uns pobres homes, sofrents, nafrats, a qui els cels atuien amb càstigs durs, o bé amb amargues proves? Si els rics menten, però, ¿és meravella que, en la necessitat o en l'amarguesa,

els miserables, esdevinguin falsos?
¿I no és més greu, la mentida en un príncep
que no en un indigent? Oh, espòs, que comptes
entre aquests falsos! Hi ha una bella estona
que em punyia la fam; mes me n'oblido
quan en tu pensol — Què és això? una cova?
i un caminet que hi mena? La cavorca,
segurament, d'algun salvatge? Fóra
millor que no hi truqués; entrar no goso.
I, amb tot, la fam, ans no ha vençut natura
la fa valenta. Vida regalada
cria covards; en canvi, és bona mare,
necessitat, d'audaços. — Responeu-me,
qui viu en aquests llocs? Si criatura
civilitzada sou, parleu; cas d'ésser
algun salvatge, els déus em protegeixin! —
No em respon, doncs, ningú? Qui sap si entrava!...
L'espasa a punt, però... Si mon contrari
la tem, com jo, no hà de gosà esguardar-la.
Oh déus, un enemic així! (*Entra a la cova*).

BELARI

Vós, Polidor, el caçador més destre
d'avui, nomenem rei. Com convinguérem,
Cadwal i jo serem vostres sol·lícits
cuinè i servent. Sense una fi concreta,
l'esforç s'assecaria o moriria.
Apa; i la gana ens faci saborosa
la nostra taula. Aquell que la fatiga
rendeix, troba la terra blana; mentre
que, a la peresa, un llit de dolces plomes
semblarà, encara, dur. — Oh, pobra casa,
que et guardes sola! Regni la pau, sempre,
dins teu i a ton entorn!

GUIDERI

És ben de veres
que estic cansat.

ARVIRAGUI

També jo, flux de forces
em sento, i, d'apetit ben fort, en canvi.

GUIDERI

Hi ha, a la cova, vianda freda, encara;
podem menjar-ne un poc, en tant que es cogui
aquesta que ara hem dut.

BELARI

Oh, detureu-vos;
no entreu! (*Mirant dintre la cova*).
Sinó que veig com beu i menja,
d'un esperit diria que es tractava.

GUIDERI

Qui hi ha? què passa?

BELARI

Un àngel hi ha, per Jove!
un àngel, o quelcom que se li assembla!
—Mireu, un déu que ha pres, de noi, figura!
(*Surt Imogen de la cova*).

IMOGEN

Oh, bona gent, no em feu cap mal, que mantes
vegades he cridat abans no entrava
ací!, i creieu en el meu bon propòsit
de pagar tot allò que us pogués prendre.
Ben cert que no us robava res; ni encara
que hagués estat coberta d'or, la terra,
no us n'havia de prendre, jo, una sola
malla. Teniu, i, el que he menjat, cobreu-vos.
Us ho hauria deixat, sobre la taula,
abans d'anar-me'n, mentre beneïa
mon ignorat proveïdor.

GUIDERI

Com, jove!
ens oferiu diners?

ARVIRAGUI

Que abans es tornin
fang vil, l'or i l'argent! Sols els que adoren
ídols de fang, els tenen en estima,

IMOGEN

Us he enutjat, senyor; si per ma falta
em feu morir, però, penseu que fóra
ja mort, si no l'hagués comesa.

BELARI

Vostra
ruta?

IMOGEN

La de Milford-Haven.

BELARI

I el vostre nom?

IMOGEN

Fidel, senyor. Un meu parent s'embarca,
demà, camí d'Itàlia. Jo, a Milford,
l'anava a veure, quan, mig mort de gana,
queia en el mancament que tant deploro.

BELARI

Us prego, jovencell; creieu-nos homes
dignes; no jutgeu pas l'ànima nostra
d'acord amb el lloc aspre que ens envolta.
Sigueu el benvingut! La nit s'acosta;
compartiu nostra taula i nostra casa;
ho tindrem a gran honra. Ara, vosaltres,
fills meus, pregueu-lo, així mateix, que es quedi.

GUIDERI

¡Si fóssiu dona, no us demanaria,
oh jovencell, amb més ardor, la gràcia
de servir-vos!

ARVIRAGUI

Em plau que sigueu home,
i us he d'amar com a un germà caríssim,

i rebre-us, de la guisa dolça i tendra
com es rep un company que a nostres braços
torna, després de perillós viatge.
Molt ben vingut! I ara content i alegre,
puix que esteu entre amics.

IMOGEN

Amics que em semblen,
en veritat, germans. (*A part*). Per què no feien,
els déus, que fossin, doncs, fills de mon pare?
Sense l'esclat de futura corona,
hauria estat jo ton igual, oh Pòstum!

BELARI

Alguna gran dissort sembla colpir-lo.

GUIDERI

Oh déus, si em fos donat de deslliurar-l'en!

ARVIRAGUI

O a mi; tota fatiga em fóra poca;
tot perill, null!

BELARI

Oïu, minyons.
(*Els parla baix*).

IMOGEN

¡Els més grans homes,
si tenien, per cort, aquesta cova,
i ells mateixos havien de servir-se,
sense cap més virtut, que la nascuda
del propi jutjament—lluny de la lloa
vana de les gentades—, no podrien
eclipsâ, aquests dos joves, en noblesa!
¡I, de bon grat, avui, canviaria
aquest meu sexe, oh déus, per poder ésser
llur companyó, puix m'abandona Pòstum!

BELARI

Segurament que serà això.—Anem, ara,
minyons, a preparâ i servir la caça.
Entreu, bon jovencell; la fam no és gaire
amiga de discursos; després que hàgim
sopat, ens contareu la vostra vida
—allò que us plagui de contar-nos d'ella,
s'entén—.

GUIDERI

Passeu davant.

ARVIRAGUI

¡Vostra arribada
més dolça ens és, creieu, que no a l'alosa
l'alba, o bé al mussol, la nit!

IMOGEN

Oh, gràcies! senyor.

ARVIRAGUI

Entreu, si us plau. (*Se'n van*).

ESCENA VII

Roma. Una plaça pública. Entren dos Senadors
i Tribuns.

PRIMER SENADOR

I diu, de nostre emperador l'edicte,
—que, puix el poble enter està ja en armes
contra els panons i els dàlmates, i nostres
legions de la Gàl·lia prou fortes
no són per a encetâ una guerra contra
els rebel·lats britans—aquesta empresa
reclama, avui, l'ajuda dels patricis.
Nomena, així mateix, Luci, pro-cònsol;
i a vosaltres, tribuns, de fê una lleva
en massa, us dóna l'ordre. Visca Cèsar!

PRIMER TRIBÚ

I general és, Luci, de les forces?

SEGON SENADOR

Sí.

PRIMER TRIBÚ

I es troba, ja, a Gàl·lia?

PRIMER SENADOR

Reforços
d'aquesta vostra lleva, sols espera,
per llençar-se a l'atac. Aquesta fulla
us diu el nombre d'homes que precisen,
i el temps de llur partença.

PRIMER TRIBÚ

sabrem complir. Amb nostre deure
(*Se'n va*).

ACTE IV

ESCENA I

Britània. Gal·les: el bosc prop de la cova de Belari.
Entra Cloten

CLOTEN

Sóc prop del lloc on deuen trobar-se, si no
m'enganyà, Pisani, en fer-me'n la descripció
detallada. Com m'escauen el vestits de Pòstum!
I per què no m'ha d'escaure, igualment la seva
amada, sortida del mateix obrador d'aquell qui
féu el sastre? Estic segur que m'irà més a la mida,
encara; ja que—amb perdó sigui dit—una dona
és fàcil d'emmotllar a un patró, sobretot quan
qui ho procura és un oficial competent i entès,
que coneix bé allò que té entre mans. A la feina,
doncs. I m'atreveixo a dir—puix que no és cap
fatuïtat que un home conversi amb el seu mirall

en la seva pròpia cambra—que les línies de mon cos són tan ben dibuixades com puguin ésser les del seu; que sóc com ell, de jove; gens inferior a ell, quant a naixença; fruit dels aventatges d'una sort millor, en el present; expert, semblantment que ell, en tota cosa, i més remarcable que no ell en singulars combats i juguesques.

I, malgrat tot això, aquella criatura impertinent dóna, a ell, son amor, mentre em menysprea.

Quina cosa, la vida! El teu cap, Pòstum, que, en aquest moments, floreix, encara, sobre les teves espatlles, ha de caure abans d'una hora; la teva dama s'ha de veure violada, i, davant sos ulls astorats, he de fer a bocins les teves robes. Després, a guitzes, la portaré a son pare, el qual sentirà, potser, un poc d'enuig, davant de procediment tan expeditiu com el meu. La mare, però, que fa el que vol, d'ell, sabrà girar les coses a mon major profit.

He lligat el meu cavall en lloc segur. Fora l'espasa, i que es compleixin els meus designis! Fortuna, posa-me'ls a mà! El lloc de llur encontre és ben bé aquest, segons la descripció minuciosa de Pisani, que, n'estic segur, no hauria pas gosat enganyar-me. (Se'n va).

ESCENA II

Davant la cova de Belari.

Surten de la cova, Belari, Guideri, Arviragui i Imogen.

BELARI

(A Imogen). No esteu gens bé. Quedeu-vos a la [cova] fins que tornem nosaltres de la caça.

ARVIRAGUI

Queda't, germà. No som germans?

IMOGEN

Com home i home deurien ésser-ho. Una argila, però, es diferencia bé d'una altra, tot i ésser fetes d'una pols mateixa. Em sento molt malalt.

GUIDERI

Aneu vosaltres a la caça. Jo romandré a vetllar-lo.

IMOGEN

No estic pas tan malalt, tampoc; encara que no em trobo gens bé. Mes no voldria que em creguéssiu d'aquells que primer veuen venir la mort que no la malaltia. Deixeu-me, doncs, i feu la vostra tasca com de costum, que una habitud que es trenca, de la fi, és, ja, el començ. Ben cert que em sentó

malalt; amb tot, la vostra companyia no em serà pas remei, ni és prou, aquesta, a dar consol a qui no pot lliurar-se a cor obert. Puix que mon mal raono, però, gaire malalt no estic. Deixeu-me només, romandre ací. Tant sols robar-me a mi mateix m'és dat; i si moria poca fóra la pèrdua.

GUIDERI

Jo t'amo, oh jovencell! igual que amo mon pare.

BELARI

Com, com! què diu?

ARVIRAGUI

Si mon germà pecava en dir cosa semblant, jo també peco amb ell, senyor. No sé per quina causa amo, així, aquest noiet. Moltes vegades ens dèieu vós, però, que amor raona sense raó. Si avui, davant la porta veia una caixa, i, «qui voldràs que mori?» em preguntava algú, jo respondria, «mon pare, abans que no aquest jove».

BELARI

(A part).

Oh, noble llinatge! oh, dignitat de llur natura! Oh, casta plena de grandesa! Pares covards engendren fills covards; indignes éssers, a criatures també indignes donen, sols, vida. Produeix natura ensems segó i farina; crea, alhora, coses humils i excelses. Jo, llur pare no sóc, és cert; amb tot, no puc capir que estimin un estrany més que no a mi. Ja són les nou, minyons

Oh, noble

ARVIRAGUI

Germà, a reveure.

IMOGEN

I bona caça.

ARVIRAGUI

I vós, salut.—A vostres ordres, senyor.

IMOGEN

(A part). I quina gent més bona! Oh déus, quantes mentides m'han fet creure! Tenen, els cortesans, per molt salvatge tot el que no és la cort. Com desmenteixen els fets, aquest engany! La mar immensa engendra monstres; i els seus tributaris, els rius humils, en canvi, ens donen peixos per a la taula. Estic malalt de veres; i molt malalt. Vull assajar, Pisani, el poder de ta droga. (Pren la droga).

GUIDERI

Va negar-se
a parlà obertament. I sols va dir-me
que era tan malaurat com era noble;
honrat, i perseguit per sa honradesa.

ARVIRAGUI

Això em digué, també, i afegí, encara,
que un jorn, potser, sabríem més.

BELARI

La caça
ens crida, fills. Anem.—Per una estona
us deixem, doncs. Entreu dins de la cova
i reposeu.

ARVIRAGUI

No estarem gaire fora.

BELARI

I no us poseu malalt, que de mestressa
ens heu de fer.

IMOGEN

Malalt, o no, creieu-me,
us serviré amb amor.

BELARI

També nosaltres.

(*Se'n va Imogen*).

Em sembla que aquest noi, malgrat son pobre
aspecte, descendeix de pares nobles.

ARVIRAGUI

I canta com un àngel!

GUIDERI

I sa cuina!...
què me'n dieu? Es plau a tallà, en forma
de lletres, les arrels; i fa una sopes
tan ben condimentades, que, a la cura,
diríeu, que hagi estat, de la deessa
Juno, malalta.

ARVIRAGUI

I córreix, de noble
manera, son sospir amb son somriure,
—com si el sospir fos fill de la recança
de no ésser nat somriure, o que el somriure
es burlés del sospir, que un lloc deixava
tan delitós, per córrer de parella
amb aquells vents, que els mariners menyspreen..

GUIDERI

En ell, la paciència i la pena
semblen tení unes rels agermanades.

ARVIRAGUI

Així en sa vinya la dolò es marceixi,
i sols la clara joia hi reflloreixi!

BELARI

Minyons, és tard; anem.— Qui ve?
(*Entra Cloten*).

CLOTEN

No trobo,
enlloc, aquells vilans. O és que aquell murri
m'haurà enganyat? M'aplana la fatiga.

BELARI

«Aquells vilans!» Serà que ens al·ludia?
No crec errar-me. L'home aquest és Cloten,
fill de la reina. Temo una emboscada.
De molts anys que no el veia. Mes no m'erro;
és ell.—Sòm fora de la llei. Fem via!

GUIDERI

S'apropa sol. Vés tu, germà, amb mon pare,
a vigilà els voltants. Us prec, deixeu-me
tot sol, amb ell. (S'en van).

CLOTEN

Oïu!—Qui sou vosaltres
que, així, fugiu de mi? Sou d'aquells lladres
que infesten munts i valls, pel que sentia?
—Qui ets, doncs, esclau?

GUIDERI

Algú que mai no feia
cosa tan baixa, com de no respondre
a cops, a un vil «esclau».

CLOTEN

Ets un infame,
un bandit, un coquí. Rendeix-te, lladre!

GUIDERI

A tu? i per què? qui ets? Mon braç és destre
i fort com sigui el teu; mon pit tan ample,
mon cor tan gran. Tallants tens les paraules,
però, més que no jo, que mai la daga
a la boca no he dut. I per què, digues,
he de rendir-me a tu? Qui ets?

CLOTEN

Vilíssim,
no t'ho diuen mes vestes?

GUIDERI

Ni ton sastre,
ximple, que no conec, i que deu ésser,
ton avi, si ta roba t'engendrava.

CLOTEN

Serf insolent! les vestes que avui porto
no me les féu mon sastre.

GUIDERI

Doncs, fes via,
i regracia aquell qui te les dava.
Ets un pobre beneit; per'xò no goso
bastonejar-te.

CLOTEN

Escolta bé, i tremola
quan sabràs el meu nom, pillet indigne.

GUIDERI

I com et dius?

CLOTEN

Mon nom, bergant, és Cloten.

GUIDERI

No em diu res el teu nom, oh doble imbècil!
ni em fa pas tremolar. Si fos Aranya,
Gripau o Serp, ton nom, potsè, em diria,
encara, alguna cosa.

CLOTEN

Per deixar-te
aterrat i confús, a la vegada,
sàpigues, doncs, que só fill de la reina.

GUIDERI

Ho sento molt, perquè em sembles per sota
de ta naixença.

CLOTEN

I no tens por?

GUIDERI

Sols temo
aquells que estimo; els justos. Quant als altres,
els ximpls o els imbècils, si em fan pena
no poden fer-me por, però.

CLOTEN

Que et mati
t'has ben buscat! I quan t'hauré donada
la mort, perseguiré, també, aquells altres
que fugiren en veure'm; i les testes
de tots vosaltres, clavaré a les portes
de la ciutat de Lud. A tu, salvatge!
Rendeix-te, vil! *(Se'n van combatent).*
(Tornen a entrar Belari i Arviragui).

BELARI

I no hem trobat ningú!

ARVIRAGUI

Ningú absolutament. Per mi, us erràveu,
pare; no devia ésser ell.

BELARI

No em fóra
pas dat d'assegurar-ho, és cert. Passaren
tants anys, des que deixí la cort! Son rostre,
amb tot, he conegut; i la manera
de son parlar, també, tan brusca i aspra.
Oh sí! no m'erro pas. Ell era Cloten.

ARVIRAGUI

Els deixàrem ací. Gairebé temo,
pare, per mon germà, des que em diguéreu
com aquest Cloten era de salvatge.

BELARI

No pas més gran que un nen—vull dir, molt
[jove—,
ja no temia res; la seva manca
de seny, la pô allunyava d'ell, i el feia,
ensems, astut i ardit. Ton germà; mira!
*(Torna a entrar Guideri amb la testa de Cloten a
la mà).*

GUIDERI

Era un beneit, un pobre imbècil, Cloten;
una butxaca buida—, no portava
res de valor, a dins—. I, ben inútil
hauria estat, fins a Hèrcules, de fer-li
saltà el cervell, puix que gens no en tenia.
Amb tot, si no l'hagués pas mort, ell fóra
qui ara mon cap duria, així com porto
la seva testa, jo.

BELARI

Què has fet?

GUIDERI

Tallava
el cap—ho sé molt bé—a un pobre ximple;
un tal que es deia Cloten—per més senyes,
fill de la reina—; que em cridà salvatge
i traïdor, i que jurà de prendre'ns
les nostres vides; separar les nostres
testes dels nostres troncs, on—lloa sigui
donada als déus!—encara, avui, floreixen,
i fer-les onejar a les muralles
de la ciutat de Lud.

BELARI

Ens ben perdies!

GUIDERI

Per què, doncs, pare? Què tenim per perdre
sinó el que ell ja jurava de llevar-nos,
les nostres vides? I, puix no ens empara

la llei, ¿hem de permetre que ens insulti un qualsevol, un tros de carn al viva, que s'erigeix, alhora, en botxí i jutge, i tot, per por sols de trencà el respecte d'aquella llei que mai no ens defensava? Heu trobat gent?

BELARI

Ni una ànima. Impossible, però, que hagi vingut tot sol. Tot i ésser molt variable de caràcter,—prompte, sempre, a deixar per una pitjor cosa, una de ja dolenta—, no el vull creure, amb tot, capaç de la follia aquesta d'haver vingut ací, sense una escorta. Potser que, per la cort, corregué, un dia, la veu, d'uns homes que vivien lliures, i fora de la llei, a les muntanyes —possibles promotors d'una futura rebel·lió.—Ço que, venint-li a oïda —d'acord amb son temperament, tot flama,— l'haurà dut a sortir-nos a l'encontre, amb el propòsit, ferm, d'anorrear-nos. Que hagi vingut tot sol no és gens probable, però. No li ho hauran permès. De témer és, doncs, que el cos aquest durà una cua més perillosa que no fou la testa.

ARVIRAGUI

Sols passarà el que ha estat escrit, oh pare!, i mon germà, amb raó, feia el que feia.

BELARI

No he tingut gens d'humor per a la caça, en tot aquest matí. La malaltia del bon Fidel, em feia semblar llargues les hores.

GUIDERI

Amb l'espasa que ell brandava al voltant de ma gola, la mateixa amb què pensà tallar-me el cap, sa testa li he volgut llevar, jo. I ara, darrera d'aquelles roques, vull llançar-la a l'aigua. Que vagi a contà, als peixos, qui era Cloten, fill de la reina. Torno de seguida.

(*Se'n va*).

BELARI

Tinc por que aquesta mort serà venjada, i tant de bo que no l'haguessis feta, oh Polidor!, encara que t'escaigui molt bé el coratge.

ARVIRAGUI

¡Com voldria, pare, havê estat jo qui això hagués fet. i que, ara, m'amenacés a mi, sol, la venjança! —Germà, t'estimo molt, i, amb tot, t'envejo, perquè ma part de glòria em prenies avui.—I, benvinguda la revenja

que vós temeu, senyor, si ha de donar-me ocasió de demostrà el coratge que sento dins mon pit.

BELARI

Puix que la cosa no té remei, no em parlem més. Finida, per avui, nostra caça; i ara, en cerca d'un perill no irem pas, que no ha de dar-nos el més petit profit. Vés a la cova, i comença, amb Fidel, a fer la cuina. Jo, Polidor esperaré, i quan torni, el faré vení a taula de seguida.

ARVIRAGUI

Pobre Fidel malalt! Tinc tantes ganes de veure'l! Mataria una dotzena de Clòtens, si amb això pogués tornar-li la perduda color; i em semblaria tenir bon cor, encara! (*Se'n va Arviragui*).

BELARI

Oh tu, deessa, mare Natura! com et complaies a segellà amb blasons aquests dos prínceps! Suaus són, com el zèfir quan alena sobre dels calzes purs de les violes, sense esfullar-les; que, però, s'encengui, en ells, llur sang reial, i els veureu, rudes més que no el vent que assota la carena, i vincla els pins altívols. Meravella sembla aquell invisible instint, que els dóna una tal dignitat reial, que ignoren; un tal honor, que jo no els inculcava; una tal gentilesa que no han vista, mai, practicar; un tal ardit coratge, que no sembrà ningú, i que, ja, collites porta, avui, tan esplèndides. Què pugui significar, però, aquella vinguda de Cloten, no sé pas; ni què pot dur-nos la seva mort, tampoc. (*Torna a entrar Guideri*).

GUIDERI

On és, doncs, Cadwall? He llançat, al corrent, la testa innoble de Cloten. perquè vagi en ambaixada a sa mare, la reina. Com a ostatge, per sa tornada, el seu cos servo.

(*Se sent una música solemne*).

BELARI

Escolta, Polidor, fill! mon instrument que canta! I per quina raó el tocarà, Cadwall? Escolta!

GUIDERI

On és? És, Cadwall, dins de casa?

BELARI

Hi entrava ara mateix.

GUIDERI

I què vol dir-nos?
D'ençà que va morir la dolça mare
que no havia parlat. Solemnes coses
responen sols a fets, també, solemnes.
Joies sense motiu, o inútils plants,
o bé són jocs de ximpls o d'infants.
Quin motiu, doncs?... O què li passa a Cadwall?

BELARI

Mira'!! Ara entra, i porta en els seus braços
la raó trista del que no enteníem.
*(Entra Arviragui, duent en
sos braços Imogen, com morta).*

ARVIRAGUI

Ha mort l'ocell que tant i tant amàvem!
M'hauria estimat més, fè un salt, dels setze
anys als seixanta, i que ma clara aurora
hagués tornat, de sobte, fosc crepuscle,
que no pas veure això.

GUIDERI

¡Lliri dolcíssim,
lliri frescal, que et plegues en els braços
de mon germà, i ahir et gronxaves, gràcil,
sobre ton tany esvelt!

BELARI

Oh, melangia!
¿Ton fons inescrutable, quina sonda
podrà, mai, amidar? ¿ni qui, ta fràgil
barca, que baten els esculls, a dolça
platja, sabria dû a ancorar? Oh tendre
infant! Sols Jove sap, quin home hauries
esdevingut! A mi no se m'amaga,
oh incomparable i rara criatura,
que fou la melangia que et matava!
Com el trobares?

ARVIRAGUI

Rígid com és ara,
amb el somriure als llavis, com si en somnis,
l'hagués fregat l'ala d'algun insecte
de vol lleuger, i no l'aguda fletxa
de la Parca fatal. Sa galta dreta
recolzada al coixí.

GUIDERI

I on era?

ARVIRAGUI

A terra,
amb els braços plegats. Jo vaig pensar-me
que dormia, i, amb compte, mes sabates
ferrades em treguí, perquè mes passes
no el despertessin.

GUIDERI

Sembla que somniï;

potser no és mort. Si ho és, serà sa tomba,
talment un llit on aniran les fades
captant amor, i d'on els verms abjectes
s'allunyan.

ARVIRAGUI

I tant com l'estiu duri,
i que jo visqui ací, les flors més belles,
Fidel, enjoiaran la teva tomba.
La primula, com tu, de blanca i dolça,
no et mancarà; tampoc la campaneta
de pètals blaus, com són les teves venes;
ni el xuclamel florit que amb ton dolcíssim
alè, confons—. Veuràs com, amb bec tendre
—oh bec, que tants d'hereus avergonyeixes,
que, sense un monument, deixen llurs pares!—
et porta el passarell, la verda molsa
que ton hivern abrigarà, quan hagi
matat, totes les flors, el fred.

GUIDERI

Oh, acaba,
Cadwall! Són jocs de fembra les paraules
vanes, quan hi ha quelcom a fer. Ajuda'm,
ara, a enterrar Fidel. El primer deute
que hem de pagá és aquest. Fem una fossa.

ARVIRAGUI

I on la farem, germà?

GUIDERI

Prop d'aquella altra
on reposa la nostra bona mare.

ARVIRAGUI

Dius molt bé, Polidor. Sobre sa tomba,
després— així com, per la mare, férem,
encara que no tinguin, ja, les nostres
veus, aquell timbre fresc de la infantesa—,
cantarem, tot emprant els mots mateixos
que vam emprá aquell jorn, sinó que, on dèiem
Eurífila, direm Fidel.

GUIDERI

Cadwall,
no puc cantar. Plorant, deixa que digui
els mots, alhora, amb tu. Les notes falses
d'una elegia, em són insuportables,
així com m'ho seria la impostura
d'un sacerdot.

ARVIRAGUI

Direm, doncs, les paraules,
tot simplement.

BELARI

Un mal major, bandeja
—bé ho veig—tot altre mal menor, i Cloten
tenim, quasi oblidat. Minyons, ell era,

amb tot, fill d'una reina, i si ens venia com enemic, ens vam cobrar son deute. Si bé la mort, humils i poderosos tracta d'igual manera, i una sola, també, és llur pols, el món, de ben distinta guisa, però, d'acord amb llur naixença, es plau a honrar sos homes. Fou un príncep nostre enemic; com a enemic, la vida li vam llevar; ara, però, enterrem-lo, amb els honors de príncep.

GUIDERI

Pare, us prego, porteu son cos ací, doncs. El cadàver de Tèrsite val tant com aquell altre del bon Ajax.

ARVIRAGUI

Si aneu, vós, a cercar-lo, farem, en tant, nosaltres, les pregueres. Comença tu, germà. *(Se'n va Belari).*

GUIDERI

Girem sa testa. abans de cara a l'est. El nostre pare, així, ens ho va ensenyâ, i potser que tingui qualche raó per fer-ho.

ARVIRAGUI

És cert.

GUIDERI

Ajuda'm, doncs, a girar-lo.

ARVIRAGUI

Val ja està. Comença.

Cançó

GUIDERI

Ja no has de témer res, ni sols, ni pluges; has fet la teva tasca en aquest món; finida, ací, ta prova, avui, ens fuges, mentre els déus et somriuen de llur tron. La joventut que, al so de flabiols, oblidadissa, dansa, també pols esdevindrà, tan sols.

ARVIRAGUI

Ja no has de témer res dels poderosos, ni tampoc de les ires del tirà; les herbes vils i els lliris olorosos indiferents et són avui, germà. Els savis i els artistes, d'amples vols, tenen també, un mateix destí. Vil pols esdevindran, tan sols.

GUIDERI

Ja no has de témer res de la tempesta:

ARVIRAGUI

ni el llamp mortal, ni l'espetec del tro;

GUIDERI

ni que del baix maldir siguis conquesta...

ARVIRAGUI

per tu ha acabat la joia i la dolor.

AMBDÓS

Fins els amants, que ignoren tots els dols, i viuen confiats, ben trista pols esdevindran, tan sols.

GUIDERI

Que cap follet ton son mai no interrompi;

ARVIRAGUI

que cap espectre mai ta pau no rompi;

GUIDERI

que cap diable mai no et posseeixi;

ARVIRAGUI

i el cel, per sempre, et guardi i beneeixi.

AMBDÓS

i que la gent no oblidi mai ton nom, i vingui atreta, ací, per ton renom.

(Torna a entrar Belari amb el cos de Cloten).

GUIDERI

Oh pare, ja hem complert els funeraris ritus. Deixeu a terra el cos de Cloten, ara.

BELARI

Teniu aquestes flors; són poques; a mitja nit n'irem a collir d'altres. Les herbes, totes molles de rosada, són les que més s'adiuen a les tombes. —I, ara, espargim els pètals olorosos damunt llurs testes, pobres flors marcides! — Seguiu-me, fills, i que, en silenci, faci cadascú, sos precis, i de genolls en terra. Eren d'argila, i tornen a la pols: finiren, per a ells, joies i dols.

(Se'n van Belari, Guideri i Arviragui).

IMOGEN

(despertant-se).

—A Milford-Haven; sí, senyor.— La ruta, si us plau?— Oh!, moltes gràcies.— Darrera aquells matolls?— I és gaire lluny, encara? — Per Júpiter! sis milles? No parava de caminar, ni un sol moment, en tota la nit, i no m'aguanto... Vull ajeure'm,

i provar de dormir... Oh, molt de compte, però... company de llit em sobra... Dees i déus! què veig? (*Adonant-se del cos de Cloten*).

Aquestes flors em parlen dels falsos plers del món, i aquest pobre home, tot sangonós, dels dols que les flors celen... Dec somniar. Em creia en una cova d'homes de bé, i em veia fent llur cuina... M'errava, doncs. Era ma fantasia, que, del no-res creava coses vanes; fums del cervell, només, que es dilueixen amb l'aire fred. Els nostres ulls mateixos, sovint, són cecs, com són nostres judicis. Tota tremolo, a fe. Déus poderosos! si, al cel, un xic de pietat us resta, una gota, només, no pas més grossa que l'ull del reietó, ma part, doncs, féu-me'n! Però el somni segueix, un cop desperta: és dins de mi, i fora de mi: palpable; no imaginat, sentit.—¡Un home sense testa, i amb els vestits, oh horror, de Pòstum! ¡Com reconec ses mans, ses cames àgils; sos peus alats; ses cuixes i sos muscles, d'Hèrcules dignes! Déus, però... i sa testa? Hi ha assassins, doncs, al cel? Sa testa on para? —¡Que caiguin damunt teu, oh vil Pisani, les malediccions que, Hècuba, folla, adreçà als grecs, i, encara, reforçades per les meves d'avui! Tu conspirares amb el libidinós, i indigne Cloten, i occires mon amat senyor.—Sinònims de falsedat i engany, seran, des d'ara, l'escriure i el llegir!—Cruel Pisani! ¡Tu, maleït Pisani, que aterrades amb tes fingides lletres, l'arbre mestre de la nau més ardida i més valenta que mai hagi solcat la mar! —Oh Pòstum! Amat, on és ta testa? on és? oh, pobra de mi! infeliç de mi! ¿Per què, Pisani, et llevava la testa, en lloc d'occir-te en el bell mig del cor?—¡Oh, la gran obra, l'obra de Cloten i del vil Pisani! La ràbia i l'enveja, que se'ls menja, els dugueren al crim. I ara m'ho explico tot, tot! ¿No va trair-me, ja, Pisani, quan em donà, per cordial, aquella droga, que, amb un xic més, cuida matar-me? No és ja una prova, això? N'estic ben certa: la mort de Pòstum, l'obra és, de Pisani conjuntament amb Cloten.—¡Que colori ta sang, espòs, ma galta esblanqueïda, i que la nostra vista paralitzi d'horror, aquells que ens descobreixin! —Pòstum amat! espòs! senyor! (*Es llança sobre el cadàver*).

(*Entra Luci, un capità i altres oficials, i també un endevinaire*).

CAPITÀ

Seguint les vostres ordres, creuaren, ja, la mar, les tropes totes que eren a Gàl·lia, i esperen, a Milford-Haven, amb la vostra armada. Tot està a punt, senyor.

LUCI

I què, de Roma?

CAPITÀ

El Senat s'adreçà al cor dels patricis, i, han respot, els més nobles gentilshomes, esperits de gran tremp, que gloriose gestes, semblen prometre'ns. Vénen sota el bon comandament d'aquell intrèpid Jaquim, germà del de Siena.

LUCI

Bones noves, a fe. Compteu que tost, arribin?

CAPITÀ

Així que trobaran vents favorables.

LUCI

Aquesta ardor, les nostres esperances, ve a reforçar, encara. Feu que formin totes les tropes, i passeu mes ordres als altres capitans.—I vós, digueu-me, senyor: no heu somniat res, a propòsit d'aquesta guerra?

ENDEVINAIRE

Oh, sí; em trameteren una visió, els déus. (A llarg dejuni m'havia condemnat, i a ardents pregueres, per tal que ben entenedors se'm fessin.) —L'ocell de Jove, l'àguila romana, vaig veure com, del sud bromós, altiva, venia, ací, a l'oest, i aquestes terres sobrevolava, fins a perdre's dintre el disc mateix del sol: ço que designa —si mos pecats no velen mon profètic esperit—el triomf de la romana host.

LUCI

Vulgui el cel que el somni s'acompleixi! —Un tronc mancat de cap? Què representa això? Aquesta ruïna fa l'elogi de l'aterrat palau.—Què veig? un patge? Es mort, o dorm, damunt d'aquest cadàver? Mort, mort, serà. Repugna a la natura de fer-se un tàlem, d'una sepultura. —Vegem la faç del noi.

CAPITÀ

És viu, mireu-lo, senyor.

LUCI

Sabrem, per ell, el què passava, doncs.—Minyó, ¿les teves aventures voldràs contar-nos, puix que em semblen dignes d'ésser narrades? D'un tan fred cadàver, per què t'en fas coixí sagnant? Quin bàrbar, amb pecadores mans, destruï l'obra

que, amb tant d'amor, natura, un jorn, creava?
I què perdies, tu, en tan trist naufragi?
Com anava aquest fet? Qui és aquest home?
I tu mateix, qui ets?

IMOGEN

Res no só; o em fóra millor, de no ésser res. Vegeu mon amo —un valerós brità. . tan bo! tan noble!...— que uns muntanyencs occiren. Ja no en resten, oh dissort, de senyors d'aquesta mena! D'orient a occident, per bé que corri oferint mos serveis, i que els acceptin, i que compleixi fidelment, i em tractin amb respecte i bondat, mai un altre amo no trobaré com el que avui perdia!

LUCI

Pobre noieta! Em fas, tu, tanta pena amb tos laments, com ton senyó, amb l'horrible i sangonant ferida. Com es deia ton amo, amic?

IMOGEN

Richard du Champ (*A part*).—Si mento, i mon mentir no fa cap mal, espero que els déus no m'ho tindran pas massa en compte.
[te.
Senyor?

LUCI

Ton nom?

IMOGEN

Fidel, senyor.

LUCI

Fidel?

A fe que el nom escau a ton gran zel. Vols confiar-te a mi? No et dic que trobis, en mi, l'amo perfecte que, suara, ploraves tant. però sí, qui t'estimi. Ben cert que ton comportament, tan noble, t'ha guanyat mon voler, més que no hauria estat capaç de fer-ho, mai, la lletra que, expressament, m'hagués tramesa un cònsol, recomanant-te a mi, de part del Cèsar. Acceptaràs, minyó?

IMOGEN

Sí, que ho accepto. Primerament, però—i això ha de plaure els déus—, deixeu que aquest mon antic amo colgui, i el protegeixi de les mosques. Li faré un sot pregon, tant com permetin aquests pobres picots; (*es refereix als seus dits*) i [quan, amb fulles i flors, hauré cobert la seva tomba, i li hauré dit, cent cops, fervents pregueres, plorant i sospirant, oh noble Luci!,

llavors, tan sols llavors, entraré al vostre servei.

LUCI

I t'asseguro que, en mi, un pare tindràs, abans que no un senyor.

Amics:

aquest noieta el nostre deure d'homes ens ha ensenyat. Anem a la recerca de l'indret més florit de margarides, i, allà, amb picots i aixades, una tomba profunda cavarem. Veniu; porteu-lo.

(*Agafen el cadàver*).

Puix que tu fores qui el recomanares, serà enterrat de la millor manera que sabran uns soldats, Fidel. Anima't, i eixuga, ara, els teus ulls. Pensa, minyó, que ens ve, sovint, del mal, el bé millor.

(*Se'n van*).

ESCENA III

Una cambra en el palau de Cimbeli.

Entren Cimbeli, Lords, Pisani i gent del seguici.

CIMBELÍ

Torneu-hi, i com segueix, veniu a dir-me de pressa. (*Se'n va un del seguici*).

Aquesta absència de Cloten ha estat la causa de sa malaltia, —una follia estranya que amenaça la seva vida, i tot—. ¡Oh déus, de quina manera amarga no em proveu, tot d'una! Imogen que, un temps, fou ma millor joia, perduda! Ma esposa i reina, estesa en un llit de doló, i sense esperança! I encara aquest fantasma de la guerra! ¡I desaparegut, sens deixar rastre, Cloten, també, quan més necessitava son braç i son consell! Com m'aclaparen tantes coses, oh déus!—Quant a vós, mísser, em consta que sabeu on és ma filla, i no us valdrà fer l'ignorant. A veure si la tortura us obrirà la boca.

PISANI

Senyor, ma vida és vostra; us la cedeixo ben humilment. Us dic, però, que ignoro on sigui ma mestressa: com la causa, també, de sa partença; o sos propòsits de retorn a la cort. Us prego, Altesa, que em tingueu per lleial servidor vostre.

P. LORD

Oh reil el dia aquell de la fugida, Pisani era amb nosaltres. Posaria les mans al foc per ell. Es un molt digne i fidel servidor. I, quant a Cloten, no s'ometia res en sa recerca, i el trobarem, sens dubte.

CIMBELÍ

Que difícils
són aquests temps! (A Pisani).
En llibertat et deixo,
malgrat que mes sospites subsisteixen
encara.

P. LORD

Permeteu, Senyor, que us digui
que les romanes legions, en nostres
costes, han, ja, desembarcat; i aquella
selecció, també, de gentilshomes
de Roma, que el Senat envia.

CIMBELÍ

¡Quina
falta que em fan els bons consells de Cloten
i de la meva reina! El cap em roda!...

P. LORD

Senyor, el vostre valerós exèrcit
és prou per a afrontar les enemigues
forces. Si fossin més, els respondriem
en més, també. Els nostres estan promptes;
ben disposats; i anhelan aquella ordre
que els llançarà a la lluita.

CIMBELÍ

Us regracio,
amic. Anem, i que el mal temps avivi
nostre coratge. No és pas l'amenaça
d'Itàlia, la que temem! Ens sotja,
bé més profundament i dolorosa,
aquella altra, de mort, que, ací, volteja!
(*Se'n van tots menys Pisani*).

PISANI

No he tingut cap més lletra de mon amo
des que li vaig descriure la fingida
mort d'Imogen. M'estranya! Ni cap nova,
tampoc, de ma mestressa, no m'arriba;
i això que em prometé de dar-me'n força
sovint! Ni sé què haurà passat a Cloten!
I jo só honest en el mentir; i digne,
fins quan semblo infidel. Aquesta guerra
em permetrà provar l'amor que sento
per mon país. I, el rei, de mon coratge
serà ben cert, o moriré en la brega.
Tot ho esclarirà el temps, un dia... A port,
sovint, Fortuna mena els bots sens nord.
(*Se'n va*).

ESCENA IV

*Gal·les. Davant la cova de Belari.
Entren Belari, Guideri i Arviragui.*

GUIDERI

Sentiu la gran remor que ja ens envolta?

BELARI

Fugim-ne, fills.

ARVIRAGUI

Per què, senyor? La vida,
¿quins plers ens dóna, doncs, que ens facin témer
d'arriscar-la? Per què defugiríem
la lluita o l'aventura?

GUIDERI

I, a amagar-vos,
quina esperança us mou? D'aquesta banda
ens han d'occir, com a britans, les tropes
de Roma, o bé, prenent-nos per uns bàrbars
i indignes revoltats, a l'esclavatge
ens fermaran, tant com la guerra duri,
per matar-nos, després

BELARI

Que la muntanya
ens sigui bon refugi, doncs. L'exèrcit
del rei, fills meus, tampoc no ens és possible...
La fresca nova de la mort de Cloten
—desconeguts com som, i absents, dels bàndols,
els nostres noms—, faria que ens veiéssim
interrogats. I sols si es sospitava
la veritat, ¡oh, quina mort horrible
la nostra, en mig de les més grans tortures!

GUIDERI

En aquest temps, senyò, una tal temença
no em sembla, de vós, digna, i mon projecte
no serà prou a tòrcer.

ARVIRAGUI

Ni és probable
que, en contemplar les crepitants fogueres
del campament romà, i quan s'estremeixi
la fosca, al renillar o a les petjades
dels enemics corsers. llur temps malversin
els britans, a esbrinar qui són, d'on vénen,
gent com nosaltres.

BELARI

Massa que en l'exèrcit
trobaré qui em conegui. . Molts anys feia
que no havia vist Cloten, qui era quasi
un noi, llavors. Amb tot, heu pogut veure
com el reconeguí a l'instant. I, encara,
penseu que no mereix, el rei, la vostra
amor ni els meus serveis. L'injust exili
a què em va condemnar, us allunyava
el benestar que, un jorn, us prometia
vostre bressol; i, durament, a viure
us constrenyia, esclaus de l'hivern gèlid,
o de l'istiu ardent.

GUIDERI

Millor no ésser,
doncs, que continuar aquesta vida.

Us prec, senyor: sumem-nos a l'exèrcit.
A mi i a mon germà ja no ens coneixen,
i a vós, creieu que els anys us canviaven,
i, oblidat com sou ara, no heu de témer.

ARVIRAGUI

Pel sol que ens il·lumina! No hi ha cosa
que em pugui retenir, Que mai, encara,
no hagi vist morí un home, ni cap altra
sang contemplat, sinó la de les llebres,
de les cabres o els cérvols! Una sola
vegada he cavalcats; i era salvatge,
com jo mateix, el meu corser. Cap ferre
no conegué sa pota! ma sabata,
cap esperó!... Vergonya em fa la vista
magnífica del sol, sos raigs esplèndids,
que em troben, dia rera dia, sempre
pobre i desconegut igual!

GUIDERI

Oh, pare,
pels immortals que vull, també, seguir-lo!
Si em beneïu, senyor, i voleu dar-me
vostre permís, prendré, us prometo, cura
de mi. Si me'l negueu, però, que llenci
fareu, ben a l'atzar, ma vida.

ARVIRAGUI

Poso
mon «amén» a aquests mots.

BELARI

¿Fills meus, per quina
raó preservaria ma vellesa,
quan de la vostra joventut, tan pròdigs,
tots, us mostreu? Minyons, no vull deixar-vos.
I si la mort trobàveu en la guerra,
de llit em faci una mateixa terra.
Avant! fills meus. (A part). Es frisa, ja llur sang,
per demostrar l'alta de llur rang.

(Se'n van).

ACTE V

ESCENA I

*Britània. El campament romà.
Entra Pòstum amb un mocador tacat de sang.*

PÒSTUM

Sí, drap sagnant! et vull servà amb molt compte,
puix, mon desig, d'aquest colò, et volia!
Si haguéssiu de seguir mon trist exemple,
homes casats! digueu-me, ¿quants no fóreu,
qui una mullê occiríeu, virtuosa
molt més que no sereu, jamai, vosaltres,
i sols per una falta lleu?—Pisani:
no és pas un bon servent aquell qui totes

les ordres acompleix; només les justes
són les que obliguen.—I, si de mes culpes
els déus haguessin pres, a temps, venjança,
no hauria pas viscut fins a cometre
aquesta! Oh cels! ¿per què a la noble Imogen
no permetíeu, doncs, de penedir-se,
i, en canvi, a mi, molt més digne de càstig,
em preservàveu? Per petites faltes
puniu els uns (potser que l'amor vostra
els vulgui, així, salvar d'una segona,
més greu caiguda): permeteu a d'altres,
però, d'afegí el mal al mal, i sempre
d'esdevenir pitjors. Ja és vostra, Imogen,
oh déus! Humil deixeu que us obeeixi,
i que la vostra voluntat acati.
—M'allistava entre els nobles gentilshomes
romans, ton regne per combatre, esposa!
Però, de mi, Britània, no temis
ja... N'hi ha prou amb què occís ta reina!
A bastament cruel fou la ferida
que t'infigí!—Immortals! escolteu, ara,
el que em proposo fer: «Vull despullar-me
de les robes aquestes, i vestir-me
com un pagès brità. I aquells mateixos
combatre, amb qui venia. I, en mos llavis,
la mort recollirà ton nom, oh Imogen,
amb mon darrer sospir! Sens que em coneguin,
ni planyut ni odiat, he de llançar-me
del perill a l'encontre, i demostrar
una valor que no era d'esperar
en un home com jo. Deu-me la força
dels Lleonats, oh déus! I que comenci,
amb mi una moda que obri nous camins:
—menys brillantor a fora, i més, a dins—.

(Se'n va).

ESCENA II

*El camp de batalla entre els exèrcits britànics i romans.
Entren, d'un costat, Luci, Jaquim, Imogen, i
l'exèrcit romà; de l'altre costat els britànics, i Lleo-
nat Pòstum, vestit com un senzill soldat. Comença
l'atac i desapareixen tot lluitant. Crits i tocs d'alar-
ma. Entren, novament, i combatent, Jaquim i Pòs-
tum, el qual venç i desarma Jaquim, i el deixa,
després.*

JAQUIM

La meva culpa i aquell pes que sento
damunt mon pit, virilitat em lleven.
Una dama traïa, la princesa
d'aquesta terra, i l'aire que en respiro
es venja, avui, de mi, tornant-me feble.
¿O com s'explicaria que, un pobre home,
un rebuig de natura, tingués força
per sotmetre mon braç? Honors, noblesa,
no fan sinó augmentar ma gran vilesa.
I si els teus lords, Britània, el coratge
d'aquell teu serf, tan miser, ultrapassen,
així com ell, els nostres gentilshomes,

et dic, a fe, que no arribem ni a nois,
i déus, vosaltres sou, més que no herois.

(*Se'n va*).
(*La batalla continua; els britans fugen; Cimbeli és fet presoner, i entren, lluitant per rescatar-lo, Belari, Guideri i Arviragui*)

BELARI

Valor, valor! El lloc ens és propici;
la gorja ben guardada; i no ens pot perdre
res més, sinó la nostra gran païra.

GUIDERI I ARVIRAGUI

Valor, valor i avant!
(*Torna a entrar Pòstum i ajuda els britans. Rescaten Cimbeli i se'n van. Entren novament, Luci, Jaquim i Imogen*).

LUCI

Fuig de l'exèrcit;
salva't, noieta; car els amics combaten
els seus amics, i és tal el gran desordre
que sembla anar coberta d'ulls, la guerra.

JAQUIM

Segurament que són els seus esforços...

LUCI

Se'ns ha girat el dia... Nous esforços
ens calen, o fugir. (*Se'n van*).

ESCENA III

*Una altra part del campament.
Entra Pòstum i un Lord brità.*

LORD

Potser que véns del lloc on resistiren
els nostres?

PÒSTUM

Sí; i, per contra, em sembla veure
que del lloc veniu, vós, dels que fugien.

LORD

És cert.

PÒSTUM

I no us en faig, senyor, cap blasme,
puix que era, tot, perdut, si a nostra ajuda
no hagués baixat, el cel. Fins de ses ales
es veïe el rei privat; romput, l'exèrcit;
i altre no es veien sinó les esquenes
dels fugitius britans, que s'empenyien
en una estreta gorja, on els donava
ençalç, la host romana. I els uns queien

ferits de mort; tan sols tocats, els altres;
i els més, per fi, la pô és qui els aterrava.
Ben tost, el passadís quasi obstruïen
els munts de cossos erts, tots amb ferides
de part darrera; o bé els covards, que viure
per a llanguir, més tard, en la vergonya,
gens no temien.

LORD

I aquest pas, on era?

PÒSTUM

Prop del camp de batalla, cobert d'herba,
i frescament cavat; ço que aventatge
donà a un soldat, ja vell—un home digne,
que bé mereix d'haver viscut, us juro,
els anys que blanca han fet la seva barba,—
a obrar com us dirè. Barrant l'entrada
estreta de la gorja, amb sols l'ajuda
de dos noiets—tan joves, que hom hauria
cregut aptes al joc, i no a la guerra,
amb façs dignes de màscara, més fresques
que no les que pudor, als homes, cela—,
amb veu terrible, als fugitius cridava,
l'espasa tot brandant: «Els nostres cérvols
moren fugint; no pas els nostres homes.
Cap a l'infern les ànimes covardes!
Avant! avant! O hem d'ésser per vosaltres
romans, i, com a bèsties tractar-vos,
si com a tals fugiu! Les vostres vides
sols salvareu, a l'enemic fent cara.
Avant! avant!» I aquells tres, que valien,
ells tres sols, per tres mil—puix que un exèrcit
són, tres valents, quan res no fan els altres—,
amb el sol mot d'«avant», tot ajudant-se
del lloc, i sostinguts per llur noblesa,
que un fus hauria transformat en llança,
revifaren el foc en les mirades,
i, als nostres, nova força encomanaren.
—Que n'hi ha prou, en la guerra, d'un exemple,
per tornà herois o bé covards, molts homes.
Maleïts, doncs, aquells que primer fugen!—.
Retrobant llur coratge, com a feres
que es llancen, bramulant, contra les piques
dels caçadors, tots ells es regiraren,
llavors, contra els romans, que, en retirada,
varen batre's, ben tost. Dol i desordre
el camp de l'enemic, ara, envaeixen,
i aquells que foren àguiles altives,
com vils pollets es donen a la fuga,
desfent, esclaus, les passes que els havien
menat a la victòria. I els nostres,
covards—així els secs rosegons en dia
de negra fam—, la força esdevingueren
d'aquell moment difícil. Com fereixen,
ara, que obertes han trobat les portes
dels indefensos cors! Quina barreja!
Punxen els morts, els fugitius encalçen,
rematen els ferits, i, cecs, ataquen
llur mateixos amics, que s'emportava
l'ona romana en son reflux! Deu, que eren
caçats per un, hauríeu vist, de sobte,
regirar-se amb furor, i un rera l'altre,

vint homes despatxar. I aquells mateixos que, sense resistir, s'abandonaven vilment, feia un instant, es convertien en el terror del camp.

LORD

Estranya feta en veritat!—Un pas estret, dos tendres minyons i un home vell!—.

PÒSTUM

No us meravelli. Sou nat, però, a estranyar-vos de les coses, bé ho veig; no pas a intervenir-hi. En forma, potser, voleu rimar-ho, d'epigrama? Vagi una mostra, doncs. «Un pas, dos nois, i un vell, dos cops infant, han dat compte de Roma, triomfant».

LORD

No us enutgeu, senyor.

PÒSTUM

No heu pas de témer .. Só bon amic de qui son enemic defuig, car, ferm al seu costum, us dic que, tost, ell fugirà mon amistat, tot deslliurant-me, així, de malvestat. Ma vena desperteu, senyor.

LORD

A reveure; esteu molt excitat. (Se'n va el Lord).

PÒSTUM

I fuig, encara! I això és un lord? Oh, mísera noblesa! Esser al camp i demanar-me noves de la batalla! Quants, avui, no haurien baratat llurs honors per llurs carcasses! Quants no ho han fet, qui, amb tot, la mort tro-
[baren en llur fugida! I jo que he anat en cerca d'ella, i he corregut on la sentia lamentar-se i gemir, en va, és que alçava mos braços suplicants! Estranya cosa, la mort! Repugnant monstre que, dins fresques copes, dins tebis llits, dins dolços llavis s'amaga, tan sovint, mentre menysprea el servei nobilíssim d'una espasa, brandada en guerra! Amb tot, he de trobar-la. I, puix que sembla haver-se passat, ara, al partit dels britans, altra vegada seré romà. No vull, ja, més, combatre, però; i em rendiré a qui, primê, em posi la mà a l'espatlla. Ací fou la matança dels romans, molt terrible; la resposta dels meus, tindrà un mateix estil, per força. Quant a mi, he de trobar sols en la mort, mon rescate, i la fi de ma dissort,

junt amb l'oblit d'aquest mon trist destí... Que em serà dolç, oh Imogen, de morir!
(Entren dos capitans britans i soldats).

P. CAPITÁ

Llaò al gran Júpiter! Cai Luci és nostre. —Es diu si el vell i els nois aquells, no foren àngels.

S. CAPITÁ

Potser! També hi hagué un quart home, molt pobrament vestit, que els secundava.

P. CAPITÁ

Ja ho he sentit a dir... I que no es trobi cap d'ells, enlloc!—Oh, oh! qui sou?

PÒSTUM

Senyò, un romà que no seria ací, ben cert, si els altres li haguessin fet costat.

S. CAPITÁ

Un gos infecte ets, doncs! Dóna't per pres.—Ni un de vosaltres no ha de tornar a Roma, ni que sigui, tan sols, per presentâ, al país, els comptes dels corbs britans.—De sos serveis, ell sembla vanar-se, en gran manera. Es necessari, doncs, que el portem al rei.

(Entren Cimbelí, amb el seu seguici. Belari, Guideri, Arviragui, Pisani, soldats i captius romans. Els capitans lliuren Pòstum a Cimbelí, el qual, a son torn, el lliura a un escarceller. Després d'això, tots es retiren).

ESCENA IV

Una presó. Entren Pòstum i dos escarcellers.

P. ESCARCELLER

No tingueu por que us robin, puix que us guar- a pany i clau. I pastureu on hi hagi [den herba frescal, amic.

S. ESCARCELLER

I bona gana!

(Se'n van els escarcellers).

PÒSTUM

Oh esclavitud, vinguda en hora bona! Camí de llibertat seràs, em penso! Ja estic millor que el malalt de poagre, amb tot, que, condemnat a lamentar-se eternament, es veu; sens l'esperança dolça, d'ésser tractat per l'únic metge entès, la mort; la sola clau que pugui

obrir qualsevol pany! Engrillonada,
 més que no peus i mans, avui, em sento,
 però, la consciència! ¡Doneu-me,
 oh déus, el sol mitjà d'alliberar-me,
 per sempre més, de ferres i cadenes;
 un bon penediment! ¿N'hi ha prou amb doldre'ns
 però, del mal que un dia fèiem? Basten
 els plors dels fills, per moure, ací, a la terra,
 a pietat llurs pares; i, magnànims
 bé són els immortals, més que no els homes!
 Mai cap més altre lloc no trobaria
 propici com aquest, per la preguera.
 Foren volè i desig, no pas la força,
 qui ací em dugueren, i, tan sols, per fer-vos
 de mon amada llibertat, ofrena
 humil, oh déus! Si això no us satisfieia
 encara prou, però, preneu ma vida
 per a saldar mon compte! Us sé benignes
 més que no els homes vils, qui, amb tot, sols pre-
 un terç, una sisena, o una desena [nen
 part, del total de llur deutò, en fallida,
 la resta abandonant-li, perquè cuidi
 de prosperar, de nou, i de refer-se.
 No és aquest mon desig, però. Ma vida
 preneu, oh déus, a canvi d'aquella altra
 d'Imogen, dolça! Encara que no valgui
 a meva, com la d'ella, és una vida,
 amb tot! Vosaltres l'encunyàreu, un dia,
 i, al món, no es pesa pas cada moneda.
 Accepteu-la, malgrat d'ésser lleugera,
 i per amor, tan sols, a son imatge.
 Sigueu meus, oh immortals, puix que só vostre!
 no desoïu mon plany; preneu ma vida,
 i, clements, deslliureu-me d'aquests ferres.
 —Oh Imogen! En silenci vull parlar-te.

(S'adorm).

(Música solemne. Entren els espectres de Sicili
 Lleonat, pare de Pòstum, un vell, vestit de
 guerrer, que mena de la mà, una vella matrona,
 la seva esposa, i mare de Pòstum. Els precedeixen
 uns músics, i, darrera d'ells—després d'una altra
 banda—, avancen els dos joves Lleonats, germans
 de Pòstum, amb les ferides que reberen en la
 guerra, i foren causa de llur mort. Volten
 Pòstum, mentre dorm).

SICILI

No esbravis ton rencor,
 senyor dels llamps,
 contra les pobres mosques
 humanes:
 venja't de Març,
 guarda't de Juno,
 que compta i que sospesa
 tos adulteris.
 ¿No feia sempre el bé
 mon pobre fill?
 ¡Oh fill que no conec,
 puix que dormia,
 encara,
 en el si de sa mare,
 quan jo moria!
 Per què no l'emparaves?...
 ¿per què no el defensaves,

tu, que els humans nomenen
 pare dels orfes,
 oh Júpiter tonant?

LA MARE

A mon ajuda
 tampoc vingué Lucina,
 divina.
 I vaig morí en el part!
 I fou, de mi, arrencat
 Pòstum, i al món llançat!
 Oh, pobre infant nonat,
 de pietat ben digne!

SICILI

Com sos avis, natura
 el féu noble i valent,
 i del digne Sicili
 fou digne descendent.

EL GERMÀ GRAN

Inútil, a Britània,
 de cercà el parangó
 de sa bella presència
 o son ardit braó.
 ¿No ho va comprendre, Imogen,
 quan son marit el féu?

LA MARE

¡Oh noces malaurades,
 causa de tants despits,
 i amargs neguits,
 que del seti et llançaren
 dels Lleonat,
 i, exiliat,
 pel món, et condemnaren
 a vagar, consirós,
 lluny de la dolça Imogen,
 que ofegaven els plors!

SICILI

¿I per què permeties
 que un vil romà, subtil,
 omplís son cor viril
 de baixes gelosies,
 i el fes esclau servil
 de ses traïdories?

EL GERMÀ SEGON

Nosaltres que morírem
 lluitant en justa guerra,
 avui, amb nostres pares
 tornem, ací, a la terra,
 per revivar l'ardor
 dels condormits coratges,
 i mantenir l'honor
 dels nostres vells usatges.

EL GERMÀ GRAN

I amb semblant ardiment,
 nostre germà lluità,

també, per Cimbeli.
¿I quin premi li dónes,
oh Jove omnipotent?
¿Com és que l'abandones
a un duríssim destí
de fred i de dolor?

SICILI

Obre, doncs, el cristall
de ta finestra, i mira.
Respecti nostra raça
el foc de ta guspira.

LA MARE

I puix que el nostre fill
és bo i valent,
sigues clement,
oh Júpiter, i salva'l!

SICILI

De ton palau de marbre
escruta el món, i ajuda'ns;
o al sínode brillant
dels altres déus i herois
apel·larem,
contrastant la bondat
de ta divinitat.

AMBDÒS GERMANS

Ajuda'ns, Júpiter,
o t'hem d'abandonar
i altres déus invocar.

*(Júpiter baixa entre trons i llamps, muntat sobre
una àguila. Llança un llamp enlluernador. Els
espectres cauen de genolls).*

JÚPITER

Oh esperits de les baixes regions,
calleu! no ofengueu més la nostra oïda!
¿Com no temeu el déu dels llamps i els trons,
senyò i dispensador de mort o vida?
Ombres de l'Eliseu; que un son suau
tingueu sobre els bancals florits de roses,
i que els mortals no torbin vostra pau!
Só jo qui, sol, ha de jutjar llurs coses.
Castigo qui més am, perquè major
el gaudi sigui de la recompensa.
Estigueu, doncs, tranquils; que mon amor
Pòstum coronarà de joia intensa.
Son naixement l'estrella presidí,
de Jove, i en mon temple féu ses nocés.
De son Imogen tornarà a gaudir
i acabaran sos mals. A vostres fosses,
espectres, torneu doncs, contents. La taula
aquesta, abans, però, sobre son pit
poseu. En ella, Pòstum, ma paraula
trobarà escrita. Aneu, i prou neguit!
A mon palau de cristall i granit,
àguila!

(Desapareix en l'aire).

SICILI

Baixà entre trons i llamps; feia el seu hàlit
un gran baf de sulfur; l'àguila sacra
va descendir fins quasi trepitjar-nos,
i ara és, son vol, més dolç que no la flaire
dels nostres camps. L'ocell reial allisa
ses ales immortals, i el bec entreobre,
com quan son déu està content.

TOTS

Oh Jove,
gràcies!

SICILI

Novament, en son marmori
palau ha entrat, sota la volta immensa,
cegadora de llum.—Anem nosaltres,
ara. Mostrem-li el nostre agraïment,
amb respecte, acatant son manament.
(Els espectres desapareixen).

PÒSTUM

(Desvetllant-se).

Oh son, que em feres d'avi, i em donares
un pare amant, i ensems germans i mare!
Cruel, però, me'ls has arrabassat,
i, pobre com abans, m'he despertat.
—Aquells que, del favor dels grans depenen,
sovint, com jo, es desvetllen de llurs somnis
a una alba trista i negra.—Mes divago,
ai las! Són molts qui, sense que somniïn
de trobar res, i sense que ho mereixin,
es veuen de mercès curulls. ¿Un somni
reconfortant, a mi, indigne i mesquí,
els déus, no m'han volgut, doncs, concedir?
Quins esperits, o quines fades, ronden
o poblen aquests llocs? Què és aquest llibre!
Un llibre rar, a fe!—Sa rica vesta,
però, potser cobreix quelcom d'indigne,
com és corrent en nostre món.—No siguis
semblant als cortesans; ton noble aspecte
no desmenteixis. *(Llegeix).*

«Quan el cadell d'un lleó, ignorant-se ell mateix i sense que ho cerqui, es vegi abraçat per un aire dolç; quan les branques arrencades d'un cedre august, branques mortes d'ençà de molts d'anys, revisquin, i, empeltades, de nou, al vell tronc, reverdeixin amb frescor novella; llavors, Pòstum veurà finides les seves misèries; la Britània serà feliç, i florirà en la pau i l'abundància».
Encara un altre somni, o follia
d'orat, que parla per parlar. Ambdues
coses, van a parà a una fi mateixa,
però. Són sempre frases buides, frases
sense sentit; o bé frases obscures,
el sentit de les quals, no és dat a l'home
d'aclarí o destriar. Sigui el que sigui,
¿no manca, així mateix, la meva vida
de tota lògica? Guardaré el llibre,
enc que, tan sols, per pura simpatia
de situació.
(Torna a entrar el primer escarceller).

P. ESCARCELLER

Hola, senyor! Esteu a punt per a la mort?

PÒSTUM

Ho estava fa moltes hores; ara potser que em trobeu massa cremat, ja.

P. ESCARCELLER

Es tracta de la força, senyor. ¿Us sembla si esteu a punt d'ésser servit en aquella taula?

PÒSTUM

Si sóc un plat del gust dels comensals, no em sabrà pas greu d'ésser jo qui pagui el compte.

P. ESCARCELLER

Un compte que us costarà car, senyor. Us pot servir, però, de consol, la seguretat que tindreu, d'ésser aquest l'últim pagament que se us ha d'exigir. No haureu de saldar, ja, mai més, cap d'aquells comptes d'hostal que, sovint, us fan trista la partença, després que us havíeu alegrat, fora mesura. Si entràveu a la taverna mig mort, i tintinejant de fam, en sortíeu, en canvi, tintinejant i mig mort, de beure; entristit, ensems, d'haver hagut de pagar massa, i d'haver estat, a vostre torn, massa ben pagat; la bossa i el cervell, igualment, buits—el cervell, pesant de massa lleuger, la bossa, lleugera per haver-la descarregada de tot son pes. Aviat us veureu lliure d'aquestes contradiccions, senyor—. Oh, la caritat d'una corda de sou! En un obrir i tancar d'ulls, us salda un compte de molts mils. No hi ha deutors ni creditors per a ella; us allibera, ensems, del passat, del present i del futur. El vostre coll, senyor, farà de ploma, de registre i d'escriptori; i us estendran un rebut en tota regla.

PÒSTUM

Estic més content, jo, de morir, que no pas tu de viure.

P. ESCARCELLER

En veritat, senyor, que aquell que dorm no es sent del mal de queixal. Un home, però, que es disposés a dormir el vostre son, crec que no dubtaria a canviar-se amb el botxí que l'ha d'ajudar a pujar al llit, puix que, senyor, no sabeu on mena el camí que aneu a emprendre.

PÒSTUM

Sí que ho sé, company.

P. ESCARCELLER

La vostra mort posseeix, llavors, un bell parell d'ulls, al front, i, en bona fe, que no l'he vista mai representada així.—O us fieu a qui té pretensions de saber, o sou vós, qui preteneu saber allò, que, estic segur, que tothom ignora; o bé us

plau, encara, d'embranchar-vos en una ruta desconeguda, a vostre risc i perill. ¿Com arribareu a terme, o quina serà la fi del vostre viatge? Em temo molt, però, que no torneu mai més a contar-nos-ho.

PÒSTUM

Creu, amic, que tothom té ulls per a veure el camí que se li obre davant; tothom, llevat aquells que els tanquen i es neguen a mirar.

P. ESCARCELLER

¿Quina ironia la de l'home que es serveix dels ulls per orientar-se en el camí de la ceguetat! Só ben cert que la força és la via dels ulls que es tanquen, i que no hi veuen!

(*Entra un missatger*).

MISSATGER

Lleveu els grillons a aquest home, i conduïu-lo davant del rei.

PÒSTUM

Ets portador de bones noves.—Em criden per donar-me la llibertat.

P. ESCARCELLER

Llavors seré jo, el penjat.

PÒSTUM

I en aquest cas, més lliure que cap escarceller: als morts no els calen panys.

(*Se'n van Pòstum i el missatger*).

P. ESCARCELLER

Llevat de trobar un home que volgués mulle-
rar-se amb la força per tenir-ne descendència, no
crec veure, mai més, ningú, tan ben disposat, i
amb tanta pressa de morir, com aquest. I per bé
que sigui un romà, ben cert que molts d'entre
ells, i de més noble ascendència que la seva,
moren, tan sols, contra llur voluntat. Si jo fos
romà, seria un d'aquests. Voldria que tothom
tingués un mateix parer, un mateix bon parer.
Quina desolació, llavors, la dels escarcellers i de
les forques! Parlo contra els meus interessos, és
clar, però amb mires a més alts desigis.

(*Se'n va*).

ESCENA V

La tenda de Cimbeli.

*Entren Cimbeli, Belari, Guideri, Arviragui, Pisani,
Lords, oficials i gent del seguici.*

CIMBELÍ

Al meu costat, vosaltres, que els déus feren
els defensors del tron. De ben amarga

manera es plany mon cor, d'ignorâ, encara,
la sort d'aquell soldat, qui, amb ardidesa
sens parió, es baté; pit nu, llançant-se
contra dels ben trempats escuts; els míser
parracs del qual, avergonyiren tantes
i tantes cotes d'or! Qui el descobreixi,
i el meni a ma presència, pot creure's
per sempre més feliç, si a fer-l'en, basta
la nostra bona gràcia.

BELARI

No hauria
mai sospitat tan gran i noble empenta,
sota un tan vil i miserable aspecte;
ni uns fets tan valerosos i tan dignes
en qui, de mendicant, tenia traces.

CIMBELÍ

Cap nova, encara?

PISANI

En va, fou, que cerquéssim
entre els morts i entre els vius. Enlloc no es troba.

CIMBELÍ

Em dol d'ésser l'hereu d'un tan just premi,
que vull afegí al vostre,

(A Belari, Guideri, Arviragui).

puix que fóreu
sang, i cervell i cor de vostra terra.
La vida us deu Britània.—I digueu-me,
ara, d'on sou.

BELARI

Senyor, som de Cambria,
i gentilshomes. Si ens gloriejàvem
d'altra cosa, però, fóra una manca
d'humilitat o seny. Llevat que us digui,
encar, que som honrats.

CIMBELÍ

Agenolleu-vos
i, alceu-vos, cavallers de la batalla.
Us faig els bons companys de ma persona,
i honors i dignitats he de donar-vos,
que, al vostre estat s'adiguin.

(Entren Corneli i dames).

En llurs rostres
no sé què veig d'estrany. ¿Per què en tal guisa
acolliu la victòria? L'aspecte
teniu, tots, de romans, i no d'alegres
cortesans de Britània.

CORNELI

Oh, molt noble
senyor, salut! Perdó, si vostra joia
vinc a torbar. La reina ha mort.

CIMBELÍ

La nova
sembla la més impròpia d'un metge;
i, amb tot, sé prou que, si la medicina
pot prolongar la vida, per fi, presa,
també, la mort, fa en el doctor. Parleu-me
de com finà.

CORNELI

Morí tot debatent-se
en mig d'un gran horror. I, puix que en vida
fou, per a tots, cruel, sa darrera hora
conegué, ja, l'infern. Allò que ens deia,
senyò, us repetiré, si us plau.—Que em guardin
ses dames, de mentir, que a l'agonia
foren presents, amb ulls plorosos.

CIMBELÍ

Digues,
jo te'n conjur.

CORNELI

Primer, va confessar-nos
que no us havia mai amat; la sola
cosa que veié, en vós, fou la grandesa;
i es maridà a la reialesa vostra
i fou muller del tron, mentre avorria,
senyor, vostra persona.

CIMBELÍ

Només ella
sabia això... I sinó que, tot morint-se
fou que ho digué, sos llavis no creuria.
Segueix.

CORNELI

Confesso, encara, que era falsa
l'amor que demostrava a vostra filla
—un escorpí, per a ella—i meditava
—li ho impedí, tan sols sa fuga—dar-li
verí mortal.

CIMBELÍ

Oh, refinat dimoni!
Qui pot llegir en cor de dona?—Encara
hi ha més?

CORNELI

Més i pitjor, mon rei. Ens deia
servar, per, vós, un mineral mortífer
que, lentament, i fibra a fibra, havia,
de corroir-vos. Ella, en tant, pensava,
amb son vetllar, i afectuosa cura,
amb dolços mots, amb afalacs ben tendres,
amb llàgrimes i besos, d'enganyar-vos,
i, un cop fóssiu guanyat, de vós, segura,
fer que, son fill, de la reial corona
investíssi. Son pla desbaratava,
però, l'estranya absència de Cloten,

i, presa fou, llavors, d'una ira insana
que la mogué, malgrat el cel i els homes,
a descobrir sos criminals propòsits,
planyent-se de no haver pogut dû a terme
ses ben ordides malvestats. I, horrible,
en un accés de fúria, moria,
senyor.

CIMBELÍ

Vosaltres, que ses dames fóreu,
parleu: em doneu fe de ses paraules?

P. DAMA

Ha dit, tan sols, la veritat, Altesa.

CIMBELÍ

No puc, però, acusar mos ulls, puix que era
bella; ni mon oïda, que bressaven
sos afalacs; ni el cor, que la jutjava
per son semblant extern. No fiâ en ella
hauria estat pecat, i amb tot, oh Imogen!
bé em pots tenir per foll, tu, que sofrires,
i encara deus sofrir, de ma follia!
Que el cel ens protegeixi!

(*Entren Luci, Jaquim, l'endevinaire, i molts pre-
soners romans, sota guàrdia; darrera de tots
Pòstum i Imogen*).

No véns ara,
Cai Luci, pel tribut. Se'n redimien
ma gent, si bé al preu de mantes vides
que el poble vol venjar. I el sacrifici
dels presoners, jo, rei, els atorgava.
La mort, doncs, us espera.

LUCI

¡No oblidéssiu, senyor, com és la guerra
d'inconstant i voluble! Fou, el dia,
vostre, sols per atzar. Si la batalla,
hagués, però, guanyat, la host romana,
teniu per ben segur que no hauríem
amenassat de passâ a fil d'espasa
nostres captius, mai, a sang freda. ¡Sigui
la mort, la benvinguda, si és aquesta
la voluntat dels déus! Veureu com basta
d'ésser romà, perquè amb cor i coratge
de tal, es sàpiga sofrir. I, Cèsar,
us respondrà, més tard. Res més per compte
propi, senyor. Aquesta sola cosa,
però, vull demanar-vos: que, a mon patge,
permeteu el rescat. Brità naixia,
oh Cimbéli! i, jamai, trobà cap amo
servent tan enginyós, fiat i amable;
tan diligent, respectuós i noble;
i, en tota ocasió, tan ple d'afecte
i d'amorosa cura! Que sos mèrits
reforcin ma demanda, i vostra Altesa
accedirà a mos precés. Cap mal no feia,
mai, a brità, malgrat serví a les ordres
d'un fill de Roma. Oh rei, senyor, salveu-lo,
i nostra sang no escatimeu, en canvi!

CIMBELÍ

En sembla haver-lo vist, i m'és, son rostre,
familiar.—Minyó, ma simpatia
has sabut desvetllar, i et prenc, des d'ara,
a mon servei.—No sé la raó estranya
que em mou a fer-te gràcia, i a dir-te:
«Viu, patge, viu» No ho deus pas a ton amo,
noiet, però. I encara et dic: «Demana,
a Cimbéli, la cosa que més tinguis
à cor». Si a son estat i al teu, s'acorda,
no te la negarà, ni que la vida
fos, d'un captiu, triat d'entre els més nobles.

IMOGEN

Humilment regracio vostra Altesa.

LUCI

No vull que li demanis pas ma vida,
minyó; si bé et conec l'intent de fer-ho.

IMOGEN

Ai las, no, no!, tinc més a cor una altra
cosa; puix que, ací, veig quelcom d'horrible
i amarg, molt més que no la mort! Bon amo,
a son destí, la vostra vida, deixo.

LUCI

M'abandona, em menysprea i em renega
mon patge amat! Que breus que són les joies
de qui fia en virtut de nois i noies!
—Per què està tan perplex?

CIMBELÍ

Bé, què desitges,
demana el que més vulguis. Que coneixes
minyó? Envers tu, l'amor em sento créixer;
aquest que estàs mirant? Que vols que visqui?
Digues. Es ton parent o amic?

IMOGEN

No, Altesa.
és un romà, tan poc parent de vostre
humil servent, com jo, de vós. Més pròxim,
amb tot, us só, jo, encara, que naixia
en vostre regne i vostre súbdit.

CIMBELÍ

Parla,
per què el mires així, doncs?

IMOGEN

Si volíeu
escoltar-me, senyor, us ho diria
privadament.

CIMBELÍ

De molt bon grat. Segueix-me,
i obre'm ton cor. Et dius?

IMOGEN

Fidel, Altesa

CIMBELÍ

Fidel et vull, noiet. Seràs mon patge i jo ton amo. Vina prop meu; parla'm ben francament.

(*Cimbelí i Imogen, conversen a part*).

BELARI

El noi aquest, no us sembla, fills, un ressuscitat?

ARVIRAGUI

Dos grans de sorra no són pas tan iguals com aquest patge i aquell minyó, rosat i dolç, que amàrem i va morir. El que al nom responia de Fidel. Què en penseu?

GUIDERI

Jo crec que es tracta del mateix mort, que ha reviscut.

BELARI

Silenci!
silenci, fills! No ens mira, ara. Observem-lo. Sovint hi ha criatures que s'assemblen estranyament. Só cert que bé ens hauria parlat, cas d'ésser ell.

GUIDERI

Morí el veiérem,
però.

BELARI

Callem; nó diguem res, per ara.

PISANI

(*A part*). És ma mestressa, i viva! Què m'importa, ja, el temps, dolent o bo!

(*Cimbelí i Imogen s'avancen fins a primer terme*).

CIMBELÍ

Vina a ma vora,
i, en alta veu, comença tes preguntes.
(*A Jaquim*).

Senyò, avanceu; i a totes les demandes d'aquest minyó, mireu, doncs, de respondre sense art d'engany; o, del contrari, nostre poder que té, l'honor, com la primera i més preada de totes ses joies, us forçarà, sota cruels tortures, a destriar el fals del ver.—Comença.

IMOGEN

Que ens conti aquest romà, senyor, la guisa de com li pervingué l'anell que porta.

PÒSTUM

(*A part*). Quin interès tindrà a saber-ho?

CIMBELÍ

Aquesta pedra, que al vostre dit relluu: Com era que a les mans us venia? Qui us la dava?

JAQUIM

Perquè callés potsé em torturaries, oh rei! si la tortura endevinaves que et tanca el meu secret.

CIMBELÍ

I què pot fer-me?...

JAQUIM

Em plau d'ésser forçat a dí, en veu alta, ço que he callat tostemps, i que em turmenta! Vaig obtenir, per art de vilania aquest anell: la gemma era de Pòstum, —aquell que exiliares; el més noble (d'això, com jo mateix, tu deus sofrir-ne), el més lleial dels homes que mai hagi viscut sobre la terra.— Continuo, senyor?

CIMBELÍ

Res del que a això pertany, no et callis.

JAQUIM

Aquella dona excelsa que és ta filla —al seu record, només, mon cor com sagna!...— Defalleixo. Permet-me que reposi uns breus instants, oh rei!

CIMBELÍ

Què, de ma filla? Què em vols dir, d'ella? Alè reprèn i força. La vida que natura t'assignava, amb gust, t'acordaria, abans de veure't, home, baixà a la tomba amb ton enigma! Parla, de pressa.

JAQUIM

Un dia—maleïda sigui aquella hora!—; a Roma—maleïda, així mateix, la casa on ens trobàvem!—; en una festa—oh déus! per què no havien d'havé estat verinoses les viandes d'aquell banquet, almenys les que, a mi, em foren servides?—; Pòstum—què us diré? molt massa digne i honrat i bo, per, barrejar-se amb nosaltres, malvats—; d'entre els pocs nobles que eren allà, el primer;—de banda seia sense parlà, i molt trist, tot escoltant-nos lloar les belles de la nostra terra, els mèrits de les quals, segons nosaltres,

de molt, ultrapassaven tot elogi.
Les crèiem les més dolces, les més castes,
les més gentils, i bones, i perfectes
de les mullers i amants; les proclamàvem
vencedores de Venus i Minerva;
espill de qualitats, que esclau fan l'home;
astre de resplendors que els ulls ens ceguen...

CIMBELÍ

Em sembla, estar, talment, damunt de brases.
Al fet; al fet.

JAQUIM

Hi arribarem bé massa
aviat, oh senyò, si doncs no portes
gran pressa de sofrir!—Llavors, el noble
Pòstum—enamorat espòs, perfecte
i rendit cavaller d'una princesa—,
intervingué, i—sens menysprear les belles
que exaltàvem nosaltres (puix qus sempre
restà tranquil, com la virtut mateixa)—
ens començà el retrat de son amada
amb tant de foc i passió, i amb tanta
d'ardor, que nostres dames ens semblaren
les més vulgars i humils de les cuineres,
tant com a son discurs vibrant, suspensos
i anhelants ens tingué.

CIMBELÍ

Senyò, jo us prego;
al fet, al fet!

JAQUIM

Ja hi som. Ací comença.
Parlà de càstemat, com si sa esposa
estigués fins per sobre de Diana,
qui, prop d'ella, semblava tenir somnis
ardents o impurs; i jo, maleït sigui!
vaig recollí aquells mots, i vaig dubtar-ne.
Contra un munt d'or, llavors, aquesta gemma
que Pòstum duia al dit, i que preava
ell, per damunt de tot, en gran manera,
vam apostar. «Son lloc jo li prendria,
al llit, i el mancament de son amada,
senyò, em faria, ensems, de dues joies».
Bon cavaller, segur de l'honradesa
de son esposa, que jo constatava
molt poc després, ell acceptà mon repte.
No tan sols son anell, sinó un carbuncle
de la roda del gran i màgic Febus,
hauria ell apostat.—Podia fer-ho
tranquil, ni que s'hagués tractat de tota
la valor de son carro—. Mon designi,
senyò, em dugué a Britània. L'estada
meva a la cort, recordareu, on vostra
filla m'alliçonà, i em féu comprendre
com és distant l'amor sincera i pura
d'aquella altra, infamant. Sense esperança
de vèncer, doncs; no resignat a perdre,
però, tramà, mon cap, fiant en vostra
simplicitat britànica, un maligne
i repugnant engany; a mos designis,

amb tot, més que excel·lent. I em reeixia,
tan bé, mon pla, que; tost, tornava a Roma;
armat d'unes tals proves, que bastaren
a enfollí el noble Pòstum, tot llevant-li
la fe en la castedat de son esposa.
Detalls de son alcova, dels tapissos,
de les robes del llit, i aquesta esclava,

(Mostrant el braçalet).

—de quina astuta guisa l'obtenia!—,
senyals secrets del cos de son amada,
marques que, ell sol, havia de conèixer,
tot l'induí a error, i el forçà a creure
en el greu mancament de son esposa.
Vaig guanyar, doncs, l'aposta. Em sembla veure'l,
encara, avui...

PÒSTUM

(Avançant). I sí que el veus, dimoni
italià!—Só jo, ai las! jo, indigne!
jo, lladrel, jo, assasí! ¡Jo, que mereixo
tots els noms infamants, i tots els càstigs
de tots els temps!—Per caritat, doneu-me
corda, o verí, o coltell! Doneu-me un jutge!
un jutge honrat! Oh rei, fes que em preparin
les més cruels tortures: sóc un monstre,
un monstre horrible, que, damunt la terra
tot crim excusa; puix que só, per sobre
de la maldat, malvat. Senyor, só Pòstum,
el que va occir ta filla: mento, encara;
el que ordenà a un servent, vil com son amo,
de dar-li mort, amb mà covarda. I temple,
era ella, de virtut; què dic? no, temple,
la mateixa virtut. Doncs, escopiu-me
al rostre! lapideu-me, ara! cobriu-me
de fang! llanceu-me als cans! i, el nom de Pòstum
doneu, a lladres i assassins! Que pàl·lids
són, tots els crims, davant del meu!—Oh Imogen!
mon esposa, ma reina, oh dolça Imogen!
oh, vida meva, Imogen!

IMOGEN

Calma, calma,
senyò, escolteu.

PÒSTUM

Ho prens a farsa, patge?
Doncs té, per insolent; té; té.

(La colpeja i ella cau).

PISANI

Senyora!
Socors! socors! És ma mestressa, i vostra
esposa. —Oh, Pòstum! oh senyor! Es ara
que heu mort Imogen—. Oh, socors! ajuda!
Estimada senyora!

CIMBELÍ

És que es capgira
el món?

PÒSTUM

Què són aquests estranys vertígens
que sento que m'assalten?

PISANI

Missenyora,
torneu en vós! Torneu en vós, mestressa!

CIMBELÍ

Si això és la veritat, és que els déus volen
matar-me d'un excés de joia.

PISANI

Es troba,
ma senyora, millor?

IMOGEN

Lluny de ma vista!
Em donares verí, mal home! Via,
via! L'aire dels prínceps, ets indigne
de respirar!

CIMBELÍ

La veu de mon Imogen!

PISANI

Senyora,
que pedres de sulfur, contra mi, llancin
els déus, si no tenia aquella droga
que us vaig donar, per rara medicina.
Me'm féu present, la reina.

CIMBELÍ

Un nou delicte?

IMOGEN

Quasi em dugué a la mort.

CORNELI

Oh, déus! Havia,
senyò, oblidat, encara, unes paraules
de la reina, que proven l'honradesa
d'aquest servent. Digué: «Si mai donava
Pisani, a sa mestressa, una capseta
que té, de mi, la qual creu ell que estoja
un cordial molt rar, i ella en prenia,
farà la mort mateixa d'una rata».

CIMBELÍ

I què és això, Corneli?

CORNELI

Em demanava
la reina, molt sovint, senyor, de fer-li
preparats de verí, que, segons ella,
assajaria en éssers menyspreables,
gossos o gats, tot pretextant l'estud

de llurs forces i efectes. Em vaig témer,
però, que altres no fossin sos propòsits,
i componguí una mescla, que, un cop presa,
privava dels sentits, i produïa
una fingida mort, que, poca estona
durava, amb tot. Provàreu, doncs, la droga?

IMOGEN

Ja ho crec; i vaig restar com morta.

BELARI

Nostra
error, ara s'explica, fills.

GUIDERI

Oh, i ella
era Fidel, ben cert!

IMOGEN

Per què, mon Pòstum,
llançares lluny de tu, la teva esposa?
Mira't com dalt d'un cim, amat, i torna
a llançar-me, si pots! (Abraçant-lo).

PÒSTUM

Com una fruita
penja a mon tronc, en tant que l'arbre visqui,
oh vida meva!

CIMBELÍ

Imogen, dolça filla!
sang de ma sang! Què sóc en aquest acte?
No hi represento res, puix que ni em parles?

IMOGEN

Beneïu-me, senyor. (Agenollant-se).

BELARI

(A Guideri i Arviragui). No puc blasmar-vos
per havè amat Fidel, fills. En teníeu
motius.

CIMBELÍ

Així mes llàgrimes, Imogen,
et siguin com beneit baptisme! Filla,
la teva mare és morta.

IMOGEN

Dolorosa
és, per a mi, senyor, la nova aquesta.

CIMBELÍ

Fou culpable i cruel; i sola causa
de tot el que hem sofert. També partia,
son fill no sabem com, ni on.

PISANI

Puix que ara

no tinc ja res a témer, permeteu-me
senyor, que us digui allò que sé. Lord Cloten,
assabentat, tantost, de la fugida
de ma senyora, sabre en mà, i escuma
als llavis, em vingué amb amenaces
de mort prompta i cruel, si no li deia
vers on havia anat. En ma butxaca,
i, per atzar, tenia jo una falsa
lletra de mon senyor, que, a les muntanyes
dels voltants de Milford, citava Imogen;
on, furiós, partí, llavors, Lord Cloten,
—abillat amb les robes de mon amo,
que em forçà a dar-li, abans—, i amb el propòsit
de violar l'honor de vostra filla.
El que li haurà passat, després, ignoro,
senyor.

GUIDERI

D'aquesta història, que us conti
la fi, deixeu-me, oh rei! Moria Cloten
a mans meves.

CIMBELÍ

Que els immortals et valguin!
¡Em doldria pagar ta noble gesta,
minyó, amb cruel sentència! Jo et prego;
digues que no ho has fet!...

GUIDERI

Ho he dit, i ho feia,
senyor.

CIMBELÍ

Ell era príncep!

GUIDERI

I descortès. Indignes, ses maneres,
ben cert, d'un príncep; puix que em provocava
amb un llenguatge tal; que el már hauria
desafiat, senyor, si tals paraules
el mar m'hagués rugit. I vaig occir-lo.
I em plau que sigui jo qui, avui, us conti
el fet; no ell.

CIMBELÍ

Per tu, minyó, és que ho sento;
ta llengua et condemnava. Has de plegarte
a nostres lleis. Ets mort.

(*Uns soldats lliguen Guideri*).

IMOGEN

Jo que prenia
per mon espòs, aquell tronc sense testa!

CIMBELÍ

I ara emporteu-vos el culpable, via!
Que no el vegem mai més.

BELARI

No tant de pressa,
rei i senyó. Aquest home és molt més noble
que no l'home que occia; de naixença
tan alta com la teva; i molt més digne
de ton amor, que no un estol de Clòtens.
(*Als soldats*). Deslligueu-lo. No és nat per l'escla-
[vatge.

CIMBELÍ

Què diu aquest soldat? Voldràs, tos mèrits
esborrà, abans d'haver-ne recompensa
per tastar la nostra ira? Com nosaltres,
deies, de ben nascut?

ARVIRAGUI

Senyor, anava
massa lluny, en això.

CIMBELÍ

La seva vida
respondrà de sos mots.

BELARI

Podeu matar-nos,
i tots tres, si voleu. He de provar-te,
abans, però, com dos d'entre nosaltres,
oh rei!, són de nissaga almenys tan noble
com la teva mateixa. El que ara digui,
si és causa de ma pèrdua, de vostra
sort, amb tot, fills, pot ésser bella aurora.

ARVIRAGUI

Vostre perill és nostre.

GUIDERI

Com és vostre
et nostre bé, senyor.

BELARI

Deixeu que parli,
doncs.—Amb permís.—Un súbdit, rei, tingueres,
anomenat Belari.

CIMBELÍ

Què vols dir-me'n?
Per traïdor fou condemnat a exili.

BELARI

Ves-lo a tos peus, senyor! Els anys el corben.
Tant cert, però, com fou proscrit,—ho juro,—
és cert que no us traïa.

CIMBELÍ

Calla, calla!
Via aquest home! Res no pot salvar-lo;
res en el món.

BELARI

Un xic de calma. Paga'm abans, oh rei! el que he despès pujant-te el fills. I en acabat pots confiscar-m'ho, si et plau.

CIMBELÍ

Pujant-me els fills?...

BELARI

Só massa rude i massa aspre, perdó! —I ara, a tes plantes; d'on no m'he d'aixecar, sense que faci il·lustres, els meus fills. Després, llur pare lliuraré a ta mercè. —Aquest dos joves, rei poderós!, que per llur pare em tenen, no són mos fills ni mos parents. Nissaga vostra són, oh senyor! i fills de vostra sang.

CIMBELÍ

Com! Fills de ma sang?

BELARI

Tan cert, Altesa, com fill, sou vós, de vostre pare. —Morgan em dic, avui; em deia, però, un dia, Belari; i aquell só que exiliàreu. Fè el vostre pler, la meva sola culpa fou; ma traïció, i, ensems, mon càstig; i tot el mal, senyor, que vaig cometre, fou de sofrir. Durant vint anys nodria aquests prínceps gentils—gentils i prínceps han demostrat, ja, d'ésser—, i els donava tot mon saber, i els ensenyava totes les arts que coneixia. Fou llur dida, Eurífila, qui els va robar, empesa a això, per mi. Vaig fer-la mon esposa, en paga del servei. No em remordia, oh rei!, la consciència, de l'acte aquell, punible, havent rebut, ja, el càstig, per endavant. I una condemna injusta féu, de mi, un traïdor. Com més pensava que us fos, senyor, llur pèrdua, d'amarga, més em sentia empès al robatori. Avui, però, gran rei! els fills us torno; mentre que perdo, jo, dos dels més dolços companys del món. Així sobre llur testes, en forma de sublim rosada, caiguin les benediccions del cel! Són dignes dels immortals.

CIMBELÍ

Ensems plores i parles. El vostre fet d'avui—i que ens salvava—és quasi tan estrany com el que acabes de contar-me, ara. Els fills que, un jorn, perdia, si són aquests, com desitjar-ne d'altres de més valents o dignes?

BELARI

—Escolteu-me, encara, un poc. Aquest que anomenava jo, Polidor, és el fidel Guideri, oh molt noble senyor!; i aquest, mon Cadwall, vostre Arviragui, el més petit dels prínceps, que anava embolcallat, quan me'l dugueren, en un molt ric mantell—per sa mateixa mare, brodat—que puc, senyor, mostrar-vos per seguretat vostra.

CIMBELÍ

Al coll, Guideri tenia un cert senyal, ja de naixença —una mena d'estrella sangonosa—.

BELARI

La té, encara, senyor. Potser Natura dotava'l, provident, d'aquella marca, perquè, en tal jorn com el d'avui, palesa fes sa reconeixença.

CIMBELÍ

Só com mare a qui tres fills, a la vegada, neixen. Cap dona, però, mai, amb tanta joia no deslliurà.—Beneits sigueu vosaltres que, de les vostres òrbites fugíeu, o us desviàveu, més sols per tornar-hi, fidels, avui! —Oh, Imogen, tu perdies, en això, un regne!

IMOGEN

No, senyò; hi guanyava dos móns, per contra.—Qui podia dir-nos, gentils i amats germans, que així ens trobéssim? Haureu de confessar que vaig tractar-vos amb més propietat que no vosaltres, que, germà, em dèieu, quan, tan sols, germana us era. En canvi jo, quan us donava el nom dolcíssim de «germà», què deia, sinó la veritat?

CIMBELÍ

Us coneixíeu?...

ARVIRAGUI

Sí, monsenyor.

GUIDERI

I així que la vam veure ens guanyà el cor. Per morta, la ploràrem amargament, més tard.

CORNELI

Quan la princesa prengué la droga aquella de la reina.

CIMBELÍ

Oh instint meravellós! El que passava, em tarda ja sabê, amb detalls. L'assumpte té tants de punts per aclarir!— Oh filla!, digues; com has viscut? Com és que entraves a serví aquest captiu? Per què fugires, després, dels teus germans? I on els havies trobat, abans? Per quin motiu, encara, vares deixar la cort? On et dugueren tes passes, de primer? Tot ço voldria sabê, i molt més; com, el per què, de prendre, vosaltres, part activa en la batalla. Ni el lloc, però, ni l'hora, no són propis als interrogatoris.— Sobre Imogen, vegeu ancorar, Pòstum; mentre que ella, el dard inofensiu de sa mirada envia, ara a l'espòs, ara, a son amo, a sos germans, a mi... i al cor, ens porta aquella joia interna, que traspua cada un dels nostres rostres.— I ara, al temple, que han de fer, negre, el fum dels sacrificis. (A Belari). Ets mon germà: per tal, et tindrè sem-
[pre.

IMOGEN

I pare em sou també, puix que em salvàveu, i, gràcies a vós, és que puc veure, avui, un dia tan felíç.

CIMBELÍ

La joia ens omple a tots, menys els captius; que estiguin contents, també, puix tastaran la nostra gràcia.

IMOGEN

Oh, Cai Luci!, mon digne amo! un gran servei, encara, espero fer-vos.

LUCI

Sigueu felíç!

CIMBELÍ

Em dol, només, que el pobre soldat, que combaté amb tant de noble ardor, no comparteixi, ara amb nosaltres, la joia del moment, ni rebi el premi que un rei li deu.

PÒSTUM

Senyor, só jo aquell pobre soldat desconegut, que combatia amb aquests tres. La fi que em proposava, llavors, excusa ma disfressa.— Parla; digues, Jaquim, si no era jo, qui, a terra vençut, i a ma mercè, et tinguí.

JAQUIM

(Agenollant-se). Veieu-m'hi, novament, oh senyor! Ara m'hi aclofa

la meva consciència, si vostra força m'hi aclofà, abans. Preneu-me aquesta vida que us dec. Deixeu, però, que us torni el vostre anell, i el braçalet, encara, de la princesa més fidel i noble que mai hagi existit.

PÒSTUM

Oh, no, no! Alceu-vos. El meu poder es plau a fer-vos gràcia; i és, ma venjança, el meu perdó. Des d'ara comporteu-vos, però, d'altra manera. Alceu-vos i viviu.

CIMBELÍ

Oh, noble exemple! Generosos, com ell, volem mostrar-nos: a tots els presoners, mercè, atorgo.

ARVIRAGUI

En la brega, senyor, costat ens féreu com un germà; per'xò, nostra alegria, ara, que us sabem tal, no és per descrita.

PÒSTUM

A vostres ordres, prínceps.— Noble Luci, crideu l'endevinaire. Quan dormia, muntat sobre son àguila, el gran Jove m'aparegué, i ensems, també, els espectres de mos germans i pares. I trobava, prop meu, en despertar-me, aquestes taules on són escrits uns mots incomprensibles, per a mi, almenys. Potser que ell ens els pugui, senyò, aclarir.

LUCI

Que vingui Filarmoni.

FILARMONI

Present, mon amo.

LUCI

Té; llegeix, medita, i l'esperit, ocult, després, revela'ns, d'això.

ENDEVINAIRE

(Llegint). «Quan el cadell d'un lleó, ingorant-se ell mateix, i sense que ho cerqui, es vegi abraçat per un aire dolç; quan les branques arrencades d'un cedre august, branques mortes d'ençà de molts anys, revisquin, i, empeltades, de nou, al vell tronc, reverdeixin amb frescor novella; llavors, Pòstum veurà finides les seves misèries, i la Britània serà felíç i florirà en la pau i l'abundància».

Tu ets el cadell d'aquell lleó. Ho indica, oh Lleonat!, d'una manera clara, ton nom mateix, que ve de *Leo natus*.

(A Cimbeli).

L'aire suau, respon, senyô, a ta filla,
puix *mulier*, prové de *mollis aer*,
i aquesta *mulier* (A *Pòstum*)

—sé que no m'erro—,
és ta fidel esposa, qui, suara,
com obeint la lletra de l'oracle,
sense que la cerquessis, retrobada,
t'abraçava, amb el més suau dels aires.

CIMBELÍ

Té, realment, sentit.

ENDEVINAIRE

I tu, ets el cedre
august, oh Cimbeli!; com són les branques
arrencades, els teus fills, que, un dia,
Belari et va robar, i que tingueres
durant molts anys, per morts; i, ara, reviuem
empeltats al vell tronc, amb l'esperança
d'una bella nissaga, que assegurí
la pau i l'abundor d'aquest teu regne.

CIMBELÍ

Vull que la pau comenci avui—. Cai Luci,
ens sotmetem a Cèsar, i a l'Imperi,
tot i ésser vencedors, amb la promesa
de pagà el vell tribut. Si ens hi negàvem,
fou pels consells de la malvada reina,
sobre la qual, els cels descarregaren,
en càstig just, llur braç sever.

ENDEVINAIRE

Que entonin
els immortals, un himne, que celebri,
d'aquesta pau, la joia i l'harmonia.
La visió que vaig descriure, a Luci,
abans de començar-se la batalla,
acaba de complir-se. De les terres
del sud vers l'occident, volar vaig veure
l'àguila imperial; i com es feia,
cada cop, més petita, fins a perdre's
en els lumínics raigs del sol; presagi
segur, que nostre Cèsar s'uniria,
de nou, amb Cimbeli, l'astre que brilla,
radiant, a l'oest.

CIMBELÍ

Que nostres lloes
pugin fins a l'Olimp, embolcallades
en torterols de fum; i s'anunciï
aquesta pau, a tots els nostres súbdits.
I ara marxem en processó: que onegin,
plegades, les insígnies de Roma
i les britanes. A través la vila
de Lud desfilarem, i, dins del temple
de Júpiter, segellarem aquesta
pau benaurada, amb festes mai no vistes.
Que, amb mans, sagnants, encara, de la guerra,
no es féu, jamai, tal pau, sobre la terra.

(Se'n van'.

UN CAPITOL DE LA NOVEL·LA «UN COR ARDENT»

Havent vist el seu promès enquimerat durant tota la tarda, Agnès, la dolcíssima, més enamorada que mai, en arribar el capvespre l'acompanyà a la tanca de l'horta i li digué:

—Ara estem sols. Si tens alguna pena no te la callis.

Joan Bòria, respongué:

—Sí; una contrarietat molt gran. Us he de deixar. Me'n vaig a Barcelona.

Agnès empallidí. S'aguantà als ferros de la reixa.

—Vols dir per uns dies?

—Per temps.

Els llavis d'Agnès tremolaren amb una convulsió nerviosa, vibràtils i sensibles, com si en ells s'hagués concentrat, en un moment, tot el seu esperit ansiós.

—I... per què? —només pogué dir. Ja el plor i el sanglot, sacsejant-la tota, l'havien desarmada de la paraula.

—Es el meu deure. Aquí mai no seria res. Tot és mesquí, aclofat. No hi ha camp per a un home d'ambició. I tu saps que jo ambiciono molt. No per a mi, sinó per a tu, precisament.

—Jo, fora de tu, no ambiciono res.

—Però jo, aquí, perdo la joventut, amb les innombrables possibilitats que el temps em reserva. Està bé que vosaltres, les dones, no ambicioneu res fora l'estimat; però nosaltres, els homes, hem d'omplir la mesura del nostre esforç i de la nostra potència; donar cada dia més, donar tot el que puguem; fer-nos cada dia més complets, perquè així l'estimada, que no vol més que l'estimat, ho trobi tot en ell: riquesa, ideal, puixança i, si pot ser, un nom i la glòria...

Agnès estava esfondrada. No escoltava el mesurat parlament del seu promès. De conhortar, encara que vanament, n'era mestre. Massa vegades, amb la seva paraula brillant, li havia pintat com a veritables coses ben falses. Des-

prés, tota sola, amb la seva petita però ben clara intel·ligència, sabia separar el boll del gra. No era pas per aquest costat que Joan la captivava. Era perquè... perquè el trobava més bell i viril que els altres. Una època ell la perseguí ardidament, i ella se n'havia enamorat per sempre, sense remissió. Però del do de la paraula i de la intel·ligència, que Joan preava en tanta de manera, ella més aviat en desconfiava. Per la paraula, a través dels jocs de la intel·ligència, ella havia descobert en Joan certs replecs amagats —oh, sí, profundament amagats—, de falsedat o de simulació. Coses dites per ell molt brillantment, defensades amb molt de vigor, vigor d'expressió, que als altres convencia i enlluernava, ella hauria jurat que eren bombolles de sabó, llampanants imaginacions sense gaire realitat en el fons de l'esprit del seu promès. Ella això no ho hauria sabut precisar. Ho flairava vagament. Altrament n'estava encisada. Però mai no l'estimava tant com quan el veia a prop d'ella silencios. Aleshores el trobava més fort i més senzill. Quan començava a enraonar massa se li esvaïa una mica. Ella era silenciosa de mena. Li semblava que només en el silenci es comunicaven les ànimes.

La d'Agnès es postrava als peus d'ell. El seu amor era immens, infinit, perquè no tenia límits. Era un tot, sense buits, sense reserves, sense termes al davant ni al darrera, sense records ni esperances. Era un present complet, total, perfecte, sense minves, com no en té el cercle, que si en tingués deixaria d'ésser-ho. Estimar-lo més del que l'estimava no podia; però potser li hauria agradat veure'l un home més senzill, més "com els altres". Així com pel físic i pel posat no en trobava cap que li fos comparable, per la intel·ligència i l'ambició l'hauria volgut més limitat, més acontentadís. Així l'hauria sentit més seu i més segur. L'ambició de Joan era la sola ombra

del seu amor. I també la intel·ligència, movedissa i que inclina a la velleïtat, si no va acompanyada d'una voluntat ferma.

I ara, al peu de la reixa, l'havia sotragada dolorosament, com un atac que ve de traïdor, l'explosió ambiciosa d'ell que se li emportava la persona de l'estimat i amb ella la dolçor de la seva vida.

El plor li mullava les galtes. El sanglot no la deixava protestar ni pregar. Li tenia, però, les mans estretes, amb tanta de fermesa, que ella es sentia segura d'una cosa: aquella estreta, ell no seria capaç de rompre-la. Si la rompia, adéu esperança! Fiava més en la força de retenció d'ella, que en la fermesa d'ell.

—No és qüestió de plorar, sinó de reflexionar —li deia Joan—. Jo, aquí, mai no seria res. M'hi ofego. Si no hagués estat per tu, n'hauria fugit qui sap el temps que faria. Fins ara he pogut esperar. Ja no puc més. Aquest any acabaré la carrera. Aviat m'hauré obert un gran camí a Barcelona. Aleshores vinc a trobar-te, ens casem i la felicitat i la fortuna no ens hauran costat altre sacrifici que aquesta separació de pocs anys. Que no serà tan penosa perquè jo et vindré a veure per Nadal i a l'estiu i en altres ocasions que hi haurà...

—Portes l'engany pintat als ulls —li digué ella—. Per què no t'has atrevit a dir res als meus pares? La fugida a Barcelona, tan ràpida com dius, bé l'hauràs preparada amb temps. Per què fins al punt d'anar-te'n no me n'has dit una paraula? I on vas un cop allà? Què hi fas? Amb què comptes?

—Si no m'has deixat parlar, si t'has posat amb aquests plors...

Ell s'explicà. Feia mesos que havia demanat a un amic de Barcelona que s'interessés a trobar-li un lloc de redactor en un diari important. L'avinentsa havia arribat. L'amic li escrivia que l'esperaven a la redacció d'un dels millors diaris barcelonins. La cosa era urgent. Massa urgent i tot. Demà havia de prendre possessió del càrrec si no volia perdre'l. Si fins aleshores no havia dit res d'aquesta decisió, havia estat perquè la coneixia tant, a ella, que no s'hauria cansat de lluitar fins a treure-la-hi del cap. Les dones només viuen la vida del sentiment; sacrifiquen al cor la seva personalitat i, si poden, la de les persones estimades. A l'home toca defensar-se de l'opressió sentimental de la dona. No per ofegar l'amor, sinó per fer-lo compatible amb totes les nobles aspiracions de l'esperit i de la intel·ligència.

Agnès se'l mirava, desconfiada.

—Si aquesta tarda no he parlat als teus pares

—continua Joan—, és perquè vull que tu mateixa els preparis i els convencis. Ells t'han fet com ets. Limitada i petita com l'hort de casa vostra. Es bonic, nodridor, un recó de món flairós, assolat i tendre. Però tanmateix hi ha el món, tot el món, a l'altra banda de la tanca. Un món vast i complex, la resta del món que tu un dia has de voler conèixer. Ara deixa-m'hi anar a mi, no em lliguis amb el teu amor, ni em vulguis posar els teus ditets de rosa davant dels ulls perquè no vegin més que a tu. Com més d'alt et miri, més t'estimaré...

Per què, per què Agnès sentia que aquelles paraules afalagadores eren falses? El tenia pres per les mans, amb una febre de neguit que no coneixia abans d'ara, perquè s'adonava que li fugia.

—Després vindràs al meu costat allà on jo sigui. Jo et trauré d'aquest hort i d'aquesta petita vida teva. Tu tens un cor gran, una intel·ligència gens vulgar, però els teus pares t'empeiteixen l'esperit, t'ablaneixen massa, no et deixen tenir ambicions perquè et fan creure que la felicitat és la pau, amb aquest hort per centre.

Agnès sofria. Mai, en tocar aquest punt, no s'havien pogut entendre. Parlaven un llenguatge diferent. Ella, amb el seu estimat al costat, la resta del món ja no volia conèixer-la. La petita vila, amb ell, esdevindria el paradís complet. No la vila, no l'hort dels seus pares amb la casa, les finques, la riquesa que ella heretaria, no els parents i els coneguts omplirien la seva vida. Ell sol. Tots dos, en una cabana, en una presó, ja es bastaven, ho eren tot. Més enllà, fora d'ells dos, no hi hauria més món ni més vida. Tota altra cosa era quimera. I ell, en canvi, li parlava sempre de volar, d'eixamplar l'horitzó, de veure i conèixer sempre més, amb una avidesa que Déu sap si amb tot el món dins dels ulls encara no se li apagarà.

—Prepara i convènç els teus —afegia ell—. Jo conec que els trobaria contraris a la meua decisió. Ells, que t'han fet com ets, voldrien, tant o més que tu, parar-me els peus. Em voldrien veure advocat o notari de vileta. Una celebritat local i burgesa. Mostra't animada i convènçuda i no s'atreviran a replicar. Per primera vegada et demano que m'ajudis en una cosa. Posa't al costat meu i enfront dels teus pares. Sigues forta, sàpigues vèncer la teva pena, et vull veure digna de ser demà la meua dona...

A Agnès se li partia el cor. Tanmateix era massa crueltat la d'ell. ¿No sabia que en arribar al brançal de la porta de casa, en anar a parlar, se li rompia l'ànima i en lloc de convèncer els pares, els demanaria ajut? I després ploraria tota

la nit i molts dies, moltes nits seguides. Es posaria malalta, ell hauria de tornar... ¿No valia més que ara mateix li tingués una mica de pietat?

—Es tard—digué ell—. Aquesta nit tornaré. Abans parla als teus pares...

—I quan te'n vas?

—Demà al matí. Ja t'he dit que era urgent. Es un lloc buit que he d'anar a omplir sense esperar un dia més. Es una situació molt cobejada, el primer graó per fer-me home...

Ella ja no l'escoltava. Només sentia el seu plor i la seva soledat. Acostà el pit angoixós a vora el d'ell i li oferí els ulls amarats de llum i d'aigua:

—Pren-me amb tu! —exclamà amb una emoció ardent, vençuda.

—Boja! —digué ell, somrient-li.

—No riguis! —esclatà ella, sentint que en aquell instant li feia mal la seva rialla.

—Em trobes petita, covarda, mesquina, per a tu. I no saps del que sóc capaç. Et dic que em prenguis.

Ell es commogué. La besà i no pogué estar-se d'estrènyer-li el pit cast.

—Et dic que em prenguis. Ara mateix, tal com vaig, sense tornar a casa...

—Vindries... sense ser casats? —preguntà ell, amb un odiós empagueïment d'home.

Ella féu que sí amb el cap. I no mentia. Aquella dona, la puresa de la qual era forta i neta com un diamant, s'hauria donat tota en aquell moment, allí mateix, damunt l'herba, per tal de no perdre l'estimat; o l'hauria seguit arreu del món, a la presó, en la misèria o en la ignomínia, car sentia que si el deixava fugir, ell no tornaria.

Pel cos d'ell passà la fosca temptació. Els seus amors amb Agnès havien estat molt purs. Ella, de tan casta i delicada, semblava freda. I ara Joan sentia que, si volia, en un instant se la faria seva. Però segur de que no l'estimava prou, de que per això fugia d'ella i que de deixar-

se temptar potser aquella dona el lligaria irremissiblement, es desféu de l'estreta i digué:

—Fins a la nit. Ajuda'm a convèncer els teus pares.

Ella encara allargà els braços, implorant.

Ell no cedí. Era ja quatre passes lluny de la tanca quan sentí un esgarip. Joan no s'aturà. De sobte li semblà sentir-la caure darrera la porta. Ell no pogué tornar enrera. No pogué, malgrat d'envair-lo una pena, una pietat que li estrenyien el cor feréstegament, com si acabés de fer un crim i ja la consciència, implacable, comencés a mossegar-lo.

Dintre ell havia decidit rompre amb la seva promesa. Volia comanar la seva voluntat. S'embolcallava a si mateix de fredor i duresa. “¿Com —es preguntava— he pogut viure tant de temps obcecat amb aquesta pobra noia?”

La llum de la posta es filtrava per l'arbreda de vora el riu, travessava el brancatge clar i es posava damunt l'aigua, llisa i pesant com un oli. El riu tenia el color de l'ambre vell. El ponent hi rellescava com en una superfície polida. A llevant, damunt la planura grisenc, apuntava, esfumada, la lluna. Era un paisatge que parlava de pau, de vida senzilla i conformada. A Joan li feia mal de contemplar-lo, tan discorde el trobava amb l'estat de la seva ànima.

De sobte va sentir dins la seva mà la blanor del pit d'ella. Tots els seus pensaments van canviar de rumb. Ell els volia encaminar per la ruta anterior. “La voluntat, la voluntat és tot l'home”, es digué. Tot d'una, com qui aparta un borinot negre que li revola amb insistència per davant dels ulls, féu un gest violent amb la mà. No podia allunyar aquest pensament: Estar sol amb ella aquesta nit, fer-se acompanyar fins a la porta de la tanca.

La voluntat i l'ambició afluixaven, cedien a una barreja de pietat, d'amor i de tendresa. Sentia la doneta arrapada al seu cos. La desitjava.

JOAN PUIG I FERRETER.

TOTES LES DONES SON IGUAL

És sabut que una dona
tot el més que pot fer, és estimar-te.

Perquè una dona,
és una fràgil barca de paper en mar tempestuosa,
i tot ho negligeix per una idea
que duu tothora dins del cap
escrita amb lletres lluminoses
de cent metres d'alçada:
I aquell que pot crear-la aquesta idea,
—que és una obsessió—,
és l'únic que pot dir que aquella dona és seva.

Perquè una dona,
no es lliga amb casaments, sogues ni ferros,
i si no gosa sempre rebellar-se,
és perquè en un moment precís li manca
paraules de coratge, sang de fera,
força de voluntat i decisió,
—tot el que sobra als homes—,
que li facin trencar la tradició
i els llaços que la uneixen,
que no escolti laments, ni prec, ni plors,
ni temi els juraments
que ha fet durant la vida d'inconsciència.

Perquè una dona,
no veu res més que el què té enfront dels ulls,
i quan això és immens, ella és immensa,
quan és sagrat ella també és sagrada,

si és bo és bona, si lluent, lluenta,
i si ridícul esdevé ridícula;
mes quan això és pervers ella és perversa,
si horrible, horrible, si inhumà, inhumana,
i igual que si això és blanc, ella es fa blanca,
si això és vermell, ella també és vermella.
—Això, moltes vegades, és un home—.

Perquè una dona,
careix del sentit propi del raciocini;
—És instintiva—.
I necessita sempre algun mirall
per poder retratar-s'hi
i treure'n un exemple.
—No us heu dit mai:
«Qui es fixa més amb l'altra gent sinó les dones?»—.

Però no tot ha d'ésser flors al món.
Vinguin, també, les dones!

EL RELLOTGE

Els homes
—que totes se les pensen i tot els està bé—,
presumiren un dia
de voler midar el temps amb un rellotge.

Des de llavors per sempre més,
no s'ha tornat a parar el sol,
ni s'han pogut fer els dies
sinó de reglament, —vint-i-quatre hores—,
ni s'ha fet venir més
l'hivern, l'estiu, la tardor i primavera,
sinó al seu degut temps;
i tot això
per culpa de la màquina-control.

En fi, volem la llibertat,
i cada dia ens lliguem més.

ELS NUVOLS

La pell de serp dels núvols
s'ha apoderat del blau del firmament;
la quàdriga d'Apol no el venç aquest obstacle
i es gita consirosa damunt el cotó fluix;

Els núvols corren sempre
com uns esperitats en fràgil vela
timonada pel ros i equilibrista Zèfir;
porten la panxa plena
d'aigua de mar, de llac o d'altres núvols
que s'han indigestat a mig camí,
i quan no poden aguantar-la més
la deixen caure sense mirar on passen.

Això, si fa no fa sempre el mateix,
és la vida dels núvols
que han existit fins al dia d'avui,
puix ara no són sols
a apagar el sol i a dominar en l'espai:

Traient el parell clàssic i antediluvià
dels núvols, pròpiament dits, i els d'ocells,
queden, encara els núvols d'avions,
de montgolfiers, de zeppelins,
i d'altres que sens dubte ens portaran
els anys del maquinisme.

EL FONOGRAF

Converses enrotllades;
instruments comprimits;
cançons esperitistes;
simfonies angèliques;
jocs de màgia.

Aparell delicat,
que també menja corda,
i no vol fer soroll si no se'l punxa.

Només parla,
i els fabricants s'entesten a dotar-lo
d'una orella monumental,
oh, paradoxa!, que l'ajuda a parlar.

Ahir fonògraf, avui gramola;
jo, però, sóc modern i prefereixo
en lloc d'ells, una pianola.

UNA POSTA DE SOL

Pel blau pendís del firmament,
cansat de córrer tot el dia,
baixa un vellet
que d'anar sol tota la vida
li diuen Sol.
Baixa indecís i temorenc
amb un disc d'or a la senyera,
si tot el dia ens mira fix
i apar que ens vulgui parlar una estona,
ara que ens té, que se'n va a joc,
que toca a terra, que ja s'acluca,
ara no gosa, i amb el seu art,
improvisant decoracions
surrealistes,
de sobte es fon, cau en el buit,
es tanca a dins de la gran capsa
de l'horitzó,
desapareix al fons de llunyanes muntanyes...
té el dit al llavi xuclant vergonya
com un infant;
la seva barba, groga com l'or,
s'ha embolicat en unes serres.
De sobte estira, les fa seguir,
tanca la trampa del seu camí,
i s'embolica amb la seva capa
de feble llum, que encara vaga
damunt les crestes de l'horitzó.
Quan ha arribat a l'altre món,
la nit comença la seva via.

UNA ROTATIVA

Voleu un mecanisme més complicat
que el d'una rotativa?

i, en canvi, cada peça té el seu ús.

No té pas, ni de lluny,
la perfecció del cos d'un home,
puix si li manca un sol cargol
ja no es pot bellugar,
i l'home, en canvi, sempre viu
mentre no se li apagui el llum d'espelma
de la seva ànima.

La rotativa,
exigeix colleccions completes
d'acers, de ferros, de forats, de llaunes,
de cargols, de rodets, de maniveles...
mes també necessita, si no és morta,
un esperit que li dongui energia:
els homes ho han comprès i l'hi injecten,
amb tubs de fils d'electricitat,
la força invisible que la fa accionar.

La rotativa,
és la glòria de l'home maquinista,
és el triomf de la mecànica,
és el miracle dels homes.

FUNCIO DE GALA

La ferradura del teatre
tota coberta de llums,
fa més lluentes les garlandes
que senyalen que la funció és de gala.

La gent va repartint-se les cadires
i seu i parla, igual que els altres dies;
les llotges dels costats van ocupant-se
amb la monotonia acostumada;

l'escenari també és al mateix lloc;
els músics també toquen com ahir;
la cortina d'enfront, s'alça fins dalt
igual com ho ha fet sempre;
el públic és atent i fa silenci
com li és peculiar;
i la funció que fan
—es canta, balla i es fan jocs de mans—,
també, com sempre, és molt dolenta.

Però els domassos
que pengen per les vores,
ens obliguen a creure
que allò és una Funció de Gala.

LA BOIRA

Les mantellines grises
apaguen les faroles dels carrers:
Penjolls de cabelleres, arrencades
de monstres submarins;
aigua pulveritzada, que ens envolta
en constants i invisibles esquitxics;
sacs de pensaments vagues, sense forma,
visibles en conjunt;
essència de miracles, que visita la terra
amb carrosses de fum;
onada d'aigua, llum, núvols i nit
en estranya barreja.

O boira, qui com tu?
Tènue, freda,
humida, penetrant i vaporosa,
que quan t'apropes, cap al tard,
apar que arribin uns gegants
amb unes capes infinites
que es giten damunt de la ciutat.

EL SILENCI

Al pare del repòs, germà de la quietud,
el feren invisible.

On ell es troba hi regna la fredor;
és més veloç que el vent, el tro i la vida;
els homes li han robat més de mig món,
i el reialme que té, gran i selvatge,
li han voltat de perills;
però dins d'ell, pacient, s'hi sent feliç,
encara que si ve un petit soroll
ell hagi de fugir abans de sentir-se.

Es l'amant de la nit,
i ella també el traeix moltes vegades.

Va cuirassat d'acer en tot moment
i s'assembla als fantasmes i a les bruixes
que volten protegits pel seu mantell.

Els homes som els enemics eterns,
i ell ens espia sempre i cada dia
ens arrabassa peces;
la mort, és el mateix silenci.

I no fem res que no vagi contra ell;
però és tenaç, potent i és immortal,
i sempre ensenya amb la boca de foc
una gran ambició:
fer-se senyor del món.

ESCRIURE

Si William Blake escrivia al dictat
d'esperits invisibles,
jo escric també al dictat
però no d'esperits, sinó del cor.

Els homes, del seu cor n'han fet un símbol,
un control de la mel dels sentiments,
un dipòsit de l'escassa pietat
que a voltes ix com una cosa estranya,
una llar de l'amor; dels molts amors

que l'home pot tenir sense pesar-li;
en fi, si alguna cosa innata
tenim dins de nosaltres,
—matèria i sentiments tot d'una peça—,
que en el trajecte llarg d'aquesta vida
no hi guanya res, sinó dolor i ferides,
és el cor que portem a dins del pit.

Doncs jo escric al dictat
d'aquest cor, que considero immortal
igual que un altre hi considera l'ànima.

L'ESCENA VISCUDA MES VEGADES

Sé que vós m'estimeu,
i sé que no ignoreu que jo us estimo.

La multitud se us menja
moments després de passar prop de mi.

El meu cor és una àmfora de vidre
que roman entelada de sofrir.

Els nostres cossos joves
es criden a grans veus i cada dia:

Jo us vull besar i vós voleu besar-me,
i vós voleu que vingui al vostre encontre,
i jo no puc venir per manca d'ànima.

Ja maleeixo el nervi que em reté,
i em petrifica quan sóc davant vostre,
i em farceix fantasies
quan sou tan lluny que sols puc somiar-vos.

Aquesta és la cançó de cada dia
i jo no sé què fer per arreglar-ho.

LA TISORA

Palanca de progrés
màquina empírica de dividir;
guillotina a punt de caure.
Executador democràtic
puix li calen dos braços per poder occir.

Acers esmolats;
amiga de les modistes,
de dependents de roba i de brodadores,
i de les dones de sa casa.

Déu no la va crear:
la creà l'home.
Quan surtin himnes
en llaor i glòria de les eines nobles,
la tisora ja en té un de promès.

PLUJA

Els àngels s'entretenen
a llençar-nos agulles en rengleres,
que quan toquen a terra
o al paraigua, o a l'impermeable,
esdevenen líquides.

Entre els núvols es lliura cruel batalla,
i el gran terrabastall que produeixen,
ens el transmeten per entregues
de tard en tard: En diem trons.

Els llamps
són els encreuaments dels fils
a l'elèctrica egrègia;
quan plou, a dalt, tenen la prevenció
d'apagar els llums i de fer el cel més baix;
quan plou la Terra és una vall de llàgrimes.

Però a nosaltres, els humans,
no ens espanten aquests trucs d'escenari,
ja fa molts anys que plou i sempre plou igual,
i, tanmateix, si això no és altre
que repartir les provisions de líquid,
donar aliment als rius,
i fer que es rentin les persones brutes,
ja es podria buscar un altre sistema
més eficaç i més senzill
puix som al segle vint!

Mes, i si fossin
les cloaques d'algun altre planeta?

UN INCENDI

Avui he vist cremar una casa;
quin espectacle!
el moviment era imponent;
les flames, del color de Rússia, anaven
consumint l'edifici poc a poc,
la gent de dins cridant i basquejant-se
semblava un grup de folls,
els bombers amb els aparells inútils
no feien ni deixaven fer a ningú,
la gent que s'ho esguardava
era un mut testimoni d'aquell cas.
Si sense ajuda tot s'hagués cremat,
ara, amb ajuda, no s'ha cremat menys.

Falta saber si és una força natural el foc,
puix si no podem vèncer la tempesta,
ni el cicló, ni el volcà, ni el terratrèmol,
jo considero anar contra la Natura
voler lluitar amb el foc.

Tothom té unes particularitats,
i, en tot cas, som nosaltres els culpables
de fer les cases amb tal combustible.

BAPTISTA XURIGUERA.

MORALITATS I PRETEXTOS

SENYALS DELS TEMPS

L'encaix d'anuncis de les Agències de turisme dins els llibres més característicament intel·lectuals ens reserva contrastos com aquests:

A la pàgina de la nova edició de *Monsieur Teste*, de Paul Valéry, en la qual l'autor per reflexió del protagonista constata: "*De què he més sofert?... Potser de voler anar fins a la fi de mi mateix*" prenen la mirada els dibuixos colorits i les fotografies de propaganda dels *Chemins de Fer de Paris a Orléans*; i al bell fons de l'examen implacable *L'escola de les dones*, d'A. Gide, distreu la nostra atenció el crít convidador de la cartelleria volant dels *Circuits automobiles des Vosges et des Ardennes*.

PETITSES

La malignitat de certs lectors, els quals sembla que regiren amb lupa reconeixen morts de les obres vives.

La dels altres que confegeixen les lletres i no penetren l'esperit.

La dels qui no saben fer-se la història al marge dels historiadors.

QÜESTIÓ PRÈVIA

Si tal autor subratlla en un llibre de poemes una oda al bidet i tal altre autor reclama la poetització dels objectes de cuina i el de tots els atuellis de la vida de cada dia, em cal dir públicament que l'estrella del matí i la rosa són objectes de la meua quotidianitat i que, bany per bany, em quedo amb la higiene de Góngora:

*Oh claro honor del liquido elemento,
dulce arroyuelo de luciente plata,
cuya agua entre las hierbas se dilata
con regalado son y paso lento.*

ESCOLES

Cursaria amb més afecció la de la senyora Emilie Teste més que no qualsevol altra de les femenines que ha sovintejat el senyor Gide.

I procuraria no oblidar els següents mots de la lletra de l'amic del senyor Teste: *...que nos jugements nous jugent, et que rien plus ingénument ne nous dévie et n'expose nos faiblesses que l'attitude de prononcer sur le prochain.*

CONCEPTE MODERN DE LA COMPRESIÓ

Tots coneixem el tarannà d'aquells homes l'exquisidesa dels quals no arriba més enllà de la convivència que entenen practicar pagant doble i posant-se en mànagues de camisa.

JOCS CÒSMICS

L'atleta va disfressat d'arlequí, amb brusa de laboratori. Venia molt ben recomanat de les fades. La seva presentació ha estat una festa solemniàl. A la presidència el senyor Paul Valéry. Al públic tots els grans senyors del món de les arts, del món de les lletres, del món de la sang i del diner, vestits de gran etiqueta de saló.

L'atleta-arlequí ha començat els seus jocs còsmics, ben cordada la brusa, ben desinfectat tot ell.

Un escèptic (tots els seus posats recordaven els del nostre Bartrina), volia protestar: Eren més divertits els jocs de mans.

El senyor Pierre Guéguen, sense immutar-se, ha continuat els seus jocs còsmics.

I l'escèptic ha callat. I tot el públic ha estat guanyat per la gràcia dels jocs el secret dels quals no és sinó la traça amb què l'atleta-arlequí ens fa veure els imponderables de Góngora al cor d'una fórmula científica, sota una llum que tant pot venir del somriure de les fades com de

l'esguard precís de Valéry i amb la certesa d'arribada de l'home, del poeta que sap on va i que porta en regla el certificat sanitari.

L'ESTIL QUE ARA S'ESTILA

Podríem definir-lo amb el graciós eufemisme d'aquella dama galant del divuitè, la qual acusava un dels seus festejadors de masses exclamacions i poques reflexions.

VIATGES I LECTURES

A la simple diversió preferim el daler de comprendre.

A la copa d'estudiant dels dies de festa a la despesa, preferim el reconstituent d'una tradició i d'una llar que assegurin l'eficàcia de les idees.

DIADES DEL LLIBRE

Tantes com vulgueu i amb el millor èxit de difusió.

Però no invoqueu l'espiritualitat sota les xifres de venda ni ens parleu de les gràcies de la cultura amb cartells enganxats als arbres, la gentilesa dels quals ofenen i disfressen.

RETORNS

Al fons dels *cants dels sentits i de la idea* amb els quals acompanya Benjamí Joppolo els seus camins intel·lectuals, advertim lassituds d'enyorança sentimental, com si l'endemà de l'exacerbació lúcida ens retornés (Joan Chabàs ha estudiat, amb exacta mirada, les vies del retorn) als climes del cor amb brises de Becquer.

INSTINT I TRUCATGE

Diríem el llibre de l'instint a la novella *Res de nou a l'oest*.

Diríem el llibre del trucatge a la novella *La lleva dels nats el 1902*.

I per reacció davant de l'esperit de lliçó de coses —de composició de coses, diríem— d'ambdues novel·les, procurarem als nostres fills la vivacitat d'un simple record com aquest: que cada diumenge ens vegin portar flors a la seva mare.

ESCURÇAR DISTANCIES

Del poema de J. Moreno Villa *Jacinta la Pelirroja* (de la qual diu l'autor: *todos conocen su elasticidad*, i a la qual adverteix: *absurdo y misterio en todo*, *Jacinta*) esplaiat entre aquest paisatge: *hice una D tendida como una barca —y todo mi cuarto se hizo playa—*, i aquesta sentència: *no hay más que infinito y motor*, a l'esquematisme de saviesa popular de la poesia d'Umberto Saba, cal saber trobar el punt coincident, les distàncies escurçades, des del qual és possible la remarca del crític Giacomo Debenedetti en definir l'art de la paraula i del vers, límits, de llum i de cant, com un conhort de l'etern.

SÍ, PERÒ...

Amb poètica vivacitat és recordada als joves l'angoixosa característica dels nostres dies deslligats per tal com semblen no estar segurs de res.

Exacte, però a condició que els dirigents de la joventut no oblidessin que la justa base dels principis fonamentals no és pas d'estar massa segurs perquè n'hem vinculat la possessió i els rèdits a una mena de veritat oficial, com el paper d'Estat, diríem.

RESPOSTES A LA INCOMPREENSIÓ

Als que cerquen la claredat lírica en les notacions de bon temps dels mesos de primavera als almanacs de l'agricultor, aquestes paraules de Juana de Ibarburu —consagrada avui Juana de América per mèrit sobirà de la seva poesia—:

... ..
Y murmura al verme la gente que pasa:
—¿No veis que está loca? Tornadla a su casa.
Dice que en las manos le han nacido rosas
y las va agitando como mariposas!—
Ah, pobre la gente que nunca comprende
un milagro de éstos y que sólo entiende
que no nacen rosas más que en los rosales
y que no hay más trigo que el de los trigales.
... ..

I als qui a nom de la Vida disminueixen sota les lletres grosses el sentit total de la vida, aques-

tes paraules de comprensió, de curiositat sempre alerta, de benaurada sollicitud i de maduresa atenta a la joia de l'adolescència que arriba —cal recordar que les deia Goethe—: “*El que es mou, el que ens empeny, el que diu: —sóc aquí—, els infants dels altres i els meus infants, tots, uns i altres, aquesta és ben bé la vida, no és això? Això és la vida. Sense això, què em recordaria el que sóc i com sóc?*”

RESPOSTA A LA XAFARDERIA

També les paraules de Goethe, amb motiu de la nota amb la qual una fulla volant maliciava equívocament el matrimoni del poeta:

“*Jo no sóc prou distingit perquè els meus afers domèstics mereixin un comentari. Però si cal absolutament parlar-ne, jo crec que la meua pàtria em deu la seriositat de la vida que he portat i que porto sempre*”.

RESPOSTA ALS ESPONTANIS IMPROVISATS LITERATS.

Aquestes paraules del llibre *L'esprit de la littérature moderne*, del senyor André Berge:

“Hi ha dos punts d'esguard: el del lector i el de l'autor, car l'autor, pel fet mateix que considera la literatura com un mitjà d'expressió, porta la seva curiositat vers les relacions que el lliguen a la seva obra més que no vers les relacions eventuals de l'obra i del lector. Es per això que no té por d'ésser hermètic i aquest desinteressament intel·lectual ha reeixit de vegades inesperadament a acostar l'autor i el lector, per l'enlairament d'aquest darrer al primer. El lector és obligat a fer un esforç de comprensió més gran, però del qual obté de seguida el premi amb la profundització que simultàniament realitza de la seva pròpia natura. Així fou destronada la concepció de la literatura passatemp, distracció elegant i distingida, divertiment d'hores buides...”

PROTESTO

De l'oficiositat de certes empreses, les quals amb rotunditat, que no perdonariem als crítics, afirmen: “*Queden venudes totes les localitats. Aquest és el millor elogi del poeta i de la seva obra*”.

Protesto i vull creure que el poeta no transigeix mai amb tan barroeres oficiositats.

AIXÍ VA LA VIDA

Si celebren un èxit financer de la teua carrera i conviden els teus vells catedràtics a l'àpat d'homenatge, tots ells diran que tu fores el deixeble predilecte, encara que signessin el teu *suspens* a l'hora de l'examen.

PERPLEXITAT

Si a les primeres pàgines d'un llibre —*Mes prophéties*, del senyor Henri Michaux, diem ara— llegim: *l'âme adore nager*, no sabem si seguir avant o si naufragar a la deriva en el somni de la inutilitat peresosa.

SUBRATLLO

Del magnífic llibre d'Antonio Marichalar, *Riesgo y ventura del Duque de Osuna*, tres moments culminants que sintetitzen aquestes tres constatacions:

El qui no vol anar amb enganys és el burlat.
L'orgull prohibeix les derrotes.
Nodrir-se d'ell mateix és ésser etern.

CAMINS DE L'HUMORISME CATALÀ

Els llibres *Tot de contes*, de C. A. Jordana, i *Vida i mort dels barcelonins*, de Joan Sacs, publicats per l'editorial *La Mirada*, assenyalen la plenitud de la prosa curta catalana a l'hora que la maduresa lírica ha fet possible el desdoblament dolç i sec de l'humorisme. Dolç, de Vilanova a Josep Carner. Sec, de les arbitriietats del d'Ors 1905 a les noves arbitriietats de Joan Sacs i de Jordana.

I encara el gust acostumat al semisec anglo-america o al semidolç italià (de Twain a Bontempelli hi ha totes les graduacions possibles), podia sentir-se abellit del tast d'estils humorístics com els de Joan Oliver i F. Trabal entre els més nous.

REGRACIAMENT AL SENYOR GONZALO DE REPARAZ.

Perquè al bell mig de notes oficioses d'una buidor dictada i d'una absència de grandesa que

fa por, subratlla en el seu llibre *Geografia y política* (novembre 1929) el fet de l'hispanisme total i l'expressió que trobà en llengua portuguesa per virtut del geni poètic de Camôens (pàgs. 156, 157 i 158 del llibre esmentat).

PERSPECTIVES DE LA NOVEL·LA CATALANA.

Si ajuden a establir, amb confiada normalitat, el panorama de la nostra actual literatura llibres com els estudis polítics de Francesc Cambó i Rovira i Virgili, i com els estudis històrics de Ferran Soldevila, Nicolau d'Olwer i Valls i Taberner i d'altres temes didàctics o informatius, com els de Carles Rahola, Pau Vila i Batista i Roca (precisament perquè respecten la dignitat literària i n'estalvien el pintoresc efímer), i també altres aplicacions de vocació professional, com la del senyor Pere Coromines, acompanyen l'optimisme de la fixació estricta de les perspectives literàries i expliquen el pas de l'estat líric a l'estat narratiu.

De vegades, però, com a *Les llàgrimes de Sant Llorenç*, l'experiència del senyor Coromines s'esmerça a voler elevar a essencialitat lírica la simple prova documental i el pas del document a novella no arriba a l'assoliment del seny de la forma que l'autor es proposava.

Certament, hi ha en el darrer llibre de Pere Coromines una voluntat de fixació específica d'aquella genèrica novella —tradició al dia del romanso de canya i cordill— que anys i anys havíem demanat. Hi ha també la confirmació del fet que les temptatives de tal intuïció del senyor Marquès de Camps i de tal curiositat del senyor Roig i Raventós, diem com exemples, dins una ortodòxia enaltidora del mestratge de Martí Genís i de Narcís Oller, no eren ni estèrils ni mal dirigides. Avui podem afirmar que la prosa descriptiva, biogràfica o miscel·lània d'A, B i C han establert les categories imaginatives i periodístiques que ajudaran l'estabilització benestant de la novella catalana. El llibre de Pere Coromines recull, millora i precisa totes aquestes dades i tempera la rancúnia subjectiva de molts de joves els quals no atinen a formular-les.

Les fallides de la novella *Les llàgrimes de Sant Llorenç* i la mateixa lentitud que preferentment li ha estat retreta, són de lleu i gustós oblidar davant de qualitats com aquesta:

El paisatge hi és la cosa sabuda i queda, per tant, reduït a essencialitat d'art, neta de compli-citats morals o libidinoses del comentari descriptiu. Així l'autor reïx amb dues ratlles a evocar la barcelonina Rambla de Catalunya, amb vigoria humana, sense llevar-li la llum local; així l'adolescència de la protagonista de la novella és expressada per *l'amarga quimera de plorar que de vegades sense saber com li muntava del pit*, i així nosaltres podem copsar, amb intenció transcendent, la simbologia del cas concret que ens ha donat Pere Coromines i aplicar-la, amb figuració mítica, a la precisió genèrica, que amb ell ve d'establir-se dins la literatura catalana: *quan la vida es converteix de miracle en un repte contra la llei, es constata que el món és massa gran per a viure-hi tot sol.*

UN GUANY MORAL

A la cantarella sentimental del cançoner bo-hemi que de la llibertat en feia una tonada de fàcil retenció i de capricios retorn, l'estudi de J. M. Ruiz Manent, obra de Balmes endins, ve d'oposar-hi tota una doctrina constituïda i estructurada.

Ja no és cas de dir, a grans masses corals, que anem cantant llibertat, sinó de constatar cadascú de nosaltres amb fidel música interior que ja penssem la llibertat.

REGRACIAMENT AL SENYOR CORREA CALDERON.

El vostre llibre *Indice de Utopias gallegas* ens ensenya a no enyorar. Gairebé ens fa tan forts que no ens calgui desitjar. Suscita en nosaltres la vocació del present.

EL CERCLE MAGIC

Gràcies al geni cridador i fecundador de la paraula, redimeix Puig i Ferrer l'instint sense paraules que volia ofegar-nos amb cercle assassí.

I dels llims de l'instint sense expressió excita la ingravidesa humana a volar.

Ell sap —i l'obsessió de confessió n'és el senyal— l'esforç que cal per arribar als cercles màgics i superar les angoixes del realisme galdosià (¿no heu recordat l'abundor poemàtica de *Fortunata y Jacinta* llegint les pàgines de la dar-

rera novella de Puig i Ferrater en les quals és descrita la vida dels estaments comarcals?) i les facilitats del realisme de Pereda (¿no heu assenyalat una voluntat d'alliberament en la descripció de les tertúlies dels senyors del poble i de l'apotecari?) i el pintoresc rural amb la certesa del qui pot dir en finir el llibre: "Ara ja l'he totalment expressat. No en parlem més".

Aquest tema del ruralisme ens fa copsar l'extensió del cercle màgic tot lluminós d'una intenció transcendent que no tenen ni el teixit de l'anècdota ni la congestió de la lletra.

Cercle màgic d'una llum difícil, com és difícil i complex el món que ilumina i ceneix sense arribar a estrènyer irreparablement.

AFINITATS

Del llibre de Salvador Albert ens resta —i ja no ens deixarà mai— l'associació d'uns mots: blau de mar, orient de perla; blanc de lliri, orient d'estel, les possibilitats d'alliteració i el ressò

espiritual dels quals no sabríem ni podríem exhaurir.

En definitiva, arribem al greu estat de pura reflexió que ens fa dignes d'aquest present del poeta:

*La lluna es pon. S'havien condormit,
a sa claror d'ensomni, les estrelles
que ara es deixonden, trèmules abelles,
morta la reina, soles en la nit.*

*La mar el fulgor excels
de la lluna reflectia.
Ara, li fa companyia
la solitud dels estels.*

I gosaríem dir que acompanya la nostra reflexió la música que les paraules del poeta exigeixen.

J. M. LÓPEZ-PICÓ.

V L A D I M I R M A J A K O V S K I

La inspiració d'Agustí Esclasans interpretava l'ardor d'aquest poeta, vertint —novembre 1924, LA REVISTA— la seva poesia La nostra marxa:

. . . . .
el nostre déu és la cursa
el nostre cor és un timbal
. . . . .

Pobre déu petit dels suïcides i pobre cor trencat de mort voluntària!

DOS I DOS FAN CINC

(UN ACTE DE TEATRE INTROSPECTIU)

PERSONATGES

AUGUST	35 anys		
EL BON AUGUST	desdoblament	n.º 1	d'August
EL MAL AUGUST	"	" 2	"
EL GRAN AUGUST	"	" 3	"
EL POBRE AUGUST	"	" 4	"

En realitat, el personatge protagonista és un de sol: August. Els altres són quatre parts integrants d'ell, com si diguéssim quatre "dobles" d'August, o sigui un August dividit en cinc parts, complementàries per conjunt. Tots cinc, doncs, han de vestir exactament igual i seran caracteritzats de la mateixa manera: figures altes, més aviat primes, nervioses, vestides de smoking, coll d'aletes, corbata de llaç de seda negra, cares afeitades, pàl·lides i fatigades, cabell pentinat enrera, tots cinc parlant i movent-se amb un acord fratern de gestos i d'actituds.

ESCENARI

Salonet de fumar d'un club. Parets empaperades d'un gris molt fosc imitant tela. Tres quadros petits al mur del fons. Dues portes laterals, practicables. A terra, una gruixuda catifa vermella. Al mig de l'escena, fent semicercle, cinc butaques, amples, folgades, confortables, bastant separades l'una de l'altra. Al mig del semicercle, petita taula de centre, molt baixa per tal que no llevi visualitat a les figures assegudes. Damunt de la tauleta, un revòlver. A banda i banda de l'escena, emmarcant-la harmoniosament, dos grans llums alts, de peu massís i daurat, amb pàmpol de seda morada decorat amb cordons, perles i flors daurades. La llum s'escampa opacament per l'escenari, a ratlles somortes de claror, de penombra i d'ombra, de manera que les cinc figures, quan conversin i gesticulin, es moguin sempre, borrosament, dins una semiobscuritat discreta.

COMÈDIA

(En alçar-se el teló, August està assegut a la butaca del mig, amb el cap entre les mans, atū-díssim, i donant proves contingudes d'una gran nerviositat angoixada. Les altres quatre butaques són buides. August es frega els ulls amb les mans, guaita com un somnàmbul a dreta i esquerra, i, de sobte, clava la vista damunt la tauleta de centre).

AUGUST

—El revòlver! M'espera encara? Encara! Jo no m'he mogut. Ell, tampoc. El sofriment, tampoc. Som tres que ens fem companyia, per por que jo sol em trobi massa sol. El sofriment! Com acompanya, quan l'home s'hi acostuma! A força d'habitud, és tan fàcil el sofrir com el fumar-se un cigarret... Sofrir, distreu. I quan la distracció s'embranca pel mal costat, el revòlver és una porta falsa que dona a les cambres tristes de la tenebra il·luminada. Follia! Sofriment de follia! Follia nua en la nuditat del sofriment més espadat! Sofriment i follia: pluja de cendra damunt la cendra... Un revòlver i un cigarret, ben mirat, són dues màquines de fer cendra. Doncs, au! Riboteja la fusta dolorosa, August! Fes encenalls i cala-hi foc! Què en treuràs de fingir i somriure, només pel gust de desvariejar tenebra endintre, com si seguissis, amb l'ànima a les fosques, les espirals del fum damunt la cendra? Crema l'angoixa i escampa les brases! Tens por d'enganyar els altres? Molt pitjor és

enganyar-se a si mateix... Desvari! Desvari! Disbauxa de desvaris, creuant el angles i els triangles del joc de carrers interiors, pels quals hom ha passat tantes vegades amb els peus nusos i el bombolleig d'angoixes a la gorja! Follia de desvarieigs, dansa d'esforços inútils i de gemecs estèrils, com el grinyol d'un filabarquí de centenars de corcs al cor de la fusta massa resseca: sofriment, corc de la consciència... Voluptat de l'humà suplici indeclinable! De què em serveix tenir una consciència, si a fi de comptes és més dels altres que no pas meva? Una consciència! Ja n'estàs ben cert, August, que només és una? La consciència humana és una, i dues, i tres, i cent, i mil, i cent mil... I qui em diria si és vertadera o bé si és falsa? Crido, gemego, faig conversa amb mi mateix. I em llenço, desfrenat, avall i avall de les muntanyes russes de la febre encesa. I al fons de tot de mi les forces ignotes serpegen i s'enrosquen, xiulen i mosseguen, corquen i circulen, pujant i baixant a través de les venes i els nervis, trampolins del misteri incendiari. Farsa? Farsa! Però sofriment en la farsa. Per tant, farsa sincera. I dolorosament enfollidora. Ai! Què hi tens, August, cos endintre, com més endintre i més a fons millor, fins a topar de front amb els murs negres de la casa de l'ànima, pobra velleta de mil anys en un minut, que viu sola i trista, freda i feble, malalta i tímida? Obre els ulls, August: guaita el revòlver com et guaita... Prendre'l, apretar el gatell, disparar. És tan fàcil com encendre un cigarret. Si l'encenc, no hi haurà vessament de sang. Però hi haurà escampament de cendra. Sang o cendra, tot és tenebra. Com a dintre de mi. Desvarieja, August! Desvari, sofriment i follia: total, solitud. Penetra ben endins de tu mateix... Riboteja, serra, estella la dura fusta dolorosa, fins a fer-ne serradures de no res! Forces que viviu en mi, dobles de mi mateix, espectres vestits d'ulls, larves introspectives d'aquest August de carn i ossos que ara gemega mirant enfora, sortiu! Volteu-me i aconselleu-me. Són tan poqueta cosa, un home i un revòlver, quan tots els vents dels sofriments atien la sang i bufen la cendra! Veniu i parleu-me, forces internes, desdoblaments fraterns que viviu dins de mi com a casa meva, com a casa vostra, com a casa de la consciència o de les cent mil consciències, controladores dels meus

actes abans de fer-los! Només de pensar, només de pensar en pensar, ja sento que sóc la presa d'algú que encara és jo sense que jo pugui rebutjar-lo ni retenir-lo. Qui és? L'àngel o la bèstia? El bé o el mal? La vida o la mort? La llum d'abans de néixer o la claror de després de morir? Qui és o qui són? Ai! Sóc la joguina de mi mateix. Sóc August. Però sóc, en aquesta hora d'invitació terrible al gran viatge, consciència o consciències endins, el bon August, el mal August, el gran August, el pobre August... I a través de tots ells, i de tants d'altres encara, sento que el simple August s'anulla i calla. Parleu, forces interiors! Quatre fragments de mi mateix, parts bones i parts dolentes d'aquest August que us crida, dos i dos que són quatre, però que amb mi som cinc, i cinc en un, salveu-me i fortifiqueu-me! Penseu que al darrera vostra camina, descalç i adormit, com un somnàmbul vaporós, tossut, el silenci! I el silenci, avui, dintre meu i al meu entorn, s'anomena suïcidi...

(Allarga la mà per a prendre el revòlver de damunt la taula).

EL BON AUGUST

(Entra per la porta de la dreta i s'asseu al costat d'August).

—Mai, August! Si les forces interiors no t'han de valdre quan penses a les fosques i quan gemegues caminant a les palpentes per dintre de tu mateix, de què et serviria el luxe mesquí d'alimentar-les? Calma't. Torna en tu, August, i les boires roges i negres s'esvairan per sempre. Sóc un bon amic teu. Descansa en mi, que vetllo per la teva benaurança. Sóc la part millor de tu mateix. Sóc el bon August. En mi no hi ha perill i el meu parlar no coneix el dring de la tendresa falsa. Què tens? Digues! Per què gemegues?

AUGUST

—Ai! Ai de mi! Dissortat, espremut, volatilitzat de mi! Sóc l'ombra d'una ombra d'home! Sóc com l'eco totalment esvaït d'aquell fortíssim August d'un dia! Sóc un home acorralat. Dintre meu i al meu entorn, tot és un joc contradictori de laberintes sense fi, de carrerons sense sortida! Ai! Pobre de mi! Home sense forces, com una esponja de carn descolorida que va fent-se petita i es fon dins el puny clos del dolor més

inexorable! Ai! Qui encendrà llànties d'argent amb flames d'or, qui passejarà canalobres guarnits amb estels de llum purpúria, tot al llarg dels meus camins densos i de les meves cambres closes? Tot és nit! A fora i a dins de mi, tot és tenebra de gel! I àdhuc aquests murs que em volten, tenen un no sé què d'hostil, com de coixí massa dur, damunt el qual no trobo repòs ni puc fer-hi dormida blana! Trist de mi! Vençut de mi! Ai!

EL BON AUGUST

—Calma't, August, et dic de nou! Calma't i escolta'm! Vols dir que no exageres? Ets un home fort, però passes uns moments de feblesa. Si et planys i dones voltes al teu entorn, les espirals de desconsol vestiran l'home fort que has estat sempre amb una mena de boira angixada, i semblaràs un home feble.

AUGUST

—Hi ha moments en la vida dels homes, forts o febles, que tots els camins van trencant-se a llur entorn. I la vida se'ls converteix en un encaix d'estels de cent puntes. I cada radi, de llum o de tenebra, se'ls torna un carreró sense sortida. La meva hora actual és un feix de moments d'aquesta mena...

EL BON AUGUST

—D'altres n'hi ha de molt més dignes de plànyer que tu, i no es queixen com tu. Què més desitges? Quina altra cosa et cal per viure feliç? Tens trenta-cinc anys, et volta una família, hi ha al teu costat una muller que t'estima i uns fills que creixen amb els ulls fits en els teus ulls i amb la cara com un mirall de la teva pròpia cara. Què més et cal?

AUGUST

—Es cert, bon August, és cert! Sóc en la plena edat viril, tinc muller i tinc fills, en aquest món i en l'altre; fills que viuen i creixen amb salut, trossos de carn meva, més sana i més forta que la meva; i fills que ja són morts i soterrats, trossos de carn meva també, bocins del meu cos que ja es podreixen al cementiri. He pagat virilment, com cal, el meu tribut de carn i de sang, d'amor i de dolor, a les lleis de la vida i de la mort. I no obstant...

EL BON AUGUST

—I no obstant, què? Tens negocis escampats, ací i arreu. El diner ve a tu, se'n torna i revé, multiplicadament. Grans empreses, afers complicats, projectes en creixença, surten de tu i a tu tornen, nodrint pel camí vides i vides d'homes que de tu depenen i que per tu treballen, i al volt dels quals altres mullers i altres fills, vivents o difunts, multipliquen i fructifiquen, a llur torn, els contractes i els engranatges de la vital màquina quotidiana. I què? Què té això d'estrany, de nou, d'extraordinari? Lleis eternes que eternament van renovellant-se. Aquesta és la feina dels homes normals en aquest món. I qui s'hi refusa, no toca amb el cap la viril mesura humana. De què et queixes, doncs? Tot és força i plenitud al teu entorn. I a dintre teu hi ha ruïna i feblesa? Són fallides de l'esperit, són esquerdes a l'ànima, com si trontollessin els fonaments enganyosament sòlids d'un formidable palau ric en columnes? No tinguis por ni temis res, August! L'hora trista passarà. L'aclaparament serà un núvol d'estiu. L'home fort és un cel blau sota el flagell magnífic dels vents en llibertat. I el sol, al mig, hi brilla amb flama nova i més viva. Les penes de l'home fort: boires, boires, boires...

AUGUST

—Com ets bo, bon August! És cert. Tinc tot això que dius i més encara. I, no obstant, a dins de mi tot és tenebra. La meva ànima, avui, sembla una massissa columna central, volum de marbre amb peu de bronze, trencada fatalment pel mig. No és esquerra, sinó ruptura. La consciència...

EL MAL AUGUST

(*Entra per la porta de l'esquerra i s'asseu a l'altre costat d'August*).

—Bah! Ja hi som! La consciència? Santa simplicitat! De quan ençà l'home verament viril s'amoïna quan pensa en la consciència? Ja n'estàs ben segur que això que et fa mal és la consciència? De quan ençà tens consciència, digues?

AUGUST

—Com ets cruel, mal August! Cruel i cínic! Em calen paraules de consol, i tu et complaus

espolsant grapats de sal damunt la llaga oberta!
Calla, si no em pots o no em vols plànyer...

EL MAL AUGUST

—Em fas pena, August. Jo sóc com el bon August, però a l'inrevés. Som la cara i la creu, ell i jo, d'una mateixa medalla humana. I el seu dring de metall té un so fratern. Som un i un que fem dos, però que amb tu fem tres. Som, millor dit, un i un que fem tres. I tots tres no som encara ni tres bocins d'una consciència sencera! El bé i el mal no és tot, en la vida dels homes. Hi ha matisos i ressons, que els ajunten i els separen. Si bé t'hi fixes, August, veuràs clar quins són. I el pensament suscitarà la corpòria presència.

AUGUST

—Matisos i ressons del bé i del mal? Jo només us sabia a vosaltres dos; però ara, només de pensar a pensar-ho, ja veig com un espectre anímic que vol fer-se figura i forma. Es ben cert! Al costat del bon August i del mal August, hi ha tota una gran part noble, alta, bella, digna; i també n'hi ha una altra de mesquina, de vil, de baixa, de terra-a-terra. Com són i com es diuen?

EL BON AUGUST

—La primera és el gran August; tu mateix ho has dit abans, i ara ho oblides.

EL MAL AUGUST

—La segona és el pobre August; abans ho has dit i ara també ho oblides...

AUGUST

—Cert. Ho recordo. Ho veig i ho sento. Són com l'escreix de vosaltres dos i com l'ombra d'una altra ombra, ombra a llur torn d'aquesta ombra més densa i més concreta que sóc jo: August tot sol. Sou dos i dos que feu quatre; i tots quatre aneu contra mi.

EL GRAN AUGUST

(Entra per la dreta i s'asseu al costat del bon August).

—T'enganyes, August. Som dos i dos que fem cinc. Car tu ets al mig de nosaltres, causa i efecte de nosaltres mateixos. Tu, sense nosaltres,

no series ningú. Nosaltres, sense tu, no tindríem cap mena de força. Amb tu, tots salvats. Sense tu, tots perduts. Tu i nosaltres quatre, som dos i dos que vivim en un i per un. I aquesta és la teva grandesa i també la nostra. Pots creure-ho. T'ho diu el gran August, la més noble part de tu mateix...

EL POBRE AUGUST

(Entra per l'esquerra i s'asseu al costat del mal August).

—Compte, August! No et precipitis! Dos i dos fan quatre, però sovint dos i dos no arriben ni a fer un. La mesquinesa humana pesa, pesa... I tu, August, no ets res més que un home. L'hora trista que ara passes és la més clara de totes les hores virils. L'home, al món, no és veritable home sinó en l'instant de nit que li fa descobrir l'interior esquelet del pobre-home. Si tu l'has descobert avui, pots dir-te benaurat. I les arrels de la teva benaurança s'enfonsen en la dissort. Jo, que sóc el pobre August, em considero molt honorat d'assistir-te en aquesta feblesa tan nuament humana que et fa més home als meus ulls. August és més August perquè el veig com un pobre-home-arran-de-terra! Per què calles i voltes els ulls mig esverats?

AUGUST

—Tortura! Tortura! Com flamegen els gresols de la consciència! Roden els ulls al mig de les conques; i el món extern va convertint-se en un borrós espectre perdedor i fallaç del món intern. Soledat espaventable de l'home sol amb consciència d'ésser-ho! Vida, força, pensaments i sentiments, esposa i fills, riqueses i honors: fusta vella per a nodrir la flama lenta de les teieres que s'apaguen amb somnolència cruelíssima...

EL MAL AUGUST

(Amb ironia acerba, i rient per sota el nas).

—I que n'ets de ridícul, criatura! August: permet-me que t'ho digui; ets un nen, un nen, un nen!

EL GRAN AUGUST

(Molt dignament, amb gran admiració continguda).

—Tot el dolor d'August és un trofeu viril; sofreix per plenitud en la puixança i em sembla

taciturn per excés de puresa. No hi ha com la solitud dels homes purs per a refer tota mena de virginitats perdudes. Home sol és home pur. I en les artigues pures recobra la nova força, com Antèu en tocar la mare terra...

EL POBRE AUGUST

(*Amb desdeny mal dissimulat, i amb una certa impaciència*).

—Soledat, puresa, força: vanitat de vanitats. I al fons del sac, després de tot, avui com sempre: misèria, misèria, misèria.

AUGUST

—Quatre forces controladores dels meus actes! I ni una d'elles és prou forta per a escriure amb guix etern, damunt la pissarra del meu absolut desig de concreció, les paraules que em podrien tornar per sempre la calma perduda. Pau en la guerra, però pau interior... Riquesa per fora, però misèria per dintre, és ben cert! Tot el cel crepitant d'estrelles, al damunt meu. I totes les lleis morals, com el reflex dels estels al fons del riu o al fons del mar, dintre meu. Consciència, sentit íntim, ulls interiors que cap parpella no protegeix: ets tu l'ànima, o ets com una mena de serventa fidel que en nom d'ella prengué nota dels seus estats i de les seves fines ocupacions, registradora de les humanes operacions? Soliloqui, soliloqui! O series, consciència de les mil consciències, l'única facultat primitiva que encara mou les ales lasses al fons del meu fang transparent d'home primitiu?

EL BON AUGUST

(*Amb veu suau i emocionada*).

—Com vas allunyant-te del món, August! Qui diria, en sentir-te, que ens trobem al salonet de fumar d'un club? I qui descobriria que fa un moment el silenci que et voltava, fitant l'arma que dorm damunt la taula, s'anomenava suïcidí?

EL GRAN AUGUST

—Quan l'home parla davant Déu que calla, qualsevol recó de món es torna temple.

AUGUST

—I on? I per què? Jo l'he coneguda, la meva

ànima. Vosaltres també hi éreu, però callàveu. Jo la vaig conèixer un dia, molts, oh, molts dies, com una força sensible, lliure, tota ella feta una trena de foc intel·ligent! I era ben viva i tangible: més concreta que el meu infecte propi còs. No tansols sentia, coneixia i volia, sinó que era mestressa absoluta, senyora i majora dels seus actes, doble de la meva consciència que tenia perfectíssima consciència de les seves emocions, de les seves idees, de les seves determinacions. Era terra ben ferma, la meva ànima! I avui? Avui és un camp inundat. Desert d'onades grises: això és la meva ànima actual, làs de mi...

EL POBRE AUGUST

—Recula, August. T'enfones en la mina; hi trobaràs l'aire enrarit i l'asfíxia certa.

EL GRAN AUGUST

—No reculis per res del món, August! Al final de la mina fosca hi ha la salut! Menja't tu mateix. Nodreix-te del teu propi cadàver vivent. Prossegueix la baralla amb tu mateix. I quan la carn s'esborri, l'ànima et farà veure les coses més núes i clares. Tot, família, fortuna, per tu, en aquest moment terrible, no és res més que un grapat de cendra freda i morta. Sofreix i tortura't, August! Sigues l'home-que-es-turmenta-a-si-mateix, ara i sempre!

AUGUST

(*Completament clos en ell mateix, absent del món que el volta*).

—S'entrebaten dins de mi les forces cegues que viuen sense tenir ni el sentiment ni el pensament de llur vida fugaç, però sempre renovada; coses, i no persones; mancades de domini i d'acció damunt d'elles mateixes, naufrags que s'aferren a taulons de miratge. Heus ací allò que em fibla, consciència endintre, en les dures hores del defalliment, del deliri i de les implacables rufacades de les passions...

EL MAL AUGUST

(*Flemàtic*).

—No sé per què em sembla que aquest noi acabarà malament! (Somriu, divertit, de cara al sostre).

EL BON AUGUST

(Paternalment).

—L'ànima humana, transportada fora de nosaltres, dóna tota mena de moviments al panorama movent que va desplegant-se davant dels nostres ulls interiors meravellats. Com és bó i és veritable l'espectacle d'un home que s'analitza la consciència! Com ets bell, amic August!

AUGUST

(Conversant amb si mateix).

—Ales i més ales! Tota una immensa columna d'ales de tots colors, batent i vibrant, brillant i llampeguejant a la plena llum del sol! Trosset de fang que malda per fer-se llum, i que a estones ho aconsegueix! Muller, fills, benestar, tota l'anècdota fortíssima que trenca l'entrellat espès de la meua vida: com es torna desferra miserable en aquest trist moment d'autoescrutació! Pur en la naixença, pur en la mort. De puresa a puresa, tota una corrua interminable de moments disfressats. Sóc l'home que sóc i l'home que he volgut ésser. Cada vespre, quan els somnis troben en mi una presa fàcil, assagen entre home i home, cruel combat entre un fantasma i el seu espectre, baralla d'ombres, la gran comèdia final del bon repòs que m'espera més-enllà...

EL POBRE AUGUST

—Hi creus, en el més-enllà?

AUGUST

—Potser sí, potser no. No m'interessa. Quan un home ha sofert massa en aquest món, no cerca en el més-enllà res més que un repòs ben guanyat. Poc dolor, apropa a Déu. Massa dolor, allunya de Déu! T'ho diu un home que ha sofert categòricament.

EL BON AUGUST

—Sofreix amb dignitat i amb voluptat. Analitza i sintetitza el teu dolor. Sofreix augustament, August. Sigues un home patidor amb consciència d'ésser-ho. I accepta sempre la sofrència al cent-per-cent. Només així, heròic i estòic de tu, coneixeràs el gaudi dels dies ben viscuts. La vida vital és el zero absolut. I les mesures del viure valdran pel contingut amb què tu t'afanyis a omplir-les...

EL MAL AUGUST

(Molt divertit, estranyadíssim i desplaçat)

—...i la mort li serà major naixença! Que en sou d'ingenus! Viu com vulguis, August; a condició que més enllà no hi trobis res. La vida no valdria la pena d'ésser viscuda si més enllà no hi trobéssim aquest zero absolut de què parlàvem. No ací, sinó allà! Només els homes que del més enllà no n'esperen res, tenen el dret de demanar que els deixin viure de pressa, per viure ben tranquils, definitivament, quan siguin morts...

AUGUST

(Amb profunda tristesa categòrica).

—Paraules, paraules encara! I les fogueres cremen follament... No us parlo de l'estàtua de fang, sinó de l'estàtua de llum, forces internes que em sosteniu torturant-me! Jo voldria prendre en mans aquest flam de consciència que em llengoteja la vida vulgar, i convertir-lo en mil llengües de foc que em confirmessin en una vida més alta, ja entenedora i fruïble en aquest món de cada dia... Jo voldria que amb el clam de ferro ardent de la consciència viva, la meua ànima pogués fixar-se en si, martell d'acer d'ella mateixa, i descobrir-se a si mateixa, causa i substància alhora. La consciència torturada em suggereix, tossudament, una clara idea d'unitat, adormida, com una núa verge de quinze anys, sota el fullam dels fenòmens que tenen l'ànima per teatre, al cor de la identitat estricta de l'ésser pensador. I per la durada d'aquests fenòmens, ara, avui, ací, tinc la ferma voluntat d'encalçar la idea de durada, que més tard la raó, pura i alada, lliure de traves, elevarà a la de temps absolut!

EL MAL AUGUST

(Enervat, amb despit).

—Parles per enigmes? No t'entenc. Sembles un poeta obscur. O un filòsof confussionari. Com davalla i s'arrossega l'home, quan abandona el fang carnal que l'aguanta i el vivifica... Plega les ales, August; arronça't d'espatlles i toca de peus a terra. Pensa que tota elevació és dolenta!

EL GRAN AUGUST

(Radiant, amb gran admiració).

—Com ets digne de mi, August! Com sóc in-

digne de tu! Si et miro, sembla que et vegi voltat d'una aurèola vibràtil, com si el prisma s'hagués multiplicat, gotes de pluja al sol, només per fer-te companyia decorativament! Vius en un món de llum daurada, però els teus ulls són plens de tenebra. La voluntat que et mena és una doble voluntat divinitzadora. Deixes d'ésser un home, per a vestir-te, i pel fet de vestir-te, precisament, amb la vesta solar dels déus. Voluntat de puixança! Feste'n un mantell folgat, i camina, com un déu enlluernat, o com una estàtua d'ulls sense nines...

EL MAL AUGUST

—Imbecil! Aquesta voluntat de puixança que a tu t'admira, té un nom més cruel, però més encertat.

EL GRAN AUGUST

—Quin nom és, advocat del diable?

EL MAL AUGUST

(*Amb desdeny*).

—Voluntat de ruïna, si et plau!

AUGUST

(*Amb defallença, obsessionadament, i després animant-se per graus*).

—Tots quatre teniu raó, però no us val. Hi ha algú, hi ha quelcom, per damunt de tots nosaltres, més relligador i més dominador que nosaltres cinc. Som dos i dos que fem cinc. Però hi ha un, o una, que val per tots cinc, i que val per si sol més que nosaltres, animador de les comparses entenebriades. Jo atribueixo a les realitats exteriors, i vosaltres amb mi, les nocions que la consciència em forneix, capdill de guerra mesurant el pes de les armes al mig de la plaça pública. Atribueixo l'existència substancial, la relació de causa i efecte, i la durada, als fets exteriors, fillada anímica semblant a la meua fillada carnal pel joc de la transferència vital. Tot això són atributs del meu ésser, un o molts, que la consciència em reservava i em revelava. Cent vegades, d'un cap de dia a l'altre, en solucions de continuïtat suscidades per l'indebutable desig foll d'evasió que em turmenta cada segon, m'he proposat, i em proposo encara —què faig, sinó, en aquest moment que fuig?—, cons-

truir el món a imatge meua, per demostrar-me jo mateix —ingenu!— que tinc consciència de mi mateix. I em cal que així sigui, ara i sempre: Si això no fos, el món no expressaria res als meus ulls enlluernats. I seria un teatre a les fosques, engany d'escena muda, baix espectacle de fantasmagoria falsa...

(*Acota el cap, retut, gairebé plorant*).

EL BON AUGUST

—Estàs colpejant amb el front muralles fermes. No cerquis en tu ni al dessota teu, allò que pots trobar damunt teu només alçant el cap. Clava els ulls en el món sensible i veuràs que tots els objectes viuen sotmesos al nombre i a l'extensió. Descobreix els ritmes que els lliguen i compara'ls amb els ritmes que et mouen. El sistema anímic que viu dintre de tu, August, és una pura constel·lació de nombres sonors. Cerca el to característic de cada un d'ells; i quan els hakis fet dringar tots, descobriràs que ets una font d'idees. L'home vulgar, amic August, és un univers de ritmes interiors. Sigues el músic de tu mateix. I la carn se't fondrà, tornada proporció i feta harmonia. Pitagoritza en les teves constel·lacions. I tocaràs de peus a terra, consciència en l'aire més que no pas consciència endintre!

AUGUST

(*Amb agraïment*).

—Cada vegada que em parles sembla que m'untin les llagues del pit amb ditades de bàlsam d'olor. Gràcies, bon August... Per tu he comprès, crec que per sempre, quin és el destí de l'home. Sóc una força lliure i intel·ligent; per la intel·ligència, conec el bé. Serà, potser, que per la llibertat conec el mal? Si el fi de l'home és el compliment de la seva llei particular, no puc negar que hi ha en mi dues tendències igualment terribles: la de les passions, que m'és fatal; i la de la raó, que és lliure, però que no sé si m'és benèfica. Pel vent de les passions, em sento arrossegat cap a la joia; per la raó, en canvi, sento l'impuls irrefrenable de cercar la joia, la meua joia si més no, per l'una o l'altra de les senderes entrecruades al meu entorn. Diguem-me: segons la idea que m'he format, dia darrera dia, sofriment darrera sofriment, del bé i del mal, de quina mena ha d'ésser la lluita d'amb-

dues propensions, entre els braços i els punys closos de les quals triomfa o cau retuda la llibertat de l'home? Oh! Per tot allò que us sigui més car, parreu-me, forces internes! Penseu que m'hi jugo la vida! Penseu que llenço al foc encès allò que és molt més preat i moltíssim més estimat que la força del viure: la pau de l'ànima!

(El bon August, el gran August i el pobre August guaiten a dreta i esquerra, es remouen en el seient, es freguen les mans i guaiten el sostre, amb una actitud mediocre i mig estúpida. No saben què respondre-li. El mal August guaita la taula de centre, somrient i a l'esbiaixada, preparant una resposta que se li fon a flor de llavis).

AUGUST

(Angoixat).

—Per què calleu? Parreu d'un cop! No són clares les meves paraules? Si jo, l'home-pobre-home, obeeixo cegament l'instint de la passió, deixo d'ésser lliure. Però si jo no permeto que la passió comunicui la vehemència a les meves facultats, deixo d'ésser actiu. Dilema de tenebres! La intelligència deu menar, i mena de fet, el naixement de les passions; però la força serena de l'ànima s'adreça a cada objecte, segons l'impuls amable que rep de cada força intelligent. Terrible batalla en els camps de la consciència! Si poso la idea en el gaudi dels sentits, totes les afeccions de l'ànima s'adrecen cap a aquest costat. Si poso la idea del bé en l'acompliment del deure, la intelligència guia vers aquest fi totes les forces de l'ànima. Confusió de les idees de virtut i de benaurança! On són, muller, fills, fortuna i honors, anècdotes que cobriu les façanes vitals com una immensa sortija voleiadora d'amples cortines de seda morada?

Posar la humana esperança en les formalitats, és superstició; però no retre l'homenatge que elles exigeixen de l'home, és supèrbia ridícula. I la consciència calla i s'adorm, ploriquejant com els infants. Retuda, però no convençuda. Cansada, però no satisfeta. Feina de les Danaides, guanyada i perduda alhora... Què cal que faci, que digui, que pensi? Parreu! Oh! Parreu-me! M'esteu fent desesperar! Digueu-me el que vulgueu, però digueu quelcom!

(Tots callen. Només el mal August, amb flema cruelíssima, respon interrogativament).

EL MAL AUGUST

—No val la pena. Ets un home tan insignificant com tots els homes. Posat a no ésser res, no ets ni la figura central d'aquesta comèdia. La meua pregunta serà la meua resposta. August: saps qui és el protagonista d'aquesta conversa de cinc persones que en fan una de sola? Et dic que no ets tu. Saps qui és, August?

AUGUST

(Amb nerviositat desesperada).

—Qui? Qui és? Acabem! Parla d'un cop per sempre!

EL MAL AUGUST

(Magnífic de cinisme i de menyspreu, indiferent, signant la taula amb el dit estès, i amb veu fatídica).

—El revòlver!...

TELÓ

A. ESCLASANS

EL PAISATGE BUCÒLIC

L'amor al paisatge dins la poesia llatina no arrenca de la literatura grega clàssica; com en molts altres caires de la literatura a Roma, cal cercar l'arrel en la literatura alexandrina. Es un fet, ja assenyalat sovint, com el gust per la natura, l'amor al paisatge és un dels efectes de la creixença monstruosa de les ciutats hellenístiques: l'home d'esperit, las de la febrosa activitat i brogit de la ciutat, estima l'*otium* del camp. Cal afegir, i no insistiré sinó per recordar-ho, com la pèrdua de les llibertats polítiques —el canvi del ciutadà en súbdit—, fet de la història política de Sicília i després de tot el món grec posterior a Alexandre, produí, si més no, el gust per la vida interior, les principals manifestacions filosòfiques del qual són l'epicureïsmes i l'estoïcisme. Com tota tirania, la tirania monàrquica, tot separant l'home dels afers del ciutadà, l'acostà als afers de l'esperit, a la filosofia moral, a l'art, a l'erudició. L'amor, el gust pel camp, no fou sinó una afirmació de l'individualisme, de la independència personal: l'home, vora de la naturalesa, es troba més lluny de les voluntats alienes i més a la vora d'ell mateix. Epicur, segons Plini, fou el primer a posseir un jardí dins la ciutat. Eurípides, home de vida privada únicament, ja fou un dels primers a manifestar el seu amor a isolar-se enfront de la naturalesa, però, ultra la seva vida apolítica, observem també el seu tarannà d'home de dubtes religiosos i de complicacions espirituals.

No és que neguéssim ara que el sentiment de la naturalesa manqués a la Grècia clàssica, no és això; ¿com dir això, si una de les més grans creacions de l'esperit de Grècia, la religió, té com a arrel, tal vegada la més profunda del seu sentiment, la idea de la vida misteriosa de la naturalesa que embolcalla el grec? ¿Com explicar, si no prenent com a base aquest sentiment —comú a tots els pobles primitius, però més subtil i fi en el grec—, el fenomen de divinització i espiritualització de tota la naturalesa amb la seva

virior, amb la seva força fecundant i misteriosa? Ara bé, observem com aquesta arrel de sentiment misteriós de la naturalesa termina en un antropomorfisme modèlic. I, si passem al món de la literatura i de l'art bé observarem com també la força del temperament grec ha dut únicament un tema al seu art: l'home. Tota la resta són punts de referència. Així els elements de paisatge, tant a Homer com als lírics, són formes d'imatges, de comparacions; si alguna vegada assoleixen gairebé la descripció com en el famós cant del cor a l'Edip a Colona de Sòfocles, la descripció del camp àtic és únicament un elogi, talment com després per demostrar encara més l'excel·lència de l'Àtica fa l'elogi del cavall i de la navegació. A Hesíode trobarem el camp, àdhuc la descripció, però sempre referida a una utilitat, la qual trobarem també en el fi temperament de Plató.

Potser es deu al fet que la vida del grec s'escola tota a les petites ciutats tan a la vora del camp, que el seu habitant no pot sentir l'enyorança d'aquest. El grec de la "bona època", és home de carrer i de tertúlia, etern xerraire de cantonada, on polítiqueja. L'interior d'una casa grega de la "bona època" és pobre i inhospitalari en general si prescindim de les habitades per homes de gran fortuna, i, per això, tot el que sabem de la vida grega ens fa imaginar els seus homes tal com diem més amunt: a l'ombra dels pòrtics a l'estiu, recolzats a les parets assolellades a l'hivern, i sense més cura que la política i la crítica: aquest és llur únic afer; per prendre cura del camp hi ha gairebé sols l'esclau.

L'historiador Barbagallo té unes pàgines (*Le déclin d'une civilisation*, trad. fr. París, 1927), on estudia l'esclavatge en l'antiga societat grega; d'elles es desprèn que l'agricultura era muntada sobre el treball de l'esclau. El grec no estimava l'agricultura: com explicar, si no, "que un poble dotat d'una tanta finor d'intel·ligència, que tenia un coneixement tan profund de les disciplines

matemàtiques, no sabés en el llarg curs dels segles de prosperitat assolir un progrés digne de remarca en l'utilitatge o en els treballs industrials o agrícoles?" Afegeix Barbagallo que això era una conseqüència fatal de les condicions del treball: "El desenvolupament tècnic i científic, no és determinat, com creu el vulgus, per l'esperit inventiu dels savis i pensadors isolats, sinó, principalment, per les exigències tècniques i econòmiques del treball". A un poble on el camp i la seva cura era sols afer dels esclaus, aquest progrés no hi serà: és més, ni l'home sent interès per ell. L'agricultura grega era rudimentària i per aquesta raó podrem explicar-nos per què Xenofont diu que per a l'agricultura no hi fa falta ni un llarg aprenentatge ni una habilitat especial (*L'Econ.* VI, 8; XVIII, 10; XIX, 14 seg.; XXI i *passim*).

En resum, cal repetir-ho, l'home lliure de Grècia no sent l'amor del camp; per a l'escriptor i l'artista de Grècia no hi ha altre tema d'interès que l'home. Si hi trobem un cert amor pel camp no és un amor desinteressat; el camp, un bell indret, té aventatges per a l'home. Xenofont preferix el camp a la ciutat per tal com res com el camp no ens dona els béns en tanta d'abundància; "A l'hivern, diu, per tenir un foc abundant i banys calents, ¿on hi ha més avinentesa que al camp? ¿on, a l'estiu, fa de més bon trobar una aigua, un creig, una ombra, que a fora?" (*L'Economia* V, 9). Aquesta posició utilitària encara és més accentuada quan guaita amb menyspreu aquell "qui descansa vora les fonts i a les ombres i cerca les suaus marinades" (*ibid.* XX, 18). Aleshores, podria objectar-se, hi havia algú amb aquest sentiment pur del camp; evident, però aquest encara no compta; qui compta és aquell qui, com diu Sòcrates a Fedre, sap ocupar el seu pensament en plena migdiada tot sentint les cigales i no deixar-se endormiscar pel seu cant ensenyador com esclaus que vinguessin a dormir vora la font (*Fedre* 258). L'esperit més selecte de Grècia, Sòcrates, gairebé no surt mai d'Atenes: "Jo vull aprendre, diu a Fedre, però els camps i els arbres no em diuen res i sols trec profit entre els homes, a ciutat" (*ibid.* 230). Una mica més amunt fa un elogi de la riba de l'Ilissus, on Fedre l'ha menat, però la bellesa del lloc no fa d'ell un somniador en repòs d'esperit, ans sols un pensador que es felicita de trobar un lloc plaent per con-

versar del que li és grat. Amb tot, si en conjunt el mòbil de l'entusiasme del filòsof per la visió de la natura no és desinteressat, hi trobem esparsos, aquí com en altres llocs, uns brins de reaccions pures, desinteressades de l'esperit davant l'espectacle del món extern: si és elogiada la florjor de la gespa que permet un moll repòs, és també ponderada la gràcia de la font que s'escola al peu del plàtan. Esparsos també ça i lla, trobarem altres indicis, sobretot als poetes que visqueren en medis on el camp era més a la vora de llurs vides, a Mitilene, per exemple. Així, de pura emoció lírica són aquelles paraules d'Alceu: "sento que arriba la primavera florida" (fragment 45), i en un altre fragment (41): "per què esperar la llum de la llàntia? no resta ja sinó un bri de la claror del dia". La sensació de la nit és a Safo: "La lluna i les cabrelles ja han desaparegut, la nit és ja al seu bell mig, l'hora passa i jo romanc sola en el meu llit" (fragment 52).

Pas a pas el camp anava conquerint un lloc en els esperits a mida que la vida canviava les seves condicions. A Atenes i altres ciutats insensiblement s'oblidava un xic la *polis*: alts i baixos de les democràcies, inicis de tutel·les personals en monarquies hereditàries o en tiranies, l'amplitud que pren l'estat i per tant la política que ultrapassa la vella ciutat-estat per esdevenir la confederació, de les quals la Lliga Aquea és la més brillant, assenyalen amb empremta nova la vida i la cultura del segle IV. Ensem amb el ciutadà deixava gradualment el carrer per la casa i aquesta anava perdent el seu interior aspre per fer-se més amable, més sumptuosa, si cal. El moment just en què vingué el canvi és impossible fixar-lo, tot amb tot, potser ja des del 400 al 360 seria segur de trobar-ne indicis dels nous costums. Demòstenes es plany del canvi com d'un mal general en el seu temps i que afecta la vida pública.

L'estat social que duu l'home al camp per deixar-se captivar per ell, es dona a Sicília abans que la situació social i política del món hel·lenístic ho generalitzi arreu. Els Dions i Dionisis són, en certa manera, amb el que signifiquen, anticipacions dels fets hel·lenístics. El gust pel camp i el sentiment del paisatge és al món hel·lenístic—i com a anticipació a Sicília, repetim-ho—una reacció de l'individualisme i, ultra això, el contracop de la creixença monstruosa de les

ciutats. El camp és estimat ja com un asil de repòs. Es l'home de ciutat, desvagat un dia, que sent el camp com un sedant necessari. Helbig en el seu estudi sobre la pintura mural campaniense (*Untersuchungen über die campanische Wandmalerei* 1873) ha valoritzat els indicis d'aquest sentiment. A ciutat s'estén el costum dels jardins públics i particulars. La cacera que a la Grècia dels segles v i iv és sols un esport higiènic, pren ara tot un altre motiu: alliberar-se de ciutat, dels altres homes. En les arts apareix ja el paisatge i les escenes idíl·liques. Pei que ens diu Vitruvi, els paisatgistes decoraven els murs dels passeigs porticats pintant-hi marines, ports, fonts, rius, freus, arbredes, ramats, pastors, etc. Tota la pintura mural pompeiana és plena d'aquest art i ella és hereva de la pintura hellenística. La casa romana, també hereva de l'hellenística, amb el seu *uiridarium* al bell mig d'ella, amb les parets pintades per semblar arbredes que allarguessin el petit paisatge empresonat, és, en les seves arrels, l'indici clar d'aquest nou gust. I, ara ja cal assenyalar-ho, aquests paisatges es lliguen d'una manera sorprenent amb el paisatge bucòlic, talment que llur artificiositat pintoresca sembla l'illustració d'alguns idillis. Fou també aleshores que el paisatge envaï l'escultura: el petit fris de l'altar de Pèrgam on hi ha esculpides roques i arbres, n'és un exemple. En el baix relleu Ludovisi de París i Enona —còpia romana d'un original hellenístic—pot veure's la mar vorejada d'esculls amb unes naus de tipus del segle II o III; i com aquests, molts altres exemples que podem trobar a l'excellent recull *Hellenistische Reliefbilder* de Schreiber. D'altra banda, no cal insistir sobre aquest fet que amb el realisme són les característiques de l'època hellenística, característiques preparades en el segle IV quan perdut l'idealisme del V segle apareix la recerca del que és individual, la recerca de l'expressió. L'art del IV no és ja art per a la collectivitat, per a la ciutat, l'artista s'independitza. Després de l'època hellenística, Lisipos i Apelles seran artistes de la cort, i així, per contracop, naixerà el paisatge.

Aquest gust del paisatge, pel camp, pel pintoresc, ha envaït, doncs, tota la vida. Diu Legrand en el seu *Étude sur Théocrite* (París, 1898) que "sigui la que es vulgui la dada de l'idil·li VII de Teòcrit, de qualsevol manera que es vulgui

interpretar l'actitud dels interlocutors, sembla segur que en vestir-se de pastor el jove Simónidos es deixa anar a la moda del seu temps". Era el contrast, evidentment, el que duia aquesta fantasia de pastors dins d'un paisatge. Pastors, paisatges a la pintura, àdhuc a l'escultura, pastors i paisatges a la literatura. D'altra banda, aquest acostament a la naturalesa el sentiren també altres homes ja no tocats del pintoresc i cercaren en ella el suau repòs, i potser, també la meditació filosòfica en mig de l'isolament que duia alguns a fondre's en la mateixa naturalesa tal i com hom podrà veure un xic més tard en el panteïsmes òrfic.

No manca qui sospita (Mass, *De tribus Philetæ carminibus commentatio*. Marburg, 1895 i 1896) que el primer poeta que girà els ulls vers el paisatge fou Filetas de Cos, nat el 340 a. J. C. Fou poeta, gramàtic, filòsof i mestre del príncep Filadelfeu, fill de Soter; autor del recull de poesies escrites en díctics elegíacs conegut per Bittis, del nom de la seva estimada. Fou mestre també de Zenòdot, d'Hermesianax i de Teòcrit. Retornat de la cort reial, visqué a la seva Cos, lluny de la complicada Alexandria. Perduda quasi tota l'obra de Filetas, no ens resta sinó suposats més o menys probables i, amb tot, sembla que s'agradà de parlar del camp i descriure paisatge. No és improbable que en el poema Demeter hi hagués una descripció del camp d'Eleusis imitada per Ovidi en el llibre IV dels *Fasti*. Ultra això, els fragments 33, 35, 43, 49, 50 i 52 (edició de Bach, Halle, 1829) dels *Atacta* es refereixen a instruments i usos del camp. En altres fragments descriu supersticions dels camperols. Couat (*La Poésie Alexandrine*, París, 1882, p. 77) ha lligat el fragm. 21 de Filetas amb un passatge del seu deixeble Hermesianax, per on resulta que Filetas es representava a si mateix semblant a un pastor de Teòcrit, sentat a l'ombra d'un plàtan i cantant a Bittis. No crec que Couat tingui prou dades per abonar la seva conclusió, que ultrapassa un xic la realitat. Breu: hi havia un bell lloc on s'aixecava l'estàtua del poeta Filetas, no sabem res més: d'això no podem concloure, com fa Couat, que l'estàtua hi era perquè al poeta li plaïa en vida aquell lloc i que hi romania a pler en guisa de pastor i cantant a l'estimada. També Reitzenstein (*Epigramm und Skolion*, Giessen 1893, p. 260) ha

retret un passatge de la Pastoral de Longus on en el món idíllic de Dafnis i Cloe trobem un vell pastor ple de saviesa que duu per nom **Filetas** (II, 3, 15). Amb aquest suport ja la suposició de Couat no és tan inversemblant quant al fons. Demés, és ben segur que Hermesianax, deixeble de Filetas, en el seu llibre d'elegies *Leontium* pren per herois uns pastors enamorats. Ara bé, Hermesianax com Sositeu i Alexandre foren poetes elegíacs i en aquestes composicions de caràcter narratiu i amorós els personatges eren els Dafnis i Menalcas, mes no els mateixos Dafnis i Menalcas homes pastors, més o menys idealitzats, de Teòcrit, sinó, segons jo erec, els personatges mítics que duen aquests noms, semidéus de les llegendes religioses d'Arcàdia i Sicília. En aquestes composicions, a parer meu, els pastors mítics, són cantats en els seus amors—per exemple, Dafnis que menysprea un amor és punit per Afrodita amb un amor inassolible—i voltats per la decoració de paisatge de pastoral familiar a nosaltres a través dels idillis de Teòcrit i les bucòliques de Virgili. D'aquestes composicions jo en diria l'escola de Cos.

Voldria també trobar suport per a aquesta afirmació en un problema de l'Elegia romana, i, potser, així solucionaria d'un cop, al meu entendre, una qüestió que vaig deixar en l'aire en tractar en un altre lloc de l'originalitat de l'Elegia romana (*Entorn de l'Elegia llatina a La Paraula Cristiana*, juny i juliol de 1926). Tractaré de situar el problema: prenia jo allí per base l'estudi de Jacoby sobre aquest gènere i negava que el creador del subjectivisme eròtic de l'elegia llatina fos Corneli Gal; per la meua banda afirmava, i tractava de provar-ho, que aquest creador era Licini Calvus, l'amic de Catul. Jacoby trobava a Gal totes les característiques de l'elegia llatina en les dues direccions que emprugueren respectivament Tibul i Properci. Una de les notes més acusades en el primer és l'ús del paisatge bucòlic com a fons, sovint decoració només. Jacoby diu que és aquesta una característica de Gal, que una vegada també fou poeta bucòlic, com es desprèn del que diu Virgili a la bucòlica a ell adreçada, la X. Negava jo que dels mots virgilians es pogués treure tant si no hi afegíem imaginació, i interpretava Virgili—creia i crec que rectament—traient-ne una solució tota altra: Virgili es plany que Gal no sigui

poeta bucòlic, poeta d'amors imaginaris entre pastors de fantasia, en lloc de cremar-se en el funest i real amor de Licoris: i a Virgili no hi ha res més. Ara, que allí jo deixava sense solució un problema: d'on ve a Tibul el tema del paisatge bucòlic? Ará diria: segurament de Filetas, d'Hermesianax i de tota aquesta escola.

Arreu dels elegíacs llatins trobem el nom de Filetas al costat del de Callímac com a mestre de l'elegia. Quintilià ha dit: *elegiam... cuius princeps habetur Callimachus, secundas confessione plurimorum Philetas occupavit* (X, 1, 58). Era, doncs, Filetas un poeta llegidíssim, com ho serien també els seus deixebles, i sigui el qui es vulgui el primer en donar l'exemple—Valeri Cató? Tibul?: ja ho veurem algun dia—sols substituí els sentiments de Dafnis pels del poeta dins del mateix paisatge bucòlic. Vegi's l'elegia tercera del llibre tercer de Tibul i observi's si el sentiment del camp no és també el mateix sentiment de repòs, de quietud, d'allunyament, d'angúnies constants, *labor assiduus*; el poeta sembla creure que la vida al camp és la millor per a les tendresses de l'amor, per on l'amor vestit de pastors pren tan fàcilment aquest aire de sentimentalisme artificios que més tard s'aguditzarà en mans de tots els bucolistes fins a un Florian. Es aquesta la posició que prengueren els poetes deixebles de Filetas; és a dir, sentiment de repòs, joia de viure sense neguits; ociositat i tota la resta de la gama d'una posició epicúria que trobem tant a Tibul com als poetes grecs, per bé que en el primer resti subordinat tot a l'encís de l'estimada.

De tot el que en resum sabem dels orígens de la poesia bucòlica, poesia popular dels pastors de Sicília que feien improvisacions poètiques en forma de monòdies o bé de cants alterns, de la vàlua que pogués tenir en l'aparició del nou gènere literari l'existència d'unes confraries de *bucoloi* a honor de Dionísios o d'Artemisa, les quals tenien Dafnis per patró i model, sols recolliré, i breument, un fet que al meu albir és l'únic segur: l'existència dels mites de Dafnis, de Menalcas, de Dione, etc., a diversos indrets del món grec com a Sicília, Arcàdia, Cos i Eubea. Les cançons populars de camperols, moliners, aiguaders i pastors han conjuminat a poc a poc uns tipus d'heroi, els quals eren de bell principi diversos en cada contrada i als quals

s'aplicaren tota mena de gestes, i sovintejaren les d'amors malaurats. Si les concepcions artístiques dels cants són distintes, el seu fons era comú en general i les figures dels herois quan eren pastors—en les cançons de bovers i cabrers—coincidien també, d'on, quan esdevingué una major comunicació entre pobles, l'absorció en una figura de les altres. El tipus de major força pren i assimila els altres, reencarna en si mateix altres figures. Per exemple Dafnis pren i assimila Menalcas el qual en aparèixer en la regió assimiladora esdevé figura secundària. Hi ha lloc en el qual la figura local és prou forta per resistir i pot resultar que la figura assimiladora d'altres bandes, allí esdevé secundària com el mateix Dafnis al costat de Pan, de Marsias, etc. Per aquesta raó, totes les contradiccions de Dafnis—Dafnis màrtir d'amor, de castedat, Dafnis infidel—, per exemple, les quals turmenten les recerques d'escoliaistes antics i de filòlegs moderns, poden explicar-se sense gaires despeses d'imaginació.

Ultra això, hom podria encara rastrejar el fons i forma d'aquestes cançons sobre pastors enamorats en les monòdies dels idillis bucòlics, sobretot en els parallelismes estròfics, en els ritornellos, etc., que resten, afinats per l'art, en tota la tradició literària del gènere.

Es característica de la literatura hellenística la recerca del nou, recerca sovint malaltissa, però en la tasca de la qual hom trobà arreu mites i variants de mites desconeguts: així s'explica tota la novetat etiològica dels Callímac. Allí on la vida del terrassà mantenia encara la tradició dins la llibertat de la naturalesa rústega, com esdevenia a l'Arcàdia, a Sicília, a certes illes de l'Egeu i de l'Asia Menor, els literats recercadors trobaren aquestes cançons i aquests temes. Aquesta tasca la realitzaren Filetas i els seus deixebles.

Hem vist ja l'existència del paisatge a la literatura i a les arts plàstiques com un producte que s'adiu amb les necessitats dels temps nous. Si per a la Grècia clàssica el sentiment de la naturalesa és el d'aquesta, viva, no morta ni com espectacle, sinó forta i misteriosa, protectora o enemiga dels homes i en relació directa amb l'home, no separada d'aquest; i si més tard és vista en relació a l'home i sols en relació a l'home, en arribar l'hellenisme la naturalesa es

separa de l'home, pren per ella mateixa relleu i personalitat i esdevé espectacle i paisatge. Aleshores l'home sent que ella li és repòs i espectacle reconfortant. El poeta ens durà a sentir el cant dels pastors sota l'ombra plaent dels pins, no ens durà a la cabana miseriosa on trobaria les tristeses del viure, i d'ací l'irrealisme de la poesia pastoral antiga, del qual, per un altra tendència de l'època, Teòcrit vol fugir en certa manera.

En resum, heus ací com reconstrueixo l'evolució: Filetas i els seus deixebles, excepte Teòcrit, prengueren els temes dels pastors enamorats, dels pastors mítics herois d'amors sovint malaurats i en feren elegies amoroses, però narratives; els tipus dels pastors els suggerí el quadro: fixaren aquests cants dins d'un paisatge: així apareix el paisatge bucòlic. Teòcrit—ja amb un altre metre—reprèn els temes i humanitza els herois: Dafnis i Menalcas són pastors, i ells mateixos són els qui canten llurs amors, també dins d'un paisatge bucòlic. Com en la creació de tot gènere nou, elements de molts altres gèneres juguen el seu rol: la poesia narrativa, la lírica eròtica, l'epigrama, l'acció de la dramàtica. La influència d'aquesta última és fonamental. L'idilli de Teòcrit és sovint un *mimos*, una obra de teatre i, en dir això, penso solament en els idillis bucòlics. Emportat per això i tal vegada a causa de l'existència del cant altern en la poesia popular, dins de les mateixes normes crea l'idilli on hi ha el cant altern imaginat com una improvisació de pastors—sotmès, però, a uns rigorosos cànons—, els temes amorosos semblen ésser presos a l'epigrama eròtic i els detalls són trets volguts de rusticitats pastorals: els presents a l'estimada, les renyines, les comparacions, etc.

Aquesta evolució tal com l'exposo crec que podria ésser la tan recercada explicació de l'idilli VIII de Teòcrit en les seves relacions amb Filetas.

Amb quins elements de paisatge forma Teòcrit el quadro bucòlic? A diferència del Virgili de les primeres bucòliques, Teòcrit usa elements reals de paisatge de Cos o de Sicília, els combina, els perfila i en fa aquella fina i delicada decoració dels seus idillis. Si més no, vegeu com és de real la vàlua que el poeta dóna a un sol arbre, a l'ombra d'un arbre, que diu ell; cal pensar en la terra assolellada, polsosa, resseca, plena de

la llum violenta dels països de la Mediterrània, i, enllà, com una esperança, l'ombra delitosa d'un bell arbre isolat.

Legrand, en el capítol VII del seu excellent llibre, ha fet un estudi acuradíssim de les decoracions dels idillis. Aquestes decoracions s'assemblen moltíssim entre elles. No tenen grans perspectives: una roca, la verda espessor d'un bosquet d'arbustos acostumen ésser el fons; una font és al centre; de banda i banda, una catifa de gesja, uns pins, uns homs. De vegades són sols unes alzines que fan la volta de fullatge. A la decoració pictòrica s'uneix la decoració de sons: el cant dels ocells, el brunzir dels insectes, les cigales, la remor de l'aigua entre les pedres.

Aquestes decoracions no són estrictament motivades per la naturalesa de les accions. Teòcrit pren de moment uns elements de paisatge i els situa. Aleshores els seus personatges prenen vida dins d'aquesta decoració i semblen a plena llum. Mai no vol fer una descripció acabada de paisatge i que aquest ho sigui tot, excepte a l'idilli XXII on descriu una tempesta a la mar amb elements homèrics. Les figures són el centre, però prenen relleu en el paisatge del fons. Jo diria que és un procediment semblant al dels pintors de l'escola de Siena que utilitzen amb ingenuïtat un paisatge gentil i amable per fons de les figures.

Sovint el paisatge —el mateix trobarem a Virgili— és evocat, suggerit únicament, no descrit. En té prou amb anomenar l'ombra d'un ullastre, uns pins, la gespa sota l'ombra, el degotim de l'aigua des de dalt de la roca (I, 1 segs. i V, 31 segs.). Alguna vegada la descripció és simple i per enumeració (XI, 45 segs.). Sols una vegada trobarem un paisatge que no és simple decoració, sinó element actiu en l'escena, és el cant de Dafnis recordant a Polifem com Galatea jugava a la platja, però, podem observar que de la mar sols és descrit el primer terme (VI, 1 segs.). A l'idilli I hi ha la descripció d'una copa que el cabrer promet a Tirsis; és una *ecphrasis* de procediment homèric, però Teòcrit l'aprofita per fer un quadret bucòlic que sembla una de les obres d'art hellenístic de les quals he parlat abans: "Hi ha un vell assegut sobre una roca escrostonada; el vell amb grans treballs estira l'am per treure a fora tot el que ha pogut pescar. Fa la cara d'un home que s'esforça violenta-

ment; hom diria que posa per pescar tota la vigoria dels seus membres, ja que els nervis ressalten en el seu coll i, tot i que és ja ben canut, la seva força sembla més aviat de jove. Prop del vell que es fatiga vora la mar, hi ha una vinya plena de raïms madurs guardada per un xicotet assegut sobre un marge de pedra seca. A la seva vora hi han dues guineus; l'una s'esmuny entre les tires dels ceps i pren un raïm madur; l'altra posa en joc tota mena de raboseries per tal d'heure el civader del noi i es promet no deixar-lo anar abans de menjar-se el seu esmorzar. En canvi, el noiet amb tiges de gamonet lligades amb jonc fa un parany per llagostes; sols està pel seu entreteniment i no para compte ni del civader ni dels ceps. Entorn de la copa es desplega el flexible acant..."

Alguna vegada les descripcions són més llargues, com aquelles meravelloses de les festes Talísies (VII): Eucrites, Lícidas i Simíquidas— trobat en el viatge —fan camí a l'hora de migdia, "quan el mateix llangardaix dorm en els marges de pedra seca i les cogullades deixen les seves juguesques". Entre Simíquidas (segurament Teòcrit) i Lícidas (segurament Filetas) s'entaula el cant pastoral altern. Terminat aquest i acomiadat l'últim, arriben a casa de Prasadamos. Aquí ve la descripció de paisatge més típica de Teòcrit: la flonjor dels llits de fresca jonça, les ombres movibles i plenes d'ocells, la xerradissa de les cigales recremades de sol, totes les remors del camp fins al lluny, les granotes entre la brolla dels joncs, la remor de l'aigua, el cant dels ocells; el vol en girs de les abelles daurades; la remor dels fruits que queien de les branques, la sentor de la terra en la bella estació grassa dels fruits. "De la més bona gerra", termina, "ens dugueren un vinet de quatre anys".

En tota la descripció no hi ha res de meravel·lós ni d'exòtic; és l'aplegament d'uns quants elements de paisatge de qualsevol lloc delitós de Sicília. Hi ha, sens dubte, un desig de descansar en descriure, però no trobem mai un judici sobre qualitats del lloc, ni voluntat d'excitar la imaginació, ans sols traspua l'encant íntim i desinteressat del poeta, no parla de les qualitats dels fruits, sinó del plaer de sentir-los caure de les branques, no parla d'un aroma especial, sinó de la sentor de l'estiu.

Legrand veu en el caràcter de les descripcions

de Teòcrit un tret de la seva psicologia. Sembla que el poeta estima més que res els llocs avinents a bressolar la peresa. Vol percebre, inactiu, l'animació d'allò que el volta quan aquesta animació és sols prou per fer viure en ell la sensació de la seva existència personal, però inactiva. Prefereix, així, els aspectes de calma de la naturalesa, on res no puny, res no desvetlla. Negligeix, perquè cal fer un esforç, tota mena d'apreciació intel·lectual i, per la mateixa raó, les sensacions auditives són les més nombroses, puix que aquest sentit més que no pas cap altre funciona sense esforç. Si els seus ulls pnen inventari del paisatge, és el de la vora, les petites pedres sota l'aigua transparent, les plantes de la vora; gairebé mai les grans perspectives.

Aquest amor a l'hora quieta traeix el ciutadà i dona un regust característic a l'obra bucòlica de Teòcrit. Allí on trobem un certa manca de peresa, o amples perspectives, podem dubtar si l'autor és Teòcrit. Per exemple, a l'idilli VIII, es veu l'ample panorama de la mar: "no desitjo", diu Dafnis, "posseir la terra de Pelops, ni atresorar molts talents d'or, ni córrer més ràpid que el vent; tindria prou amb dir sota aquella roca les meves cançons tenint-te en els meus braços, i veure els nostres ramats barrejats i al davant la mar de Sicília". ¿Veurieu aquí el record del mestratge de Filetas? Hi ha aquí una posició davant del paisatge que no és l'habitual en Teòcrit, i hom diria que aquest tema sembla tibulliana.

La posició de Teòcrit davant del paisatge, és ben bé epicúria i acusa una personalitat poètica molt forta. No res d'inquietant davant els ulls, sols veuré peresosament les taques movibles de llum a terra i que el fullatge dels arbres deixa passar; petites remors, petits moviments d'un camp visual reduït com fóra la ziga-zaga del vol d'una abella en un raig de sol.

Per comprendre la repetició a Roma del mateix fet literari, cal no oblidar que la literatura poètica és un fenomen artificial, és una importació molt més forta a l'últim segle de la República amb el seu doble corrent, gust per l'art clàssic, gust per l'art hellenístic i que aquesta última tendència atreia més amb el seu preciosisme i erudició, amb el seu gust picant i savi les joves promocions literàries, sobretot les pro-

cedents de la Gàl·lia Cisalpina. A diferència dels poetes hellenístics, els poetes romans han viscut en una terra essencialment agrícola i on els problemes agraris són fonamentals; que si d'una banda l'extensió del treball dels esclaus i els latifundis agabellen la terra per al pasturatge i desposseixen els petits agricultors lliures —l'antiga força italiana—, aquest mal no afecta gairebé la part Nord de la península. Breu: el gust pel camp no té a Roma les mateixes motivacions que hem trobat a la poesia hellenística. La Bucòlica és com l'epíllion, l'epigrama i l'elegia, un fenomen d'imitació literària en el qual superarien o no els originals, però en els quals marcaren ben bé una empremta nova i original. Unes xifres ens donaran tot l'abast de la diferència essencial entre l'ambient social i de vida del món hellenístic i el romà: a Itàlia sols hi ha com gran ciutat, Roma, i les altres són petites ciutats: doncs, bé, Itàlia, a finals del segle primer abans de Crist, tenia una població de 14 milions d'habitants, dels quals 4 milions eren esclaus; Roma tenia 800.000 habitants, dels quals 200.000 eren esclaus. L'amor pel camp de tot romà de l'*Urbs*, o de petita ciutat, és un fet conegudíssim i sobre d'ell no cal insistir. Si en algun dels seus poetes és com una de les seves majors característiques, és en Virgili; i bé, les seves bucòliques artificioses i amanyades del començament, ¡quin altre alè no prenen en la I i IX, quan el poeta és desposseït de la terra estimada!

Els dos poemes de l'*Appendix Vergiliana*, *Dirae* i *Lydia*, semblen ésser d'algun contemporani de Virgili. Les imitacions de Virgili que s'hi han trobat no són segurament sinó coincidències de locucions i de procediments que revelen l'escola. Són dos poemes bucòlics que fan pensar en l'existència de poetes bucòlics contemporanis de Virgili. A les dues composicions i sobretot a la primera, el sentiment del paisatge és just com, per exemple, a la breu descripció que fa de l'arribada de la nit. A assaigs d'aquesta naturalesa pertanyen les primeres bucòliques virgilianes, i és curiós que a les obres del poeta anònim aparegui també aquella melangia sentimental que embolcalla la producció virgiliana. Ara, que si a Virgili no es troba l'encant ingenu i savi alhora de Teòcrit, trobarem aquesta melangia tan a la vora dels moderns, i si no s'hi troba tampoc la vivacitat dramàtica del poeta dels idillis, hi ha una no-

blesa i una emoció que cercaríem debades en un altre poeta antic.

Virgili féu el seu aprenentatge de poeta a la moda del dia; és un poeta dels nous, com Catul, Calvus, Cinna, Valeri Cató. Aquest és el poeta de les obres de joventut, el que propi d'ell pugui albirar-se a l'*Appendix*: un alexandrinista, recercador del nou, preciosista, un xic artificios fins que troba el seu propi geni. Catul, ja s'hi alliberà superant per la força de la passió una poesia que era més aviat en els elements verbals i de tècnica, s'hi allibera també Virgili fent carn dels seus versos la seva misteriosa solitud que pren aparences de melangia a les bucòliques, d'emoció puríssima i que en acostar-se més tard a certes adolorides figures de dona, Andròmaca, Dido, les amara d'aquell patetisme que ja troben de bell principi en el cant de Coridó. Amb la tècnica d'un poeta nou, Virgili comença les seves bucòliques, però no les termina, car a mig camí troba l'alè formidable que l'aixeca de la IV bucòlica a l'art de les Geòrgiques i de l'Eneida.

L'ordre cronològic de les bucòliques és, poc més o menys, el següent: II, III, V, IV, VI, VII, VIII, I, IX, X. Si examinem els elements de paisatge en aquest ordre, bé observarem que en les primeres Virgili ha creat un paisatge artificios, una barreja d'elements de Teòcrit, i que són simples imitacions i elements reals del seu paisatge d'Endes. Hom pot observar-ho en la més antiga de les composicions, la II: el cant de Coridó és imaginat a Sicília i vora la mar, però les fagedes i les *silvae* que empra en pintar el paisatge, són de les terres de l'altra banda del Po i no de Sicília, com no són de Teòcrit tampoc les plantes que anomena potser per un cert afany de pintoresc. La impressió que donen les primeres composicions és d'un paisatge un xic inversemblant i artificios, com els de les pintures pompeianes. A poc a poc les ribes del Minci, les terres d'Andes, prenen més relleu fins que la decoració és feta sols dels records a la retina del poeta, malgrat que imagini les escenes en aquella Arcàdia que ell creà. Aleshores, dona tota la impressió del paisatge vertader, viscut. És el mateix recurs que, després en les Geòrgiques, produirà una suggestió inenarrable. La imitació de Teòcrit és arreu de les bucòliques, però els elements de Teòcrit són substituïts per altres de la seva terra. Així la vàlua que a les terres del

Sur tenen les fonts, és ben assenyalada a Teòcrit, Virgili no en fa tant de cabal. En canvi, són nombrosos els passatges on parla de rius i rieres, en la VII el Minci i, àdhuc, en llocs que imita directament, com en IX, 40, pres de Teòcrit, XI, 47; però on aquest parla de la font que hi ha vora de la cova del Ciclop. Virgili substitueix la font per una riera vorejada de flors. Gairebé mai, i per raons ben conegudes, no trobem a Teòcrit els boscos, i per això els pastors s'agraden dels arbres isolats que fan ombres ben plaents. En canvi, a Virgili les *silvae* arriben a ésser sinònimes de poesia pastoral, com també les arbredes designades per *nemus*: és que aquesta és una característica de les terres del poeta igual que *saltus*, terreny trencat ple d'arbres i de brolla, terra de caça a l'Arcàdia imaginària creada per ell, però, cal repetir-ho, feta de la visió de la seva terra nadiua. A Teòcrit, els pastors de muntanya viuen a l'hivern en coves, i a l'estiu en indrets ubacs, vora una font on es fan llits d'herbes i de pells; en canvi, a Virgili, les coves no són per a viure, són abrigalls de moment; els pastors cisalpins viuen en cabanes.

Un altre tret característic del paisatge bucòlic virgilià i que el separa del de Teòcrit, és que no es concreta com aquest a les sensacions auditives especialment, sinó que és el color, la llum i les formes, i això dins de la major varietat, com el joc d'epítets a les flors, la gràcia de la tija, el color, el perfum, la claror vària del dia, la vinguda del vespre evocada per les fumeroles que es remunten dels masos, o per les ombres allargades de les muntanyes. Els horitzons són més amples; el Minci, que s'esmuny entre les canyes; els vadells que arriben pels prats; els conreus estesos, el suau pendís dels comellars; a la I, les florides bardisses on brunzen les abelles, i un lloc ombrícol fan el primer terme; més enllà, els penyals on canta el llenyataire. En aquesta mateixa, la visió del capvespre és també d'un paisatge ample, amb muntanyes que fan de fons.

Teòcrit, és el poeta savi que sap el goig del paisatge tastat en repòs, sense neguits i sense turments d'anhels inexplicables. Hi ha un goig sensual en la seva visió del paisatge, d'on li ve la seva gràcia bella i equilibrada. A Virgili, poeta d'un fons de lirisme pur, amb un íntim secret que malda sempre per amagar i ens ama-

ga, trobem un sentiment interior que vessa sobre el món exterior —paisatges, gestes, herois—, i que volta els paisatges de les bucòliques de la boirina de melangia i d'emoció sentimental, de la qual parlava poc abans. Hi havia, segurament, a l'ànima de Virgili, algun anhel inassolible que no sabem. Cal lligar, segons crec, aquesta impressió del seu paisatge bucòlic amb l'amor sense esperança de Coridó a la bucòlica II; la desesperança de Parifae, a la VI; la del cabrer anònim, a la VIII; la de Gal, a la X; la d'Orfeu, a les Geòrgiques; la de Dido, a l'Eneida; el desconhort d'Andròmaca, aquí tan diferent de la dels tràgics grecs, ombra sagrada i viva de Troia desfeta, trista, digna, sols deixant entreveure la ferida inguarible; àdhuc cal no oblidar la mateixa melangia d'Eneas. ¿Per què trenca de sobte l'admirable construcció de les Geòrgiques —el poema perfecte—, amb la descripció de l'hort del vell Corici, si en el record d'ell no hi ha de

banda del poeta un secret anhel jo no sé de què? Es al bell mig de la descripció dels costums i cura dels eixams d'abelles quan parla d'aquell hort rialler del vell la riquesa del qual igualava la dels monarques. Quin subcorrent hi ha aquí si preneu la definició de Wordsworth: "la poesia és un sobreiximent d'emocions amb un subcorrent de pensament"? Tècnicament, la transició a parlar dels horts, és aquí explicable, però aquesta és la traça del poeta, mes no la interpretació de l'íntim i secret anhel del poeta. Per què aquest record soptat de la pau o de la felicitat assolida per un altre? Per últim, i tornant a les bucòliques, per què aquest *leitmotif* dels capvespres? Tot fa pensar que Virgili arribà al sentiment íntim i humà de la natura a través del dolor i també per això, tal vegada, comprenia —ell, que no era un epicuri—, i estimava la desesperança tràgica amb què Lucreci veia la natura tot i maldant per explicar-la.

JOAQUIM BALCELLS.

JOSEP M.ª ROCA

D'aquells temps...

Si n'hem vençut la tossuderia, n'hem guanyat la tradició.

I al desistiment purità dels heroïsmes inconcrets, oposem l'anonimat de la feina de cada dia.

Sigui dit aquest guany a honor de la bona memòria del Doctor Roca, president de l'Ateneu en aquells temps, i sempre home de la feina de cada dia.

JOSÉ CARLOS MARIÁTEGUI

Exemple d'harmonia que només el mateix amor a l'austeritat i a la llibertat fan culminadora en una perfecció estètica i social.

Aquest és el llegat del gran escriptor per a la memòria del qual perpetuem.

P O E M E S

ELEGIA

Boëndavel.

Aquesta cambra fa perfum
de mel de carn, donà o sirena!
i de verdors d'uns ulls de llum,
i de paraula, i de cadena.

De vidre pur, i a dintre hi veig
la imatge amiga de l'amiga,
tota la cambra!... Hi ha un fresseig
de cabellera que s'em lliga.

Per la finestra, els cirerers
alcen llurs veus de flor i aroma.
Es nit d'amor fins a l'excés,
diví mossec, desig de poma!

Deixeu-me fondre en aquest lloc
on els records treuen florida.
On és l'amiga?...

L'amor-foc
em cremarà tota la vida.

AL VENT

Conec tos himnes de disbauxa pura.
Tens dits aeris per les arpes: arbres
i cabelleres; brunyidor de marbres
i esbullador de llum, ple d'aventura.

Ets un teixit de bronze esparracat,
germà perfecte del meu esperit.
Em sé transfós als plecs del teu sentit,
cursa enfurida vers l'eternitat.

Em plau el teu setí sobre les coses
i la remor fluïda que desfiles
de flautes abundants mentre destil·les
carícies als llavis de les roses.

Jo que et respiro tot, com tu, germà,
voldria polí estels i expandir cants
i els esponjosos flocs del cel, gegants,
desfer, i endins, endins l'atzur rodar.

Voldria eixugâ els plors i afinâ el riure
d'estúpida cadència que ens conhorta.
Cabdellaria al moviment que et porta
sempre divers i sempre ardit, el viure.

Escampâ els esperits més bategants
i escorre'm entre núvols de desig
fóra la meva dèria. Entremig
dels arbres i les branques els meus cants
farien un tresor sonor de fulles.

I torçaria els roures de més dura
soca, i les cendres i la pols en pura
llum alçaria sobre les despulles
que ens semblen mortes. I prendria encar
les ones i en llits d'alga i de corall
besaria sirenes — bell cavall
ple d'esperons d'amor seria el mar —.

Ho desfaria tot amb altivesa
per construir bel·leses sempre noves.
Les senectuts voldria tornar joves,
O vent!... Com tu vull ma fol·lia estesa.

CANTIC

(Fragment).

I

Ni em puc tocar que sóc cinc brases d'or
i cremo pell enfora i dintre el cor.

L'amor m'aboca el propi arborament,
— amor i joventut, mon nodriment. —

Sento el meu cos total i com s'esfulla
—treu com les roses sang per cada fulla—
immens, divers, en innombrables actes,
llançant les passions que duu compactes.

Sóc les mateixes fibres d'aquest sol
que germa dins la terra on es dissol.

Sóc...

I només de moure'm en el vent,
dintre aquest vent que vibra furient
fem ell i jo, transfosos, una flama.

Si abraço el cos d'un arbre cada rama
en tremolors d'amada, fins l'escorça
xuclen la meva tan fecunda força

i treuen rams d'estels dels meus sentits
que en llur vivor mesuren els neguits
que porto dins. O purs infantaments!
Pertot veig brotonâ els meus moviments.

Sóc cinc crits de nova vida!

Els teus pits són plens de foc,
o donzella tan glatida,
que t'apropes poc a poc.

Sota el bleix de tes narines
ton alè vull respirar.

Els meus dits fontanes fines
de carícies, en tú volen rajar.

Amorosa esquinça el vel
i en un crit igual d'anhel
barregem-nos cos endins.

Amb mi dóna't als camins,
sense solcs ni cansament.

Tindrem fruita, glops de vent,
llum i aigua a grans almostes
i substàncies compostes
amb inquietuds de mel
que en són plens el cor i els llavis.
O donzella, esquinça el vel,
a ma vida vull que et clavis.

IV

Els teus cabells són un sospir
de sedes de tenebra pura,
rodolen per la teva espatlla, llir
o lluna que entremig fulgura.
Les teves galtes xopes d'or,
color inicial d'aurora
i d'amor et xuclen l'escalfor del cor.
(Recull la perla més sonora
mon bes amb carn de sol teixit).
Es un branca d'ametller, donzella,
florit, ton coll dins les copes del pit,
amb els braços per meravella.
El teu cos és lleuger i clar
ni els brolls d'aigua de la muntanya...
No sents el refrec circumdant passar
del meu abraç que tant t'afanya?...
Vina, vina i esquinça el vel
i barregem-nos cos endins.
Engendrarem flors de sang i d'anhel,
donzella amada, pels camins.

V

Un tàlem nupcial
s'estén. L'ombra és la casa.
L'amor hi porta brasa
i el sol hi bat, total.

PERE GUILANYÀ.

ITINERARI GENERAL DE LA INVASIÓ NAPOLEÒNICA

Hi ha una branca dels estudis de 1808 a 1814 a Catalunya, que té importància, no solament pel que representa, sinó per les evocacions que desvetlla, i perquè lliga amb la geografia, la topografia, les vies de comunicació, viatges, cases, temples, hostals i costums: els itineraris, sobre què gairebé no s'ha dit res.

Els Itineraris de la Invasió no hauran de reduir-se a les marxes militars, sinó que han d'estendre's als que en direm Itineraris civils, o siga, per part dels invasors, aquells dels intendants i prefectes que comporten les anades i vingudes per plantejar el nou règim, decretat per Napoleó després de la caiguda de Tarragona en 1811 i que gira entorn del Codi del seu nom; els de persones alienes a l'exèrcit que arribaven guiades per intents que necessitaven la guerra. Per part dels catalans, la vida transhumant de la Junta del Principat; les vies doloroses dels ciutadans que s'expatriaven; les excursions dels espies; les simbòliques rutes de la contradicció al Codi aquell, les quals oposant-li l'obra fervorosa de la clerecia, foren defensa del tradicionalisme.

Per una i altra banda, les estacions de la caritat en els hospitals.

No es cregui que l'Itinerari de 1808 fins a 1814 es redueixi als moviments terrestres. La ruta marítima no pot deixar-se de banda, perquè uns i altres belligerants es llançaren a la mar, francesos a portar a França el correu quan la carretera es trobava interceptada, o ficar a Barcelona combois. Catalans a cooperar amb les flotes aliades, protegir els vaixells que portaven tropes o material, conduir presoners o expatriats, guiar les fragates i bergantins que retornaven d'Amèrica.

A les poblacions que tenien matrícula, hi ha record de serveis d'aquesta mena. El general Escaño parla de les forces subtils catalanes, (xabecs, llaüts, saeties i tartanes), posades a disposició del comandant de l'*Apostadero* de Cartagena. M. Desdevizes du Dezert esmenta un vaixell armat, *La Catalana*, que es baté amb naus franceses.

Per altra banda, recordi's que des del camp

de batalla de Llinàs, el general en cap, Vives, anà a Mataró a embarcar en un llaüt que el deixà a Sitges, d'on correu a la línia del Llobregat, a fer-se càrrec de les tropes en retirada. El diplomàtic Gómez Labrador, aquell que presidí el Congrés de Viena, escapat de les presons napoleòniques, tocà terra a les nostres platges.

Recordi's la importància de les embarcacions en l'evacuació dels malalts de Tarragona, i en la conquesta del castell de Sant Ferran.

Per mar hi hagué més d'una odissea, quan els prohoms de la defensa, els arxius i tresors es confiaven a les veles. Per mar sortí de Roses cap a l'Escala, el Crist de la Sang de Figueres, que els confreres no creien mai segur...

No coneixem cap obra que s'ocupi d'itineraris. Es, doncs, el nostre intent, una cosa verge.

Encara hi adicionarem un aspecte, que unirà les idees i especulacions d'avui, a les coses de l'ahir, que recordem. Parlarem dels judicis dels homes sobre l'escena de Catalunya atacada i defensant-se, judicis que el mateix ens faran pensar en Napoleó caigut, que en els crítics dels nostres jorns.

Pel que fa a les fonts, fins que no s'arribi a comptar amb inventaris de documents, hauran de consistir en una tria de notícies.

Bibliografia: un Itinerari estampat a Alcalà, l'any 1798; un promptuari de camins de Catalunya, per un capità de guies, imprès a Barcelona l'any 1814, en acabar-se la guerra. Un altre de les quatre províncies, publicat a Barcelona també, l'any 1823. L'obra d'En Laborde; Geografia del general Arteché; Diccionari d'En Madoz; Geografia general d'En Carreres i Candi, i guies-itineraris d'excursionisme.

La iconografia no pot mirar-se amb indiferència. Les escenes de marxes i batalles suministren factors topogràfics, així com els plans en relleu, que per a fins didàctics, militars o industrials s'han fet a Barcelona i els encontorns, i de tota Catalunya, alguns dels quals són a l'arxiu de la Capitania general, i altres s'han exhibit en diferents seccions de la magna Exposició.

El nombre d'itineraris terrestres aleshores era

de 200 curses, de ferradura i de rodes. La guerra els augmentà servint-se de dreces i corriols desconeguts.

El lector sabrà fer-se càrrec de les dificultats del nostre intent, aportació a les monografies que entorn del gran fet del segle passat es componen a Catalunya. Així mateix serà indulgent amb els seus defectes.

A tots els qui ens han ajudat, la nostra gratitud.

ITINERARI DELS INVASORS

MARXES DE TROPES FRANCESES.

EXPEDICIONS DE 1808.

Foren quatre. La de Duhesme, el primer general en cap, entrada per la Junquera el 9 de febrer; les dels generals Chabran i Reille; i la de Saint-Cyr, la més considerable, vinguda per novembre amb la missió de salvar Barcelona del bloqueig dels nostres, i que prenent-nos Roses, i derrotant-nos a Llinàs, adquirí terrible fama.

Duhesme era un home de 40 anys, veterà però, i no de poca vàlua. L'emperador l'havia remarcat al camp èpic de Marengo, l'any 1800.

Saint-Cyr, una de les reputacions de l'època.

El primer ha deixat de les seves gestes a casa nostra un llibre, que com autor estampà a París el coronel Laffaille l'any 1826.

El segon, amb el seu *Journal* de les operacions a Catalunya, en té prou per a l'autoritat d'un mestre.

Un i altre formen a les taules del temple de la glòria, que l'obra *Victoires, conquêtes, désastres et guerres civiles des Français* conjuminà per via d'apèndix, alguns anys després de caure Napoleó; un i altre en sabien bon tros de les lluites d'aleshores, i Duhesme acabà a Waterloo, mantant la guàrdia imperial, Saint-Cyr, defensor de Dresde en 1813, figurà en temps de la restauració borbònica.

¿Què no s'ha dit d'ells als llibres sobre la Guerra de la Independència? Barrejat Duhesme als terrors de Barcelona, i servit per subalterns com el general Lechi, i el comissari Casanova, el seu nom segueix avui acompanyat de dicteris, particularment en parlar-se del Procés de la Ciutadella, del Jurament d'autoritats i prohoms; de la mort de l'italià Canton; espoli de cases religioses; presó del general Ezpeleta; ocupació d'immobles, i un escriptor francès, M. Conard, llegit amb tant d'interès, no és pas qui menys es distingí en la severitat. Cal entendre, però, que a part de la tasca difícil, Duhesme no féu més que complir ordres, i que si per afició desoi-

denada al diner, ell i confreres s'arriscaren, també foren castigats: Lechi restà sense empleu molts anys; Casanova, fet escarni dels ciutadans; Duhesme, expedientat per Saint-Cyr i el mariscal duc de Castiglione.

L'expedició Duhesme, s'anomenava *Corps d'observation des Pyrénées Orientales*, uns 13 mil fusells i sabres, amb bateries.

Les tropes de Saint-Cyr, formant l'ala esquerra de l'armada conduïda a Espanya per l'emperador mateix, qui volia venjar-se de Bailén, es titulava el setè cos, i tenia el doble de força.

Duhesme entrà com aliat, perquè aleshores ho eren Carles IV i Napoleó. Saint-Cyr, en plena lluita ja. Les seves rutes foren diferents; el primer baixà des de la Junquera a Barcelona, per la carretera reial, que més avall del Tordera va cap a la vora de mar; el segon seguí la de l'interior.

L'aspecte de les tropes era imponent. La indumentària, aquella que les estampes ens han tramès. Casagues i plastrons, espatlleres, cucardes, tricorns, *shakós*, casquets de pèl d'ós, davantals de cuir, cuirasses, cascos de dibuix grec amb plomes i cri de cavall, fusells, sabres, llances. Generals amb faixes de seda i serrell; cantineres com han dibuixat els Charlet i els Bellangé; tambors majors amb rínxols als mostatxos, dits i orelles amb anells, i porra enflocada jugant a la mà, mentre la música de platets, bombo i trompes en forma de dracs i serpents, toca al front dels regiments... Colors, elegància, allò que el senyor de Maldà, noble barcelonés, consignà al seu encisador Manuscrit *Calaix de Sastre*, dient amb maligna ironia, que semblaven, *els jueus de Setmana Santa*...

Marxant per companyies, esquadrons i bateries, ara sota la pluja, ara entre núvols de pols, en mig de crits, renills, veus que donen ordres i lladrucs de gossos; en plena calçada, o dins l'estret carrer que als pobles forma el camí, i deixant una alenada feta de suor, de cers untats, fustes pintades, guarniments, viandes, tota la munició arribà davant Barcelona, i tots expressaren el seu entusiasme: Laffaille com representant dels soldats de Duhesme, Lissoni com representant dels soldats de Saint-Cyr. Aquest sentiment devia repetir-se a Montserrat, a Poblet i a Santes Creus.

Una vegada a la ciutat comtal, que el rebé de la manera que el P. Ferrer i altres comentaristes han contat, el general napoleònic es trobà davant necessitats urgents, i tot de cop, amb la guerra.

Les obligacions de seguretat i proveïment de queviures imposaren executives mesures. Després d'ocupades les fortaleses i posicions dels voltants, fortes patrulles corrien de *La Granota*

i *El Clot*, a *Creu Coberta*, Sans, Hospitalet i més amunt, xarxa que avui cobreix el caseriu de la ciutat, i aleshores era un laberint de camins, hortes, bòbiles, cases de pagès, torrents i timbes.

Maig-juny de 1808, la guerra era declarada entre el poble i l'invasor. Tropes franceses amb equip de campanya, anaven cap al Nord i l'Oest en busca de topades. Tornaven al compàs del sometent, cares esblanqueïdes de *quintos* dins les carretes, els vestits tacats de sang.

Les expedicions a Manresa i a Tarragona, descrites tantes vegades i commemorades cívicament i religiosament, foren interrompudes per funcions de guerra. Cal veure el que de les accions al Bruc, ha escrit el coronel Laffaille, portaveu de Duhesme. El goig del poble tenia quelcom de sobrenatural, i és que aquella pugna victoriosa fou posada pels catalans sota l'ègida divina, fet que encara proclamen els petits poemes, els boixos de la imatgeria, les relíquies de les famílies. Ja els camins tots es veuen plens de grups estranys; ja les colles de treballadors es converteixen en combatents; des de Sitges a Vilafranca pel camí de Ribes i Canyelles, van a tallar el pas de la columna Chabran, que venia en retirada des de l'Arbós, els mariners arrossegant peces d'artilleria; i si per l'altra banda els francesos arriben fins a Girona, a fi de cobrir les seves comunicacions, les milícies ciutadanes empren els camins de Sant Geroni de la Murtra, de La Conreria, Vilassar, Argentona i Arenys, per acudir a les cites bèl·liques.

Fracassat Duhesme davant Girona, es retira a Barcelona, i a la vora de mar les partides i el foc de les embarcacions l'obliguen, segons sembla, a deixar la carretera, tallada, encara, en diferents trajectes, i obrir-ne una, que cita el Dr. Barraquer en parlar dels convents d'aquella vila.

Aquesta via, o algun dels trossos de la carretera, haurien rebut el nom de *Carretera de Napoleó*, donat per la gent del país, i que s'ha conservat.

A Barcelona el general es troba bloquejat. El pla arreu és ple dels nostres. De nit els sometents baixen de Sant Gervasi i toquen les portes i amenacen les muralles.

Les naus d'Anglaterra, aliada ja d'Espanya, tiren l'àncora davant de la ciutat. De dia corresponen amb banderes i canonades als senyals dels bloquejadors; de nit, les llums pugen i baixen pel cordam.

El terror s'inaugura dintre els murs; comencen els policies a fer de les seves. Esglésies tancades, rondes al barri gòtic, i confidències als casals dels rics, i a les fumades botigues dels menestrals. Des de Porta Nova al Portal de Sant Antoni, es parla de degollar, d'obrir mines. Les conspiracions són a punt d'esclatar, i entre la

boira d'imaginacions calentes, les figures dels Gallifa, dels Massana, de Mossèn Cret, dels que furgaven la terra sota el carrer de l'Estruch (*Mina dels Aucells*), i les cases d'En Bacardí, prop l'Hospital de Sant Llätzer, es redrecen.

Aleshores volen barques cap a Coll-lliure portant plecs al mariscal Berthier, ministre de la guerra a París, demanant ajuda.

Llavors Saint-Cyr corre la posta a Perpinyà i pren el comanament del setè Cos.

MARXES DE SAINT-CYR

Roses, Barcelona, Camp de Tarragona, Igualada, Plana de Vic, front heroic de Girona, són les fites d'aquest home temut, un cop acampada a Figueres la seva gent, que Clarós volgué deturar en sortir de La Junquera, llençant-se des de Santa Llúcia. A prop l'hivern, els llibres esmenten els aiguats, quan el general anà a atacar la ciutadella de Roses, senyora de la badia on estacionava la flota britànica.

Aquest episodi omplí de gent armada l'espai entre les muntanyes que senyoregen Llançà, Port de la Selva i altres llocs, i les terres avall del Fluvià, derivant cap a Girona, tranquil·les des de la Guerra del Rosselló. Saint-Cyr mateix ha descrit les operacions, de què fou encarregat el general Reille. El 7 novembre del 1808, la plaça era embestida. Les forces de Souham tenien posició en mig de Figueres i el Fluvià, vigilant l'armada espanyola reunida a Girona. Forces de Chabot, ocupaven una línia arrencant de La Junquera cap a Rabós i Vilamaniscle.

Caiguda Roses, 5-6 desembre, el vencedor gira cap avall. El 7 tot és moviment de tropes, canons, bagatges, travessant en direcció al Fluvià. El 8 es reuneixen a la vora esquerra. El 9 és el passatge, i les tropes espanyoles i els grups de miquelets s'esvaeixen i van a la vora dreta del Ter. Saint-Cyr posa el seu quarter a Medinyà, la casa que més tard fou hospital de sang, encara en peu. L'11 l'exèrcit francès passa el Ter. Semblava imminent una batalla davant Girona, però tot de cop el tinent de Napoleó marxa vers La Bisbal. Les tropes espanyoles no el poden seguir; solament Clarós li guanya la davantera, i vol tancar-li el pas al Coll de la Granja, el dia 12.

El setè cos francès realitza llavors l'operació de tombar, i emprendre una marxa diagonal i ràpida cap al Sud-Oest, en busca del Tordera i d'Hostalric. Per Massanet de la Selva, Martorell, Vidreres s'hi acosta, desafiant els escamots de Lazan i de Vives que, devent tancar-li el pas a la carretera de Barcelona, l'estaven observant. El 14 els francesos acampen al cor de la mun-

tanya i tenen Grions i Massanet als extrems. El problema era sortir a la carretera, sense donar temps que els espanyols, reaccionant i reunint-se, caiguessin sobre l'expedició, formada en columna de camí, amb la munició precisa pel trajecte, i la cavalleria desmuntada. La història ha divulgat la relació de Saint-Cyr, que parla d'un caminet de muntanya, que un pastor li indicà, quan preparava tan cèlebre maniobra. El fet és que els francesos lliscaren per aquesta via, saludats pel canó d'Hostalric, i conseguiren el camí ral, per on dos dies després ensopegaren amb les descobertes del general Vives, en posició entre Llinàs i Cardedeu, interceptant el pas.

Tothom la sap aquesta batalla del 16 desembre 1808, on les armes napoleòniques triomfaren en una hora, romperen el centre, dispersaren les ales, una de les quals, la regida per Reding, un dels vencedors de Bailén, resistí els cops decisius. Les tropes de Lazan, les partides, corrien esbufegades al darrera de la columna francesa, però arribaren quan ja l'allau havia passat, deixant dolorosa estela, ferits que per manca de transports no pogué dur-se'n Saint-Cyr, i que els nostres remataren.

La retirada dels espanyols es féu per la dreta del camí, vers Sant Cugat, al Llobregat, punt indicat per Vives, que mentrestant fugia, i a Martaró prenia la nau aquella. El vencedor anuncià la nit mateixa la victòria, amb grans fogueres que de Barcelona es veien. Arribà sense perdre temps, i tot el setè cos prengué posicions per la plana, cap a Vallvidrera, seguint ja la situació de l'armada vençuda. El 21, en efecte, una altra batalla, aquesta a Molins de Rei, amb la victòria per a les àligues de l'imperi. La derrota nostra, el triomf nou del cap francès, ho ompliren tot de gent, uns corrent en cerca de refugi, altres empenyent executivament; una extensió gran fou intervinguda, i per afavorir les operacions ulteriors, la guarnició de Barcelona amb Duhesme al front, portà l'esglai a la contrada igualadina i posà el peu al Bruc mateix.

Quins jorns! Vives, el general català indicat per la Junta del Principat per exercir el comandament, i acceptat pel govern de la nació, és exonerat per la tropa en arribar a Tarragona. Reding es posa al seu lloc. De la pròpia manera, més enllà de l'Ebre, quan a la presència de Napoleó les armades de Castaños, de Blake i del comte de Belvedere es veuen arreconades a dreta i esquerra, la tropa destitueix i injuria el general San Juan, derrotat a Somosierra. Madrid era pres. L'exèrcit imperial hi sojorna, abans de seguir cap a Castella la Vella i Lleó, a donar als anglesos la batalla.

Saint-Cyr camina cap a Tarragona. La via per on va és la de València per *Can Piquet*, hostel del

Lladoner, el Coll d'Ordal, el de Santa Cristina, Bràfim, Serra de Més Avall i *Hostal Nou*, unes 40 llegües de calçada ample, oferint a un i altre costat aspecte somrient. Si terres xamoses havien trepitjat els seus batallons de francesos i italians a l'Empordà, a la contrada gironina, La Selva i la regió del Tordera i el Mogent, ara les vinyes, les oliveres i ametllers refermaven la bonica impressió, i mostraven l'opulència les masies de portes ovalades, amb els cellers al costat, allà on les bótes del vi que havia esbojarrat els oficials de Cèsar i dels mariscals borbons, incitaven els combatents, tips de caminar. Casals de fàbrica s'havien saludat a una i altre vora del camí, les armes, el nom de la Verge Maria, a la portalada; ara també es trobaven dretes, solitàries, els poms daurats al ferro dels balcons, i branques sortint per les reixes dels jardins.

Era durant aquestes marxes quan els forasters, excitats per les passions de la guerra, es donaven al crim; robaven el bé d'altri, cobejaven, lascius, la dona aliena. L'oficial italià Lissoni, dels caçadors a cavall, al seu epistolari de la Campaña a Catalunya, estampat a Londres, l'any 1814, (1) parla amb realisme d'escenes d'inhumanitat, motivades, diu, per la manca de queviures, i per les represàlies nostres.

Difícil és la precisió. Els crims contra l'honestat no foren tants com sembla, puix que la disciplina dels francesos era forta; ho proven, no solament les lletres de l'emperador, sinó incessants gasetilles al diari de Barcelona, amb l'anunci de sentències de mort. A les masies i hostals, es diu, tenien lloc aquestes bogeries, és cert, n'hi ha exemple; però també és històric que molta gent acomodada era fora; que als hostals, l'enginy excogità el mitjà de salvar la indústria i la vida, posant-hi meretrius, per si els soldats no en portaven, i d'aquesta manera les víctimes resultaven escasses.

L'argent era l'incentiu ordinari de les tropes de Saint-Cyr. Per obtenir-lo, escamots anaren des del camí ral a Sitges, a Vilanova, poblacions riques.

Nostre oncle En Joan Llopis, en el seu *Ensaig històric sobre la Vila de Sitges*, ha resumit els fets de la Guerra de la Independència. Les tropes del setè Cos francès s'hi presentaren per la Creu de Ribes, venint de Vilafranca, camí que avui és carretera. Des de la Creu, al cim del bosc dit d'En Bruguera, anaren a la capella de Santa Bàrbara, i a *Can Milà*, i desembocaren a la vila per la peça *Terra Cavada*, predi dels Bernardí.

Al Castell medieval exigiren dels contribuents quantitats, que els animals de bast s'emportaren. Igualment a Vilanova.

(1) Forma part de la col·lecció del Marquès de Caldes de Montbui.

I per aquestes facècies anaren plenes de columnes i de resens, les vies a Barcelona, per Begues, Sant Climent i Sant Boi, i la de Garraf, que amb els seus *kamerops* i farigoles, apretada pel rocam al *Pas de la Falconera*, semblava a punt de caure a mar...

La batalla de Valls (Pont de Goi), 25 febrer 1809, marca l'última etapa del setè cos al camp de Tarragona. En aquesta ciutat, la freda resolució de Saint-Cyr apretà, i hi encengué la pesta. Es el teatre dels metges, referit pel Dr. Sanponts i els seus col·laboradors. En canvi, a Poblet, la ira dels invasors restà paralitzada. Un general va posar el monestir famós sota la seva protecció.

Saint-Cyr aixecà el camp per necessitats de proveïment, segons uns, i per socórrer Barcelona, novament atacada, segons altres. A més, tenia de fer el siti de Girona. Girà, doncs, com després de Roses, i tota la gentada amunt, escampant l'esglai altra volta. La retirada era per la vora del Gaia, la dreta a Vilarrodona, l'esquerra més enllà de Puigtinyós, Coll de Santa Cristina, Bisbal del Penedès.

El 15 d'abril Saint-Cyr era a Barcelona.

Sense entretenir-se, se'l veu sortir cap a la Vall del Congost. L'objectiu és Vic, la rica plana, els cereals, les comunicacions amb Girona. El setge d'aquesta ciutat constitueix la darrera actuació de Saint-Cyr, però la seva persona no semblà interessar-s'hi; altres generals s'hi arriscaven.

El setge comportà un gran aprofitament d'itineraris, d'un i altre cantó dels bans en presència, i estalviant-nos repeticions, direm que l'itinerari de la marina s'assenyala per alguns com el punt de salvació de la plaça, mitjançant el desembarc dels anglesos a Palamós o Sant Feliu, i la marxa vers la ciutat, convergint amb turbes de guerrillers. Era la teoria de la Junta, socórrer Girona per la banda on els francesos eren impotents. Però la flota britànica no desembarcà una llanxa. Els seus oficials sentiren des de la cambra, el canó de la ciutat tronant sense descans.

Altres relacions itineràries deriven de la passió de Girona. Acabada la disputa, hi ha els camins plens de presoners, carretera amunt, cap a les ciutats murades de França. Hi ha l'èxode de les comunitats religioses relegades a les fortalises. Hi ha la sortida del defensor, que malalt i tot encaminen els francesos als argàstuls. Castillet de Perpinyà, fort de Figueres, on mort misteriosa l'espera.

Finides la remesa de les armes i la revista pel mariscal Augereau (havia arribat tot just), els vençuts són dirigits al pont, en ple espectacle de victòria (tropes encaminant-se a la ciutat, campaments plens de bullici i fum de menjar); i puguen cap a Costa Roja, per anar a fer nit al castell de Figueres. Els oficials i soldats regulars hi

arribaren, els paisans, gent que volia més un tret al cap, que no cadenes, fugiren a dreta i esquerra pels corriols, vers la ruta de Girona a La Junquera per Les Escaules, enllaçant ací i allà amb viaranys que s'escampen, o vers terres que el Ter i el Fluvià creuen. Els frares no podien escapar-se; en grups on el color dels diferents hàbits comunicava una nota, alforges al coll, bastó a la mà, els eclesiàstics purgaven la part que havien pres a la defensa. Soldats a cavall, amb capes negres, els enquadraven, i encara que pagats amb el prest de la tropa, semblaven tractats sense consideració. Des de la collada que porta a sota el turó on s'assenta Bellaguarda, miraren allunyar-se la terra, pàtria natural d'alguns, adoptiva dels altres, i seguiren a Perpinyà, Narbona, Beziers i Montpeller. Els uns continuaren el camí d'Itàlia, més avall de Lunel; els altres restaren a França. Al fort de Fenestrelles foren tancats la major part i no rebren consol més que dels realistes, que no podent sofrir l'emperador, es compadien de les seves víctimes.

EXPEDICIONS DE SUCHET

Rastrejant els itineraris bèl·lics, trobaríem les marxes ofensives, que després de guanyar Girona, va dirigir l'Augereau, sense sort de cap mena; les que, igualment poc afortunat, emprugué el seu successor Macdonald, i en mig de tot, les caminades de les tropes alemanyes enviades per l'emperador, i els afanys del terrible Buquica, fill de Besalú al servei de l'adversari, coneixedor de camins, i que per aquest motiu guià les columnes napoleòniques pels indrets dificultosos, ara a eminències feréstegues entre Girona i Vic, ara a la vall del Fresser, i realitzà gestes que els llibres remarquen, la més sorollosa de totes, potser, aquella de Nostra Senyora de la Salut, en què a les ordres de Lamarque, penetrà amb els seus minyons per una bretxa, a prop dels mil metres, i sostingué la retirada del general en quinze hores de foc.

Però allargaríem aquesta narració, involucrant unes coses amb altres. L'últim acte de l'ofensiva francesa l'encomanà Napoleó al general Suchet, home de guerra afortunat com ningú a Espanya, i que a Catalunya, Aragó i València deixà el nom escrit amb sang i sentències de mort.

Convenia a l'emperador un cop segur; volia desfer la resistència dels catalans, deixar fora de combat l'armada regular, polvoritzar la guerrilla, i que no restés res de la direcció que la Junta Superior del Principat i la clerecia tenien.

Tarragona fou escollida pel cas, ciutat on les

armes, materials i espirituals es preparaven a donar la batalla a l'invasor; però era necessari prendre Lleida, Tortosa i altres places, per isolar-la.

Tota la regió entre els rius Segre i Ebre, teatre que Napoleó coneixia per les campanyes clàssiques, fou ocupada; els camins contemplaren una activitat extraordinària... Els nostres patriotes, intentaren distreure aquest moviment, i una victòria popular, la sorpresa del castell de Figueres, per poc no ho aconseguí, puix Macdonald, que manava en cap, reclamà la presència de Suchet a l'Empordà; mes aquest penetrava el fons de les coses, i coneixent els dissenys de l'emperador, no mogué un soldat i seguí les operacions amb energia. Macdonald, mentrestant, bloquejava aquella fortificació, i consigna a les seves *Memòries*, que fou comparable al setge d'Alèsia per Juli Cèsar. Napoleó no ho veuria de la mateixa manera, quan li manà que tornés a França.

L'armada de Suchet era, tal vegada, la millor de totes les que maltractaren el nostre territori. El que pugui dir-se de la de Saint-Cyr cal aplicar-li-ho, perquè tenia bons regiments francesos, italians, polonesos, gent feta, i tinent de mèrit conegut.

El 13 maig 1810, Lleida era presa. El combat de Margalef, contra un dels generals espanyols que pujava de Montblanc, restà una nuvolada, entremig de la qual els sabres del 13 regiment de cuirassers, semblaven llampecs.

La passió de la ciutat, l'epíleg nocturn de la qual fou l'assalt del castell on hi havia la catedral, terminà amb les providències administratives del vencedor, que tenia la vanitat de saber governar. A l'itinerari urbà de Lleida es conserva la via, *Calsot-Blondel*, que refresca la memòria de les facècies d'aquells dies. Però, ¿què representa una millora, quan es recorda també l'autoritat vesànica del baró D'Henriod?

Suchet després de Lleida atacà i guanyà Mequinenza.

Punt estratègic a les guerres dels romans, la vila fou ràpidament expugnada. L'enginyer Haxo, aquell que dos anys després acompanyaria Napoleó al gual de Niemen, en entrar a Rússia, construï una carretera per portar l'artilleria des de Torriente.

El 8 juny, castell i vila eren en mans dels francesos.

Tortosa. També la història parla d'un camí que l'enginyeria francesa obrí en indrets dificultosos, i sota el foc dels defensors; Les *Memòries* de Suchet, millors que les de Macdonald, i comparables a les de Saint-Cyr, el descriuen. Es tracta de la via que arrencant de Mequinenza, anava pel mig de Casp i Favara a posar-se paral·lela al camí que baixava de Samper. Després a Batea per

Gandesa, i trencava per agafar ençà de Pinell el *Pas de les Armes*, entre Pauls i l'Ebre. Aquest camí, que terminava entre Roquetes i el cap del pont, era en plena muntanya la major part, i encara és visible.

Tortosa fou captivada després de combats que agafen de juliol 1810, a gener 1811.

El general francès prengué llavors Coll de Balaguer.

Tarragona restava.

De maig a juny de 1811, tingueren lloc els afanys de l'atac i la defensa. Tot Catalunya era present a Tarragona. L'Església, la milícia, l'or, els cereals, les naus decidides, cooperaven per guardar-la. Per aquest motiu la literatura i la iconografia de 1808 a 1814 en van plenes, i com ha contat Miquel S. Oliver, l'espectre de la noble ciutat circumvalada, amb les bombes descrivint la paràbola i esclatant al recinte, i l'assalt, les bretxes, les escenes a la Rambla, a les escales de la Seu, a la platja del *Socorro*, tothom esmaperdut acudint a les barques, negra nit, són records inesborrables.

També els francesos han conservat memòria del triomf, que fou costós.

Els itineraris principals foren influïts per les maniobres. Suchet era amo de les comunicacions amb Barcelona, Lleida i València, i si Campoverde, el capità general del motí de Tarragona quan les disputes cèlebres, pogué anar a la província de Girona, a batre's amb Baraguey d'Hilliers per la conquesta del castell de Figueres, seguint camins i drecceres amagades, ja no aconseguí, de retorn, operar contra els assetjants, que el mantingueren lluny.

Rendida aquesta, Montserrat fou l'objectiu de Suchet. Baluard espiritual, amb les termòpiles del Bruc al peu, i Manresa al costat, el general napoleònic hi anà amb ironia marcada.

El 28 juliol 1811 comença el moviment de Tarragona ençà. El General Montmarie guia les columnes des de Montblanc a Igualada. Els seus companys Frère i Harispe puguen a Manresa, i Maurice Mathieu des de Barcelona arriba a Esparraguera. Suchet es presenta el 23 a Igualada, amb l'estat major, homes de totes mides i fessomies, els uns vermells, grossos, el nas penjant; altres secs, angulosos, bruns... Tothom va ple de pols, els daurats sense esclat, les botes brutes, el pèl i els guarniments dels cavalls igual que entelats. El general en cap havia vingut per Sarreal i Santa Coloma, dormint als vivacs.

El 24 té lloc un consell de guerra al Bruc, i el dia següent es puja la santa muntanya. Una columna regida pel general Abbé, i ajudada per grups del cos de Mathieu, en què cavalca el propi comandant general, va per la carretera vers Santa Cecília. Montmarie avança des de Collbató.

Els xocs a Santa Cecília i a la capelleta dels Apòstols s'han descrit als llibres francesos i espanyols. Els autors catalans, particularment, se n'ocupen, i l'Abat Muntadas ho fa amb accent dolorós... Fou desastrosa la pugna; tropes, paisans, estrangers, amics i enemics, atropellant-se pels claustres del monestir, fins a dintre el temple... Es parla de profanacions; es parla de coses nefandes... El baluard espiritual caigué! Les forces misterioses que mantenien al poble, defalliren, i l'ombra del *Mansueto* no pogué acudir a la cita d'honor.

La ironia de Suchet estava satisfeta...!

Però l'any 1813 aquest general, que des de Montserrat anà a completar ses victòries a València, degué girar la cara. La campanya de Rússia, l'aixecamen nacional a Prússia, influent en la guerra al camp principal de la Península, on era ja Wellington, l'home destinat a Waterloo, obligaren el vencedor a retirar-se. El itinerari que l'havien vist implacable, el contemplaren a la defensiva. Terribles encara els seus cops, com els del lleó voltat per caçadors, disputa el terreny a espanyols i a anglesos, i quan entra a Barcelona després de la batalla d'Ordal, l'exèrcit seu escampa la por. Tots els tipus de les milícies napoleòniques es reuniren aleshores a la ciutat comtal. Cares fosques, ulls de foc, barbes descuidades, casques i calces que han perdut fantasia, motxilles que vessen els fruits de les rapinyes i que mans de marxants arrepleguen...

Tota aquesta gentada, amb tambors majors i cantineres, amb mestres d'armes i seguici innominat, canons i carretes, repassa els indrets èpics de tantes batalles; salva les collades; salva les talladures dels camins; saluda Girona endolada; saluda Figueres, la primera a caure, l'última a recobrar la llibertat, i entra a França amb scroll i polsaguera. *Les plus belles troupes de l'empire!* exclama en veure-les passar un autor; en efecte, d'elles sortiran els veterans de la Campanya de França, i els que no voldran rendir-se a Waterloo... D'elles els conspiradors *Demi-Solde*, de la Restauració; d'elles trauran models Raffet, Gericault, Beranger, Sedlitz... Sí, els homes que a última hora passejà per Catalunya el duc d'Albufera, foren el bronze de les postrimeries imperials, espurna que encara a *L'Aiglon*, i als llibres de l'Houssaye, fa pujar una flama.

ITINERARIS CIVILS

EL RÈGIM DE 1812. CODI NAPOLEÓ. RUTES SIMBÒLIQUES. AVENTURERS. VIATGERS I VIATGERES.

El cop que volia donar Napoleó, prenent peu de la caiguda de Tarraco, de pregon efecte psi-

cològic, era l'establiment d'un règim que comportava, d'una banda, la reducció dels militars a l'esfera pròpia, és a dir, deixant la jurisdicció civil que tenien des del Bàndol de Duhesme, setembre 1808, en mans dels funcionaris naturals; i de l'altra, l'assimilació del Principat a l'Imperi.

Aspectes importantíssims, no gosariem tractar-los en una monografia. No obstant, direm que determinada pel decret de les Tulleries, 26 gener 1812, la sort de Catalunya regida per Napoleó, el 20 febrer ja ho escampa la nostra premsa i sortiren *urbi et orbi* els set articles que afrancesaven el territori, i sense fer atenció a les divisions de Josep Bonaparte i d'Augereau, el distribuïen en els departaments anomenats *Montserrat, Ter, Boques de l'Ebre i Segre*, o sigui, el conjunt de les províncies de Barcelona, Girona, Tarragona i Lleida, amb les subdivisions corresponents, i els cercles militars dits *Alta i Baixa Catalunya*, el primer amb els departaments del *Ter* i del *Segre*; l'altre, amb els del *Montserrat* i les *Boques de l'Ebre*; cadascun amb tropes, que prenen la denominació de divisions 33^a i 34^a.

Al fons de tot hi palpitava una llei destinada a remoure el món, signe de contradicció, si es vol, el mateix que altres actes de la dominació napoleònica: el *Codi Civil*, que, començat per la Revolució amb l'interès d'unificar les disposicions reials i consuetudinàries de la legislació francesa, va ésser portat a un grau superlatiu de significació per l'emperador, que el batejà amb el seu propi nom: *Codi Napoleó*.

Irradiar aquesta llei, escampar-la, inocular-la, deduir-ne conseqüències vives, heus aquí la tasca encomanada als funcionaris que reemplaçaven als militars.

Per la primavera de 1812 compareix la primera tongada d'aquests funcionaris, poc coneguts, malgrat biografies modernes, Gerando i Chauvelin al davant... Segueixen els Roujoux, Treillard, Villeneuve, Vieville des Essarts, Las Cases, Laage, i d'altres.

Gerando i el seu company mereixen un paràgraf.

Procedents de l'escola del Consell d'Estat, una de les institucions prestigioses de l'imperi, el primer era home de lletres, filàntrop, una mica tocat de les idees de Rousseau, i venia de Roma, usurpada al Papa, on cooperà amb Tournon, aquell qui alternava les mesures més antipàtiques de l'ocupació amb el començament dels jardins del Pincio i les excavacions per treure a la llum els trossos de l'art.

Gerando, que tenia el títol de baró, ha estat alludit per M. Madelin (2).

(2) *La Rome de Napoléon.*

A Catalunya n'ha parlat el senyor Rahola (3), Chauvelin és menys caracteritzat. No tenia títol nobiliari, ni precedents en l'administració; sembla que era un elegant, que a París es passejava sense feina. Segons Banrante (4), ell fou el qui, rompent l'etiqueta, aclamà l'emperador en la cerimònia del seu segon matrimoni, i tal vegada per aquest fervor obtingué el govern de Barcelona.

Aquesta ciutat i Girona eren els punts de residència de Chauvelin i Gerando. Ficats a París dins un cotxe, baixaren cap a Perpinyà, per Orleans, Cahors i Tolosa i seguiren per Figueres al respectiu destí.

Poc conegut és el treball d'aquests homes i els seus subalterns. Els autors catalans clàssics, els Blanch, els Bofarull, en fan referències curtes. Els francesos antics, entre ells Thiers, tal vegada no en diuen res; dels moderns, Frederic Masson s'ocupa de la missió que portaven, de les dificultats per l'animadversió dels generals; i Vidal de la Blache s'hi entreté i en reflecteix l'última etapa (5).

Referim el lector a les investigacions del senyor Rahola pel que a Gerando correspon.

Chauvelin arribà a Barcelona. El seu camí des de Girona no se sap si fou la carretera del litoral, o bé l'altra. Creiem que podien ésser aquestes dues, indistintament, perquè aleshores ja no eren de témer les sorpreses i els espants d'abans de caure Tarragona (6). Entrat a la capital per la Porta Nova, anà directe a l'*Hotel Riquel*, a la Rambla. Els peixos grossos de l'exèrcit francès hi feien estada; hi havia bona taula, amb una distribució nova de menjadors, segons anunci del diari; era un punt central prop dels cafès freqüentats pels oficials, prop de les oficines i llocs d'esbarjo... El nou funcionari s'hi encabí i hi restà fins que el governador militar Maurici Mathieu anà a invitar-lo que es mudés a casa seva, Can Larrad, magnífica morada, avui encara existent al carrer Ample. Tampoc no hi visqué temps, puix que per la instal·lació i conferències amb el general Decaen, es traslladà al Palau, d'on datà moltes peces oficials.

La manca d'investigacions sobre el règim civil, fa que no se sàpiguen quines foren les impres-

sions de Chauvelin. Les lletres llegides al fons de la Delegació d'Hisenda, no descobreixen res, puix que són administratives, però l'ambient que es respira és que foren favorables a la ciutat i els seus habitants.

No tractarem de descriure-la, la ciutat d'aleshores, perquè bones plomes ho han fet (7). A més, la seva fesomia, carrers i places inundats de soroll i llum, muralles i portes, temples, alts convents, cases aristocràtiques, gàrgoles, jardins, cementiris, voltes, pujades i baixades, han estat transmèsos en dibuixos suggestius conservats amb amor.

Mirem de reconstruir la vida del representant civil de Napoleó i establir l'itinerari material i moral.

Pel que resulta, Chauvelin no feia estrèpit. Preocupat l'home per la importància de la missió i per l'actitud dels generals (ha estat sintetitzada en la frase: A Catalunya deu enviar-hi l'emperador regiments i canons, no pas advocats), passava els seus jorns al palau, davant la Duana, i llevat d'algunes cerimònies se'l veia poc als carrers. En canvi, el prefecte es prodigava, i segons notícies, presidia les processons del Corpus, que de parròquia en parròquia anaven alternant.

Chauvelin procurava ordenar i regir els afers de la seva jurisdicció, i triar homes.

Aquestes dues coses foren plenes d'asprors... El nou govern no tenia esfera ben definida. A París semblava una cosa, però a Barcelona, era diferent. Decaen i Chauvelin tractaren, no obstant, de posar-se d'acord, executaren les ordres rebudes i organitzaren les prefectures, les sots-prefectures, els ajuntaments, les oficines de cens i recaptació d'impostos, encomanaren als auxiliars la recerca de dades per enviar a París un estat descriptiu del país, per tal de determinar les reformes necessàries.

Això tal volta fou el punt de vista més encertat del règim que ens ocupa.

Hi havia precedents de tot en els treballs del general Duhesme i dels mariscals Augereau i Macdonald, els quals havent constituït, al seu gust el municipi i l'Audiència de Barcelona (abril 1809), inaugurat el *Govern de Catalunya* amb entera independència del rei napoleònic d'Espanya (març 1810), i oberts els tribunals, comptaven amb gent addicta. Per altra banda, Augereau havia iniciat l'empelt del Codi Napoleó. I l'afrancesament que tot significava, tenia relació amb alguns fets típics, desitjats, tal vegada, del poble, ex-

(3) *La Dominació Napoleònica a Girona*.

(4) *Mémoires*.

(5) *Napoléon en sa famille*, vol. VII. *L'Evacuation de l'Espagne*, vol. II.

(6) Quan després de la sorpresa del castell de Figueres (abril 1811), Napoleó envià a Catalunya un oficial segur, Fezensac, a fer un *rapport*, de la situació, escriví que per anar a Barcelona calia un cos d'exèrcit. (*Mémoires del duc de Fezensac*, París, 1865). La mala sort de Tarragona ho canvià tot.

(7) Ultra els cronistes de l'època, Pi i Arimon, Madoz, Cornet i Mas, Víctor Balaguer, Coroleu, Carreres i Candi.

pressats en documents de 1808 i 1811, en què les autoritats napoleòniques havien intervingut amb la intenció de provocar determinats efectes (8).

La prefectura del Montserrat comprenia els partits de Barcelona, Vilafranca i Manresa i les sots-prefectures.

Els municipis eren els d'avui mateix, llevat d'alguna excepció. Es distribuïen de la manera que Augereau fixà.

Els tribunals civils i penals, d'alta i baixa categoria, eren igualment els establerts per aquell militar (9).

Les necessitats imperioses de la instal·lació, encara que satisfetes amb zel pels afrancesats, obligaren Chauvelin a sortir de Barcelona i córrer per ací, per allà, i veure les coses pels propis ulls, com Gerando mateix.

Aquests desplaçaments cap a Vilafranca, sobretot, regió on els habitants no eren tan esquerps com a Manresa, donaren lloc a estades i a visites, el rastre de les quals s'ha perdut, generalment; i la voluntat dels generals, per poc costa cara al governador, ja que encara que tranquil·les les comarques després de Tarragona, les escopetes dels voluntaris tenien sempre una bala per tirar... De Chauvelin, o de Gerando, es diu, que un jorn es trobà voltat per les partides; anava, segons sembla, cavaller sobre un matxo pacífic, i Déu no volgué que fos agafat.

Les lletres alludeixen aquestes facècies. S'exclama l'intendent (se li donava també aquest títol) que els militars li refusaven la guàrdia, que els subordinats tenien d'amagar-se als pobles per no ésser morts als camins. Els encarregats de recaptació de les gabelles, rebien pertot arreu rebufs, i les quantitats previstes no s'aplegaven.

Les notícies que dona M. Vidal de la Blache, són les úniques versemblants de la història escrita pels francesos; elles palesen la desil·lusió dels governadors civils i justifiquen les protestes dels generals, que reclamaven diners, queviures... La investigació nostrada podrà addicionar el treball d'aquest historiador; en efecte, moltes són les peces de l'administració econòmica dels invasors; d'algunes hem fet referències a les nostres monografies, però la major part són per a explotar.

El Codi Napoleó.—Aspecte el més original,

(8) Memòries dels prohoms de l'Ajuntament de Barcelona a les Corts de Baiona, i a l'emperador, comentades per nosaltres en diferents monografies.

(9) Aquests tribunals, els seus noms, la composició, jerarquia, títols, sous, funcionament, etc., els hem estudiat a l'assaig d'*Història jurídica de la Guerra de la Independència*, i noves aportacions, publicats a *Revista Jurídica de Catalunya*, des de 1918 a l'hora present.

permet establir un itinerari, simbòlic, que podrà semblar cosa idealista, i no ho és, puix els enviats de Napoleó prepararen amb el Codi, la divisió espiritual que fent via el segle XIX, s'ha vist en el terreny jurídic-social, des de la repercussió de l'*Escola històrica*, precisament nascuda per combatre el dret napoleònic, a les protestes dels juristes davant l'estatut espanyol de 1889... Sense la via dintre els esperits, res d'aquestes coses no era possible.

Chauvelin, com el seu col·lega Gerando, com abans el duc de Castiglione, havien rebut inspiracions per aquest subtil treball, i fets que poden comprovar-se demostren a quin objecte es dirigien. Creiem que la fita primera era l'atracció de catalans de rang, advocats, eclesiàstics, que actuarien en els altres, recolzant en l'orientació del nou règim, particularment en les normes que seguien Decaen i els governadors civils, apaivagant passions, desagregant el sentiment religiós, protegint el culte i els seus ministres, repatriant els catalans portats a França, interessant-se perquè el comerç, la indústria, la navegació, el conreu de les terres, sortissin de l'estat de paràlització; finalment, proposant l'obertura de canals, i construcció de vies, per exemple, una que des de la frontera, anés a la ratlla de València, per les costes (10).

Dins l'episodi cal distingir dues etapes: primera, aquesta atracció; segona, la conducta dels catalans davant el significat del Codi, i les seves conseqüències.

Comencem per l'atracció.

Irradiava dels fets que deixem establerts, i s'hi barrejen les doctrines de la Revolució i la ideologia napoleònica; l'efecte de les victòries de Suchet; les esperances desvetllades pel règim civil, i els afalacs dels seus gestors, gomboldats pels catalans partidaris de Napoleó, al davant de tots el figuerenc Puig.

Les estacions de la simbòlica via foren: treballs de comú acord, i propaganda francesa de la premsa al libre, d'aquest al teatre, a la infiltració per altres diferents mitjans.

A Girona, a Barcelona i altres ciutats, els enviats de l'imperi anaren formant-se un cercle entorn, persones disposades a escoltar-los. El punt de mira, la col·laboració.

Premsa.—La de Barcelona, reduïda al *Diario*; la de Girona, a la *Gazette* que han estudiat els Grahit, els Rahola; a Figueres, *El Eco de los Pirineos*, i no gaires fulles més, paper groguenc,

(10) Les Memòries a les Corts de Baiona, i a Napoleó, contenen bon tros d'aquestes aspiracions tan lligades a conveniències lògiques. El treball del sotsprefecte de Lleida, que ens entretindrà més avall, parla del camí a què fem al·lusió breu.

de vegades blau, armes exòtiques al frontispici, i l'alluvió de llibres de literatura, constitueixen aquesta estació, que caldria mirar amb deteniment.

El resultat fou favorable als francesos. La col·laboració no pot negar-se, perquè sense ella no s'explicarien els actes del baró Gerando, que no trigarem a comentar.

En efecte, alguns habitants acceptaren càrrecs als municipis, als organismes provincials, oficines del fisc, i tribunals. Altres feien de consellers. Són els noms amb què s'ensopega a Barcelona, a Girona, llegint els papers d'arxiu, les lletres dels funcionaris, les nòmines, els diplomes, la premsa... Alcaldes, jutges, recaptadors, membres dels consells municipals i dels de prefectures, procuradors de l'imperi, policies, & &, llarga teoria que lliga amb famílies d'avui... Detalls com, per exemple, la signatura d'un decret anomenant dos gironins, a Dresde, on era Napoleó de pas cap a Rússia, maig del 1812, demostren la condició dels nomenaments, i la seva urgència. I si a les dades de documentació francesa, i de correlació d'obres d'especialistes, es pogués afegir les biografies d'afrancesats i d'afins, sortiríem de vacil·lacions.

De totes maneres, resulten evidents dos aspectes: primer, conducta d'aquells catalans a què s'ha alludit. Segons, repercussió d'ella en la dels francesos, cosa aquesta incontrovertible si es tenen en compte les lletres de Gerando al duc de Massa, ministre de Justícia napoleònic, entorn del funcionament dels tribunals, i sobretot, de la promulgació del Codi.

* * *

Arreglat a corre-cuita l'aparell extern de l'administració nova, proclamats al diari els noms dels ciutadans proposats per als càrrecs, el governador reuní la junta de codificació, que formaven, sota la presidència de l'alcalde En Melcior de Guàrdia, els senyors Valentí, Campà, Homs, Soler de l'Olmo, Torra, Verdager, Selva, Pujol, López de Frias, Monter, i el professor de francès M. Jusserand. Uns eren regidors, altres magistrats (Soler de l'Olmo i López, procedents de l'antiga Audiència, perjurs per consegüent) (11), que els historiadors han mirat amb menyspreu, i que fan l'efecte d'homes ambiciosos, o

(11) El caràcter del nostre treball no consent ficar-nos més endins en les interioritats de les persones que ajudaven els invasors. Pel que fa a algunes de les que citem, són exemplars les lletres de Tomàs de Puig a Chauvelin, agost de 1812. (Vegeu nostre assaig *Història Jurídica*, ja citat.)

espaordits, com tants se'n troben en situacions anàlogues. Ells, serien simples instruments dels francesos, o tenien idees pròpies? En l'una i l'altra suposicions, fóra curiós que ens diguessin de quina manera l'ideari d'aquella llei penetrà al seu fur intern, quines foren les vies d'atac per a batre el tradicionalisme als seus conciutadans.

Aquesta comissió entenia en la traducció de la llei principal, i de les adjectives, i també del codi penal i les corresponents de procediments, i del de comerç. La marxa era acompassada, i així trobem que per l'estiu de 1813, i precisament quan ja l'efecte de la conquesta de Tarragona i l'espoli de Montserrat eren a punt d'esdevenir inútils, pel tom donat per la guerra europea, el Codi Napoleó i el de procediments civils estaven llestos, és a dir, traduïts, i s'havia esmerçat en la tasca 500 francs, que a petició de Guàrdia havia concedit Chauvelin, més 87'85 que l'alcalde es tragué de la butxaca. Els comprovants demostren que es feren tres còpies del Codi i dues de la llei rituària; hi ha detalls nimis, per exemple, el paper comprat a Badia i Ribas; els jornals d'estampació, &.

Pel que restava a fer, l'alcalde fixà la suma de 300 francs.

Molt podria dir-se en el terreny teòric d'aquestes coses. Però valdrà més reduir-se les traduccions.

Es cosa sabuda que els francesos donaren oficialitat al català. Fou una de les disposicions del *Govern de Catalunya*, i pel que fa a Barcelona, l'afrancesat Antoni de Ferrater provocà la declaració solemne del representant de l'emperador; mes corrent el temps, es varià de política, i el *Diari de Barcelona*, i els actes de l'Ajuntament, que durant uns deu mesos havien substituït la llengua castellana per la catalana, tornaren a la primera. Es relaciona això amb les comunicacions hagudes entre Gerando i el ministre napoleònic de Justícia, com de seguida veurem.

En efecte, en un manuscrit que amb la signatura de López de Frias, Rovira, Valentí, Torra, Monter, l'alcalde Guàrdia, i el professor Jusserand, es troba a l'arxiu de la Corona d'Aragó, es veu la minuta evacuant la consulta respecte a quina llengua deuria emprar-se per a la versió de les lleis. El text, en francès, expressa que la comissió opinà per majoria (tots, menys un), que els codis i lleis adjectives es traduïssin en castellà.

Revelen estudi sobre el viu, les justificacions de la teoria; oscillen elles entre la història de la imposició del castellà, des dels Reis Catòlics, al que havia succeït de fresc amb la mida del mariscal, que la comissió explica que ensopegà amb dificultats nascudes de la manca de normes gramaticals, i del costum de la gent de carrera d'es-

criure-ho tot en castellà. S'afegeix que fetes en aquesta llengua les traduccions, podrien propagar-se a altres terres les lleis napoleòniques, cosa que tenim entès que s'intentà.

Vinguem ara a esbrinar la conducta real dels nostres avantpassats. La visió exacta és difícil, més per l'estat dels estudis, que per la intuïció que neix dels fets. Una prova hi ha que donaren als Gerando i Chauvelin la veritable idea del moment moral: les lletres del primer d'aquests representants de l'imperi.

Aquestes lletres, per primera vegada publicades per nosaltres (12), no permeten dubtar. Gerando comunica categòricament al seu superior jeràrquic, que essent inconcordables l'estatut del país i el Codi, calia suspendre la promulgació d'aquest i la marxa progressiva dels tribunals informats a la francesa... En la resposta del ministre es troba l'efecte produït: El Codi Napoleó no sortí dels preparatius... Als pretoris, seguí el procediment d'abans de la guerra, barrejat amb la nomenclatura, amb el paper timbrat de la nova situació.

Admès aquest fenomen, no podrà mai discutir-se el pes de les nostres togues, de les nostres sotanes arxisimbòliques. Advocats i canonistes, des de les seves habitacions on no ha penetrat encara la Revolució, harien desafiat l'amo de les Tulleries.

Tampoc no podrà discutir-se l'originalitat del gest que adoptà Napoleó, com ho revela la resposta del ministre accedint a allò que li era observat per Gerando... (13). La via aquella, penetrant endins de les idees i les voluntats, es trencà... Així com la via material, la carretera, la tallaven els braços dels patriotes, per deturar tropes i combois, carruatges i estafetes, mentre els fusells i els canons cobrien de foc els passatgers; l'alerta dels juriconsults, dels moralistes, deturà la marxa al Codi, denunciant-lo per immoral i enemic de la santa religió (divorci, supressió del fur eclesiàstic); per contrari a l'estament cívic i a les pràctiques, (família, successions, privilegis, gremis), i llançant-lo a la vindicta pública, amb prèdiques i libels, vies simbòliques de la defensa, que veurem a la secció que correspon.

La caiguda de l'autòcrata i la reacció absolutista, donaren raó als nostres avantpassats, més entremaliats que valents, potser, però hàbils; no vol dir res que més tard triomfés la novetat, i que vingués el Codi a regir-nos. Nosaltres ens

(12) *Història Jurídica de la Guerra de la Independència*, assaig i aportacions esmentats.

(13) Vegi's a *Revista Jurídica de Catalunya*, abril-maig, una de les aportacions nostres.

hem reduït a mostrar el moment moral en l'ocasió.

Memòries de funcionaris francesos.—Aquelles de què hem parlat en passar, són fites d'itinerari en la societat d'aleshores. Corresponen als anys 1812, 1813 i són poc conegudes.

Un duplicat que és a la Corona d'Aragó, fou exhibit pels organitzadors de l'Exposició regional d'Igualada quan el primer centenari dels combats del Bruc. Es tracta d'un paper gran format, perfectament escrit, i lligat amb cinta fina, on el sost-prefecte de *Boques de l'Ebre*, per comissió del seu superior Chauvelin aconpleix una de les tasques encomanades als homes civils, per les autoritats de l'imperi: donar compte cabal de la situació de Catalunya.

L'índex valdrà més que un comentari.

Mémoire historique et administratif présentant le tableau de l'administration du Département des Bouches de l'Ebre avant la Guerre, les changements qu'il a éprouvés depuis la Guerre et sa situation au 1.er janvier 1813, és el títol; el contingut agafa els capítols següents:

Topografia.
Notícia històrica.
Meteorologia.
Regnes de la Naturalesa.
Població.
Agricultura, comerç, indústria.
Culte. Tribunals.
Obres públiques.
Hospitals.
Instrucció pública.
Caràcter físic i moral dels habitants.
Edificis públics.
Administració de guerra.
Policia.

Al desenrotllament de cada un, seguien unes notes particulars de Villeneuve, que donen llum referent a la situació de Catalunya aquell temps.

El capítol *Regnes de la Naturalesa* es dividia en seccions. *Regne Mineral*, per exemple, amb subdivisions, aigües, pedres, carbons, marga, greda, guixos, salines, mines... *Regne Vegetal*, les espècies d'arbres, nomenclatura científica i vulgar, lloc, rendiment, aplicacions... *Regne Animal*, de distribució que xocaria avui dia, catalogant les espècies conegudes a Lleida i Tarragona. Hi ha originalitats, com aquella dels quadrúpedes ovípars, llangardaixos, sargantanes; i aquàtics, granota, gripau, orvet, o sigui serp de cristall (*anguis fragillis*)... La taula d'ortitologia cita els cignes del Delta de l'Ebre, i ocupant-se dels pardals, diu que es mengen el 50 % de la collita.

Altres coses hi ha interessants, població que

fixa segons l'estat de 1808, i càlcul de pèrdues degudes a la guerra. Als corregiments de Cervera, Lleida, Tarragona, Tortosa, que en començar les hostilitats atribueix en total 296.900 ànimes, dóna l'any 1813, 230.493, o sigui, 66.407 de pèrdua.

Entra després en ponderacions pràctiques de la producció, estat de l'agricultura, manca d'aigua perquè no es canalitzen els corrents (aspecte que lliga amb una de les peticions de la Memòria a l'emperador, citada abans); estat del comerç i de la indústria, amb dades estadístiques; contribucions; administració en les seves esferes; ensenyament, amb particularitats que el porten a ficar-se amb la clerecia, els frares, els nobles (la *petite noblesse*, o noblesa provincial, a què es trobaven reduïts els descendents dels *Homes de paratge* després de l'èxode de la principal a la cort, seduïda per l'esplendor de la monarquia i els plaers); els jesuïtes, les escoles, fins la cèlebre Universitat de Cervera. I les investigacions es relacionen amb uns anexos atapeïts, com el plec, *Situation du culte et ses Ministres*, i els més substanciosos encara, *Rapport formé d'après les Mémoires rédigés par les jurisconsultes de Lérida sur l'ancienne législation et organisation judiciaire de Catalogne*; i *Projet d'organisation judiciaire du Département des Bouches de l'Ebre*.

En tantes peces, la transcendència de les quals per a l'estudi crític no cal remarcar, una munió de noms, els catalans que col·laboraren amb els napoleònics, o que hó feren veure, i convertiren la imposició de les lleis, en adaptació, mentre venia el temps de la victòria d'Anglaterra i els aliats, al costat dels quals es trobava Catalunya: el doctor Vidal, l'ardiaca de Corbera, el canonge Oliván, els Traval, els Ayguavives, els Rives, ací un rector, allà un frare exclaustat, clergues contra qui la Junta de Catalunya llançà el foc de fullets comminatoris; i els Franquet, els Pere Pau Soler, els de Martí, els Gutiérrez Pando, Monravà, Clavell, Pastoret, Dolsa, Perpinyà, comparables als gironins Pérez, Sambola, Caramany, Dalfau, Porret, Albert, Travy; als barcelonesos Ferrater, Llar, i d'altres i d'altres a qui el sol del temps esplendent cegà una estona... En arribar als projectes de reorganització del departament, explana una teoria on barreja les mides socials amb els tòpics inventats per la Revolució francesa, dipòsits de captaires, tallers nacionals, obres públiques a dojo; roturació de terres eixorques; abolició del privilegi; venda de la propietat dominical; desamortització eclesiàstica; repartiment de tributs; supressió de les ordes monàstiques de barons. Codi Napoleó i conseqüències. Tot canvi en el fideïcomís, partició forçosa de les herències; *Llei Pelletier* contra el gremi.

No és hipèrbol; que el lector digui si tenien,

o no, raó col·locant aquest treball, en l'itinerari que havem qualificat de simbòlic dels napoleònics a Catalunya. Res no anava tan directe a la vida del poble, com la transformació que s'albira.

Aventurers, viatgers, viatgeres.—Havem anunciat, i de passada posarem en evidència, la distinta manera de penetrar, els enviats del gran Napoleó, la psicologia catalana.

Altrament, potser no es doni itinerari més engrescador que el de les persones alienes a l'ofici de les armes, que acollint-se a l'ombra temuda d'elles, es ficaren a Catalunya, des de 1808, posseïdes de distints i no sempre nobles anhels. Proveïdors temptats per l'esquer del lucre. Espions, i espions d'espions, a punt de totes les infàmies. Hostalers, dibuixants, professors de música i de llengües, modistes, còmics i còmiques, llibreters. Algun capellà... Algun calavera tafaner, i les dones que la misèria fa esclaves de les passions militars... Entre tot, un alluvió de coses noves. Llibres, composicions teatrals, robes, mobles d'art, costums...

Entre els que no venien, però palpitaven per la guerra, a l'altra banda de la ratlla fronterissa, l'advocat Dussons, que demanà que s'obrís a Barcelona una càtedra de Codi, aprofitant l'avinentsa de la reintegració de la Universitat suprimida pel rei Felip V (14).

Els proveïdors, valdria la pena que fossin estudiats. No sortiria res de nou a la llum, però cri-daria la curiositat el nombre de noms catalans al servei dels Durand, dels Ollivier, dels Gelbert i altres que especulaven en compres de bestiar, cereals i altres coses indispensables, i acaparaven, malgrat les prohibicions dels generals.

Doncs bé, homes afanyosos s'escamparen arreu en cerca del seu objecte; eren amos de ramats de llana i de banyes, i compraven les collites; arribaren fins a enviar a Napoleó les mules que demanà quan la campanya a Rússia, les mules catalanes que esmenta un autor modern (15).

Pensant en tota aquesta barreja, si hom es fa càrrec d'esperances i d'angúnies, de guanys i misèries, com aquella expulsió de dones que una vegada decretà el mariscal Macdonald per purgar Barcelona, també es fixa en els contrastos que resulten. No podien, en efecte, ésser més aguts. Els principals oficials vingueren sense família, sols, àdhuc el mariscal Augereau, que acabava de casar-se. Vers la capital, doncs, no s'havien vist més dones que les cantineres, alguna companya legítima de capità, o comandant sense importan-

(14) A favor de la Universitat barcelonesa, efectivament, parlava la Memòria presentada a les superiors autoritats imperials, pels regidors i prohoms de la Junta de Comerç, l'any 1811.

(15) Josep Delteil.

cia, i les agosarades que més val no recordar. Cap fesomia de pura línia, cap gest educat, cap roba bona. Ara, però, canviava l'aspecte, i si Chauvelin, Gerando i els seus confreres tampoc no portaren llurs famílies, o es presentaren sols en apariència, altres entrats no feren igual, i aleshores, pels camins, en comptes de cabells durs, de barbes estarrufades, de pells brunes sota robes fosques de color i brutícia, s'endevinaren cabelleres roses, ulls blaus, llavis prims, cintures delicades sota *spencers* i *vitchouras* ben tallats, sota la tartana de la capota. I als peus inflats de caminar tantes terres, succeïren formes petites, que porten xinelles de cuir suau o de roba subtil, fetes per caminar damunt catifes. Quantes vegades a l'hostal el cotxe polsós, o enfangat, que s'atura a la veu de postillons i majorals, fa esperar un militar colrat, i surt pel marxapeu una figura graciosa, que deixa un rastre perfumat, en lloc de la fortor habitual dels vianants, amb la roba per mudar!

El teatre de guerra de Catalunya no té noms. Els autors han remarcat que no vingueren ni els oficials benivolguts de l'estat major imperial i dels ministres poderosos, ni les aventureres arriscades i elegants, buscadores d'intrigues; per tant, cap interès comparable al de les narracions dels Hugo, dels Castellano Marbot, Rocca, i dels dibuixos de Lejeune. Cap *lion* com en Massena o en Dorsenne, o cap *potin* que valgui una allusió estil Villa Urrutia. Anònims la major part dels vinguts a la nostra terra, la crònica del temps anònims els ha deixat. I no obstant, si furgués la investigació, potser es trobaria davant d'idil·lis i d'adulteris; de passions nobles, amistats i records, quan aquestes persones, oberts els baguls, llogat un piset, posat al diari l'anunci de la indústria, entaularen relacions... Encara a alguns pobles hi ha els motius que evoquen la Guerra de la Independència: *A cal Francès, a cal Gavatx*, són freqüents. *A ca la Mixela, a ca la Garcona*, els hem conegut nosaltres. I, ¿qui dirà si provenen d'un allotjament, o d'encontres d'altra mena? Sovint, després de 1814, restava en mig d'una família de cabells bruns, el capet ros fi d'un infantó, voltat de misteri... Per consegüent, no tot ha estat romanticisme. Hi ha un fons de realitat, que cal referir al temps del règim civil, en què s'establí una comunicació entre catalans i francesos.

En un altre aspecte, tota aquesta aflluència de gent aliena a l'ofici de les armes, que duia equipatges i coses de valor a mostrar i a vendre, per força donaria lloc a incidències, moltes vegades pronunciadíssimes i tristes, als camins. Sabem que En Riquel, que En Martignole, passaren sense entrebanc, carretera avall, en demanda de les portes de Barcelona, que el primer obrí amb sort l'hotel del seu nom a la Rambla, i el segon la botiga de coses de menjar als Escudellers, que

pròsperament es conservà fins als nostres dies i s'ha mudat ara mateix al Passeig de Gràcia, on ostenta amb glòria la data 1810 de la fundació. Sabem de mestresses de francès i d'arts *d'agrèement*, que tingueren clientela: i el callígraf Gottardo Grondona, i el llibreter Alzine, de Perpinyà, soci d'En Barrera, impressor del govern intrús, aconseguiren també fortuna; però ningú no ens ha contat les seves penes, la por esgarrifosa de la sorpresa a *Pont de Capmany, a Costa Roja, a Trentapasses i Ordal*, en què homes innominats, la cabellera negra dins la malla, aturaven els cavalls i desmuntaven postillons i cotxers, i obeïnt les portelles, feien eixir els passatgers... Heus aquí la francesa esmaperduda, que cau als braços del marit, o del pare; heus aquí la resistència inútil, les peticions de gràcia desateses, i les butxaques i les maletes buidades en un obrir i tancar d'ulls, si la sang no corria ja per l'herba, i l'agonia no sellava la boca. És el que d'altres regions consignà amb pinzell realista l'esmentat Lejeune; és el que de la Catalunya nostra han transmès els Laffaille i els Lissoni.

En mig d'aquest panorama, propi d'un novel·lista de temperament, l'obra moral dels francesos sota l'ègida del sistema civil, va fent sa via. Llibres. Teatre. Atractiu poderós de la moda. Art sumptuari, repetim; vies amples per on l'esperit dels nostres veïns camina amb gosadia, sense reparar en els obstacles que el tradicionalisme dels catalans hi oposa.

Perquè és cosa averiguada, i en què no volem deturar-nos, que la indumentària canvia des del començament a la fi de la invasió, i principalment en les dones. (El poble pròpiament dit, amb altiva indiferència, no canvia pas, i conserva el tipus que pintors i escultors, Martí i Alsina, Nobas, ens han tramès). Hom pot fer-se'n càrrec mirant certs documents gràfics, i retrats. *El Pla de la Boqueria en 1802*, composició de mèrit, ja no conserva sota la dominació napoleònica els seus vestits; una innovació s'observa a la planxa de l'execució dels Màrtirs de la Ciutadella, el juny de 1809, que Planella sorprèn amb el seu llapis. La forma de la roba que porta una dona que presencia el suplici, la capota amb ploma, la bossa que penja al braç i altres detalls ho indiquen suggestivament. I els homes adopten el barret de copa, l'armilla, la corbata, les botes de la Revolució, i es desfan de la perruca.

Els capellans francesos que vénen, alguns per assegurar l'assistència espiritual de les tropes, altres amb mires més humanes, i als quals fiblen els contemporanis P. Ferrer, i el baró de Maldà, i als nostres dies el canonge Barraquer, furguen d'altra part per modificar el vestit talar i la teula recargolada i llarga (semblant a la de *Don Basilio, del Barber de Sevilla*), dels nostres preveres;

però ell tenia massa significació i havia corregut prou pels pretoris i els patíbuls, per a cedir (16).

Hem escrit el mot llibres, el mot teatre... No pot passar-se per alt la respectiva influència.

Desapareguda la censura, suprimida la Inquisició, el camp era lliure a la literatura, a les representacions.

Al principi de la guerra els belligerants no estaven per fantasies; així, les planes del *Diario de Barcelona* poquetes narracions d'entreteniment inclouen, i el teatre és tancat. Més endavant es varia, i aquell periòdic publica originals, on hom pot descobrir una tendència.

Al propi temps, el teatre organitzat oficialment, pot anunciar-se.

Coincideixen amb això els anuncis de llibreria.

Perdoni el lector si filem prim, potser. El nostre interès no cerca altra cosa que donar idea del moment que anem evocant.

Al número del diari de 18 gener 1810, comentant la representació a Londres de *Romeo i Julieta*, es copia un cartell posat a la davantera d'una llotja alludint costums inconvenients. El corresponent a 27 març, porta el decret de Josep Napoleó suprimint la jurisdicció judicial de l'Església, amb consideracions tan noves per a l'esperit del poble, com la glosa que fa de paraules de Jesucrist. Més escandalós en el propi concepte, és l'anunci de l'estatut intimat als romans anexionats a l'imperi, que porta el número de 24 del mes, prohibint que cap rector doni la benedicció nupcial, sense saber si abans els contraents s'han casat civilment.

Podríem seguir interpolant textos. La infiltració no pot desconèixer-se, i es marca encara millor a mesura que la plenitud de la dominació arriba.

Acomodaren als seus intents els ocupants, el teatre. Als papers de l'Ajuntament es troba una minuta de contracte amb una companyia, personal, elenc, música. Les peces que s'anuncien tiren a l'afrancesament; la part moral no la coneixem bé, mes de totes maneres no era ja el teatre tocat i posat dels dies de Carles IV, censura, públic format en la disciplina religiosa. A platea es veien ara tipus desconeguts a Barcelona, dones sospitoses, oficials en disbauxa.

Heus aquí alguns cartells:

Le festin de Pierre, traduït per *El convidado de piedra*, peça de Pigaut Lebrun, *Misanthropie et repentir* de l'alemany Kotzbue; l'òpera *Les Prétendus*, traduït per *Los Novios*, de Lemoine. *Geneveva de Brabante*, tragedia cristiana en tres actes. *Les charbonniers de la forêt noire*. *La Gageure imprévue*. *La apuesta imprevista*. *Robert chef*

(16) Els Gallifa, Pou i Ubach, ajusticiats pels invasors.

de brigants, i *Vallée de Barcelonette*, vaudeville. Això pel segon semestre de 1810. La marxa no deuria ésser mitjana, quan es fan distints beneficis, a favor de les senyores Poirier, Vicherat, Bertin i Lebrun, actriu del Teatre francès, que mogué soroll a casa nostra.

Llibreria.—Encara que a Barcelona, com a altres ciutats, la vida intel·lectual era manifesta, (Acadèmies de Bones Lletres, Medicina, Ciències; ensenyament per la benemèrita Junta de Comerç), la llibreria arrossegava una vida que no pot comparar-se a la que tenien a Madrid, per exemple, els establiments de què parlen els autors. Les biblioteques dels nombrosos convents supliren les adquisicions, dificultoses altrament, amb les traves del sistema que regia.

La desaparició de la censura aprofità a la intenció que portaven els invasors, i un examen dels anuncis del diari, podria servir de començament d'un anàlisi. Un toc a punt ens sembla la notícia que hi figura respecte a novetats de París que anaven rebent els llibreters. Aquests es reduïen, però, a Barrera, ja citat, soci de l'Alzine, Escudellers, 68; i Husson, l'administrador del diari, al seu establiment del carrer de la Palma de Sant Just. La mercaderia expedida des de Perpinyà, variava entre les lleis franceses, guies de França, l'almanac imperial, vides de Napoleó, novel·les i segons un anunci de l'any 1812, el famós *Catecisme* traduït al castellà a Madrid, i que és una fita en les rutes simbòliques. Una visita a les col·leccions de certs barcelonesos, provaria la presència d'aquests llibres, simptomàtics, els mateixos que avui encara criden l'atenció a les velles biblioteques, o que als encants, atrauen l'*amateur*.

Podríem alludir la papereria, un altre portaveu de les reformes, encomanat a la impremta imperial, installada a París, Hotel Soubise, anex del Ministeri de Justícia, on es tiraven els originals de la casa de l'emperador, ministeris i butlletins legislatius. A Catalunya el paper timbrat anà al davant de la propaganda, ja encapçalant les fulles fiscals i el diari, amb escuts i armes; ja mostrant les filigranes cesàries, exergs en francès... Els funcionaris civils empraren, encara els segells en negre, blau i vermell, de dibuix clàssic; i moltes dependències de l'administració, amb prou feines organitzades, també; de manera que la col·lecció que podria fer-se mereixeria col·locar-se al costat de l'heràldica, de la numismàtica del fastuós imperi, allegat de sa glòria. Nosaltres n'havem vistos molts d'aquests vestigis i cada vegada ens convencem del seu atans. El poble ho ignorava, i els catalans que ho sabien, es venjaven, com aquell notari de Figueres que empastifà de tinta les àligues altives. No hi fa res, la temptació als habitants ens sembla indiscuti-

ble. Amb aquestes traces l'home de França havia conquerit moltes voluntats.

Hi ha altres reminiscències que correlativament estan enllaçades amb aquests aspectes. No se sap bé de quina manera, a Catalunya, prengué fort una espurna de l'art napoleònic: l'estil imperi, que igual que el Codi ha sobreviscut a les victòries militars.

Els artistes saben que ací i allà, sense congruència, potser, amb barreges sacrílegues, l'estil neoclàssic adoptat per Napoleó, està representat a les nostres cases grans, per mobles, ornamentacions, orfebreria, porcellanes, retrats, i fins pintures murals. L'arxiu iconogràfic organitzat pels Estudis Catalans, l'Exposició del moble, l'any 1923, contínues recerques i reproduccions, i ara el grandios certamen internacional, han obert els ulls de molts. Sense que puguem presentar conjunts comparables als que formaven la preciosa mostra de la *Exposición del Madrid antiguo*, a la Cort, on les famílies de rang aristocràtic i històric descobriren habitacions com aquella de Chamartín, per on vaga l'ombra del vencedor de Somosierra; colleccions de vestits, de joiells, vanos, armes i altres objectes personals, com les de l'Exposició oberta del 2 de maig, hi ha elements a Catalunya, i per tant, les exhibicions mencionades, l'Exposició regional d'Igualada i altres, i el testimoni continu d'interiors distribuïts per totes les comarques, tenen un valor que no necessitem encarrir. Cases de Vilanova i Geltrú, de Reus, de Sitges i de Tarragona... Cases d'Olot, de Girona, fins de La Junquera, que durant la guerra de 1808 a 1814 reberen les visites dels oficials napoleònics, vosaltres no sabeu per quin motiu us enjoiaren amb domassos de foc i d'or, amb miralls, mobles, llits d'aparador, que mans exòtiques cisellaren seguint les normes d'aquell dictador que us feia tremolar, i ara mateix el vostre patriotisme ho conserva!

I bé!, aquest designi civil tan pregon, tan variat, que sembla una guspira d'aquella fascinació que el nostre Balmes comenta, no tingué transcendència política! Els desigs dels funcionaris, les seves anades i tornades pertot arreu, les converses i reflexions al cercle que treballament es fan a Barcelona, a Lleida, a Girona, a Figueres; l'obra de la impremta, del teatre, del llibre; la cooperació dels afrancesats i dels de bona fe que creuen invencible a Napoleó; les angúnies, les malalties també dels Chauvelin i els Gerando (17); la fermesa amb què Treilhard desafia a Barcelona els esdeveniments i resta, sense voler seguir el seu superior que se'n va; la

(17) Gerando tingué de sortir de Girona per a fer cura d'aigües a Dax.

mort de fidels servidors de l'imperi, com el coronel alemany Meder, que vol més morir al mur de Barcelona, que ésser repatriat per la Junta al seu país en armes contra l'imperi, es desfan en la ventada que aixequen els pobles tradicionalistes, en peu des de Moscou a Leipzig; des de les collades de Catalunya, a la plana vindicativa de Vitòria... El ràpid decaïment de les armes franceses, torna als militars la plenitud de les jurisdiccions a casa nostra, i per la primavera de 1813, un any tot just de l'arribada dels governadors civils, ja Decaen conjumina d'acord amb Suchet, un pla de govern diferent del començat en 1812. Chauvelin camina trist en l'estat major, com un espectador de les desesperades embestides del moment. Per la tardor, Suchet és l'amo absolut; hi ha una recrudescència fiscal a totes bandes, els agents proveïts d'escamots implacables, treuen diners dels ajuntaments. Després la retirada deixa en pau els pobles atuits.

Aquesta retirada es fa amb tot ordre, els caps alts, les armes altes, l'espant entorn de les columnes, i encara que la gosadia nostra no té paciència, els generals francesos donen a dreta i esquerra dels camins, i a les muntanyes més altes, cops mestres, i Petit guanya l'última victòria (18).

La història no ha jutjat encara el règim civil. Esperem la seva sentència; mentrestant, definim-lo com l'única política de la invasió que podia desorientar els esperits.

ITINERARI DELS ~~DEFENSORS DE LA~~ ~~TERRA I DEL PATRIMONI~~

MARXES DE TROPES I AUXILIARS.

GENERALITATS DE LES CAMPANYES DE 1808 A 1814.

Anem a presentar l'altra cara del panorama.

Es una correlació per a completar aspectes, i veure la impotència de les vies de la força i l'astúcia, i la victòria de la resolució ciutadana, i de les decisions religioses i morals, aleshores indiscutibles.

Tot junt pondera l'individualisme dels nostres majors, fets per a ésser lliures.

A la primera fase de la pugna, quan els invasors porten indefectiblement l'ofensiva, els moviments del nostre exèrcit i auxiliars regionals es subordinen als d'aquells. Al contrari, quan ells es veuen forçats a defensar-se; llavors els tutelars de la terra es posen a l'ofensiva. Es la guerra en tota regla, tècnica i popular, que els llibres, les obres gràfiques i vestigis de tota mena ens recorden.

(18) Vegi's, Vidal de la Blache, *L'Evacuation de l'Espagne*; i general Nogués, *Mémoires*.

En un i altre cas, les vies dels sectors afectats, i altres que les necessitats i les iniciatives ense-nyaven a usar, posen a contribució l'itinerari de Catalunya. Ens ho demostra l'obreta del capità de guies, Serra i Bosch, esmentat en principiar; ho refermen mil notícies locals.

Bruc, Arbós; marxes i contramarxes seguint Duhesme; bloqueig davant Barcelona, d'acord amb les naus britàniques; defensa contra Saint-Cyr, formen el capítol d'ansies de 1808. El deliri per no perdre Girona agita l'any 1809. Les defenses d'Hostalric, de Lleida i Tortosa, comprenen 1810. Figueres, Tarragona, Montserrat, fan inoblidable la data de 1811. 1812 es un any d'astorament, d'espera i de neguit. A 1813 els núvols corren lleugers, impulsats per la ventada vindicativa que bufa de la part del Nord; la defensa es revifa, els guerrillers entafurats als cims rocosos, com àligues famolenques, proven de tornar a volar, i a llur presència les àligues imperials xisclen rabioses. Un pugilat decisiu es concerta a l'espai; ales amples, becs terribles, urpes poderoses no tenen ja més paciència.

1814 contempla l'última volada dels napoleònics; apretats en un feix inabordable els que resten, repassen la terra cap als colls del Pireneu.

La història nostra justificà l'entusiasme social. Fou just que el general Copons s'agenollés a terra en veure acostar-se el cotxe que portava a Bàscara el rei. Fou just l'orgull de l'entrada a Barcelona, i que en mig de Tedèums es glorifiqués Manso, fossin cridats els jesuïtes i honrades les cendres d'Alvarez de Castro.

Amb tot i que és atraient el cop d'ull a la lluita defensiva, que plena de belles gestes, i fecunda en herois donarà tema a l'evocació poètica, temps a venir, nosaltres que no podem parlar tècnicament d'operacions ni de batalles, ens sentim atrets per l'espectacle civil, les rutes de persones que no duïen armes, en primer terme, i després per aquelles no tan fàcils d'entreveure, que havem ja qualificat de simbòliques.

Formen aquestes part integrant de l'itinerari de la defensa de la terra, puix que foren el baluard que emparà el patrimoni moral, llegat al poble pels seus antecessors, i que normes religioses i cíviques vetllaven sense descans.

Lliguen al propi temps, amb la polèmica que el pas de Napoleó suscità pertot, i que igual encarna la figura de l'alcalde de Móstoles, que les del *Palleter* de València, i del P. Gallifa de Barcelona. aquestes columnes ens semblen tan fortes, com aquelles que a la història d'altres països s'anomenen Stein, Hoffer...

RUTES CIVILS

Solliciten l'atenció de l'observador, les següents:

a) Itinerari de la Junta del Principat.

b) Itinerari d'expatriats de tot rang.

En les rutes simbòliques:

a) L'oposició a la penetració espiritual francesa, personificada en els fets que hem anat registrant, a què afegirem ara l'obra de les Corts de Càdiz, origen del liberalisme, que ens ha de portar a seguir les vies dels antidòts repartits, principalment, per la clerecia, amb l'aspecte meravellós de la guerra, amb l'excitació de la fe mitjançant prèdiques inflamades, i llibres: la lluita teològica de què ens parlà mestre Miquel S. Oliver a *Mallorca durante la primera revolució*, obra que en mig del seu mèrit literari, és el primer intent d'història social de la Guerra de la Independència.

La Junta del Principat.—Nascuda a Lleida el 18 juny 1808, amb senzilla cerimònia, comença aviat la vida transhumant. Per millor tractar de la defensa que ha assumit en representació del captiu monarca, el 4 d'agost se'n va a Tarragona, on acudia per mar el general Marquès del Palacio, comandant en cap en lloc de Vives, que de moment no acceptà la designació que li fou feta pels delegats de la Junta. A Tarragona tenen els prohoms catalans i els militars, diferents conferències, i lleial en tot l'assemblea, acata l'autoritat del general.

El 29 surt cap a Vilafranca.

El 3 de novembre se'n va de la capital del Penedès a Martorell, on fa estada fins al 1 de setembre.

Després venen les etapes:

Sant Feliu de Llobregat, 2-18 desembre.

Vilafranca, fugint de l'armada victoriosa de Saint-Cyr, fins al 22.

Tortosa, de 29 desembre, a 17 gener 1809.

Tarragona, 18 gener, a 27 abril 1809.

Monestir de Poblet, 3 maig, 23 octubre.

Manresa, 25 octubre 1809, 13 març 1810.

Vilafranca del Penedès, 14-19 març.

Reus, 19 març.

Solsona, 26 març, 11 juliol.

Tarragona, 14 juliol 1810, 17 maig 1811, fugint de Suchet que va a posar el siti.

A bord de la *Mercedes*, a Vilanova de Sitges, 17-23 maig.

Montserrat, 26 maig, 30 juny.

Solsona, 25 juliol.

Berga, 27 juliol, 27 novembre.

Vic, 29 novembre 1811, 1 gener 1812.

Berga, 5 gener, 26 maig.

Sallent, 28 maig, 14 setembre.

Vic altre cop, 16 setembre, 2 novembre.

Berga, 7 novembre, 1 desembre, data d'on anà ràpida a la dissolució per ordre de les Corts de Càdiz, que executà el general Lacy en providència que datà a Vic.

La Diputació provincial substituï la Junta.

Aquestes notes tretes de la monografia que en 1910 publicà a *Revue Hispanique* el professor Desdevizes du Dezert, són eloqüents per tal que no tractem d'insistir. Realment, coordinar els esforços, organitzar-los, dirigir-los en circumstàncies dificultoses; substituir les autoritats posades per Godoy; aixecar una armada, proveir-la, i per tant, pensar en armes, municions, bestiar, vestuari, hospitals, i a fer una hisenda que ho aguantés tot, és cosa digna d'elogi. L'autor francès esmentat el fa, i nosaltres, modestos contempladors, ens hi associem.

Tots aquells homes que citen les històries, cavallers d'edat madura, o venerables vells, que portaven abans de la invasió metòdica vida, i no sabien què era una alerta militar, s'abraçaren amb els perills dels camins insegurs, de les peripècies d'anades i vingudes, al cim de matxos o mules, rodejats de guàrdies, amb l'equipatge precís, i rebent la soledat, ruixats, i les escopetades, quan no les embranzides de la mar, així que alguna missió els portava a Balears, a València o més lluny. En aquest sentit, Guinard d'Agullana, Guinard de Tarragona i altres pacífics que arribaren fins a fer de diplomàtics, podrien contar odisses, si la modèstia no hagués enterrat en el silenci els records.

Rutes grans i petites. Hostals de mala mort. Rectories, cenobis, casals, cambres d'embarcacions, la *Mercedes* avui, la *Diana* i els xabecs voladors, i els llauts mai rendits demà, heus aquí l'escenari i els testimonis d'hores que entre afanys, esperances, alegries i decepcions, passaren els representants del Principat.

Anant pels camps de Catalunya, i contemplant els seus accidentats contrastos, aquests homes no mirarien amb ira, com els francesos, les muntanyes i riberes, les taques clares de les poblacions, i la llunyania blavosa de les serres, que pels invasors eren obstacles a vèncer, foc a sostenir; sinó que ho avarcarien tot amb la caritat del que contempla coses estimades, que el perill cobeja.

A la correspondència de la Junta, a les seves proclames, als seus fullets, hi ha idees que ens demostren el que diem i ajuden a la formació del concepte que els homes de qui parlem, eren providencialment cridats a la salvació del territori i de l'ideari del nostre poble.

Les Juntes corregimentals tenen una part digna en aquest itinerari exemplar. Elles vivien barrejades amb l'enemic, la seva esfera era reduïda, però les alarmes incessants, l'espionatge, les traïcions les condemnaven a moure's sovint. La de Barcelona tenia la seu a les poblacions de la rodalia. La de Girona es reuní lluny després del siti. La de Figueres vivia a muntanya, amb dos

o tres prohoms, sense un xavo. Igual les de poblacions víctimes dels assalts, Lleida, Tortosa i l'inclita Tarraco. A Vilanova, a Reus, a les viles i ciutats d'amunt als monts, la tranquil·litat més llarga donà vida a les seves, però també patiren, també foren denunciades, i tingueren d'expatriar-se. L'itinerari de cada contrada, és un petit poema.

Expatriats de tot rengle.—La crítica no s'ha començat en aquest aspecte, ben interessant, puix les seves arrels es troben a la que en podríem dir mèdulla de la història interna.

Les persones afectades no ho eren solament per causa de les contribucions que imposaven els invasors, sinó per les obligacions a què subjectava la Junta als catalans. Casos freqüents es donaven de butxaques on ficaven ses mans els dos bans que es combatien.

Aquesta escena, doncs, és pintoresca, plena de sorpreses i no exempta de febleses pròpies d'homes; però s'hi cull igualment el llorer de l'heroisme. L'expatriació començà ben tost, i potser fou Barcelona la ciutat on es registraren més casos. Fou, amb tot, un fenomen comú a les regions, i mirat de lluny com ara, augmenta la trista tonalitat dels records. A la nostra capital l'absència de gent granada, començant pel senyor Bisbe Sichar, nobles, dignitats eclesiàstiques i prelats de convents, sense fer esment dels militars que no s'avenien amb la dominació francesa, i corrien a presentar-se a les Juntes corregimentals, coincidí amb els primers símptomes de l'aixecament, paral·lels a les notícies dels successos de la cort d'Espanya, i més tard de Baiona, i fou una de les coses que irrità més els invasors, no solament perquè descobria els seus malèvols intents, sinó perquè amenaçava la recaptació dels tributs, que no venint diners de França, eren el seu ingrés, indispensablement lligat a la subsistència de les tropes... Alvarez de Castro, recollit al convent de Santa Caterina després de l'abandó de Montjuïc per ordre del capità general Ezpeleta, sortí de Barcelona a córrer la sort que havia d'immortalitzar-lo. Gairebé els mateixos jorns ho fa també una personalitat remarcable, el Baró de Maldà, que consignà ses impressions en un manuscrit de memòries, que constitueix una de les fonts més importants per l'estudi de l'època.

Els francesos dictaren tot seguit disposicions per evitar l'èxode dels barcelonesos, i declarada ja la guerra, els castigaren fortament i els designaren amb el nom d'*emigrats*, doblaren les quotes de contribució, posaren en segrest llurs cases, les ocuparen també i les feren servir de dependències de l'administració que plantejaren. Al moment de veure's amenaçada la ciutat per les forces espanyoles, i cada vegada que les

conspiracions donaven motiu més o menys formal, noves i draconianes ordres atacaven els absents, i algunes foren causa de les mides judicials que contra Duhesme s'adoptaren en temps de Saint-Cyr i d'Augureau.

Sense perjudici d'explicar les coses, ocupem-nos ara del Baró de Maldà.

En Rafel Amat i de Cortada, descendent de nobles enlairats que la nostra història recorda, era aleshores home d'edat madura, cabal i instruït, i el seu caràcter ferm i a voltes flexible i enjogassat, el perfila particularment. Varen formar-lo els PP. Jesuïtes del cèlebre Col·legi de Cordelles, i conservà la religiositat i l'amor a les lletres humanes. Ultra el manuscrit en qüestió, escriví un viatge per tot Catalunya, part del qual s'ha publicat sota els auspicis de l'*Institut d'Estudis Catalans*. El manuscrit és inèdit; nosaltres n'hem fet algunes gloses (19). Per altra banda, al *Pavelló de la Ciutat*, de l'Exposició, s'ha exhibit un dels volums del treball, que l'autor bateja amb el nom de *Calaix de Sastre*; agafa potser des de 1768 a 1814. Nosaltres l'apellàrem enciclopèdia de la vida catalana en el temps.

Les notes principals del text, escrit tot en català vulgar, vulgaríssim a estones, són la fe catòlica que irradia en paraules ardents; l'entusiasme pel rei, i l'entranyable predilecció per Barcelona, per Catalunya tota. El lector podrà fer-se càrrec així del xoc que sofriria el nostre cavaller en presentar-se els francesos, que no podia sofrir des de la Revolució, des de la Campaña del Rosselló i l'aliança amb Carles IV pels mèrits del famós Godoy, persona contra qui dispara tota mena d'invectives... L'espiritualitat més ferrenya destaca, per consegüent, al dietari del noble, i no cal dir que la política dels enviats de França li mereix absoluta repugnància. Per a ell, les rutes aquelles de l'atracció al català, no significaven res, al contrari, exacerbaven els sentiments.

Per aquestes circumstàncies, per l'efecte personal de la vista de les tropes invasores a dins de Barcelona, per l'allotjament fins a sa pròpia casa del carrer del Pi, i les contradiccions entre els qui, devent sa posició a Godoy, decantaven del costat dels francesos, i els patriotes intransigents, resolgué expatriar-se com altres, i adoptà el procediment a l'ús: produí davant les autoritats un certificat facultatiu dient que li convenien bons aires... El seu fou signat pels doctors Bernat Ribes i Rafel Esteve. Cap dificultat governativa no se li oposà, i segons resa el volum 8, pàgina 371, el 17 setembre de 1808, de bon

matí, sortia amb el seu fill Joan i mossèn Berdolet, un beneficiat de Barcelona, confident inseparable, dins d'un *birloxo*, amb tres mules, la *Lleona* (una gossa segurament), al davant, i anà pels carrers del Pi i Cucurulla, Plaça Santa Anna, Comtal, Voltes de Junqueres i Alt de Sant Pere, al Portal Nou, per on eixiren a les carreteres del Clot i Sant Andreu, en direcció a Vic. 36 hores després hi arribaven i el baró anà a una església a donar les gràcies.

A l'antiga Ausona tot era ple d'emigrants. El manuscrit reflecteix la vida inusitada, gent que venia de tots cantons, de Girona, de Manresa, de Granollers. Bullien els hostals, i a les cases, els parents i amics no sabien com fer-s'ho. Les incidències mig còmiques, mig tràgiques, es multiplicaven, i, maliciós, l'autor les pesca al vol, les comenta amb humor, i després, vinga la lletania contra els gabatxos, ateus i enemics d'Espanya... Bonaparte es carrega la part pitjor i en surt heretge, jueu, anticrist...

El baró de Maldà creia que la raó de la nostra causa faria que els francesos fossin tot seguit foragitats del territori ocupat en nom de l'amistat; no sabia, però, el que costa obtenir el triomf de la justícia, i en rebre notícies de desastres i derrotes, aixecava la veu al cel, demanant protecció... A Vic rebé la nova de Roses; a Vic veié arribar el 18 de desembre els fugitius de la topada aquella de Llinàs, de què s'ha fet el degut esment, joves soldats i sometents, esquivant-se per boscos de la part del Montseny, i cercant menjar i repòs; a Vic encara li digueren que Barcelona era ja lliure del siti dels nostres; que Vives altra volta sofria desfeta a Molins de Rei, i que seguia cap avall la retirada... Més tard foren les veus que Saint-Cyr, vencedor al camp de Tarragona, regirava cap a Vic a fi d'ajudar el siti de Girona... Llavors fou l'alarma a la ciutat; llavors el llogar a corre-cuita animals de sella i de bast, per prendre la fugida. El baró de Maldà seguí el corrent general, i cavaller en un matxo, se n'anà vers Igualada i s'estatjà efectivament a Can Franch. Portà aquí la seva metòdica vida; llevat de bon matí, anava a missa, feia el que devia, xerrava com sempre, sortia a donar volts, i després de sopar, dit el rosari, es recollia a anotar les coses de la jornada, des de les afeccions meteorològiques a què tenia afició, el santoral, oficis divins, amb el color de la casulla inclús, a les circumstàncies totes, sobretot la guerra, les impressions de la qual recollia.

Tranquil passava els dies a Can Franch (família lligada al patriotisme per afanys del Bruc), fins a l'alarma de Sant Bartomeu, festa major justament, agost 1809, que explica com la campana, posant-se de sobte a tocar, desbaratà les ballades del jovent. El senyor de Maldà no volgué

(19) Al diari *Gaceta de Cataluña*, agost-setembre, 1919.

esperar els francesos, i agitat per l'arribada d'altres fugitius, amb carros i animals, criatures i servei, decidí sortir tot seguit, anar-se'n a Berga, passant per Manresa... Ho descriu tot; el cavallet que muntava, les petites incidències del camí per Urpí i Guàrdia, aturant-se als hostals a refer les forces. Deixem-lo parlar: "Tractarem després de dinar y parlant amb la mestressa si podriem dinar a dalt, a la sala, hi comprés qu'ere dona de pocas raons, y gens agradosa, feta sols a parlar amb traginers y carreters. Pu-jàrem a la sala ohint la péndula forta d'un re-llotje, sine a dintre d'un armari tancat, el que tocave hores y cuarts. Teniam taula, mes sense estovàllas, y plats, culleras y furquillas, faltantnos lo millor qu'era lo pa y la vianda. Era una hora y ens faltaba ferne quatre per arribar a Manresa. A la fi la criada de l'hostal ha posat la taula, amb plats y pisa obscura, dins plats de foch, y servei de culleras y furquillas de fusta, servintnos una cassola d'arrós espés a la caputxina. No hi hagué carn d'olla, ni els adminiculs de verdura, cansalàda y butifarra, mes pebrots y tomatechs amanits amb oli y sal. Després ens donà truita amb mongetes, acabant lo dinar amb lo pa y lo vi per a postres. Per a enllestir dinàren a la mateixa taula la Lluïsa, la Felícia y la Madalena".

A Manresa s'acollí a Can Colldeforns, un amic seu. La noble població lluny de les operacions bèl·liques, gaudia de tranquil·litat, plena de forasters de la banda de Barcelona i del Vallès; i el baró pogué passejar, visitar amics, temples, fàbriques, i dóna compte de tot. Així parla d'una fàbrica de xocolata; de la Santa Cova, que no tenien llavors els jesuïtes, expulsats, com és sabut, del regne, però que els bons manresans veneraven; de l'esperit acollidor del poble, on vivia un capellà francès dels vinguts quan la Revolució, i que cada dia celebrava a la Seu; finalment, les noves de la guerra... El 12 setembre s'acomiadà d'En Colldeforns i de la ciutat del Cardoner, que devia ésser aviat donada a les flames pel mariscal Macdonald. Seguí cap a Berga, l'estada definitiva, on esperà la fi de les tribulacions. A dalt d'un matxo guarnit, en Gil, mosso a peu, al costat, el noble barcelonès ensenyava el seu tricorní afelpat, el seu redingot de tafetà blau, les seves polaines, el paraigua de seda vermellosa. Seguien als viatgers i viatgeres, i empengueren costa amunt, a Sallent, Balsareny i Casserres. Un aiguat, descàrregues llunyanes de fusells, exclamacions de por, de cansament, i la nota viva d'una senyoreta de nom Ursula Martí, que xerra com un sac de nous, són les observacions que fa l'aristòcrata, sempre enjogassat i rialler.

Davant de Berga, al punt de *La Creu de Pe-*

dra, baixa del matxo guarnit, i a peu entra i va de dret a Can Junyent, un dels innombrables parents repartits per tot el Principat, conegut també pel *Berjós*. Allà eren ja els fills, nois, noies, dones joves i dones velles, un frare de la Mercè, el P. Farreres, i el consabut Mossèn Berdolet. La vila no era del gust d'en Maldà. Tornem a donar-li la paraula: "Berga (escriu a la plana 156 del volum de les facècies de 1810 i 1811) es una mala terra, puig que a no trepitjar aigua, trepijas pedras, diento per experiencia, havent jo caigut com en esta tarda a l'exida del pòrtich de capella de N.ª S.ª del Roser; i no m'agradan gens tants ruchs, pedras y aigua. Pero tinch a ma estimada filla Marquesa de Castellbell, amb mos damés fill y fillas, y a cap gabàix qu'en fas si fugir. Mes quan estigàm ben lliures de francesos residint ja a Barcelona a las Casas Cortada y de Amat, no hem vindran ganas de tornar a Berga, saben per mi lo mal caminar que si fa entre tantas pedras y granadas y demás inconvenients; per migranos-hi, mes que alegranos-hi, voltats de muntanyas aspras, y no veure mes que ases amb arganells per a dur fems y alguna mercaderia als droguers de Sarrià; camps de blat de moro, caputxas, faldillas negras o apedassadas en las donas, si bé es veu alguna cara bonica en casadas y donzellas. Las jovenetas que treballan a las fàbricas de fil y cotó, ja vestejen prou ufanas amb bons gipons, corbàtas de seda de vārios colors y mangots de puntas, amb brasalets de sivellas de plata, y sabates los diumenges y festas" (20).

L'estada a Berga, entre l'agredolç del calor familiar i les noves dolentes de la guerra, es reflecteix al manuscrit. A la notícia del foc calat a Manresa, escriu: "S'ha contat haver entrat a Manresa ahir tarda els francesos, o millor diré, l'infame tropa y vil canalla d'aquell monstruo lo superb i ambiciós Bonaparte, segon Llucifer de la terra. Com estaran los manresans tenint a dintre lo enemich, y no saben aon fugir la Marquesa viuda de Giranella, el Sr. Colldeforns. el pobre Dr. D. Salvador Mascaró, metge!"

A la notícia de noves operacions i marxés dels invasors, surt de la vila la família del baró; llavors s'hi havien afegit persones significades, els Càrcer, mossèn Santmartí, de Santa Maria de la Mar, els Planelles, els Pastor i Asprer, un militar, en Llorenç Smith i la seva consort Dorotea. Ell no es mou de casa Berjós.

Feliços en mig de tantes proves, hi ha un paràgraf dedicat a la festa dels Reis. Diu el manuscrit: "Los Reys també han portat turrans aquí a Berga. Los noys de la Marquesa n'han trobat a dins de la sabata en lo balcó de l'aposeno. En

(20) Copiem exactament l'ortografia de l'original.

"los postres del dinar n'habém tingut d'aquells
 "fins de barra, penso de pocs dias arribats de
 "Manresa, i neulas per a sucar la garnatxa, lle-
 "bra amb suc, dos gallinas rustidas amb bon en-
 "siam de casa Buxadà, i delicada crema feta per
 "les mans del monjo geroní Fr. Josep Soler".

Es coneix que el bon baró era llaminer.

Per l'abril de 1811, fou l'exultació de la sorpre-
 sa de Sant Ferran, a Figueres; després de mol-
 tes tristors, altra volta el caire meravellós de la
 guerra, l'auxili diví al poble que lluita pel que
 és seu. El manuscrit reflecteix bé aquests senti-
 ments legítims, i escriu amb alegria: "12 d'abril,
 "divendres sant. Amb tot que trist el dia per lo
 "que representa la Iglesia, ha resultat alegre per
 "la bona noticia d'haber pres per sorpresa als
 "francesos lo doctor Rovira y el Sr. Martinez
 "amb nostras forsas, lo castell de San Fernando
 "de Figueras, lo que ha electritzat a la gent d'ale-
 "gria, com que en manifestació han acordat fer
 "la professó de Setmana Santa avans suprimida
 "per las circunstancias. Demà l'Alcluya anirà ben
 "repicada de campanas y canons de castell. Ha
 "arribat un propi de Figueras amb la nova y que
 "al castell s'han trobat prop de mil canons, 3.000
 "fusells, 20.000 vestuaris, 50.000 parells de sa-
 "bates, 28.000 quarteres de blat, 900 de farina,
 "30 carretes plenes d'argent zinsellat, 1.000 male-
 "tes d'oficials, 3.000 calzers, 200 arrobes de mo-
 "neda d'or, y una arca de pés considerable con-
 "signada al propi Napoleon".

Exagera, sens dubte, el fervor del cristià, del
 patriota; la *Rovirada*, no obstant, fou un jorn de
 glòria. No solament a Berga hi hagué picament
 de campanes, i salves d'artilleria, sinó a tot arreu
 on els invasors no dominaven. La nova oficial,
 escampada com per miracle, ordenà accions de
 gràcies a Déu, i el so dels orgues acompassà les
 estrofes triomfals del *Tedeum laudamus...* (21)

(21) La musa popular, grollera, però expressiva, es
 burlà de Macdonald i de Suchet aleshores, sense penetrar
 que la causa de no volar el *clarill* a l'Empordà a ajudar
 a la reconquesta del castell, era, com ho havem dit, que
 ell comprenia la verdadera situació a Tarragona. Unes
 dècimes que conservem, diuen parlant de Macdonald:

"Está tan plé de quimeras,
 Que no sap per hon girarse,
 Ni es mol fácil escaparse,
 Que ho desitja fer de veras.
 La sorpresa de Figueras,
 Es causa de son dolor,
 Tem ab raó a son Senyor,
 Y esta meoria lo obliga,
 A que sols el nom de figa
 Lo posia de mal humor.
 Segons está son esperit,
 Jo creuré que de esta, feta
 Cap figura y figuereta

Restaven, però, al senyor barcelonès, prou fibla-
 des a partir abans de la victòria que esperava
 amb fe. La passió de Tarragona es reflecteix al
 viu a les seves pàgines, les alternatives, les no-
 ves, ara la resistència de l'Olivo, ara els russos.
 Per fi, el 1 juliol 1811, escriu: "Lo parte d'avui ens
 "anuncia la funesta noticia de la conquista de
 "Tarragona per aquell dimóni de Suchet, sense
 "capitulació, a forsa, en lo precedent divendres
 "28 de juny, cosa ben lamentable pels perjudicis
 "grans que per mar y terra causarà a Catalunya.
 "Deu ho ha permés, y axís, Per omnia benedictus
 "Deus puig la verdadera pàtria es al cel, y no
 "havés de pérdre la confiansa, però el sentiment
 "es viu. Lo dia ha correspós amb tant greu nova,
 "per lo núvol y plujós tot ell".

Altra volta un alluvió de fugitius. Entre aquests
 esmenta el diputat per Tarragona a la Junta, En
 Joan Guinart i Calanda, un dels barons més ano-
 menats aleshores. Maldà el visita a casa l'alcalde.
 on posava. El 6 de juliol, ho consigna, escrivint:
 "En est mati hi estat a visitar al señor Guinart y
 "Calanda arribat de l'infern de Tarragona, amb
 "sa muller, mare y germana, qu'es la cara mes
 "bonica de todas las bonicas de Berga. Tots con-
 "tents d'esser lluny de francesos, pero amb la re-
 "cansa de no poder tornar a casa seva. En Su-
 "chet fou cruel amb la tropa y veïns. El convent
 "de Descalsas de Sta. Teresa es destruit, ere do-
 "natiu de Casa Cortada, el féren el meu avi
 "D. Josep de Cortada y de Bru y son parent
 "D. Antoni de Cortada y Junyent. Aquí estém
 "en la indecisió de fugir, ó no, tenim por de la

Quedarà pel circuit;
 Y será tal son neguit,
 Que aquella infelís ciutat,
 A fins que se agia lliurat
 De la gabilla enemiga,
 Ja mai mes veurá cap figa
 Per mes que hagain madurat
 Per sos passos ben contats,
 Vindrà el dia de venjansa,
 En que s'armará una dansa,
 Que ballarém tots plegats
 Acudiran convidats,
 Com las moscas a nal most,
 Sarà un sarau a tot cost,
 Si no ve algun contratemp,
 Però aixó vindrá per l'Agost.
 Ja stich oyen que mormuran
 Del que dich, los renegats,
 Jol s'responch a eixos malbats,
 De mes verdas s'en maduran.
 Alguns de ells que encara suran
 Y els dexan fe algun papé,
 Dirian sil s'está bé,
 Amb paraulas ben enteras:
 Desde que m'he perdut Figueras,
 Son figas de altre pané... & &"

"visita dels francesos, sobretot per ma estimada
"filla la Marquesa de Castellbell y sos fillets.
"Mentres tant, tot paraulas, y canviar els barrets
"francesos de cresta que porten, pels espanyols
"de dos picos".

Seguí la presa de Montserrat i l'arribada de la Junta a Berga. Aleshores eren moltes les preocupacions de caire ideològic que tenien els catalans a l'antiga. Havien començat la seva obra les Corts de Càdiz; corrien fulles de propaganda de coses que abans el bon seny hauria refusat sense discutir, i unit això a l'influx dels treballs dels francesos que havem comentat, es comprèn que existís una confusió, agreujada per costums que al mateix temps s'escampaven. Es ballava malgrat el dol de la guerra, i no era solament als llocs a propòsit, sinó que a Vic es donà l'escàndol de fer-ho en un temple, i en dia tan assenyalat com la vigília de Nadal. Ballar, divertir-se, anar boniques, esbojarrava a les dones, i a algunes de les poblacions ocupades pels francesos, es donà el cas d'acceptar elles els compliments dels oficials enemics i donar voltes als saraus de les festes majors, que els comandants d'armes protegien, d'altra part, enviant-hi escamots armats... Sense cap efecte en protestaven els patriotes i els eclesiàstics. Sia perquè la gent estava cansada de sofrir, sia perquè la lluita amb sos innombrables aspectes havia relaxat la disciplina, o que persones poc escrupoloses, havent-se fet riques amb els proveïments, dilapidessin els guanys, el fet de què ens fem ressò és cert, i 1812-1813 marca un matís que els historiadors hauran de tenir en compte.

A Berga mateix hi hagué carnestoltes i la gent dansà amb deliri, i s'introduí el costum de destinar les recaptacions als pobres que patien als hospitals. Sever el baró de Maldà, i tocant ja als 60 i tants anys, anava amb peus de plom en totes les novetats, però llegia la Constitució, l'*Argos Manresano* i altres papers, i es ficava a les converses que a can Berjós es tenien, i en què al mig de veus reposades de persones d'autoritat, com els frares de la tertúlia i mossèn Berdolet, es sentien els disbarats dels militars joves, liberals ja tots, i els xiscles de les dames. Corrien diverses versions dels successos que passaven; uns deien que estava bé el que havien fet amb el baró d'Eroles, desobeït públicament pels oficials, perquè no era amic del progrés (vocable que corria de boca en boca, amb èmfasi); altres no volien saber res amb la Constitució, que alguns trovaven ideal, aquí tractaven de restablir el Sant Ofici; allà volien fer tábula rasa de frares i de convents.

La gent forastera que a la vila anava arribant, i que ho omplia tot, contribuïa a la confusió. El manuscrit parla de militars sense prudència, de

dones una mica lliures i res no tenia a veure l'ambient del començament de la lluita amb el dels jorns que precedien a sa fi.

No parla del Codi Napoleó ni de l'anexió del Principat a l'imperi i altres coses succeïdes, però cada dos per tres blasma les intrigues i mals exemples de l'invasor, i es comprèn bé quina era la seva convicció.

D'altra part, la guerra s'acabava. Un jorn pogué escriure el patriota que Barcelona era lliure, i de seguida es nota la impaciència per a tornar-hi.

El 27 d'abril de 1814 el rei Ferran VII, deslliurat del captiveri per Napoleó, passava per Horta, a vista de Barcelona. Aquí era el general Habert, un dels tinentes de Suchet, deixat endarrera quan la retirada, i anomenat per alguns l'*Ajax de l'Armée de Catalogne* per la seva serena energia. Aquest militar no volia sortir de la plaça, i fins hi ha qui diu que ho feia d'acord amb l'emperador, qui vençut i tot esperava un retorn de la fortuna; de totes maneres, Habert féu prendre la cucarda blanca del rei de França a la seva gent, el 8 de maig, i el 20 tractà l'evacuació. Es retardà encara l'entrada de les nostres tropes. Mes a la fi arribà el moment, que els historiadors han referit.

El senyor de Maldà en fa esment i consigna les notícies que amb puntualitat rebia, i el 25 maig, després de fer cantar un ofici, deixava Berga per Manresa, anant per camins que assenyala amb els noms de les cases, *Can Antich, Caseta del Dr. Sastre*, etc.; la volta que feren per Manlès i Serra de Pinós, no l'explica. Sortiren a Sant Fruitós de Bages i entraren en aquella ciutat el 27. El senyor Colldeforns hostatjà el personatge. El 28, a cavall altra volta, a Bacarissas, a Vilalba, a esperar els deixats a Berga, el capellà Berdolet i altres, per a fer l'entrada a Barcelona. Fou aquesta el 18 juny, el baró en el seu cotxe amb sis mules. Mes deixem-li la paraula abans d'acomodar-nos-en:

"Anés drets al vado del Llobregat, seguint-nos el carro amb las minyonas, criats y fardament, internantnos tot seguit pel bosc, a trovar el poble d'Abrera, y després directes cap a Martorell y St. Andreu de la Barca. Tot lo qu'es veu es trist. Campanars escapsats, casas en ruinas, buidas y sense portas ni finestras. Passàm per Roca del Drac, Pallejà y Molins de Rei. trovant a trossos el pont. A l'Hostal d'en Roca menjém algo, y el cotxero Domingo dona palla a las mulas, tornant tot seguit cap a Barcelona. A la entera vista de nostra sospirada ciutat hem vist intacta la Creu Coberta, mes tot pelat d'arbres y ab las ruinas del molí per terra y destruidas enterament las barracas. Entràren pel camí d'abaix al Portal de St. Antoni, vejent de guardia a nostra tropa. Feia alegria veure les

"botigas y treballadors per carrer de St. Antoni, "en los del Carme, Portaferrisa y el Pi y Casa "Cortada. Gracias sian dadas al Senyor a qui li "debém tot, qu'ens ha conservat librantnos de "mal y nos ha conduit a nostra amada Pàtria, "després de tanta borrasca, com a un port de "salvació! Explayém nostre cor ab la mes ex- "presiva alegria: Viva España, morien els ene- "mics. Viva Fernando VII nostre llegendari rey "a pesar dels malévolos, y el Señor lo benehesqui "ab lo ple y colmo de todas les benediccions. Vi- "va la Relligió y sia nostre estimat objecte, nort "y guia en nostras tribulacions! Quina alegria y "abrassadas quan hem estat arribats a casa, de- "vant dels coneguts y amics. El senyor procura- "dor Domingo Mozes, D. Jaume Fontanals eren " presents, demostrant ab llàgrimes als ulls la "joia de veurém bo després de tant temps. Las "donas s'abrasaven a la Maria Pona. Me sor- "prengué la blancura de tota la casa, des de la "entrada ab las vidrieras grans, los adornos en to- "tas las entradas y salas, com si mai gabaixos "s'haguésin vist. Mon aposento aon ningú de "aquells hi entrà, estava tot emblanquinat, cada "cosa al mateix lloch, com vaig dexara en sor- "tir en Setembre de 1808, y aixis ningú ha tocat "la Sagristia, ni lo Fortepiano, trempat pel se- "nyor Pou, organista de Montesion. No hi ha "en càmbi la viola de Guillamí, per faltarli una "corda prima".

No tots els expatriats, consignaven amb la mateixa exactitud llurs impressions. Les penalitats treien l'humor a la majoria; així han passat desapercebuts per a la investigació molts sacrificis. Hi ha, no obstant, més records escrits del que sembla; papers, epistolaris, episodis tramesos d'uns a altres, i la correspondència i els actes de la Junta. La història s'enriquiria si pogués divulgar-se la vida dels diputats aquells anys. Per la nostra banda, hem tractat de fer-ho amb el qui representà el corregiment de Figueres, En Joan Guinart, d'Agullana, viatger en mig dels perills, primerament per prendre possessió del càrrec i jurar-lo, i anà des de Borrassà a Lleida, per Olot, Solsona, Artesa i Balaguer, els primers de juliol de 1808; després, complint distintes i a voltes importantíssimes missions, que el portaren de la sala del Congrés de Tarragona amb el seu company Genover, un altre decidit empordanès; al pont del *Colossus* on el comandant anglès Alexandre el rep i escolta la demanda que en nom de la Junta li fa (22).

(22) *La Dominació napoleònica a Figueres*, sèrie d'articles documentats.

Figueres en la Guerra de la Independència, fullet imprès a expenses de la *Societat Econòmica d'Amics del País*, de Figueres, 1926.

Aquest i altres catalans d'empresa no viatjarien com el noble senyor el manuscrit del qual havem recordat; ells i d'altres encara més anònims, corrien per dreces ocultes, esquivant la vista dels vianants, dissimulant als hostals la seva condició, i quan finida la tasca, tornaren a casa sense premi de cap mena, recataren encara els seus afanys.

Les indicacions que al manuscrit de Maldà, a les lletres de diputats i algun altre document es fan de camins, llocs d'estada, etc., proven que els itineraris eren subordinats a les necessitats de la guerra, i que es deixava moltes vegades la carretera plana, per enfilarse muntanyes amunt, desafiant la vigilància de l'adversari. Així es comprèn la policia activíssima de les Juntes; així aquelles reunions del caràcter que denuncia l'episodi constant del Montroig, i del *Suro del Consell*, a La Junquera, els vigies de la muntanya, els batlles que concorren a sota l'arbre (23).

Un altre aspecte descobreixen les expatriacions: les petites colònies que es formaven ací i allà, i de què s'ha conservat més d'un record simpàtic. A Sitges, per exemple, el carrer d'Espalter remembra el naixement del pintor d'aquest nom.

Essent tasca llarga, entretinguda, i per a la qual, altrament, no ens creiem preparats, hem d'escurçar, circumscriure'ns a detalls de l'escena social que endevinem tan viva, per correspondre al que hem ofert. Anem, doncs, a les fonts, triem de l'Arxiu de la Corona d'Aragó els Memorials de la gent civil; i remetem el lector a l'obra del canonge Barraquer, pel que pertany als frares.

A l'arxiu indicat hi ha replens lligalls amb la indicada rúbrica, que referint-se a reclamacions per contribucions de càstig als qui no sortien de sectors organitzats pels francesos, proven que en mig d'expatriats voluntaris i de sentiment, com el baró de Maldà, hi havia gent empena a fer-ho per la Junta, a fi i efecte de privar els francesos d'auxiliars. No voldríem involucrar coses, però bona part de l'oposició catalana als designis francesos que hem anomenat vies simbòliques, es compon de la coacció per fer sortir de llurs domicilis els ciutadans sobre els quals els napoleònics tenien posat l'ull, aquells que foren objecte de fitxes que encara es troben, els Florenci Martí, els Joaquim Esteve, homes de carrera; els Porret, el Dr. Viader, els Gelpí, Rich, de Travy; Dalfau, Patxot, Romaguera, Rabell,

(23) Aquest suro, salvat de la destrucció per la sollicitud de l'empordanès En Lluís Marian Vidal, i portat a Barcelona, figura avui al Parc de la Ciutadella, a l'hivernacle, i amb sos braços mutilats, encara sembla recordar la croada contra els napoleònics. Nosaltres mai no podem mirar, sense emoció, aquesta despulla.

Casamor, Nouvilas, Roger, Draper i d'altres gironins amb qui s'ensopega a les nòmnes de l'*Ordre Judiciaire de l'arrondissement de Figueres*, segons diguérem al nostre assaig d'*Història Jurídica de la Guerra de la Independència*, i a les aportacions pròpiament consagrades a la regió empordanesa, que acabem de citar.

Heus aquí alguns exemples del zel de la Junta.

L'esposa i els germans del comte de Llar, qui s'obstinava a no sortir de Barcelona, i que sembla que fou amic dels francesos; tenien embarcats els béns, i malgrat que la reclamació entaulada per lliurar-los l'abonés un parent seu, el governador de Saragossa, Palafox, al desembre de 1808, no ho aconseguiren sinó en part, i a costa de treballs i passos. La marquesa de Moia, malalta i vella, no havia pogut sortir de la capital al novembre del mateix any, i el seu apoderat, amb un certificat mèdic, legalitzat per notari, exposà a la Junta la injustícia que se la castigues en els seus béns com remisa i tocada de l'espirit francès, mes inútil, i morta aquella dama, encara la seva hereva té de demanar l'aixecament de l'embarg, i que se li assenyalin aliments. Un representant de la Junta dictaminà en contra.

Iguals caràcters aguts ofereixen els expedients dels marquesos de la Manresana i de Cordelles, d'En Rafel Parrella, monjo, dignitat del Monestir de Ripoll; de la casa Albareda, dels Solterra, del propi Maldà, i d'altres.

El cas de la família Albareda és gruixut. Obtinguda vista de la reclamació, es resolgué l'aixecament de l'embarg i el pagament de les rendes retingudes des de 1808, però la Junta en posar la mà sobre els béns dels denunciats, anomenava administradors amb atribucions; doncs bé, el que regia el patrimoni dels Albareda a Castellbisbal, es negà a complir els acords, i seguí tranquil, allegant que les rendes dels propietaris anirien a parar als francesos de Barcelona.

Els marquesos de Monistrol, de Sentmenat (aquests ja víctimes de les circumstàncies a Barcelona, on foren agafats i conduïts a la Ciutadella per ordre de Lechi, agost 1808, i que per això renunciaren a les regidories vitalícies, i fins es posaren malalts) (24), el de Palmerola, els comtes de Solterra, el baró de Castellet, el d'Espionellà, i els senyors de Vilallonga i de Peguera, que havien sortit de Barcelona, satisfent les comminacions de la Junta, es veieren compromesos amb la sospita que, malgrat aquesta circumstància, i per lliurar de represàlies llurs propietats rurals, satisfieien de sotamà als invasors el que volien, escàndol que prengué proporcions

(24) Vegi's, *Contribución al estudio de la administración de Barcelona por los franceses*, volum publicat per nosaltres en 1920

amb un fullet, que signava un que es cobria amb el pseudònim de *El más leal español* (25).

Aquestes extorsions eren poc; els qui les patien tenien béns, mes el cas esdevenia irritant quan es tractava, per exemple, de persones com l'advocat de Barcelona Pau Sastre, qui, obligat pels francesos a jurar Bonaparte, es veié embargat i es posà la seva família en la indigència; i altres de que resten proves que fan compassió, lletres implorant pietat des de llars on tendres infants patien.

L'expatriació portava en si altres fenòmens, perquè les cases habitacions anaven disminuint.

No parlem de Barcelona ni el seu Pla, on les necessitats aconsellaren als francesos l'enderrocament de moltes; ens referim a d'altres en què els bombeigs, les batalles, el tràfec de columnes anant i venint, deixaren desertes barriades senceres, o feren inhabitable molts edificis (1). Als pobles que eren objecte d'immigració, les urgències i incidents múltiples, particularment pel que fa als militars, que sovint es mudaven de casa i que exigien primacies en raó del seu imprescindible concurs, ocasionaren topades moltes, intrigues i competències entre autoritats, i no sortia sempre emparada la justícia distributiva. En reclamacions que hem vist, figuren la de la Universitat de Cervera, plena de gent d'armes i de presoners, sense que hi poguessin res les raons del Dr. Dou i del corregidor Enric de la Mata i Linares, que es barallaren amb el comandant Francesc Dalmau. Altrament, als plecs francesos i de les juntes, *Registro de forasteros, Apellidos de los oficiales franceses, Oficios y Memoriales, Indigentes, Hospitales*, hi ha detalls en abundància.

* * *

OPOSICIO A LA PENETRACIO MORAL FRANCESA

RUTES DE LA TEOLOGIA I EL DRET, CONTRA LES NOVETATS

Tanmateix no voldríem que el lector imaginés que cedim a cabòries; al temps que a l'escena externa van les tropes invasores i les contràries, amb banderes inflades, vers l'atac i la resistència, pujant i baixant, passant violentament riberes, navegant la mar, removent la terra amb l'art dels

(25) Corona d'Aragó, Arxiu de la Junta, *Gracia y Justicia, Oficios y Solicitudes*, distribució al temps de la nostra consulta

(26) Als lligalls de reclamacions a França després de la guerra, arxiu de la Ciutat, i expedients similars d'altres Ajuntaments, es troben dades incontrovertibles, com ho demostrarem en les obretes que havem anat citant.

sitis, fent jugar poderoses màquines, o penjant els presoners i obligant a fugir la gent, els tresors, les imatges, les relíquies, mentre les campanes vibren; a l'escena interna i recollida, dins cambres de palaus i convents, les plomes d'oca rellisquent ràpides i atapeeixen les ratlles, que les premses gravaran amb caràcters, forts encara avui dia.

Les armes eren contingudes de vegades pel cansament, per les epidèmies, les treves o els transtorns de la natura; mes les plomes igual que si una força misteriosa les guiés, no reposaven. Damunt les taules, prop del tinter, mans blanques les tenen dia i nit, mentre són oberts i tancats en consulta febrosa els volums manuscrits o estampats per la impremta, i veus profundes ajuden a la tasca, que els militars no comprendrien.

A l'obra de la brutalitat oposant-se a la invasió, les plomes aquestes hi porten el recurs de principis que cap baioneta no podrà traspasar. A la ruta material que homes i bèsties, enginys i argent seguien, s'unia la ruta de l'argument, fortalesa que cap canó, ni cap mina no sabran expugnar.

Des de l'inici de la guerra l'esperit ajudà la matèria, que la sort llençava al crisol ardent, i una virilitat escolàstica servia per a sostenir el poble.

Les normes per caminar les vies aquestes, foren sempre altes a les mans de teòlegs, oradors sagrats i mestres d'història i de moral, que sabien jugar amb el sillogisme, com els antics soldats amb la catapulta; i també hi figuraven seglars, jurisconsults, notaris, professors de disciplines humanes. Així, al costat de les sotanes i els hàbits de frare, les togues negres, les golilles i punts de randes, les llobes, les perruques que l'apretada xueta acabava. I tots junts, habituats als pretoris i als protocols, magísters, teòlegs i oradors sagrats, cada vegada que es posen a treballar en la refutació de papers francesos que tenen al davant, invoquen Déu i la Verge Maria i adrecen a les imatges mirades de fe. De vegades, a les habitacions aquestes, els murs trontollen. Es el tro llunyà de les peces d'artilleria batent les muralles de les ciutats; mes no per tal circumstància deixen caure la ploma, ans al contrari, l'estrenyen amb fervor, tals el P. Ferrer i Fra Cúndaro, que escriuen llurs patètics dietaris, en mig dels empostissats patibularis i les bretxes.

De la manera, doncs, que una excursió a les velles biblioteques, trauria a la llum les obres dels invasors que hem dit que portaven cap a nosaltres les idealitats de la Revolució, també faria sortir a fora des de fons foscos, els fullets de la nostra polèmica religioso-jurídica, que aquests

homes escrivien amb el fruit d'estudis, amb la unció de la pietat de tota la vida. Encara, en resten d'aitals volums en rústega, pel cim dels quals més d'una centúria ha passat d'abandó, de pols, de rates i arnes, amb els canvis de mà a mà, de generació a generació, i el trànsit de la llibreria bona a la botigota del llibreter de vell, prompte a cedir-lo a vil preu (encara criden l'atenció armes antigues, diríem), i semblen agitar-se penons de combat, que han perdut el color, i els estrangers els prenen com estigmes d'atavisme que els agosarats napoleònics venien a exterminar. Diguem-ne, tanmateix, quatre mots honorables, com els diríem a un vaixell de guerra corcat a la drassana, després de córrer la mar.

La cita serà de determinades peces només, puix que és impossible donar idea cabal de la bibliografia del gènere. Per altra part, no alludirem més que obres antifranceses i exclourem les que els partits esgrimien per fer-se mal, en el flux i reflux de passions.

Encara que ple d'estrangerismes, el llibre en dos volums del nostre Antoni Capmany, *Centine-la contra franceses*, estampat a Madrid, a can Gómez Fuentenebro, l'any 1808, i dedicat a lord Holland (aquell anglès que esdevingué gran amic de Napoleó I, per cert), amb el lema, *De la unión, la fuerza*, dintre un petit gràfic que representa un puny clos, no podem passar-lo per alt, puix que a Catalunya tingué llegidors. Compost quan la guerra era ja declarada, demostra patriotisme; empra epítets forts en referir-se als generals francesos, i en mig de conceptes purament polítics i que tiren ja cap a l'ideari gadità, aconsella la més ferma resistència. No era, però, un llibre per al poble, ni recolzava en la Religió catòlica, malgrat que incloïa una frase com la següent: *Las tres épocas terribles en los anales del mundo son: El Diluvio, Mahoma y Bonaparte...* De totes maneres, no pot negar-se la seva importància, essent Capmany un personatge.

Per tenir ordre en l'exposició, seguirem les dates de les obres. D'aquesta manera trobem al principi de la lluita, un manuscrit en forma de lletra de S. S. Pius VII, adreçada a tot el poble catòlic, copiada, segons es diu, al convent de PP. Dominics de Sant Tomàs de Manila, per un autor anònim. Al peu i del mateix grafisme del text, es troba una de les moltes figures antinapoleòniques del temps: l'addició del valor aritmètic de les lletres que formen el nom grec de Bonaparte, o siga *Apolleon*, que resulta el mateix que el de les lletres de Napoléon Bonaparte, 666, xifra cabalística, segons els augurs dels dies, que feien córrer aquesta mena de jeroglífic pertot arreu (27).

(27) Es curiós, tanmateix, el que Tolstoï escriu a

La lletra papal ha de creure's apòcrifa; el seu títol, *Pius VII pres per Jesucrist*, ja ho acredita, puix que al temps de la data, el Papa encara no havia estat vexat per Napoleó. Els seus conceptes, encara, són enterament impropis del llenguatge pontifici... Mes la cosa era, sens dubte, produir efecte, excitar els fidels de l'univers a la compassió pel pare comú, i a l'odi contra l'unic emperador dels francesos; això s'aconseguí, perquè la lletra circulà entre la clerecia de Catalunya i l'ideari dels seus paràgrafs pot confrontar-se amb els productes de la impremta pel que fa referència a l'apreciació de les relacions entre la França napoleònica i el Vaticà, com hom pot comprovar llegint altres peces que esmentarem.

De 1808 i 1810 són els libels *El sueño de Napoleón* i *El Quadro*, que si bé estampats fora de Catalunya, hi foren populars (28). Un i altre pertanyen al gènere groller, un i altre alludeixen al sentiment religiós i fan responsable Napoleó del mal que ha fet al catolicisme. Res més evident, en aquest sentit, que l'excitació que vol produir-se parlant de l'establiment del divorci i altres novetats franceses que venia a portar-nos a casa el Codi Civil. El libel a la plana 32, entre falsejats tan gruixudes com la que l'emperador autoritzava la poligàmia segons les rendes i les forces físiques de cadascú (textual), afirma que el matrimoni ja no serà de llavors endavant un sacrament, sinó un contracte fet i desfet davant el jutge laic; que els religiosos ja no es lligaran amb vots de castedat ni d'obediència; que la confessió auricular serà modificada, i que no hi haurà Sagrament de l'Eucaristia, ni creus, ni sants, coses blasfematòries, que l'autòcrata no digué mai, però que servien a l'objecte abans declarat: sublevar les consciències dels creients.

Que la segona d'aquestes obretes corria per Catalunya, és cosa indubtable; les acusacions que conté en matèria religiosa, foren repetides arreu, el mateix que els qualificatius contra Napoleó i sa família.

Es sabut que de 1808 a 1810 foren obligades a jurar Bonaparte, les jerarquies i la clerecia. Aleshores no s'aconseguí del tot més que en menyspreables perjurs, car els rectors i dignitats dels capítols, encara que amb la por de represàlies i voltats per la força i les insinuacions de certs eclesiàstics francesos (29) i dels afrance-

Guerra i Pau, i el que consigna Gustau Davois, al fullet *Comme quoi Napoléon n'a jamais existé*, París, 1909, entorn d'aquestes coses. A Catalunya es reproduí el joc de lletres i números i en tragueren partit els aficionats a profecies i endevinalles.

(28) Impresos a Madrid i a València, per Gómez Fuentenebro i Faulí.

(29) Els esmenten el P. Ferrer a *Barcelona cautiva*, i el Dr. Barraquer a la seva monografia sobre els reli-

sats, declararen que entenien prestar una obediència civil. Però passant el temps i implantat el règim civil en les circumstàncies abans declarades, a Lleida, on governava el baró d'Henriod, aconseguiren els invasors algunes excepcions. Diferents rectors juraren sota una fórmula que les autoritats eclesiàstiques i seculares del Principat jutjaren comprometedora (30). A l'instant sortiren un parell de fullets, el *Diálogo de preguntas y respuestas sobre la consulta tenida entre un R. Párroco y su legítimo Superior, en materia de prestación y realización del Juramento de fidelidad o Banaparte, pedido en el día por sus Generales y Gobernadores*, obra de 36 pàgines, estampa de Berga, 1811, que a la pàgina 17 toca el punt religiós concret; i l'imprès datat també a Berga i any 1812, per un que signa *Un Párroco no jurado, Reconvención amistosa a los RR. Curas-Párrocos y demás eclesiásticos del distrito señalado por el Gobernador Francés de Lérida Barón D'Henriod que han tenido la debilidad de prestar el juramento de fidelidad y obediencia al invasor de España, Napoleón*. Un paràgraf atrau l'atenció. Diu: "Mas ahora es muy distinta la "persecución en orden al clero: el usurpador, que "por una infernal política fingió al principio, se "ha quitado la máscara, y ha corrido el velo de "su malicia. Ya embiste directamente a mis ministros: quiere hacerles servir a sus pecados, y "para esto juzga necesario desnaturalizarles, haciéndoles que nieguen sus leyes sacrosantas, su "patria y su rey, porque ninguno puede servir a "dos señores, y sabiendo el "qui non est mecum, "contra me est", juzga necesario reengendrarlos "con una pública instalación, y asegurarles con "un vínculo el más solemne y sagrado, mandando "que juren obediencia, y lo que es peor, fidelidad. "Ya comprendes, hijo mío, qué cosa es ser fiel a "alguno; no hay expresión más acomodada para "los que me aman y sirven con todas sus fuerzas, ni mi Iglesia tiene nombre más dulce ni más "propio para sus verdaderos hijos: juren fidelidad "a uno que protege todas las sectas, todos los "cultos, todas las religiones, hasta la hebrea que "es esencialmente mi enemiga implacable: fide-

giosos. Entre ells va ésser famós aquell *abbé* a qui el poble deia *lo capellà d'Augereau*.

(30) La fórmula era la següent: *Ego N. promitto, spondeo, ac juro Napoleoni primo, Magno Galliarum Imperatori & Italiae Regi, fidelitatem, & veram obedientiam, atque ut a meis subditis, vel illis quorum cura ad me spectabit eadem praestetur fidelitas, subjectio & obedientia eidem Imperatori, & Magistatibus ejus nomine constitutis, quantum in me erit curaturum, & pro omni posse meo procuraturum. Sic me Deus adjuvet & haec quatuor Sancta Evangelia coram me posita & corporaliter a me manu tacta, & in nujus mei fidelitatis juramenti testimonium hic me subscribo...*

"lidad a quien a la faz de todo el orbe tiene
"preso a mi vicario, cabeza visible de la Iglesia,
"y a nuestro legítimo rey Fernando: a quien
"tiene turbada la jerarquía eclesiástica, y en un
"estado violento a los cardenales, obispos y demás
"clero: fidelidad al exterminador de todas las
"comunidades religiosas, manantial perenne de
"santos que edifican, y de luminosas antorchas
"que dirigen a los pueblos: fidelidad al ladrón y
"tirano de la Europa: fidelidad a un público ex-
"comulgado, y amancebado..."

La transcripció ens estalvia qualsevol comentari. Representa que Jesucrist mateix parla.

Altres obres del mateix sentit:

Carta circular de nuestro Stm.º Padre Pío VII dirigida a los cardenales de la Santa Romana Iglesia en que se expresan las injustas e irreligiosas proposiciones hechas por el Emperador de los Franceses a S. S. y cuya denegación fué uno de los pretextos con que S. M. I. y R. invadió los Estados Pontificios, impremta de València, 1811, el fons del qual és apòcrif, potser, puix que no lliga amb les dates dels fets, però que com el manuscrit abans comentat té un fi. Igual diríem del volum *Correspondencia auténtica de la Corte de Roma con la Francia*, imprès a Palma per En Miquel Domingo, 1812, amb el retrat de Pius VII, devota imatge que porta al peu aquesta llegenda:

Pivs Septimvs Pont-Max. Pontificatvs svi anno IX.

Quam bene succesit Petro Pius, Hostia Christi Ambo; Nerone Petrus, Napoleone Pius.

El llibre estampat per En Brusi a Palma, 1812 també, autor Fr. Vélez: *Preservativo contra la irreligión o planes de la filosofía contra la religión y el estado realizados por la Francia para subyugar la Europa, seguidos por Napoleón en la conquista de España*, que va adreçat contra els liberals de Càdiz, però que ataca la ideologia de la Revolució francesa, en punts que freguen enterament les novetats que volien introduir els francesos a Catalunya, és per l'extensió, forma, tesi i proves, tal vegada, la més completa batuda de les idees que caigueren de les motxilles dels soldats de Napoleó, segons frase repetida tantes vegades.

Verdadero retrato de los filósofos del día, una altra fletxa moral contra l'areòpag de Càdiz, un fullet mallorquí, estampa de Brusi, 1812, escrit pel reverend Pare J. Pons, religiós del Císter a Poblet. A la pàg. 16, tractant de les innovacions que les Corts volien establir a les ordes religioses, fa un paral·lel entre elles i les doctrines de l'emperador dels francesos.

Contra te ergo és una fulla impresa a Vic, plena d'arguments. Un gravadet al boix repre-

senta una discussió entre un clergue i un seglar... *Dómine, licet contra censorem?... Ecce licet...* El punt de discussió és la Constitució de Càdiz, oberta sobre un pupitre. Sentat en una estrada, la corona al cap, i sense calces, es veu un personatge, segurament el rei Josep Bonaparte.

Es també un llibre d'atans, ple, atapeït, el que es titula, *Prodigiosa vida, admirable doctrina, preciosa muerte de los venerables hermanos los filósofos liberales de Cádiz*, d'autor no català que guarda l'anònim, imprès a Palma, l'any 1813 per l'infatigable Brusi, aquell que fugí de Barcelona ocupada, amb els atuells del seu taller a coll, i de Tarragona es traslladà a Mallorca després de caure aquella plaça. Podríem incloure fins la vida dels religiosos valencians afusellats per En Suchet, i altres papers, mes allargaríem aquest assaig. Acabarem esmentant la traducció castellana feta a Catalunya, a Can Trullàs de Manresa, 1813, del cèlebre *pamphlet* de Goldsmith. *Història secreta de Bonaparte*, que resumeix les invectives personals i les refutacions doctrinals contra Napoleó, i el cobreix a ell, la seva família, els seus auxiliars, de llot.

Aquestes vies clamaven a les ànimes doctes, i ens semblen ja prou ben marcades. Per al poble senzill i analfabet en la seva major part, els sacerdots tenien altres procediments, exercicis de pietat, invocacions a la Sagrada Eucaristia, exposada a moltes esglésies, a la Verge, als sants tutelars dels llocs; i d'això resten records inflamats en els novenaris, vots col·lectius, processons per treure de les ermites i temples forans, i fins de parròquies urbanes, les imatges estimades (per exemple, la nostra venerada de la Mercè, la sitgetana del Vinyet, el Crist de la Sang de Figueres i d'altres); i obres pictòriques murals, com les de Rellinàs; quadros a l'oli, estampes allegòriques on el cel obert sobre els combatents, deixa veure les potestats divines dispensant sa protecció als catalans.

Les vies del dret ciutadà contra l'alluvió de novetats vingut del Pireneu, no resulten tan manifestes com les de la teologia i la filosofia, no sols perquè es confonia moltes vegades amb el canònic, sinó perquè el poble estava fet a veure en l'Església i els seus ministres, els únics representants i defensors de la justícia. Hi ha, amb tot, obres significatives de l'oposició de les institucions jurídiques catalanes, que el treball del doctor Dou estampat a Madrid els anys 1802 i 1803, volums VII i VIII, i la *Praxis forensis* d'En Coll i Fabra, impresa a Cervera en 1826, resumeixen. El cas dels advocats d'aleshores aconseguint l'ajornament de les lleis franceses, és la fita més real de l'itinerari que imaginem; sia o no sia certa l'existència de traduccions

del Codi en la nostra llengua, cas que afirmà el senyor Cubas; sigui que restés reduït a la castellana feta a Barcelona, aquesta llei no sortí de provatura... A Catalunya no es publicà el decret que incloïa la primera traducció italiana feta a Milà, estamperia reial, any 1806; la traducció deguda als nostres prohoms, no anà a la taula del Ministre de Justícia, no fou aprovada, i el Codi que tot ho conqueria, no fou invocat enlloc.

ESTACIONS DE LA CARITAT AL TERRITORI I A AMÈRICA

A l'itinerari que anem rastrejant escau mirar als hospitals. I aquesta mirada, com sempre passa en tractar-se de la guerra de 1808, haurà d'ésser a una i altra banda dels camps belligerants.

Seguint la prelatió entre l'atac i la defensa, donem principi pels hospitals dels invasors.

Després parlarem dels hospitals dels que defensaven la terra.

Els francesos acolliren els seus ferits i malalts als hospitals ja oberts (en marxa, amb patronats, personal facultatiu i auxiliar i equips de tota mena, aventatge considerable sobre els nostres) de les poblacions que anaven ocupant, i annexes, per exemple, a Barcelona els hospitals de la Santa Creu, Drassanes, Casa de Convalescència i Col·legi Tridentí, convents de Junqueres i altres.

Els defensors en esclatar la guerra i ocupar l'enemic les poblacions assenyalades, perderen els millors establiments, els equips i mitjans de tota classe, i tingueren d'improvisar-ho tot de cop i volta, tasca meritíssima de la Junta i de la clerecia.

La història de l'assistència dels francesos als seus, és a trossos a les obres del P. Ferrer, a la documentació que resta.

La nostra flota igualment imprecisa encara; però els facultatius i els eclesiàstics han deixat documents i dia vindrà en què veurem sorgir.

El fullet estampat en 1814 a Barcelona, impremta de l'Agustí Roca, *Estado general de cuentas de la dirección de hospitales militares de Cataluña a cargo del clero secular y regular*, per la direcció representada per Fr. Melcior de Rocabruna, abat de Besalú. En Joan B. Maritorea, el baró d'Horts, ardiaca de Badalona, Fra Bru Casals, En Tomàs Esplà i En Valentí Torras Amat, ja és prou pel que representa l'administració dels 61 establiments muntats, que comprenent les regions, foren un itinerari, que el text aclara amb dades singulars que ens portarien a les rutes de terra, a les rutes navals, i per aquí fins a Amèrica, a les ciutats de Cuba i Costa Firme, on els catalans tenien factories de

comerç, que reberen la visita de missioners enviats pels nostres patriotes, com els dos germans Dalmases, frares benedictins, Fra Eustaqui de Saragossa, caputxí, i en Venceslau de Franco, els quatre retornats en fragates vigilades per la flota anglesa, portant les mans plenes d'unces d'or i de medicines tan precioses com la quinina.

Es també auxiliar valuós el manuscrit del doctor Sanpots, *Libro del Protomedicato del Ejército de Cataluña*, que forma part de la nostra collecció, tal i com va deixar-lo el copista del cirurgià barcelonès.

Sanpots no solament parla de la instal·lació d'hospitals, sinó de viatges i tria d'edificis, itinerari de caritat.

L'ITINERARI DE LA INVASIÓ I ELS TEMPS

VIES MODERNES CAP ALS ESPERITS.

L'itinerari cap a nosaltres té una sèrie d'aspectes. Existeix amb consistència, al nostre cercle d'especulacions, i al dels altres.

Començant per aquests forasters, la lluita fou contemplada sense odi pels propis soldats de Napoleó, sense que hi tinguessin res a veure les ondulacions de la política espanyola a què se sumava Catalunya; ara la vinguda dels *cent mil fills de Sant Lluís*, amb molts oficials del decaïgut imperi que fraternitzen amb els més terribles guerrillers; ara les alternatives liberals i la independència americana.

Les Memòries que portem citades, degudes als principals capitans que guerrejaren al Principat, parlen ja amb respecte de la conducta dels nostres progenitors. Saint-Cyr i Macdonald, els donen gairebé la raó. Suchet, aquell que adonant-se que els catalans no el saludaven en passar, exclamava: *Quin poble tan altiu!*, reconeix ses virtuts. I Duhesme, parlant per boca d'En Lafaille, escriu enaltint les gestes del Bruc, proclamant la significació de Montserrat. Ell mateix s'entreté descrivint el guerriller Milans del Bosch, com si preparés el camí al llapis de l'artista que més tard enaltí el tipus dels nostres combatents, lliures i cepats, els ulls negres sota rínxols negres també.

Fezensac, Nogués, Routier, Larreguy de Civreux, autors de records igualment, no blasmen la irreductible positura dels homes de l'any 1808. Acabada la guerra, el general i parlamentari conegut, Foy, autor d'un dels millors llibres francesos sobre la guerra peninsular, escriu de Catalunya i de sos fills, com escriuria un espectador imparcial enterament.

Les caricatures angleses relatives a la resistència d'Espanya a Napoleó, tenen per a Catalunya

una allusió penetrant, i reconeixen el paper que li tocà en aquella guerra (31).

I no movent-nos de l'època, caldria demanar: I Napoleó? Què en pensà, què en digé de Catalunya?

A les obres de Santa Elena no sabríem trobar-hi ni una allusió, i no ha de sorprendre, ja que parlava per la generalitat enorme de les seves coses, teatre de regnes i de monarques, no de regions i de capitosts. En els paràgrafs del *Memorial* famós dedicat als afers d'Espanya; quan estableix en altres passatges la teoria dels grups nacionals, a què es dóna avui tanta transcendència i en profetitzar la redempció d'Itàlia i la solució d'altres problemes ètnics i jurídics, tampoc.

Dintre d'aquesta subtil recerca hi ha elements, al nostre entendre: els actes de l'emperador, la seva correspondència.

En els primers, la suspensió de la vigència del Codi, tanmateix si no lliga amb la seva política de les nacionalitats, per força és una concessió al grup social que volia fer seu. Frederic Masson en un dels seus estudis, ho deixà veure en quatre consideracions de molt d'abast, quan explana els propòsits íntims de l'anexió de 1812 i tracta del valor que en 1814 atribuïa l'emperador a la possessió de Barcelona. I això és inqüestionable, car enllaça amb la recomanació que per la tardor de 1808 féu a Saint-Cyr en enviar-lo a nostra ciutat (32); amb les instruccions a Suchet; amb la tossuderia del general Habert, que en acabar-se tot no volia abandonar-la... I si fos cert que Napoleó coneixia el nostre dret tradicional i la nostra llengua, heus aquí un nucli de fets que donaria molt a furgar als investigadors (33).

La correspondència napoleònica és una autobiografia de l'home extraordinari. En la seva edició oficial i els seus annexes (34), ultra les dades d'itineraris reals, alguns inèdits, com la menció que fa de la Torre de Garraf, fita d'una divisió

(31) Així, per exemple, l'estampa de James Gillray, publicada a l'agost de 1908, titulada *Apotheosis of Corsican Phoenix*, col·loca el bust de l'emperador entre flames que neixen d'un foc immens aixecant-se del Pireneu.

(32) *Us dono carta blanca*, digué al futur vencedor de Llinàs; *salveu-me Barcelona, car si la perdo no podré recobrar-la ni amb 80 mil homes*.

(33) Vegi's a *Revista Jurídica de Catalunya*, les nostres col·laboracions: *Napoleó, ¿coneixia el dret català?* I *Napoleó, els juriconsults, el Codi, ¿noves teories?*, publicades en 1926 i 1929.

(34) Publicada la primera pel govern de Napoleó III, 1858-1870, en 32 volums; i els annexes als nostres temps, per Lecestre, Picard i Tuetey, i Chuquet.

militar; les vies aquelles de la ideologia que hem anat rastrejant, s'emporten l'atenció.

L'itinerari de la Invasió als esperits té quelcom de providencial en la reivindicació que ens han fet els mateixos actors de la guerra, al temps de justificar-se davant dels seus conciutadans i del món. Però encara hi ha un altre aspecte interessant. La Revolució de l'any 1830, en curs de commemorar-se ara, portà a Catalunya un floriment de llibres i d'estampes tendencioses, que venia de França. A Barcelona no era nou que es veiés una vida de Napoleó I a les llibreries; els peus d'impremta són suficients per a demostrar que arran de la lluita mateixa, l'home avorrit pels idealistes com a tirà, es feia llegir. Doncs, des de 1830 la nostra llibreria rebé una tongada d'obres que la bibliografia vella esmenta, algunes ben boniques, plenes d'il·lustracions, per exemple, les d'En Joaquim Verdaguer, de l'Antoni Bergnes i d'En Joan Oliveres, que porten les dates de 1839, 1840 i 1859 (35) i són una mena de repercusió del que passava a França, des de la monarquia de juliol, a la restauració de l'imperi napoleònic.

En l'estamperia, el mateix. A Barcelona no es venien les composicions dels Bellangé, ni els Gericault, planxes al cer, cares de preu; però venien boixos de Raffet i auques de soldats, model del nostre Llorenç de la Plaça de Santa Caterina. El bust de Napoleó de l'Amills, és un argument del que diem.

En temps més ençà, els autors francesos han accentuat encara el seu modo de jutjar-nos; i llevat de la *Història del Consulat i l'Imperi*, on es tracta el cas en to imperialista, la història va seguint els viaranys de la imparcialitat... Res no s'havia mai consignat amb el seny dels professors Desdevizes du Dezert, Conard, i del capità Vidal de la Blache el solc dels quals hauran de seguir els investigadors.

La bibliografia catalana és rica de llibres i recordances, mentre a l'esfera social es crema l'encens del sacrifici, no solament en festes religioses i civils anyals, sinó en legats testamentaris, que manats i tot pels legisladors de Càdiz, es fan amb sensibilitat veritable (36).

(35) *Historia del emperador Napoleón, edición pintoresca y popular, adornada con 90 láminas*, Barcelona, impremta de Joaquín Verdaguer, en la Rambla n.º 87, era el títol de la primera. Les altres es deien, *Historia del Emperador Napoleón*, i *Los tres Napoleones y la Guerra de Italia*, traduccions del francès amb prop de mil gravats de Vernet. (Vegi's a LA REVISTA i a *Gasetta de les Arts*, les nostres col·laboracions sobre bibliografia i imatgeria napoleòniques).

(36) Foren manats el 20 maig 1811. Es publicaren a Catalunya per compte de la Junta Superior el decret, a Vic, 16 octubre, i signaren els Srs. Marchamalo, degà

Després els Blanch, els Balaguer, els Bofarull, els Ferrer i Lloret, els Gedhardt, els Grahit, i altres, historiadors, evocadors, crítics, col·leccionistes d'episodis, parlen devotament de la guerra, i les tombes, la numismàtica, les làpides, les expansions de petits poetes i autors teatrals fan que la seva memòria es conservi.

Observat d'aquesta manera l'itinerari de la invasió ençà, hi ha per a donar pa espiritual als qui tenen fam.

La Creu de *Pont de Molins*, feta una llàstima, pot posar-se al costat de *Les joies de la Roser* i *Les claus de Girona*. El sarcòfag d'Alvarez de Castro a la capella de l'església de Sant Feliu, de Girona, val el que l'exposició perenne a l'altar del gloriós Sant Narcís, de la caixa d'En Mansió. Les teles dels Martí i Alsina i Barrau, són ràfegues.

En un altre terreny, l'antologia d'oracions sagrades representa molt del que en la matèria pugui dir-se. Si la guerra amb els napoleònics en surt tota gavalnitzada, Napoleó en surt *ànima vili* d'infinites metàfores de predicadors, dards immaterials que busquen ferir-lo a l'infinit... Fóra un treball entretingut col·leccionar els epítets que li han estat aplicats; fóra un ramell roent...

Doncs bé amb l'evolució de l'itinerari cap a nosaltres, aquestes manifestacions de bona fe altrament, no tenen la mateixa virulència. Damunt les brases dels sermons d'abans, ha caigut la pluja de les paraules d'En Balmes i d'En Torras i Bages. El primer al seu *Criterio*, el segon a la *Lletra-pastoral a les ciutats de Manresa i d'Igualada i a les viles i pobles de les seves afraus*, en ocasió del centenari d'accions d'armes dignes de memòria, han alludit Napoleó sense apassionament. Dintre el centenari mateix de

---

i els vocals Oller i Calvet. A la vista tenim el testament de M. Antònia Camps Quintana, fet a Girona el 19 novembre 1838, en què compleix la disposició deixant dotze rals velló a l'àbol per a les famílies que patiren en la Guerra de l'Independència.

les guerres invasores, a Catalunya s'han estampat obres relatives a la figura, i encara que una d'elles, deguda a un estudiós eclesiàstic, recull tanmateix les acusacions tradicionals, ja respira un ambient nou. Fins a la commemoració de la mort de l'heroi, a París, allà als peus del gran sarcòfag, un descendent dels guerrillers del Bruc, lluï al pit la medalla d'or de la gesta.

Hi ha més. A les especulacions de l'actual Catalunya, els estudis napoleònics tenen un lloc. Ho proclamen monografies successives, aportacions divulgadores, conferències, col·laboracions a revistes estrangeres; Camille Pytollet en donà compte en una publicació francesa, i l'erudit senyor Valls-Taberner ho refermà davant els intellectuals aplegats a Madrid en ocasió del certamen del llibre català. L'itinerari simbòlic que ens ha servit de comparació, s'hi veu patent. El tema històric hi predomina i cal remarcar que és cap a l'escena interna, l'escena social, que miren els investigadors. Però també s'ha escrit entorn del tema jurídic i en aquest particular, la diferència de tarannà és definitiva i significa les noves vies que l'esperit adopta sense cap mena de mixtificació. No pot comparar-se, en efecte, la manera d'alludir Napoleó, de la conferència donada a Luvaina el 12 febrer de 1923, per l'il·lustre jurisconsult En Joan Maluquer i Viladot, parlant de la *Fesomia del dret català i el seu valor social* amb els conceptes de les conferències que l'any 1898 foren donades a la sala doctoral de la nostra Universitat, per un altre enlairat mestre del nostre dret, el doctor Joan de Déu Trias i Giró, de bona memòria.

Un camí nou, hem dit, se'ns mostra avui en les recerques entorn de la invasió napoleònica. Camí que uneix el present al passat; que coordina els esforços dels treballadors de l'un i l'altre vessants pireneics, i per tal és confraternitat, vindicació, justícia, llum i llicó a la vegada, corba grandiosa a l'espai on no dominen ja les passions.

FREDERIC CAMP.

APORTACIONS

ANDRÉ BERGE

“L'ESPRIT DE LA LITTÉRATURE MODERNE”

(*Fragment*)

Després de tot, no és pas un tema molt nou aquesta actual “inquietud del segle”; però és una qüestió els aspectes de la qual no semblen pas gaire prop d'ésser exhaurits. Els articles escrits al volt d'aquest tema s'han multiplicat fa algun temps; àdhuc Perrin va publicar un llibre de 300 pàgines, *Notre Inquiétude*, original d'un jove escriptor i crític contemporani, M. Daniel-Rops: llibre molt documentat i en el qual hom pot trobar, intel·ligentment presentades, un gran nombre de citacions bastant reveladores de les principals tendències del dia. Però què pot haver-hi de més incògnit i de més indefinible que la inquietud? ¿Què de més multiforme i variable igualment? Hom s'ha equivocat sovint en cercar la manera de reduir-la a un “comú denominador” com diuen en Aritmètica. Un vell precepte de la medicina declara: “no hi ha malalties; només hi ha malalts”. Podríem gairebé, al nostre torn, declarar—amb algunes restriccions inevitables, no obstant—: “No hi ha una inquietud moderna; només hi ha inquiets”. Atribuir aquesta angoixa general dels esperits a les angoixes de totes menes que la nostra època ha conegut, podeu fer-ho sense excés d'audàcia. Però al mateix moment que intentem ésser més precisos, descobrim que ens resta alguna possibilitat de descobrir les causes principals de l'estat d'ànim de tal o qual individu pres en particular, però ens separem del problema de conjunt que malgrat tot subsisteix. La majoria dels joves escriptors que s'han proposat una temptativa d'explicació deuen, per aquest fet mateix, ésser-nos sospitosos, car seria estrany que fessin altra cosa que generalitzar llurs casos particulars. Hom sent que l'un diu “Desproporció entre la grandesa de l'home reforjat per la guerra i la petitesa de la vida civilitzada”. L'altre afirma: “Absència de Déu”, o bé, “Excessos d'una intel·ligència sense pietat ni frescor”; un altre encara, voluntàriament més arran de terra, no vol veure en aquestes barreges altra cosa que les repercussions dels desordres econòmics de la postguerra operant damunt la fortuna de cadascú, o, encara, una simple crisi de la salut pública. Cap causa de qualsevol categoria no pot ésser negligida, i per què cal-

dria aturar-se en un camí tan bell? Veiem, en tot cas, que és qüestió de molta flama i de molta embranzida: impuls d'expansió juvenívola, de vida, ardor místic; impulsions del cor, dels sentits i del cos; i sempre, per tots costats, les barreres de la societat, de la intel·ligència, de l'escepticisme, de la feblesa humana o de la pobresa: onades furients condemnades a topar en va contra dics indestructibles, retomben enrera i segueixen amb llur violència per dintre d'un xuclador d'odi comprimit. Quan el conflicte és interior i humà, la tempesta confinada en les ànimes es manifesta per l'angoixa, una perpètua insatisfacció, de vegades una revolta contra les generacions que us han precedit i la llei de les quals pesa sempre una mica damunt nostre—de grat o per força—.

Resulta d'això que aquesta qüestió de la inquietud és una de les principals plataformes de conflicte entre certs literats joves i alguns de llurs predecessors. Hom pot acusar alguns dels primers d'haver, massa fàcilment, mostrat al públic llurs angoixes i llurs aversions. Però en els segons hi ha de vegades una mica d'aquesta gelosia pueril de les persones que no volen mai admetre que altres hagin estat més malaltes o més en perill que elles mateixes. Hom creuria que als ulls dels homes hi ha una mena de superioritat en el sofriment, en la disminució de les forces, en l'apropar-se al no-res. Així, doncs, molts escriptors d'una generació anterior a la nostra troben gust voluntàriament a creure que la inquietud de llurs joves successors és una actitud, una *pose*, la qual no deixa d'enervar-los una mica. Contràriament, els més joves fan retret als altres de llur serenitat injustificada, llurs certituds massa fàcils, llur acceptació massa simple d'una realitat superficial: La literatura moderna s'ha fixat objectius, difícils d'obtenir, ingrats sobretot, car, no acontentant-se amb l'obtenció de resultats arbitraris, s'ha de prolongar la recerca, les hipòtesis, i, conseqüentment, la incertesa i la inquietud. Els llibres dels escriptors més recents donen, doncs, de vegades, una impressió d'anarquia, que bé prou els és tinguda en compte: però l'anarquia—i això ja ho han

dit molts—no és altra cosa que un nou ordre en germen. I el pensament té el deure de fer esclatar de tant en tant els murs de la presó on els homes, sempre terrencs, proven de retenir-la i s'esforcen a aturar els seus progressos amb fórmules rígides i amb conceptes estrets. Jean Paulhan conta, segons sembla, que en la terra dels Hoves les discussions començades es prolonguen fins al moment que algú troba un proverbi que encaixa més o menys bé amb el cas discutit, però que, pel simple fet del seu caient sentenciós, clou totes les controvèrsies. Sense arribar-nos fins a Madagascar, ¿qui de nosaltres no ha vist sovint arguments absolutament buits (però poderosos per llur forma) convèncer com per miracle persones refractàries a la més elemental lògica? En les criatures, la cosa és molt corrent, i solament altres infants aconseguen deturar la sèrie interminable dels “per què” amb una resposta definitiva. Si a la pregunta: “Per què l’herba és verda?” hom prova de donar-hi una explicació d’acord amb la química botànica (descripció de la clorofila, etc.)... l’infant no quedarà satisfet; però si una altra criatura, nen o nena, de la mateixa edat, surt i respon per exemple: “perquè és el menjar de les bèsties”, o algun altre argument indirecte com aquest, la persona gran resta perplexa, però es veu obligada sovint a constatar que era l’única resposta satisfactòria i esperada. Pel fet d’ésser copsat aquest exemple en el món infantil, l’absurditat d’una tal explicació salta als ulls sense pena; però com que mai no és possible a ningú d’examinar sense aturar-se cada una de les idees damunt les quals vivim, cal convenir que una gran part de la nostra vida reposa damunt teories ben poc sòlides. Pertot arreu, les fórmules deturen el vol del pensament. En art, l’home inventa regles per encarrilar l’expressió de la seva sensibilitat: regles més o menys formulades, però sempre destinades a constituir una cosa semblant a una crosta que s’endureix entorn de l’esperit àvid d’escampar-se i d’anar endavant. Amb mots com “l’esperit francès”, la “tradicció”, alguns proven de construir fronteres per a les intelligències, de fer néixer límits. Cal estar constantment en guàrdia per no deixar-se enganyar pels judicis fets i per les il·lusions verbals. Doncs, la jove literatura lliura batalla contra tot això, redobla els seus atacs contra tot allò que prova de posar una fi a les seves ardideses. Resulta que no pot satisfer-se de res; i ara tornem, fent virada, a aquesta inquietud que ella deuria expressar, car la inquietud és gairebé sempre l’estat afectiu que acompanya els combats del pensament contra ella mateixa, les temptatives de marxa avant vers les regions encara inexplorades. La lluita de les generacions, la lluita sobretot contra la tradició, em sembla inseparable del sentiment de l’angoixa, car és precis renunciar, per emprendre-ho, a tot ajut, a la certesa mateixa de l’estabilitat de la terra damunt la qual hom camina.

Aquest aspecte de la inquietud d’avui tindria una

viva tendència a assemblar-se a allò que hom ha anomenat el “mal del segle”, en temps del romanticisme. Quantes vegades ha estat feta aquesta comparació! Alguns crítics que no consideren, sens dubte, que la joventut d’avui hagi travessat esdeveniments suficients per a obrar d’una manera original respecte a la seva formació, es complauen a no veure en els sentiments de la nostra època més que un relleu prolongat de l’art romàntic. Un jove escriptor el nom del qual va lligat a la història d’aquest sofriment actual, Marcel Arland, no ha temut de donar a un article que publicà el mes de febrer 1924 a la N. R. F., i que tingué aleshores algun ressò, el títol—una mica massa analògic potser—de “Sobre un nou mal del segle”. I escrivia aquestes ratlles: “Hom ha parlat d’un nou mal del segle, hom ha posat de moda paraules i sentiments nous; el més petit lector de les revistes d’avantguarda s’ha cregut ple de fervor, i després d’inquietud. Sento molt la vulgarització d’aquestes paraules que ens obligarà a lamentables neologismes. Però els notaris que, fa cent anys, es creien Werther o René, no ens fan dubtar de Goethe ni de Chateaubriand. I sigui quina sigui la nostra repugnància per aquest massa enfàtic “mal del segle”, l’admetrem a desgrat de tot si hem de creure la nostra angoixa”.

Davant la possibilitat d’una confusió i l’evidència d’algunes semblances, cal insistir en principi sobre tot allò que separa la inquietud actual de la inquietud dels Werther i dels René. Sembla que una de les diferències essencials resideix en el lirisme, caràcter principal del romanticisme i que la nostra època no coneix gaire. L’heroi romàntic plora, es lamenta, exhala el seu dolor que bressola amb paraules l’harmonia de les quals és una voluptat. El mal de René i de gairebé tots els herois de l’època, la tristesa que exhalen els poemes de Lamartine, o de molts altres, són gairebé sempre sotmesos a un ritme suavitzador, s’escampen amb una complaença sentimental: l’art és ací una consolació. Tot hom sap que en el moment d’un viu sofrir, les llàgrimes aporten el consol millor: consol del qual els romàntics no es privaven gaire. La sensibleria del segle XVIII i les expansions d’un Rousseau són encara coses ben pròximes. Llegim en la *Confession d’un enfant du siècle*, de Musset: “Al mig de tot això, les llàgrimes venien a ajudar-me...” I no sols les llàgrimes, sinó també les paraules: “Doncs bé! vaig cridar aleshores en el meu deliri, digueu-me entre tots, genis bons i dolents, esperits de vida i de mort asseguts al meu capçal, poetes i rufians, consellers del bé i del mal, digueu-me què cal fer”. Així s’expressa una crisi de dubte i d’escepticisme. Que lluny es troba de nosaltres tot això! Tan lluny com les línies simples dels mobles moderns ho són de la recerca de l’estil imperi, tan lluny com les robes senzilles i els cabells tallats actuals, dels vestits i dels pentinats de les nostres àvies... Alguna

cosa ha pres vida entretant: la crítica de si mateix. L'escepticisme s'ha generalitzat, la ironia igualment, i hom preferiria ésser irònic enfront de si mateix abans de lliurar-se a la ironia dels altres. Al moment d'escriure, un Drieu la Rochelle sent escrúpols i vacil·lacions (vegi's l'assaig intítulat *Le Jeune Européen*), i aquesta febre s'apropa més a nosaltres.

A tots els dubtes, a tots els escepticismes antics que constituïen ja l'angoixa dels romàntics, cal afegir-hi un dubte nou, potser més penós, o que almenys ens torna els altres més penibles: ja hi havem fet al·lusió en altres llocs, però cal insistir-hi ací encara una vegada: hom no concedeix ja la seva fe al lirisme, al Verb que Víctor Hugo, al contrari, havia deïficat. Era una escapada consoladora la manca de la qual atorga un altre aspecte a la inquietud d'avui, la qual per aquest costat és molt més veïna de la veritable desesperació.

La paraula és l'aguant normal del sentiment: ¿en quants homes o dones una simple atracció sensual s'ha transformat a partir del dia en què la paraula "amor" ha aparegut en el seu cor? La interrogació "l'estimaré?" fa lloc a l'afirmació "l'estimo", i tota la vida interior se'n troba modificada, unificada, organitzada, segons noves línies. Sovint és la traducció simplista d'allò que experimentem en llenguatge verbal la cosa que serveix per a simplificar la nostra existència psíquica i per a dar-li la seva lògica. La contradicció que no xoca en la realitat xoca quan és expressada en frases, degut que són les frases les que dibuixen els contorns plàstics del pensament i que la fan així passar d'un pla en el qual la contradicció és admesa a un altre en què no ho és. Hom té el dret de preguntar-se si el sentiment no és sempre—o gairebé sempre—una conseqüència del llenguatge: hom coneix el fenomen, vulgarment designat per l'expressió "escalfar-se el cervell" líricament. Podien convertir-vos-el en tot un individu les petites tares que en ell no us han pogut plaure, però que, fins ací, restaven encara en un estat fragmentari i que ara s'aglomeren sota l'efecte d'una conversa o bé d'un diàleg interior i prenen de sobte una intensitat i una força que modifiquen les nostres disposicions envers ell i les omplen de ferocitat. Aquells que "s'escalfen de cervell" hi arriben de pressa parlant amb abundor. Sense saber-ho, aquestes gentes recerquen la seva unitat interior. És així, que es determina la direcció de

llur activitat, i res no pot millor preservar o guarir la inquietud. Hom pot dir que els romàntics s'escalfaven el cervell; les rares petites penes que han permès a qualsevol dels nostres contemporanis prendre consciència de llur unitat, de llur direcció espiritual, es manifestaven aleshores en aspiracions, insatisfetes sens dubte, però sempre lògiques; hi havia en ells, sobretot, una necessitat d'infinit, mentre la penúria metafísica de la nostra edat es tradueix més aviat en un desig d'absolut que no pas en una necessitat d'infinit. La diferència és sensible i n'hi haurà prou amb una imatge per a subratllar-la: el romàntic és semblant a l'home que es llença al mar, que voldria confondre's amb les onades, que es lamenta de no poder aconseguir-ho d'una manera absoluta, i que es desespera de no poder ésser ell mateix la mar i escampar-se sense límits. El modern, ben al contrari, seria l'home que, gronxat per les ones, cerca la terra ferma, desitja trobar roques que en lloc de cedir a la pressió de la seva mà li permetin finalment arripar-se sòlidament i eixir de la tempesta. Aquest exemple ens mena, gairebé a desgrat nostre, al gran problema modern de la Realitat: el Romàntic dubta de la realitat metafísica, es gira envers ella i crida a grans crits la revelació mística; el Modern, ell, dubta de totes les realitats—i no dubta pas de l'existència d'una realitat exterior, com podien fer-ho els deixebles ultrats de Berkeley; però no sap on trobar-la, ni sap on comença. Així el romàntic es veia forçat a desprendre's de la vida per a cantar els seus poemes, mentre l'escriptor modern resta arrapat a la vida. Hi ha en els seus moviments, a conseqüència d'això, més incoherència, degut que la seva actitud és un compost d'elements més nombrosos. El seu desordre apareix com una successió de sensacions, de velleitats, de desigs, presentats gairebé sense lligams, sota una forma fallada, comprimida, violenta. "Cercles viciosos, Desigs esquinçats", anota Philippe Soupault a *Le Bar de l'Amour*. L'angoixa neix en gran part de la incapacitat dels sentiments per mantenir-se en l'ànima dels personatges. Sembla que aquests s'hagin tornat, ells mateixos, per llur instantaneïtat, llur intensitat, i llur manera d'evolucionar, semblants en absolut a sensacions; més que no pas sentiments podríem gairebé anomenar allò que els anima "sensacions morals".

(Trad. A. E.)

UN NOU TEÒRIC DEL GENI: ALFRED ADLER

(A l'ocasió del seu 60e aniversari)

Avui dia, no hi ha cap nou sistema psicològic que no judiqués necessari d'atacar-se a aquesta qüestió complexa i tan difícil de resoldre, com és la del talent, del geni, de la creació artística. No és pas molt difícil de preveure que tindrem ben aviat, sinó la solució última del problema, almenys algunes dades fonamentals que ens permetran d'acostar-nos-hi sense atànyer-lo. En aquesta nova posició del problema, hom haurà de tenir certament en compte aquelles curioses observacions que ens ha donat un gran psicòleg vienès que Freud mateix ha qualificat del més perillós de tots els seus adversaris: Alfred Adler, la teoria del geni del qual ens ocupa avui.

Hom ha vist Freud examinar el problema sota un aspecte sexual, segons els principis fonamentals de la seva *psicoanàlisi*; serien, segons ell, les energies sexuals retingudes en l'inconscient que es transformarien pel mecanisme que anomena «sublimació» en altres energies que posen en joc la creació artística. Alfred Adler, que condemna l'emprament d'«energies psíquiques» que ens conduirien a una concepció energètica de l'ànima, parteix d'un punt de mira completament diferent; basa la seva teoria sobre les insuficiències orgàniques i ço que en deriva: sobre la consciència i el sentiment de la inferioritat.

Partint del fet que els nostres òrgans posseeixen la singular capacitat d'una compensació—el braç esquerra d'algú que hagi perdut el seu braç dret, es desenrotlla i pren proporcions atlètiques; un defecte en el mecanisme del cor, provoca la seva hipertrofia que sols li permet d'exercir la seva funció—, ha cercat semblants inferioritats orgàniques en

els grans creadors. El cas de Demòstenes en principi li semblà interessant; les dades físiques que facin algú inepte per l'art oratori, Demòstenes sembla haver-les tingudes totes, sense excepció: moviments convulsius de l'espatlla; talla defectuosa, tímidesa, tartamudeig, etc. Només, després d'un entrenament rigorós, de molts fracassos, de mantes desesperacions, assolí sobrepujar totes les inferioritats orgàniques i convertir-se en el més gran orador de la Grècia; havia posat pedres sota la seva llengua desobedient; havia sospès una espasa sobre la seva espatlla nerviosa, es passejava a la vora de la mar provant de dominar amb la seva veu la veu de les ones; pujava corrents les muntanyes, esbufegant, tot pronunciant discursos imaginaris. Per tant, Demòstenes era molt lluny d'ésser el que se'n diu un orador *nat*; de naixement, era justament tot el contrari.

Per tant, acaba Adler, si malgrat tot es féu orador, és perquè era tartamut que ho esdevingué.

Posat per aquest descobriment sobre una nova via, Adler ha assolit demostrar tals insuficiències orgàniques compensades, o per dir-ho millor: *sobrecompensades* en un nombre important de genis. L'otosclerosi de Beethoven no és molt coneguda; en altres grans músics, s'han demostrat, sigui deformitats de l'orella, sigui intermitències més o menys agudes de llur oïda, com en els casos de Mozart, de Smetana, de Bruckner, de Schumann, de Clara Schumann i altres. Quant als pintors, la major part devia haver estat atacada, per analogia, de diverses inferioritats de la vista—han estat citats els casos del Greco, de Lenbach, de Liebermann; si bé, les dades sobre

aquest punt, han d'ésser encara completades. Es curiós el fet que les estadístiques en diferents escoles de pintura, han donat més de 70 per cent d'alumnes presentant diferents anomalies visuals! Pel que es refereix als oradors, les recerques semblen refermar la teoria d'Adler, a partir d'aquest gran orador que fou Moisès i de qui la Bíblia ens conta que «tenia el llenguatge difícil». Quant als grans escriptors, és extremadament més difícil de reportar l'origen de llur geni a una certa insuficiència ben determinada; en alguns era la vista, en els altres, altres funcions orgàniques, que els presentaven greus dificultats a vèncer ja en llur infantesa. D'altra banda, Adler no tardava a adonar-se que no és precisament la insuficiència orgànica mateixa que provoca la compensació, sinó sempre el seu «sobredifici psíquic», la major part del temps el sentiment de la inferioritat (*Minderwertigkeitsgefühl*).

Hom veu ja, vers a on Adler s'encamina. Fins aquí un do immerescut dels deus, o bé el resultat d'un creuament misteriós en els laboratoris misteriosos de la Natura, de la Bioquímica, el geni no seria sinó una forma superior del talent amb el qual es d'origen comú; són ambdós el resultat d'una insuficiència orgànica real o imaginària, compensades per l'individu atacat, mitjançant l'ajuda d'un entrenament sever i pacient, començat en llur adolescència. Així, en lloc d'una hereditat directa i psíquica biològica, caldria posar una hereditat psíquica i indirecta, que obraria sota la forma de l'ambient. Car és probable que l'otosclerosi no hauria bastat per a fer de Beethoven un geni, diu Adler, si son pare, el petit músic alcohòlic, no l'hagués forçat a tocar, a exercir, a «entrenar-se» i si no hagués dit a la seva mare, alguns dies abans del deslliurament d'aquesta: «Si és un noi que vas a deslliurar, en faré un segon Mozart». Sovint

les fites supremes de la nostra vida, i les línies de conducta que ens hi porten, són fixades pels nostres pares abans que siguem al món.

Es curiós d'observar que ja Goethe preconitzava una teoria semblant a la d'Adler, inspirant-se en la mateixa idea de la sobrecompensació. Diu en la «Metamòrfosi dels animals»:

«Siehst du also dem einen Geschöp besonderen Vorzug irgend gegönnt, so frage nur gleich, wo leidet es etwa Mangel anderswo, und suche mit forschendem Geiste, finden wirst du sogleich zur aller Bildung den Schlüssel».

(Veus una criatura gratificada d'una capacitat aventajosa, pregunta immediatament: d'on pateix, i cercant amb un esperit explorador trobaràs immediatament la clau de tota cultura).

Naturalment amb els resultats tant interessants de les recerques d'Adler, el problema és encara lluny d'ésser resolt definitivament; per a persuadir-nos de llur veritat, caldria produir genis, com s'assoleix ja avui de desenrotllar l'oïda musical dels infants que en són privats, o àdhuc llur sentiment espacial, donant-los juguets que s'hi prestin, la qual cosa els facilitarà enormement des de l'escola, l'estudi de la geometria i de les matemàtiques. El Dr. Adler és optimista; creu que segles futurs ho assoliran amb certesa. De totes maneres, cal retenir la seva conclusió, quant a les seves recerques tan curioses i ben documentades per ell i pel seus deixebles: «Ja no és el que aportem amb nosaltres en aquesta vida, que determina la nostra vida i la nostra carrera; és més aviat el que en fem nosaltres mateixos».

OLIVIER BRACHFELD.

IMPORTÀNCIA I FUTILITAT DE LA NOVEL·LA

(De la Revista *Quaderns del Nord*, juliol de 1929).

Si el llegir novel·les pot passar com una ocupació frívola, potser n'és una altra d'escriure-les, i una tercera, certament, discutir lleis de la creació fantasiosa. No obstant, així com hi ha bel·leses històriques, hi ha bel·leses de tècnica. La literatura francesa, compta així més d'una novel·la, tal com *Dominique* o *Volupté*, el poder mesurat de les quals, i dominat ell mateix per l'exercici de certes virtuts franceses, es pot dir que ha desaparegut amb el record d'una època. Tot i així, tornem amb gust a aquests llibres, ocupen un lloc a part en el nostre esperit, però hom diria que ens hem posat d'acord per no apropar-nos a aquestes ombres apacibles, només que amb deferència, gairebé amb prudència. Regna a llur voltant, com un silenci confidencial. Ni la nostra admiració deixa de fer-se ella mateixa discreta, apacible i de bon to; retornem a aquestes obres, sense pressa, com correspon tal vegada a la paciència i a la modèstia, de les quals són el fruit un xic amarg i resignat; sense pressa, però també sense joia, sense esperar que ens commoguin més enllà de certs límits raonables, sense témer tampoc que el temps les alteri, ni que jamai es sacii aquesta part de nosaltres que deixaren insatisfeta.

Seguretat admirable de l'esperit francès! Quin bo fa de viure a l'empar de ses lleis! Com, en aquesta benaurada nació, la prudència tant com la política, han sabut fer la vida amable i fàcil, verament digna d'ésser viscuda, i bella—gairebé a la manera d'una obra de l'esperit!

I com, en presència de certes novel·les d'avui hom sent que *Dominique* podria ésser indefinidament recomençat, i que un nombre escàs, però invariable, de probabilitats n'assegurarien cada vegada el bon èxit! Exit monòton, si hom considera el que hi ha de particular en tota obra d'art... Però, pot voler-se realment que es renovi ço que abans que tot, respon a un desig de claredat, d'ordre i

d'harmonia, és a dir, ço que desitgem menys veure canviar en nosaltres?

Hi ha novel·les de recent publicació, que fóra difícil de situar en la història de les obres, si no fos una idea bastant vana, de suposar que tingessin una edat i una història.

Quan el romanticisme de *Volupté* o de *Dominique* ens semblaria tan lluny de nosaltres que n'esdevindria incompreensible, ¿no veuríem que aquesta manera de sentir i de judicar, sols és cosa dels temps, no és més que una qüestió de formes; que aquest vestit i aquesta màscara passats de moda, amaguen un gran crític o un home de món, tenint l'un i l'altre el pudor de llur intel·ligència? ¡Encara en tenim, gràcies a Déu, d'aquests éssers *charmants*, que el desig de modèstia i la cura de passar desapercibuts, fan tan prompte mesclar-se en una mascadara, com córrer els riscos d'una perfecció! En tenim; i per dir veritat, no tenim sinó això, i, quant a la tradició francesa, quant al pervindre de la novel·la francesa, tothom està ben tranquil...

Però tal vegada, ni tenim necessitat de novel·les ben fetes; el goig sempre incomplet que dóna una obra senzillament reeixida, potser el sacrificariem gustosos a la joia i al malestar que sentim sempre davant de l'estranya narració de les aventures de Gordon Pym, davant de les grans novel·les de Thomas Hardy, o la novel·leta d'Alain-Fournier... Aquests, sortosament ens salven de la tècnica; El món que descriuen, es situa d'una manera inexpressable al límit de la realitat; món sense nom, domini perdut, on no obstant, ens basta de penetrar, perquè immediatament els miracles de la poesia parlin no solament als sentits, sinó, sembla, a la raó mateixa. L'inexpressable sembla llavors a punt d'ésser expressat; tot sembla estar sotmès a les lleis del somni, i no obstant, no hi ha res que no revesteixi una apariència mortal! Diferentment de ço que ens passa en altres novel·les en què es

troben llargament explicats els nostres estats de consciència i els mòbils dels nostres actes, hom diria que per un temps molt curt, deixem, de cop, d'ésser nosaltres mateixos. Diferentment també d'aquestes belles raonables, que bé es passen aquestes de raons!

Hom es declara amb gust optimista a França, pel que es refereix a la novella d'avui; jamai la crítica mostrarà tanta mesura, en l'entusiasme com en el mal humor. Més encara, l'admiració neix sempre en no sé quines condicions difícils, després d'haver triomfat penosament, hom diria de mil excel·lents raons d'ensanyar-se contra un llibre. Segons es dedueix d'aquesta crítica, hi hauria, sembla, un «pont aux ânes» de la novella: Que una novella sigui bona, significa que el novellista ha sortit amb honor d'un nombre limitat de proves; i cadascú es sent millor, i aplaudeix obres reeixides simplement, pobrement reeixides!... Tant es veritat que en cadascú de nosaltres sobreviu alguna cosa d'aquella por que, infants, sentíem en les tenebres! Tenim tanta necessitat que algú ens tranquil·litzi!

L'admiració demanarà sempre un cert coratge, un cert do de si. Tement sempre de gastar-nos, no vivint sinó amb parsimònia, admirem igualment; sentim menys la necessitat d'obres fortes que d'obres parsimonioses. Què més humà, i no hi hauria un xic de mala gana d'estranyar-nos-en?

Potser n'hi hauria més encara a confrontar l'autor del *Gran Meaulnes* amb genis més temibles. Abans que tot, Alain Fournier sobreviu a algun bell domini del passat; ens guia a través d'un país perdut; amb ell, en retrobem el matís, i per nosaltres que ja no som més infants, és a l'enyorança de la nostra infantesa que el seu record resta sobretot mesclat. Però penso que en un escriptor és potser el més rar mèrit; i cada vegada que em trobo enfront d'aquest llibre, com davant d'un paisatge d'hivern, quan hom sent els camps amenaçats amb el retorn de la primavera, comprenc millor de sobte que la vida no es renova gaire, passada l'edat en què tot és sorpresa... Penso també que en aquesta novella, l'«èxit» depengué, segurament, de molt poca cosa; novella de l'adolescència, digueren; però en tenim tants d'aquests testimonis, tantes de confessions d'aquestes, en què veiem algú contorsionar-se cruelment, i acabar tanmateix, per descobrir-se una singularitat moral, o un vici sublim! Vegi's Alain-Fournier, al contrari... Com és lliure, i com es sent que la seva llibertat no li costa res, que es desprèn naturalment en ell de

molt de respecte i de molt d'amor. No és pas ell que faria cara de culpable davant del món! Alain-Fournier té l'edat dels seus herois, es mescla a llur tropa; i el gust pel misteri, l'aventura i l'amor, per aquesta parcel·la divina de la vida, aquest gust és ben bé el mateix en ell i en els companys que s'ha donat. Adhuc el més miserable d'entre ells, Jasmin Delouche, en l'acompliment del mal, no porta res que no sigui de la seva edat, i d'acord amb la idea que les ànimes senzilles o poètiques es fan del mal escampat pel món; és el geni dolent, el Golaud de la llegenda.

Que lluny som de les «veritats psicològiques», però, en canvi, sota l'aparent simplicitat de la fàbula, que bé amaga la novel·la l'única veritat que ens importa! No la veritat dels realistes de l'ànima, sinó l'òptica de Freud o dels sobrealistes, no aquesta veritat bona tot al més per la nostra època; una veritat molt més íntima i més intensa a la vegada; tan subtil que la vida mateixa no ens la revela només que en moments molt rars i molt curts. Són aquest moments que les novel·les ens fan reviure, però únicament l'obscura successió dels esdeveniments prepara llur aparició, car una gran novella es reconeix tal vegada això, que l'abast dels fets, en tot moment, sembla imprevisible; l'esperit es descobreix impotent per a rompre una cadena, les lleis de la qual, que no són les de la vida, no són tampoc les de la lògica.

I quan apareix, aquesta veritat, és molt rar que es reconegui desseguida; hi estàvem tan mal preparats, se sembla tan poc ço que havíem esperat! La novella en què tot, fins aquí, revesteix un caràcter de versemblança, no sembla fet sinó de l'excursionista, quan la vida mateixa és l'excursió, el misteri, el somni. I ja que, en fi, acceptem de viure, és aparentment que hem trobat alguna solució a una pila de problemes; és que hem satisfet exigències sense nombre, tan complexes que no trobem els mots per expressar-les: Es que potser, l'excursionista és l'única cosa que ja no ens interessa?

Hi reflexionem rarament, en veritat, i potser està bé així; el destí als ulls de tots sembla haver perdut tot sentit, tota gravetat, i fins el seu interès dramàtic. Ens resta l'amistat, el menyspreu, la curiositat; la cara i el caminar dels homes. Igualment per la literatura: ¿Què ens pot fer que una novella sigui ben feta? I les qualitats que reconeixem generalment a psicologia, a l'estil o a la composició d'una obra, ¿com podríem interessar-nos si no hi ha éssers sota els personatges? Es cosa fàcil, mitjançant les paraules, donar a una anèc-

dota l'apariència de la vida... Mots, negre sobre blanc, ¿són tantas novel·les altre cosa? ¿Qui pensa encara que una vida no és solament feta d'instantos més suportables o més difícils, segons l'humor i les circumstàncies? La literatura és plena d'aquests personatges que, en la vida, com en la novella, necessiten per ésser ells mateixos, agitar-se petitament, i no commoure's mai més enllà de certs sentiments sempre els mateixos, que sempre es poden reconèixer. Tot això és d'un grau més baix en els llibres; potser l'interès de la vida apareixeria, no obstant, sobtadament d'una manera encantadora, si hom sentia més que l'objecte de la novella no és en aquesta agitació, si d'entre la munió dels personatges, algun heroi s'aixequés per disputar al destí la seva sort formidable. Els temps no estan disortadament, per heroïsmes, i ja no compremem els antics que feren un déu de ço que en diem, l'atzar!

Es igual; hi ha una concepció de la vida a l'abast de cadascú, i jamai es persuadirà els homes de canviar-ne. O bé, hom manca de fe en els éssers, i hom escriu novel·les en les quals apareix, no l'ànima sinó un aparell delicat, curiós o apassionant; o bé hom pren la vida seriosament, i admet que en tota ànima hi han regions que l'anàlisi respectarà sempre i que no basta més o menys d'habilitat per crear la illusió de la vida. Però no ens enganyem mai i quan la illusió romàntica es confon amb el sentiment d'una presència, els llibres, sens dubte, ens han recompensat: ¿Què hi ha al món que valgui l'instant curtíssim en què, ja vacil·lant, i amenaçada per grans bufades obscures, una llumeneta, tota feble, tota miserable, ha bastat per a mostrar que el món no és buit, que una ànima ha aparegut de sobte, on els nostres esguards no trobaven més que la nit?

ROBERT MATHY.

GABRIEL MIRÓ

Polit i treballat dins la llum que enalteix amb senyoria d'Acadèmia aquestes qualitats de llar llewantina.

L'adéu a la vida mortal d'aquest gran escriptor és també una salutació a la renovada gràcia de la llengua castellana, més àgil després d'ell i amb una sintaxis, diriem, orejada amb tota la vivor de la mar, única mestressa del seu accent, el qual, és també una mica el nostre.

NOTES DE L'EDITOR

Ens senyava l'any, més que no pas els pamflets de tal impacient brillant—enderiat precisament el dia de la Festa dels Reis Màgics—, la represa, després d'un segle, de la música mozartiana de Così fan tutte.

Naturalment, un any així començat havia d'ésser-nos benastruc i a l'empar de la gràcia de Mozart havien de trobar també bona represa moltes iniciatives i molts dalers camí dels quals volem que ritmin dret i deure.

De molts programes revifats en podem prescindir si sabiem ésser fidels a l'afirmació dels professors que sabien dir-nos: Manifestem la nostra disconformitat amb tota política cultural que no asseguri la independència espiritual dels professors i que faci ús, als efectes de propaganda, de l'organització d'escoles i altres institucions d'ensenyament i recerca.

De l'homenatge als intel·lectuals castellans, ens plau subratllar l'avinentesa del contacte que aquells establiren amb realitats vives i les conseqüències immediates que n'acceptaren: obligatorietat de la llengua materna a l'escola i respecte per als ideals a base de comprensió, única garantia de llibertat. La concòrdia no ha estat sols un acte de polidesa. Mentre Francesc Cambó en desentranyava el sentit, C. I. A. P. reclamava la pràctica d'una de les seves possibilitats editorials i Alfonsina Storni concentrava dues volades d'una mateixa poesia.

No ens cal diferenciar d'ahir a avui la nostra normalitat.

La Miscel·lània Creixells, el plebiscit Pompeu Fabra, el Diccionari de barbarismes de l'Emili Vallès i l'intercanvi humanístic de Josep Carbonell i Joan Estelric, com tota la indefallent continuïtat de l'obra espiritual de tots avalen les noves iniciatives amb la confiança de què les impaciències d'avui no malmenaran res del que no havia cedit a la pressió de la injustícia d'ahir.

INDEX

	<u>Pàgs.</u>		<u>Pàgs.</u>
R. RUCABADO.—ELS BOMBERS DE CONSTAN-		A. ESCLASANS.—DOS I DOS FAN CINC	97
TINOBLE	3	JOAQUIM BALCELLS.—EL PAISATGE BUCOLIC.	106
D. H. LAWRENCE	4	Josep M. ^a Roca	113
M. DE MONTOLIU.—MISTRAL Y EL MON MO-		José Carlos Mariàtegui	113
DERN	5	PERE GUILANYÀ.—POEMES	114
G. SHAKESPEARE.—CIMBELI. (Carme Montoriol		FREDERIC CAMP.—ITINERARI GENERAL DE	
Puig, trad.)	17	LA INVASIO NAPOLEONICA	118
JOAN PUIG I FERRATER.—UN CAPITOL DE NO-		ANDRÉ BERGE.—APORTACIONS (Trad. A. E.).	147
VEL-LA "UN COR ARDENT".	79	OLIVIER BRACHFELD.—UN NOU TEORIC DEL	
BAPTISTA XURIGUERA.—TOTES LES DONES SON		GENI: ALFRED ADLER	150
IGUAL	82	ROBERT MATHY.—IMPORTANCIA I UTILITAT	
J. M. LÓPEZ-PICÓ.—MORALITATS I PRETEX-		DE LA NOVEL-LA	152
TOS	92	Gabriel Miró	154
Vladimir Majakovski	96	NOTES DE L'EDITOR	155